

УНІВЕРСИТЕТ
Короля Данила

Державний торговельно-економічний університет
Державний університет «Житомирська політехніка»

Івано-Франківський обласний осередок
ВГО «Асоціація кримінального права»

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА І ПРОЦЕСУ

Матеріали
XIII Всеукраїнського
науково-практичного семінару

29 листопада 2024 року

Івано-Франківськ-2024

ЗВО «Університет Короля Данила»
Державний торговельно-економічний університет
Державний університет «Житомирська політехніка»
Івано-Франківський обласний осередок
ВГО «Асоціація кримінального права»

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ
РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОГО
ПРАВА І ПРОЦЕСУ

Матеріали
XIII Всеукраїнського науково-практичного семінару
(29 листопада 2024 рік)

Івано-Франківськ – 2024 р.

УДК 343 (082)
Т 33

Рекомендовано до друку Вченою радою ЗВО «Університет Короля Данила» (протокол № 5 від 21.11.2024 року).

Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу: матеріали XIII Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Івано-Франківськ, 29 листопада 2024 рік). Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2024. 204 с.

У збірнику опубліковано матеріали XIII Всеукраїнського науково-практичного семінару «Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу» (29 листопада 2024 рік).

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА І ПРОЦЕСУ В ПРАЦЯХ ДОСВІДЧЕНИХ УЧЕНИХ

Габуда А. С.,

*доцент кафедри права та публічного управління,
кандидат юридичних наук, доцент,
ЗВО «Університет Короля Данила»;*

Проць Д. І.,

*студентка I курсу магістратури,
спеціальність «Право»,
факультет суспільних і прикладних наук,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна*

ЗАКОННІСТЬ І СПРАВЕДЛИВІСТЬ НА ТЕРЕЗАХ СУЧАСНОГО ВІТЧИЗНЯНОГО АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

Людство завжди прагнуло до законності та справедливості як основних постулатів суспільного життя. Вони є важливими аспектами правового регулювання та моральних стандартів, які об'єднують соціум і забезпечують гармонійне співіснування його учасників, а також підтримують правопорядок. Законність дозволяє нам жити в гармонії із нормативними приписами, які встановлені для захисту прав і свобод кожного громадянина, тоді як справедливість забезпечує рівність перед законом та можливість отримання справедливого рішення у суперечках та конфліктах. З огляду на це, питання їх взаємозв'язку та впливу на різні сфери життя є актуальним завданням не тільки для сучасної науки, а й правозастосовної практики, зокрема в контексті вирішення публічно-правових спорів.

Як зазначеного у ст. 2 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Верховенство права за своїм змістом є дуже багатогранним, інтегральним, своєрідним «мегапринципом». З урахуванням всіх існуючих його інтерпретацій, у літературі наголошується, що цей принцип все ж варто розглядати як найбільш загальну засаду формування і функціонування держави та права, у тому числі і відображену у формалізованих законах. У такому випадку інші принципи є його складовими [1, с. 48].

Таку думку слід підтримати, адже тлумачення ст. 129 Конституції України дає можливість висновувати, що принцип верховенства права є фундаментальним принципом судочинства та має спорідненість із принципом законності.

Законність в правовій демократичній державі повинна, в першу чергу, розглядатися як засіб захисту прав, свобод і законних інтересів учасників суспільних відносин. Вона повинна забезпечувати охорону прав, свобод і законних інтересів людини від свавілля самої держави, її органів, посадових осіб. Від стану законності залежать ступінь свободи особи, реальність її прав і свобод, рівень демократії [1, с. 48–49].

З урахуванням зазначеного, законність виділяють як складовий елемент принципу верховенства права. Він існує як важливий самостійний принцип, особливо в практичній роботі правоохоронних органів, а принцип верховенства права є превалювальним, бо закони нерідко недосконалі, застаріли, у чомусь можуть бути несправедливі у стосунку до людини [2, с. 657].

Об'єктивна істинна законність можлива за умови прийняття справедливих, взаємоузгоджених та актуальних нормативно-правових актів. Призначенням принципу верховенства права є запобігання свавіллю у використанні державної влади та забезпечення свободи та гідності кожного громадянина [3, с. 80].

Зауважимо, що завданням адміністративного судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень (ст. 2 Кодексу адміністративного судочинства України).

Щодо справедливості, то вона проявляє себе як моральна категорія: етичне тлумачення права знаходиться в основі вчень про природне право, в яких право завжди пов'язане із справедливістю, а справедливість завжди пояснюється скрізь ціннісні уявлення про належні відносини людей. Моральний аспект справедливості є одним із аспектів її прояву. Розуміння справедливості лише як моральної категорії призводить до помилок. Основою моралі є свобода людини, соціальна справедливість тощо. Мораль є витком права і принципу справедливості. До того ж принцип справедливості має різні аспекти, серед яких є моральна категорія. Безпосередньо мораль і право необхідно розмежовувати, а моральний аспект права треба сприймати тільки через принцип справедливості [4, с. 114].

Таким чином, сучасне розуміння права передбачає визнання людини найвищою соціальною цінністю, а забезпечення прав і свобод людини і громадянина – головною метою державної влади, яка реалізує свою компетенцію тільки в межах Конституції та законів України.

Принцип законності, що є складовою верховенства права у розумінні Європейського суду з прав людини, має бути заснованим на визнанні й прийнятті прав і свобод людини як найвищої цінності, тобто за своїм змістом мати характер правозаконності.

Справедливість, що втілена у нормах права, вимагає, щоб закон застосовувався однаково для всіх. Однак не слід забувати, що право не може врахувати всієї багатогранності суспільних відносин. До того ж не завжди абсолютно законні суддівські рішення є справедливими. Тому в процесі здійснення адміністративного судочинства, суддям слід керуватись і буквою закону, і своїм уявленням про справедливість, і тим самим, яке з цих рішень буде

найбільш правильним. Зважаючи на це, важливо, щоб судьями ставали високоморальні особи, які втілюватимуть принцип справедливості у життя.

На підставі викладеного, можна зробити висновок про те, що законність і справедливість є основними принципами адміністративного судочинства, які слугують фундаментом правової держави. Вони забезпечують баланс між інтересами громадян та держави, сприяючи ефективному захисту прав і свобод осіб у взаємовідносинах з органами влади. Дотримання цих принципів має забезпечуватися як на рівні законодавчих норм, так і в процесі їхнього застосування судовими органами. Адміністративні суди покликані забезпечити не лише формальне дотримання закону, а й реалізацію справедливості через забезпечення прав людини та дотримання принципів пропорційності, об'єктивності та недискримінації.

У сучасних умовах зростання ролі державного контролю та регулювання важливо забезпечити, щоб адміністративні суди виконували функцію захисника прав громадян від надмірного втручання держави. Це вимагає вдосконалення законодавчої бази, зміцнення незалежності судової влади та підвищення рівня професійної підготовки суддівського корпусу.

Загалом дотримання законності та справедливості в адміністративному судочинстві є ключовим фактором для формування довіри до судової системи і зміцнення правової культури в суспільстві. Тому важливо і надалі продовжувати наукові дослідження в цьому напрямі для вдосконалення теоретичних і практичних аспектів застосування цих принципів у судовій діяльності, особливо для розвитку адміністративного судочинства та правового захисту громадян.

Список використаних джерел

1. Комзюк А. Т., Салманова О. Ю. Верховенство права та законність як принципи діяльності національної поліції. *Правова держава*. 2021. № 44. С. 45–53.
2. Золотарьова О. А. Співвідношення принципів верховенства права та законності в українському праві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 6. С. 654–658.
3. Рябець К. Законність та верховенство права як принципи публічного управління. *Науковий вісник: Державне управління*. 2023. № 1 (13). С. 70–85.
4. Шелевр Н. В. Справедливість як основоположний принцип права. *Актуальні проблеми держави і права : збірник наукових праць*. 2021. № 89. С. 113–118.

Гловюк І. В.,
професорка кафедри кримінально-правових дисциплін,
докторка юридичних наук, професорка,
Інститут права
Львівського державного університету внутрішніх справ,
м. Львів, Україна

**ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПОЗИЦІЇ ОП ККС ВС ЩОДО ЗАКОНУ УКРАЇНИ
«ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ПРО
АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА ДЕЯКИХ ІНШИХ
ЗАКОНІВ УКРАЇНИ ЩОДО ПОСИЛЕННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА
ДРІБНЕ ВИКРАДЕННЯ ЧУЖОГО МАЙНА ТА ВРЕГУЛЮВАННЯ
ДЕЯКИХ ІНШИХ ПИТАНЬ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ
ОРГАНІВ»**

Закон України № 3886-ІХ «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та деяких інших законів України щодо посилення відповідальності за дрібне викрадення чужого майна та врегулювання деяких інших питань діяльності правоохоронних органів» (далі – Закон № 3886-ІХ) чинний з 09 серпня 2024 року. Цим Законом, які відомо, внесено істотні зміни до ст. 51 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Отже, на практиці виникло закономірне питання стосовно того, чи є цей закон «законом про кримінальну відповідальність» та чи має зворотну силу.

ОП ККС ВС зробила такий висновок про застосування відповідних частин статей 185, 190, 191 КК з урахуванням положень Закону № 3886-ІХ:

«Закон № 3886-ІХ, яким унесені зміни до ст. 51 КУпАП, є законом про кримінальну відповідальність, що скасовує кримінальну протиправність у значенні ст. 5 КК для тих діянь, які до набрання цим Законом чинності вважалися кримінальним правопорушенням, однак після набрання ним чинності підпадають під ознаки адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 51 КУпАП.

Зміни, внесені Законом № 3886-ІХ, мають зворотну дію в часі.

У ході з'ясування, чи перевищує вартість викраденого розмір, визначений ст. 51 КУпАП, має братися до уваги розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян, установлений на час вчинення правопорушення, з урахуванням положень п. 5 підрозд. 1 розд. ХХ та пп. 169.1.1 п. 169.1 ст. 169 розд. IV Податкового кодексу України.

Питання, що виникають у кримінальних провадженнях у зв'язку з набуттям чинності Законом № 3886-ІХ, вирішуються судами за правилами, передбаченими для випадків, коли втратив чинність закон, яким установлювалася кримінальна протиправність діяння» [1].

Повністю підтримуючи викладену позицію, наведемо деякі додаткові аргументи щодо її правильності.

Згідно ч. 1 ст. 5 КК України, закон про кримінальну відповідальність, що скасовує кримінальну протиправність діяння, пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи, має зворотну дію у часі, тобто поширюється на осіб, які вчинили відповідні діяння до набрання таким законом чинності, у тому числі на осіб, які відбувають покарання або відбули покарання, але мають судимість.

КСУ у рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статті 58 Конституції України, статей 6, 81 Кримінального кодексу України (справа про зворотну дію кримінального закону в часі) від 19 квітня 2000 року № 6-рп/2000 зазначив, що:

- бланкетна диспозиція кримінально-правової норми лише називає або описує злочин, а для повного визначення його ознак відсилає до інших галузей права. Основна особливість бланкетної диспозиції полягає в тому, що така норма має загальний і конкретизований зміст. Загальний зміст бланкетної диспозиції передається словесно-документною формою відповідної статті Особливої частини Кримінального кодексу України і включає положення інших нормативно-правових актів у тому вигляді, в якому вони сформульовані безпосередньо в тексті статті. Саме із загальним змістом бланкетної диспозиції пов'язане визначення кримінальним законом діяння як злочину певного виду та встановлення за нього кримінальної відповідальності. Конкретизований зміст бланкетної диспозиції передбачає певну деталізацію відповідних положень інших нормативно-правових актів, що наповнює кримінально-правову норму більш конкретним змістом. Зміни, що вносяться до нормативно-правових актів інших галузей права, посилення на які містить бланкетна диспозиція, не змінюють словесно-документну форму кримінального закону. Така диспозиція кримінально-правової норми залишається незмінною. Кримінальний закон і за наявності нового, конкретизованого іншими нормативно-правовими актами змісту бланкетної диспозиції кримінально-правової норми не можна вважати новим – зміненням – і застосовувати до нього положення частини першої статті 58 Конституції України та частини другої статті 6 Кодексу;

- Кримінальний закон, який визначає діяння як злочин, може містити посилення на положення інших нормативно-правових актів. Якщо ці положення в наступному змінюються, загальний зміст кримінального закону, в даному випадку – диспозиція його норм, змін не зазнає. Протилежне означало б можливість зміни кримінального закону підзаконними актами, зокрема постановами Верховної Ради України, указами Президента України та актами Кабінету Міністрів України, що суперечило б вимогам пункту 22 частини першої статті 92 Конституції України.

Правова позиція КСУ станом на чинний на час її формулювання законодавства є зрозумілою та цілком очікуваною.

Утім, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедури внесення змін» від 19 травня 2020 року № 619-IX ст. 3 КК України було доповнено частиною 6, згідно якої: «Зміни до законодавства України про кримінальну відповідальність можуть вноситися

виключно законами про внесення змін до цього Кодексу та/або до кримінального процесуального законодавства України, та/або до законодавства України про адміністративні правопорушення». Це дозволяє зробити обґрунтоване припущення, що законодавець визнав, що елементи кримінально-правових норм можуть міститися і у Кодексі України про адміністративні правопорушення. Це логічно в ряді випадків з точки зору сформульованих у практиці ЄСПЛ критеріїв Енгеля. Тому зараз у ситуаціях, коли йдеться про зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення, необхідно розуміти позицію КСУ з урахуванням цих змін. Отже, можна стверджувати про наявність зворотної дії Закону № 3886-ІХ.

По суті, з позицій юридичної техніки, мова йде про те, що гіпотеза кримінально-правової норми щодо крадіжки міститься у Кодексі України про адміністративні правопорушення. Зважаючи на формулювання Закону № 3886-ІХ, мова фактично йде про підвищення межі адміністративної відповідальності за дрібну крадіжку та, відповідно, зміна «порогу входження» крадіжки як кримінального правопорушення. Як пише О. Острогляд, способами декриміналізації можуть бути особливості визначення загальних підстав і умов (меж) кримінальної відповідальності (наприклад, підвищення віку кримінальної відповідальності), а також виключення з Особливої частини статей чи їх частин, що передбачають відповідальність за вчинення певного діяння, введення до складу злочину нової обов'язкової ознаки, звуження змісту тієї чи іншої ознаки складу злочину, зміни законодавства, до якого відсилає кримінально-правова норма та ін. [2, с. 80]. Як видається, у розглядуваному випадку застосовано два способи: звуження змісту тієї чи іншої ознаки складу злочину, зміни законодавства, до якого відсилає кримінально-правова норма та ін. [2, с. 80].

Отже, відбулася декриміналізація діяння – крадіжки, утім, частково – у частині, що тепер підпадає під адміністративну відповідальність. Тому положення Закону № 3886-ІХ повинні застосовуватися у кримінальних провадженнях, де кримінальні правопорушення вчинені до набрання чинності цим Законом так, що вони являють часткову декриміналізацію кримінального правопорушення.

Відмітимо, що О. Марін з цього питання пише: «Цей нормативний акт також не є законом про кримінальну відповідальність і його прийняття, за логікою Верховного Суду також не поліпшує становище осіб, які вчинили кримінальне правопорушення. Чи не так? Якщо так, тоді система кримінальної юстиції не повинна надавати зворотної дії цьому закону і закривати кримінальні провадження про крадіжку, вчинену в умовах воєнного стану на суму понад 302,8 грн але нижче за 3028 грн на підставі п. 4-1 ч. 1 ст. 284 КПК України у зв'язку із тим, що втратив чинність закон, яким встановлювалась кримінальна протиправність діяння. Що це означає – нічого іншого, як невиконання мети прийнятого закону – врегулювання правовідносин в адміністративній та кримінально-правовій сферах та забезпечення більш ефективного, справедливого застосування покарання за фактами дрібних крадіжок, оскільки всі провадження, які розслідуються зараз повинні бути завершені за чинним кримінальним законом і покарання призначено за ч. 4 ст. 185 КК України –

діяння на момент вчинення було кримінально-протиправним. Якщо надати цьому законіві зворотної дії – відкриється «скринька Пандори» – не лише ті провадження, які розслідуються зараз мають бути закриті на зазначеній вище підставі, всі засуджені особи мають бути звільнені від покарання на підставі ч. 2 ст. 74 КК України. Крім того, щороку необхідно буде закривати кримінальні провадження та звільняти від призначеного покарання осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, які будуть підпадати під дію ст. 51 КУпАП у зв'язку із щорічним збільшенням розміру прожиткового мінімуму у Законі України «Про Державний бюджет України на рік».

У цьому немає нічого страшного, насправді, оскільки давно пора відмовитись від висловленої ще у 2000 році позиції Конституційного Суду України у справі щодо зворотної дії кримінального закону в часу і визнати факт визначення кримінальної протиправності не виключно кримінальним законом і системний характер права. Зміна будь-якого законодавства, за допомогою положень якого склад окремого правопорушення наповнюється конкретним змістом, означає зміну меж криміналізації зі всіма правовими наслідками, що тягне за собою цей юридичний факт [3].

Про те, що Закон від 18 липня 2024 року № 3886-IX частково декриміналізував крадіжку як кримінальне правопорушення, пише і І. Польшиков [4].

Як пише Є. Письменський, Закон від 18 липня 2024 року, попри те, що не передбачає безпосередніх змін до КК України, за своїм змістом може вважатися кримінально-правовим. Ба більше, КУпАП з огляду на його деліктну й публічно-правову спорідненість із КК України *de facto* може містити кримінально-правові норми. Або, іншими словами, норми, які за своїм змістом є кримінально-правовими. Зокрема, стаття 51 КУпАП, викладена в новій редакції на підставі зазначеного закону, містить одночасно як адміністративно-деліктні, так і кримінально-правові норми. Адже лише в комплексному поєднанні статті 51 КУпАП і статей 185, 190, 191 КК України можна встановити ознаки складів кримінального правопорушення у виді крадіжки, шахрайства, привласнення й розтрата чужого майна. Насамперед ідеться про таку ознаку, як предмет складу кримінального правопорушення. Ця ознака є обов'язковою для крадіжки, шахрайства, привласнення й розтрата чужого майна, а її встановлення по-іншому, ніж через звернення до статті 51 КУпАП, неможливе. Хоча стаття 51 КУпАП і не є законом про кримінальну відповідальність у його буквальному (формальному) значенні, однак за своїм фактичним змістом і правовою природою цей закон у відповідній частині може вважатися елементом норм КК України. Не викликає також сумнівів, що набрання чинності Законом від 18 липня 2024 року має наслідком скасування кримінальної протиправності таких діянь, як крадіжка (стаття 185 КК України), шахрайство (стаття 190 КК України) і привласнення або розтрата чужого майна (стаття 191 КК України). Адже зміна статті 51 КУпАП автоматично призвела до зменшення кола кримінально караної поведінки, що має місце в разі вчинення зазначених діянь. У результаті змін відбулася часткова декриміналізація крадіжки, шахрайства, привласнення й розтрата чужого майна, а саме – ці діяння втратили свою

кримінальну поведінку в частині викрадення чужого майна, вартість якого на момент їх вчинення становить більш як два неоподатковувані мінімуми доходів громадян. Протилежна думка із цього питання підштовхує до геть несправедливого за своєю суттю висновку, ніби скасування кримінальної протиправності діяння залежно від способу його здійснення може мати різні правові наслідки. Для когось поблажливі, а для когось – ні! Очевидно, що такий підхід підривав би принцип справедливості в кримінальному праві, коли відповідальність тих осіб, кримінальну протиправність поведінки яких безпосередньо визначає КК України, скасовуватиметься, а тих, кримінальна протиправність поведінки яких визначається опосередковано (у комплексному поєднанні з іншими законами), попри це, наставатиме [5].

Утім, у окремій думці висловлено позицію, що Закон № 3886-ІХ є складовою законодавства про адміністративні правопорушення, отже зміни, внесені цим Законом до ст. 51 КУпАП, не є новим – зміненим законом України про кримінальну відповідальність. Стаття 58 Конституції України не підлягає застосуванню щодо ст. 51 КУпАП в редакції Закону № 3886-ІХ, оскільки вказаним законом посилено відповідальність за вчинення дрібних викрадень (адміністративних деліктів). Положення ч. 1 ст. 58 Конституції України та ст. 5 КК, які визначають зворотню дію в часі закону України про кримінальну відповідальність, не застосовуються до осіб, які вчинили кримінальні правопорушення у формі крадіжки, шахрайства, привласнення чи розтрата (статті 185, 190, 191 КК) до набрання чинності Законом № 3886-ІХ, відбувають покарання або мають не погашену чи не зняту судимість. Правозастосовна позиція, за якою положення ст. 5 КК застосовуються до Закону № 3886-ІХ, є неправильним застосуванням закону України про кримінальну відповідальність та ст. 58 Конституції України, офіційне тлумачення яких здійснив Конституційний Суд України в Рішенні від 19 квітня 2000 року № 6-рп/2000 щодо випадків, коли змінюються нормативно-правові акти інших галузей права, посилення на які містить диспозиція кримінально-правової норми. Сприйняття змін до ст. 51 КУпАП, як змін КК (текст якого не змінювався Законом № 3886-ІХ) є прямим запереченням правових позицій Конституційного Суду України, за якими подібні зміни не створюють підґрунтя до застосування ст. 5 КК [6].

Що стосується процесуальних питань, які виникають в ході застосування Закону № 3886-ІХ, вони також не є простими.

Щодо них висловлено позицію Н. Антонюк: «Що слід робити із незавершеними провадженнями? Яка підстава для їхнього закриття? З цього приводу зосередимося на аналізі двох підстав для закриття провадження: відсутність у діянні складу кримінального правопорушення (п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК) й втрата чинності законом, яким встановлювалася кримінальна протиправність діяння (п. 4-1 ч. 1 ст. 284 КПК). Вважаю, що за відсутністю складу у аналізованій ситуації не слід рухатися. Адже на момент вчинення діяння склад був. А ця підстава має застосовуватися саме тоді, коли на момент вчинення діяння вже не було відповідного інкримінованого особі складу кримінального правопорушення. Буде абсурдом стверджувати, що правоохоронний орган побачив склад кримінально-караного діяння безпідставно. Адже це лише зміна

законодавства призвела до того, що складу кримінально-караного діяння нема. Щодо підстави, передбаченої п. 4-1 ч. 1 ст. 284 КПК – втрата чинності законом, яким встановлювалася кримінальна протиправність діяння. Маємо певну проблему. Адже втрати чинності кримінального закону немає. Має місце зміна меж караності шляхом внесення змін до КпАП. Однак нагадаю, що цю підставу зазвичай скорочено називають “закриття за декриміналізацією”. І у аналізованому нами випадку таки є декриміналізація ... Тож, на моє переконання, саме цю підставу варто застосовувати, закриваючи кримінальне провадження» [7].

Ця наукова позиція є обґрунтованою, адже інших підстав для закриття провадження у досліджуваних ситуаціях немає.

Процесуальне рішення має прийматися з урахуванням положень КПК України щодо повноважень суду у конкретній стадії кримінального провадження.

Якщо кримінальне провадження знаходиться на розгляді у суді першої інстанції, суд має діяти у порядку ч. 3 ст. 479-2 КПК України.

Якщо кримінальне провадження знаходиться у стадії апеляційного провадження, підхід щодо застосування ч. 3 ст. 479-2 КПК України має бути аналогічний, ґрунтуючись на положенні ч. 1 ст. 405 КПК України: апеляційний розгляд здійснюється згідно з правилами судового розгляду в суді першої інстанції з урахуванням особливостей, передбачених цією главою. Суд апеляційної інстанції при цьому має скасувати судові рішення суду першої інстанції, згідно ст. 417 КПК України, і прийняти рішення залежно від позиції обвинуваченого у порядку, передбаченому ч. 3 ст. 479-2 КПК України.

Якщо кримінальне провадження знаходиться у стадії касаційного провадження, то підхід щодо застосування ч. 3 ст. 479-2 КПК України має бути аналогічний, ґрунтуючись на положенні ч. 1 ст. 434 КПК України: касаційний розгляд здійснюється згідно з правилами розгляду в суді апеляційної інстанції з урахуванням особливостей, передбачених цією главою. Суд касаційної інстанції при цьому має скасувати судові рішення, згідно ст. 440 КПК України.

Як пише І. Польщиків, дискусійним також є питання, наскільки в такому випадку підставою для закриття провадження може застосовуватися норма пункту 4-1 частини 1 статті 284 КПК України, за яким кримінальне провадження закривається в разі, якщо «втратив чинність закон, яким встановлювалася кримінальна протиправність діяння», оскільки Законом від 18 липня 2024 року № 3886-ІХ жодна норма не втратила чинність, натомість змінилася норма, що визначала «формулу кримінального правопорушення». Оскільки законодавець не передбачив випадку «часткової декриміналізації», то в цьому разі необхідно виходити з норми частини 6 статті 9 КПК України, яка передбачає, що у випадках, коли положення цього кодексу не регулюють або неоднозначно регулюють питання кримінального провадження, застосовуються загальні засади кримінального провадження, визначені частиною 1 статті 7 цього кодексу [4].

Може виникнути і питання, чи підлягають застосуванню судом у таких кримінальних провадженнях положення ст. 74 ч. 2 КК України щодо

необхідності негайного звільнення від призначеного судом покарання особи, засудженої за діяння, караність якого законом усунена, у зв'язку з набранням чинності Законом № 3886-ІХ. Як видається, згідно ч. 2 ст. 74 КК України, особа, засуджена за діяння, караність якого законом усунена, підлягає негайному звільненню від призначеного судом покарання. Утім, важливо розуміти, що ця норма чинна ще з того часу, коли КПК України не регламентував провадження щодо діяння, кримінальна протиправність якого була встановлена законом, що втратив чинність. Тому ця підстава може бути застосована тоді, коли вирок не оскаржено і немає можливості закрити кримінальне провадження. У такому випадку ч. 2 ст. 74 КК України застосовується згідно п. 13 ст. 537 КПК України – питання, які вирішуються судом під час виконання вироків. І. Польщиков пише, що якщо особа вже засуджена, то вона підлягає негайному звільненню від призначеного судом покарання відповідно до частини 2 статті 74 КК України в порядку розв'язання судом питань, пов'язаних із виконанням вироку, визначеному пунктом 13 частини 1 статті 537, пунктом 2 частини 2 статті 539 КПК України за клопотанням (поданням) прокурора, засудженого, його захисника, законного представника, органу або установи виконання покарань [4].

Отже, Закон № 3886-ІХ має зворотню дію у часі відповідно до приписів ст. 5 КК України, ст. 58 Конституції України. Його положення повинні застосовуватися у кримінальних провадженнях, де кримінальні правопорушення вчинені до набрання чинності цим Законом так, що вони являють часткову декриміналізацію кримінального правопорушення.

Суд (місцевий, апеляційний, касаційний) у таких кримінальних провадженнях має закрити кримінальне провадження у порядку, передбаченому ч. 3 ст. 479-2 КПК України.

Підлягають застосуванню судом у таких кримінальних провадженнях положення ст. 284 КПК України щодо необхідності закриття кримінального провадження у зв'язку з набранням чинності Законом № 3886-ІХ, а саме підстави, передбаченої пунктом 4-1 частини першої статті 284 КПК України за згоди обвинуваченого, та підстави, передбаченої пунктом 1-2 частини другої статті 284 КПК України – за відсутності згоди обвинуваченого.

Положення ч. 2 ст. 74 КК України щодо необхідності негайного звільнення від призначеного судом покарання особи, засудженої за діяння, караність якого законом усунена, у зв'язку з набранням чинності Законом № 3886-ІХ, застосовується у стадії виконання судових рішень.

Список використаних джерел

1. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122302589>
2. Острогляд О. В. Поняття, підстави та способи декриміналізації як методу кримінально-правової політики. С. 76–81. DOI: <https://doi.org/10.32782/chern.v6.2022.15>
3. Марін О. Чи відбулася часткова декриміналізація крадіжки та які наслідки це матиме? URL: https://www.academia.edu/122719507/Has_theft_been_partially_decriminalized_and_what_consequences_will_it_have

4. Польщиків І. Декриміналізувати не можна судити: до питання про викрадення чужого майна під час воєнного стану. URL: <https://justtalk.com.ua/post/dekriminalizuvati-ne-mozhna-suditi-do-pitannya-pro-vikradennya-chuzhogo-majna-pid-chas-voennogo-stanu>

5. Письменський Є. Посягання на власність в умовах воєнного стану: кримінально-політична епопея завершилася? URL: <https://justtalk.com.ua/post/posyagannya-na-vlasnist-v-umovah-voennogo-stanu-kriminalno-politichna-epopeya-zavershilasya>

6. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122302653>

7. Антонюк Н. Зміна розміру дрібного викрадення через призму кримінального закону. URL: https://www.academia.edu/122806987/%D0%97%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B0_%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%BC%D1%96%D1%80%D1%83_%D0%B4%D1%80%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D0%B2%D0%B8%D0%BA%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D1%87%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B7_%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%BC%D1%83_%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%83

*Гутник А. В.,
доцентка кафедри права та публічного управління,
докторка філософії у галузі права,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна*

ПРОБЛЕМИ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСІБ ЗА ДОПОМОГОЮ СУЧАСНИХ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Сучасні техніко-криміналістичні засоби відіграють ключову роль у встановленні особи за індивідуальними ознаками (наприклад, татуювання, пірсинг, шрами тощо). Ці унікальні ознаки дозволяють правоохоронним органам ідентифікувати особу з високою точністю, використовуючи передові технології, такі як цифрова фотографія, 3D-сканування та бази даних зображень. Завдяки цьому, процес ідентифікації стає більш ефективним та надійним, що сприяє швидшому розкриттю злочинів та забезпеченню правосуддя.

Особливо цінними (оскільки наявність саме їх дозволяє звести коло підозрюваних до мінімуму та значно полегшити пошук особи) вважаються ознаки, що індивідуалізують людину, є єдиними та неповторними в своєму роді [1, с. 148]. Важливе значення для ідентифікації особи можуть мати татуювання. За допомогою татуювання можна отримати більш повне уявлення про життя людини, її діяльність і переконання, або ж навіть приналежність до злочинного

угруповання. Навіть якщо видно лише елемент татуювання, а обличчя приховано – шансів згодом ідентифікувати особу набагато більше.

Завдяки активному розвитку ІІІ практично будь-хто може спробувати знайти особу за зображенням тату. Пошук інформації про людину за знімком її тату майже нічим не відрізняється від звичайного пошуку за зображеннями. Наприклад, якщо татуювання є на обличчі, то пошук можна здійснювати через сервіс «Pimeyes», або ж пошукати зображення тату у «Pinterest», адже деякі люди, перш ніж зробити татуювання шукають їх ескізи та зберігають у себе на дошці. У одному із кейсів працівники Molfar за допомогою тату змогли встановити жінку, обличчя якої не було видно на відео [2]. Окрім зазначених сервісів, пошук можливий і в інших сервісах: «Search4Faces», «TinEye», мобільних додатках тощо.

Тож, якщо татуювання дає можливість ідентифікувати особу воно є персональними даними, які мають бути захищені відповідно до закону. Відповідно, на офіційних сайтах Нацполу, НАБУ, ДБР, БЕБ та інших правоохоронних органів повинні бути прихованими (розмитими) не тільки обличчя, але і татуювання та інші ідентифікуючі ознаки усіх осіб, які є на фото, чого, на жаль, на цей час не відбувається.

Наприклад, у публікації на сайті ДВБ під стверджувальною та гучною назвою «Розпуста на 16 мільйонів: у Львові Нацполіція викрила масштабну спільноту сутенерів» опубліковано фото шести дівчат [3]. Їхні обличчя розмиті, однак у двох із них на руках наявні татуювання, яке разом із іншими зовнішніми ознаками (колір волосся, тілобудова, відтінок шкіри тощо) дає можливість встановити дані цих дівчат за допомогою відкритих джерел.

Цікаво, що одне із медіа, яке взяло за основу фото та інформацію із сайту Нацполу та фейсбук-сторінки Офісу Генерального прокурора [4] опублікувало це ж фото [5], із меншим розмиттям зображення, а, відповідно, риси обличчя дівчат видно чіткіше. Крім того, на цьому фото відсутній логотип офіційних органів, який проставляється перед їх публікацією на сайті. Тож, виглядає так, ніби це медіа могло отримати оригінали фотографій із «своїх джерел» у правоохоронних органах. А це є серйозним питанням дотримання, а точніше – недотримання ст. 222 КПК України, адже метою є не стільки інформування суспільства, скільки формування потрібних негативних людських емоцій стосовно особи. Тому, цілком погоджуємось із І. Гловюк, яка констатує, що необхідно переглянути політику інформування суспільства та збереження у таємниці відомостей досудового розслідування [6, с. 110].

Отже, сучасні техніко-криміналістичні засоби значно підвищують ефективність ідентифікації осіб за індивідуальними ознаками, однак важливо забезпечити захист персональних даних, включаючи татуювання, відповідно до законодавства, щоб уникнути порушення прав людини та зловживань. Необхідно також переглянути політику інформування суспільства та збереження у таємниці відомостей досудового розслідування для забезпечення балансу між правом на інформацію та захистом особистих даних.

Список використаних джерел

1. Гулкевич З. Т. Про поняття і проблемні аспекти габітоскопії –

криміналістичного вчення про дослідження зовнішності людини. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2018. № 1. С. 140–153.

2. Пошук людини за тату: інструменти, кейси, поради від Molfar | OSINT. 16.02.2022. Youtube : вебсайт. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=UMNBgsmmjPo> (дата звернення: 01.10.2024).

3. Розпуста на 16 мільйонів: у Львові Нацполіція викрила масштабну спільноту сутенерів. Департамент внутрішньої безпеки Національної поліції України : вебсайт. URL: <https://dvvb.npu.gov.ua/news/rozpusta-na-16-milioniv-u-lvovi-natspolitsiia-vykryla-masshtabnu-spilnotu-suteneriv> (дата звернення: 01.10.2024).

4. Сутенерство та утримання закладів розпусти – у Львові викрито чотири злочинні угруповання. Офіс Генерального прокурора : фейсбук-сторінка. 14.06.2024. URL: <https://www.facebook.com/share/p/nYC1EyLTdL7tazKr/>

5. Бордель брали штурмом: у Львові викрито масштабну спільноту сутенерів [відео]. Zhytomyr.city : вебсайт. URL: <https://www.zhytomyr.city/bordel-braly-shturmom-u-lvovi-vykryto-masshtabnu-spilnotu-suteneriv-video/> (дата звернення: 01.10.2024).

6. Гловюк І. В. Справа «Mamaladze v. Georgia» та презумпція невинуватості: досвід для України. *Право на справедливий суд у кримінальному провадженні* : матеріали Круглого столу (24 травня 2024 року) / Н.Р. Лащук, І. Р. Серкевич. Львів : ЛьвДУВС. 2024. С. 107–112.

Загурський О. Б.,
доцент кафедри права та публічного управління,
кандидат юридичних наук, доцент,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА США У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ВІДМИВАННЮ ЗЛОЧИННИХ ДОХОДІВ

Після терористичних актів у США в 2001 році було розширено законодавче тлумачення легалізації злочинних прибутків, відповідно до якого злочином визнається виконання самої операції з сумнівними коштами незалежно від факту доказування предикатного злочину. У США кримінальна відповідальність за відмивання злочинних прибутків визначена на федеральному рівні, а також на рівні кожного окремого штату. Водночас відповідальність встановлена і за так зване «структурування», тобто розподіл великої суми коштів на дрібні суми задля уникнення урядових перевірок. Така діяльність розглядається як введення в оману в цілях приховування підозрілих трансакцій.

«Оскільки відмивання злочинних доходів полягає у виконанні будь-яких операцій з грошовими коштами, то протидія легалізації зводиться, передусім, до

відстеження готівкових потоків у безготівкові кошти. Один із найбільш ефективних засобів відстеження руху грошових коштів – це спостереження за платежами. У США сьогодні застосовують дві найбільш розповсюджені форми розрахунків, а саме чеками та кредитними картками. Ці форми розрахунків відбувається крізь систему федерального резерву та центрального банку, якими і моніторяться платежі при використанні чеків і кредитних карток» [1, с. 242].

Як свідчить досвід США у досліджуваній сфері, протидія відмиванню злочинних доходів неможлива без співробітництва між банками й іншими фінустановами. Банківська система США активно бореться з легалізацією кримінальних прибутків. Однак найбільша проблема для банків – це питання розкриття банківської таємниці, яка до 2001 року захищалась як відповідно до цивільного, так і кримінального законодавства, особливо що стосується інформації щодо фізичних осіб. У 1978 році був прийнятий закон, яким заборонялось банкам розголошувати уряду інформацію про рахунки своїх клієнтів.

При передачі правоохоронним органам за вимогами суду даних про свого клієнта, банк повідомляв про це свого клієнта із вказанням інформації та документів, які надалися відповідним органам. Проте після терактів 11 вересня 2001 року цей закон втратив свою чинність і, таким чином, інформування клієнтів, в тому числі і фізичних осіб, банками щодо даних, які були надані правоохоронним органам за їхньою вимогою відповідно до кримінального законодавства переслідується.

Аналогічно складається і судова практика в США. За рішенням Верховного Суду США інформація щодо банківського рахунку це не та інформація, щодо якої поширюються правила нерозголошення особистих даних відповідно до 4-ї поправки Конституції США, якою захищається приватне життя особи від зовнішнього втручання. Тому банки зобов'язані надавати правоохоронним органам будь-яку інформацію про їхніх клієнтів за вимогою правоохоронних структур.

Ще одним елементом співробітництва правоохоронних органів і фінансових інститутів у напрямі протидії відмиванню злочинних доходів є інформування фінансових інститутів про підозрілі фінансові операції. Законодавством США встановлена вимога від фінансових установ виявлення підозрілих операцій і сповіщення про них правоохоронних органів. При порушенні цих вимог фінансові установи можуть підлягати покаранню як за цивільним, так кримінальним порядком. Одним із видів покарання – штраф у розмірі, що може у два рази перевищувати суму підозрілої операції. До таких операцій у США відносять:

- будь-які фінансові операції на суму понад 10 тис. дол. (в майбутньому за прогнозами фахівців ця сума може зменшитися);
- будь-яка операція з грошовими коштами без економічної мети;
- будь-які операції, які з високою ймовірністю можуть бути корисними при будь-якій протизаконній діяльності [2, с. 85].

«Поліція штатів також бере участь у протидії легалізації (відмиванню) злочинних доходів. Так, якщо при проведенні ними розслідувань різних

злочинів, особливо пов'язаних з розповсюдженням наркотиків або торгівлею зброєю, їм стають відомі факти легалізації незаконних грошових коштів, то вони інформують про це місцеві органи влади, у компетенції яких перебуває боротьба з відмиванням доходів, отриманих незаконним шляхом» [3, с. 211].

«Перелік фінансових і нефінансових установ, які зобов'язані інформувати державні органи щодо сумнівних фінансових операцій, останнім часом значно розширений. До таких установ відносять:

- банки;
- страхові компанії;
- брокерські контори;
- автосалони;
- туристичні агенції;
- казино;
- інші установи, які працюють з коштовностями» [3, с. 212].

«Перелік осіб, які зобов'язані інформувати щодо сумнівних операцій, включає також адвокатів і аудиторів. Однак це зумовлює появу низки етичних і професійних проблем, обумовлених професійною таємницею. Питання професійної таємниці, на відміну від банківської, законодавчо ще не врегульовані, а тому не зрозуміло чи зобов'язаний аудитор і адвокат надавати конфіденційну інформацію щодо своїх клієнтів, яка пов'язана з виявленням ними сумнівних операцій. Також адвокати й аудитори не мають права консультувати щодо способів уникнення механізмів валютного регулювання, хоча раніше це було можливим» [1, с. 243].

Список використаних джерел

1. Копиця І. М. Зарубіжний досвід організації системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Вісник Житомирського державного технологічного університету*. Серія «Економічні науки». 2013. № 2. С. 240–246.
2. Баранов Р. О. Механізм відмивання грошей із використанням нелегальних схем грошових переказів. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президенті України*. 2015. Вип. 2. С. 80–98.
3. Мякота Є. Теоретичний аналіз сутності легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. *Evropsky politicky a pravni diskurz*. 2014. Vol. 1. Iss. 6. С. 542–552.

*Климович В. А.,
аспірант,
Київський університет інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
м. Київ, Україна*

СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНІ НАСЛІДКИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО Ч. 1 СТ. 246 КК УКРАЇНИ

Кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 246 КК України «Незаконна порубка або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу», полягає у незаконній порубці дерев або чагарників у лісах, захисних та інших лісових насадженнях, перевезенні, зберіганні, збуті незаконно зрубаних дерев або чагарників, що заподіяли істотну шкоду. Це кримінальне правопорушення є матеріальним і вважається закінченим з моменту заподіяння суспільно небезпечних наслідків у вигляді істотної шкоди.

Визначення істотної шкоди у ст. 246 КК України неодноразово зазнавало змін, з моменту набуття чинності Кримінального кодексу України. До Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження українських лісів та запобігання незаконному вивезенню необроблених лісоматеріалів» від 6 вересня 2018 року № 2531-VIII (далі – Закон № 2531-VIII) істотна шкода у ст. 246 КК України була оціночним поняттям і не мала встановленого грошового виміру. Законом № 2531-VIII істотною шкодою було визначено шкоду, яка у дві тисячі і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, або інша істотна шкода, завдана навколишньому природному середовищу в частині забезпечення ефективної охорони, належного захисту, раціонального використання та відтворення лісів.

Встановлення матеріального критерію істотної шкоди було необхідним. Н. Г. Іванова, досліджуючи питання запобігання злочинним посяганням на рослинний світ, на підставі вивчення кримінальних справ та опитування практичних працівників органів внутрішніх справ щодо кваліфікації незаконної порубки лісу, констатувала наявність складнощів у застосуванні ст. 246 КК України, яка пов'язана з вирішенням питання, чи є заподіяна незаконною порубкою шкода достатньою для притягнення винної особи до кримінальної відповідальності [1, с. 8].

Наступні зміни до ст. 246 КК України щодо визначення істотної шкоди внесені Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження українських лісів» від 25 квітня 2019 р. № 2708-VIII (далі – Закон № 2708-VIII), відповідно до якого істотною шкодою вважається така шкода, яка у двадцять і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, або інша істотна шкода, завдана навколишньому природному середовищу в частині забезпечення ефективної охорони, належного захисту, раціонального використання та відтворення лісів.

Слід відмітити, що відповідно до п. 1 примітки ст. 246 КК України існує два види істотної шкоди, заподіяної незаконною порубкою або незаконним перевезенням, зберіганням, збутом лісу: 1) істотна шкода, яка у двадцять і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян; 2) істотна шкода, завдана навколишньому природному середовищу в частині забезпечення ефективної охорони, належного захисту, раціонального використання та відтворення лісів. Тобто перший вид істотної шкоди має встановлений мінімальний грошовий вимір. Другий тип такого не має, і є оціночним поняттям.

Зменшення нижньої межі матеріальної ознаки істотної шкоди з 2000 до 20 неоподатковуваний мінімум доходів громадян було виправданим кроком. Адже при необґрунтованому завищенні розміру істотної шкоди, відбулося значне закритих кримінальних проваджень щодо незаконної порубки лісу, які були розпочаті до набрання чинності Закону № 2531-VIII.

Здійснюючи кваліфікацію діянь за ст. 246 КК України, суди і правоохоронні органи по різному підходять до розуміння змісту істотної шкоди. У більшості суди притримувалися правової позиції, відповідно до якої зміни до ст. 246 КК України на підставі Закону № 2531-VIII декриміналізують діяння, які спричинили істотну шкоду до 2 тис. НМДГ. Відповідно кримінальні провадження, розпочаті до 1 січня 2019 року закривалися на підставі п. 4 ч. 1 ст. 284 КПК України.

Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду, розглядаючи кримінальне провадження, відкрите за ч. 1 ст. 246 КК України до набрання чинності Закону № 2531-VIII, щодо незаконної порубки дерев породи сосна в кількості 30 штук, якою спричинено істотну шкоду державі на загальну суму 16840,41 грн, у мотивувальній частині постанови відмітив, що по-перше, на час вчинення інкримінованого діяння, при вирішенні питання, чи шкода, яка була заподіяна незаконною порубкою, є істотною (оціночне поняття), потрібно було у кожному конкретному випадку враховувати вартість, екологічну цінність, кількість незаконно вирубаного лісу, розмір шкоди, завданої довкіллю й обчисленої за відповідними таксами. По-друге, диспозиція ч. 1 ст. 246 КК в редакції станом на час вчинення інкримінованого діяння передбачала кримінальну відповідальність за незаконну порубку дерев або чагарників у лісах, захисних та інших лісових насадженнях, що заподіяла істотну шкоду. По-третє, Законом № 2531-VIII, який набрав чинності з 01 січня 2019 року, до ст. 246 КК були внесені зміни і згідно з приміткою до неї, істотною шкодою вважається така шкода, яка у дві тисячі і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, або інша істотна шкода, завдана навколишньому природному середовищу в частині забезпечення ефективної охорони, належного захисту, раціонального використання та відтворення лісів. На підставі цих тверджень Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду прийшов до висновку, що з 01 січня 2019 року діяння, в якому обвинувачується особа, перестало бути кримінально караним, оскільки, заподіяна ним шкода не могла вважатися істотною. Кримінальне провадження щодо винного було закрито на підставі п. 4 ч. 1 ст. 284 КПК [2].

Аналогічні тлумачення щодо розуміння істотної шкоди у ст. 246 КК України відображені також в інших судових рішеннях [3; 4]. Цей підхід судів базувався на тому, що зміст істотної шкоди на підставі Закону від № 2531-VIII змінюється з оціночного поняття у матеріально визначену категорію. При цьому не зосереджується увага на істотній екологічній шкоді.

Проте у судовій практиці є випадки, коли суди поряд з істотною майновою шкодою відмічали також істотну шкоду лісу та навколишньому природному середовищу і не закривали кримінальні провадження на підставі п. 4 ч. 1 ст. 284 КПК.

Так, стороною обвинувачення у кримінальному провадженні № 12017200220000281, внесеному до ЄРДР 24 жовтня 2017 року, за обвинуваченням у незаконній порубці 3 сироростучих дерев породи «ясен» та 1 сухостійного дерева породи «берест» істотну шкоду сформульовано одночасно як у вигляді екологічної складової у виді шкоди лісу та навколишньому природному середовищу, яка полягала у зниженні, до стану припинення росту, дерев цінної породи, які виконували захисну протиерозійну функцію, вирощування таких дерев до стану, в якому вони перебували на момент порубки, потребує від 40 до 60 років, в очевидному зниженні захисної протиерозійної функції лісової ділянки, знищення дерев призвело до зниження якості атмосферного повітря, водоохоронних, а також інших екологічних властивостей захисної лісової ділянки, у тому числі сніго-, вітрозатримуючих, ґрунтозахисних, так і в матеріальній складової у виді збитків у розмірі 20592 грн. Липоводолинський районний суд Сумської області розглядаючи це кримінальне правопорушення, відмічає, що по-перше, за змістом диспозиції ч. 1 ст. 246 КК України (у редакції станом на час виявлення вчиненої незаконної порубки дерев та в редакції кримінального закону від 23 травня 2017 року) та виключно з огляду на межі обвинувачення істотна шкода від вищенаведеного діяння мала оціночний зміст й відповідно була оціночною категорією, яка складається з двох взаємодоповнюючих показників: матеріального та екологічного критеріїв. По-друге, такий вид шкоди повинен визначатися в кожному конкретному випадку, як на стадії досудового розслідування, так і судового розгляду з урахуванням вартості дерев, їх екологічної цінності, кількості, а також шкоди, заподіяної довкіллю тощо. Такий висновок суду, узгоджується із правовою позицією, викладеною в абзаці 3 пункту 9 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля» від 10 грудня 2004 року № 17. По-третє, диспозиція ст. 246 КК України станом на час виявлення інкримінованого обвинуваченому кримінального правопорушення (жовтень 2017 року) передбачала кримінальну відповідальність за незаконну порубку дерев і чагарників у лісах, захисних та інших лісових насадженнях, що заподіяло істотну шкоду. По-четверте, ст. 246 КК України після внесених до неї змін не була декриміналізована, її не виключено із Розділу VIII «Кримінальні правопорушення проти довкілля», зазначені норми кримінального закону зазнали змін та конкретизації лише в частині уточнення змісту обов'язкових елементів об'єктивної сторони складу цього кримінального правопорушення, також не відбулося пом'якшення покарання, яке могло бути

призначене особі, визнаною винуватою у вчиненні зазначеного вище кримінального правопорушення, законодавцем не проведено звуження викладу інших обов'язкових елементів зазначеного складу злочину та діючи на сьогодні норми зазначеного закону жодним чином не поліпшують становище обвинуваченого у даному провадженні, а всі законодавчі зміни стосувалися уточнення змісту складової об'єктивної сторони зазначеного складу кримінального правопорушення у виді істотної шкоди. На підстав цього Липоводолинський районний суд Сумської області прийшов до висновку, що декриміналізація зазначеного складу кримінального правопорушення, як така не відбулася [5].

У зв'язку з цим заслуговують на увагу положення щодо визначення істотної шкоди викладені у проекті Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за правопорушення у сфері захисту рослинного світу, лісокористування та протидії незаконному обігу деревини» № 9665 прийнятого Верховною Радою України 10 жовтня 2024 року і не підписаного Президентом України. А саме: істотною шкодою, якщо вона полягає у заподіянні матеріальних збитків, вважається шкода, яка у двадцять і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян [6].

Отже, на підставі вище викладеного доцільно зазначити, що суспільно небезпечні наслідки незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збут лісу, передбачені у ч. 1 ст. 246 КК України, полягають у заподіянні істотної шкоди, яка виражається у двох рівнозначних видах: 1) істотна шкода, яка у двадцять і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян; 2) істотна шкода, завдана навколишньому природному середовищу в частині забезпечення ефективної охорони, належного захисту, раціонального використання та відтворення лісів. Істотна шкода, завдана навколишньому природному середовищу в частині забезпечення ефективної охорони, належного захисту, раціонального використання та відтворення лісів є оціночною категорією.

Список використаних джерел

1. Іванова Н. Г. Запобігання злочинним посяганням на рослинний світ (за матеріалами Донецького регіону України) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2011. 20 с.

2. Постанова Касаційного кримінального суд у складі Верховного Суду від 03 грудня 2019 р. у справі № 601/1141/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86505686> (дата звернення: 23.11.2024).

3. Постанова Касаційного кримінального суд у складі Верховного Суду від 17 вересня 2019 р. у справі № 183/4569/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84449674> (дата звернення: 23.11.2024).

4. Постанова Касаційного кримінального суд у складі Верховного Суду від 07 серпня 2019 р. у справі № 180/290/18. *Єдиний державний реєстр судових*

рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83589887> (дата звернення: 23.11.2024).

5. Вирок Липоводолинського районного суду Сумської області від 29 грудня 2020 у справі № 582/356/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93912247> (дата звернення: 23.11.2024).

6. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за правопорушення у сфері захисту рослинного світу, лісокористування та протидії незаконному обігу деревини : проект Закону України № 9665. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42658> (дата звернення: 23.11.2024).

*Лотоцький М. В.,
професор кафедри права та публічного управління,
кандидат юридичних наук, доцент,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ СТ. 5 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Одне з центральних місць у реалізації конституційних розпоряджень у кримінальних правових нормах займає ст. 5 КК України, яка закріплює, в тому числі, і принцип гуманізму. Наразі серед тенденцій реформування вітчизняного кримінального законодавства можна виділити його гуманізацію. Реалізація цієї тенденції відбувається завдяки тому, що до чинного кримінального законодавства неодноразово вносилися відповідні зміни та доповнення. Так, правові норми, що регулюють пом'якшення покарання, містяться у низці норм чинного законодавства України яке передбачає кримінальну відповідальність за вчинення кримінальних правопорушень.

Згідно ст. 58 Конституції України закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи [2].

Відповідно до ч. 1 ст. 5 КК України, закон про кримінальну відповідальність, що скасовує кримінальну протиправність діяння, пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи, має зворотню дію у часі, тобто поширюється на осіб, які вчинили відповідні діяння до набрання таким законом чинності, у тому числі на осіб, які відбувають покарання або відбули покарання, але мають судимість [3].

У Рішенні Конституційного Суду України у справі № 1-рп/1999 від 9 лютого 1999 року Суд зазначає, що за загальновизнаним принципом права закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі. Цей

принцип закріплений у частині першій статті 58 Конституції України, за якою дію нормативно-правового акта в часі треба розуміти так, що вона починається з моменту набрання цим актом чинності і припиняється з втратою ним чинності, тобто до події, факту застосовується той закон або інший нормативно-правовий акт, під час дії якого вони настали або мали місце. Конституція України, закріпивши частиною першою статті 58 положення щодо неприпустимості зворотної дії в часі законів та інших нормативно-правових актів, водночас передбачає їх зворотню дію в часі у випадках, коли вони пом'якшують або скасовують юридичну відповідальність особи, що є загальновизнаним принципом права. Тобто щодо юридичної відповідальності застосовується новий закон чи інший нормативно-правовий акт, що пом'якшує або скасовує відповідальність особи за вчинене правопорушення під час дії нормативно-правового акта, яким визначались поняття правопорушення і відповідальність за нього.

Конституційний Суд України дійшов висновку, що положення частини першої статті 58 Конституції України про зворотню дію в часі законів та інших нормативно-правових актів у випадках, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи, стосується фізичних осіб і не поширюється на юридичних осіб [8].

У рішенні ЄСПЛ справа Scoppola проти Італії (№ 2) Суд зазначає, що хоча стаття 7 § 1 Конвенції однозначно не згадує принцип ретроактивності менш суворого кримінального закону (на відміну від статті 15 § 1 in fine Пакту ООН про громадянські і політичні права і статті 9 Американської конвенції про права людини), Суд вважає, що це положення гарантує не тільки принцип заборони ретроактивності суворішого кримінального закону, але й негласно – принцип ретроактивності менш суворого кримінального закону. Цей принцип сформульовано у правилі, відповідно якого, якщо кримінальний закон, чинний на момент скоєння правопорушення, і пізніші кримінальні закони, ухвалені до постановлення остаточного вироку, є різними, то суддя має застосовувати той закон, положення котрого сприятливіші для підсудного [7].

Законом України за № 2117-IX від 03.03.2022 «Про внесення змін до КК України щодо посилення відповідальності за мародерство» були внесені зміни до частин четвертих статей 185, 186, 187, 189 та 191 КК України однакового змісту: ці положення доповнені кваліфікуючою ознакою здійснення злочинів «в умовах воєнного або надзвичайного стану». Відповідно, за дрібне викрадення чужого майна, на відміну від крадіжки, була передбачена адміністративна відповідальність [6]. Згідно з ст. 51 КУпАП, викрадення чужого майна вважається дрібним, якщо вартість такого майна на момент правопорушення не перевищує 0,2 неоподаткованого мінімуму доходів громадян [1]. Якщо вартість викраденого майна становила 0,2 і більше НМДГ, то наступала кримінальна відповідальність у виді позбавлення волі строком від 5 до 8 років [2].

09.08.2024 р набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та деяких інших законів України щодо посилення відповідальності за дрібне викрадення чужого майна та

врегулювання деяких інших питань діяльності правоохоронних органів» (Закон № 3886-IX від 18.07.2024). Згідно цього Закону було внесено зміни в ст. 51 КУпАП (Дрібне викрадення чужого майна), зокрема:

Дрібне викрадення чужого майна шляхом крадіжки, шахрайства, привласнення чи розтрати, якщо вартість такого майна на момент вчинення правопорушення не перевищує 0,5 неоподаткованого мінімуму доходів громадян, – тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від двадцяти до тридцяти годин, або адміністративний арешт на строк до п'яти діб.

Дія, передбачена частиною першою цієї статті, якщо вартість такого майна на момент вчинення правопорушення становить від 0,5 до двох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, – тягне за собою накладення штрафу від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від тридцяти до сорока годин, або виправні роботи на строк до одного місяця з відрахуванням двадцяти процентів заробітку, або адміністративний арешт на строк від п'яти до десяти діб [4].

Відповідно до п. 1⁴ ч. 1. ст. 284 КПК України кримінальне провадження закривається в разі, якщо втратив чинність закон, яким встановлювалася кримінальна протиправність діяння [6].

Ч. 1 ст. 479. 2 КПК України, суд здійснює судове провадження щодо діяння, кримінальна протиправність якого була встановлена законом, що втратив чинність, у загальному порядку, передбаченому цим Кодексом, з урахуванням особливостей, визначених цією статтею [6].

Вважаємо, що Законом № 3886-IX від 18.07.2024 у правозастосовну практику кримінального процесу було втілено принцип гуманізму, який забезпечує збалансований інтерес осіб, які потерпілих від кримінальних правопорушень та осіб, які вчинили такі правопорушення.

Список використаних джерел

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
3. Кримінальний кодекс України : Закон України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/print1509546860368158>
4. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та деяких інших законів України щодо посилення відповідальності за дрібне викрадення чужого майна та врегулювання деяких інших питань діяльності правоохоронних органів : Закон України. № 3886-IX від 18.07.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3886-20#n8>
5. Про внесення змін до КК України щодо посилення відповідальності за мародерство : Закон України за № 2117-IX від 03.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#Text>
6. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 01.11.2024, № 4033-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

7. Рішення ЄСПЛ справа Скоппола проти Італії (№ 2) (Scoppola проти Італії (№ 2)), (№ 10249/03) від 17.09.2009 р. URL: <file:///C:/Users/Mihael/Downloads/CASE%20OF%20SCOPPOLA%20v.pdf>

8. Рішення Конституційного Суду України у справі № 1-рп/1999 від 9 лютого 1999 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-99#Text>

*Луцький Р. П.,
директор Науково-дослідного інституту
імені Академіка Івана Луцького,
доктор юридичних наук, професор,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна*

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНА ОСНОВА БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ

Після здобуття незалежності у 1991 році Україна розпочала масштабні правові реформи, спрямовані на створення ефективною та демократичною правовою системою, інтеграцію до європейських структур та впровадження європейських стандартів правовладдя. Розглядаючи ці реформи з огляду на досвід Європи, ми змогли визначити основні напрямки, досягнення та проблеми, які вплинули на сучасний стан правової системи України. Правова реформа передбачала незалежність судової влади. З часу здобуття незалежності Україна прагнула захистити незалежність судів і суддів. Зокрема, були прийняті закони, які регламентували порядок призначення та звільнення суддів, їх незалежність та підзвітність. Проте практика показала, що політичний вплив на судову систему залишався значним викликом. Для подолання цього, Україна може використовувати досвід Німеччини та інших європейських країн, де незалежні комісії з відбору суддів допомагають мінімізувати політичний тиск і забезпечити об'єктивність у процесі призначення суддів.

Прозорість державного управління стала ще одним важливим напрямком реформ. Впровадження електронного урядування, як у випадку з Естонією, може значно підвищити прозорість та ефективність державного управління в Україні. Хоча були зроблені певні кроки в цьому напрямку, такі як створення електронних сервісів для надання державних послуг, цей процес потребує подальшого розвитку та вдосконалення. Використання естонського досвіду, зокрема платформи X-Road, може забезпечити більш ефективний обмін даними між державними установами та громадянами, зменшуючи бюрократію та підвищуючи довіру до державних органів.

Однією з найважливіших проблем, з якими стикається Україна після здобуття незалежності, є боротьба з корупцією. Незважаючи на те, що були створені антикорупційні органи, деякі з них є суб'єктами, які мають спеціальний дозвіл протидіяти корупції: Національне антикорупційне бюро України (НАБУ)

та Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП), Вищий антикорупційний суд, Національне агентство з питань запобігання корупції, а також інших антикорупційних органів в Україні, таких як органи прокуратури, Служба безпеки України, Державне бюро розслідувань, Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (АРМА), Бюро економічної безпеки України та органи Національної поліції України (слідчі підрозділи та підрозділи стратегічних розслідувань) – корупція все ще залишається значним викликом. Європейський досвід, зокрема приклад Іспанії з її Національною антикорупційною прокуратурою, показує, що успіх у боротьбі з корупцією можливий за умови забезпечення незалежності антикорупційних органів та надання їм достатніх повноважень і ресурсів. Україна повинна продовжувати реформування своїх антикорупційних інституцій, забезпечуючи їх незалежність від політичного впливу та підвищуючи ефективність їхньої роботи [1, с. 64].

Розвиток правової культури та підвищення правосвідомості в Україні, особливо захист прав вразливих груп, є ключовими напрямками реформ. Важливими кроками стали створення інституцій, як-от: Уповноважений Верховної Ради з прав людини та законодавство для захисту меншин. Однак на основі європейського досвіду необхідне подальше вдосконалення цих механізмів. Прозорість управління може бути підсилена механізмами прямої демократії, як у Швейцарії. В Україні вже існують громадські обговорення та місцеві референдуми, але цей інструмент потребує розвитку.

Захист прав споживачів також був важливим напрямком правових реформ. У Франції існує ефективна система захисту прав споживачів, яка включає спеціалізовані організації та законодавчі акти, що регулюють якість товарів та послуг. В Україні були зроблені кроки у цьому напрямку, зокрема ухвалення Закону України «Про захист прав споживачів» № 3153-ІХ від 10.06.2023 р., який замінює попередній закон, прийнятий у 1991 році, і набуде чинності через рік після публікації або після скасування воєнного стану в Україні, вводить вимоги для онлайн-продавців, зобов'язуючи їх надавати споживачам повну інформацію про товари та послуги, а також передбачає створення вебпорталу для подачі скарг. Закон також встановлює обов'язкові гарантійні строки для різних категорій товарів і надає споживачам право фіксувати порушення за допомогою фото та відео. Державна служба з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів отримала розширені повноваження щодо обмеження доступу до вебсайтів, що порушують права споживачів. Закон також сприяє активній участі громадянського суспільства у захисті прав споживачів через тренінги та судові процеси. Проте подальше вдосконалення системи захисту прав споживачів, створення спеціалізованих організацій та впровадження чітких законодавчих норм можуть також значно підвищити стандарти якості та безпеки товарів і послуг. Захист прав працівників та забезпечення гідних умов праці також є важливим аспектом, який потребує подальшого розвитку. На основі досвіду Норвегії, де діє потужна система трудових прав та соціального захисту, Україна може вдосконалити своє трудове законодавство, запроваджуючи високі

стандарти умов праці, мінімальну заробітну плату та соціальний захист для всіх працівників.

Отже, основні принципи, такі як верховенство права, незалежність судової влади, прозорість і відповідальність державних органів, а також захист прав і свобод людини, були виявлені шляхом вивчення основних історичних підходів до правовладдя в європейському контексті. У процесі визначення основних елементів європейського правовладдя, які можна впровадити в українську правову систему, було виявлено кілька важливих напрямків, які мають вирішальне значення: незалежність судової влади, прозорість і підзвітність державних органів, боротьба з корупцією, забезпечення прав і свобод людини, а також створення ефективних механізмів захисту цих прав.

Список використаних джерел

1. Мангас А. Реакція Європейського Союзу на каталонський сепаратистський процес. *Гаазький журнал з верховенства права*. 2022. № 16 (1). С. 63–88.

Мельникович М. С.,

*доцент кафедри права та публічного управління,
доктор філософії зі спеціальності 081 Право,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна*

АДМІНІСТРАТИВНІ ПОСЛУГИ В УКРАЇНІ ЯК РІЗНОВИД ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

Сьогодні сфера послуг є надзвичайно затребуваною. Це сфера, яка охоплює всі можливі галузі та напрямки життєдіяльності, від фінансів та страхування, транспорту та торгівлі, до освіти та медицини, комунальних питань.

На цьому етапі світового розвитку будь-якої держави доволі складно говорити про організацію, яка б тією чи іншою мірою не надавала послуги.

Водночас термін «послуга» можна розглядати як дію, що має своїм наслідком певну мету та результат.

Через призму правової категорії «послугу» можна розглядати як:

- 1) діяльність, пов'язану з задоволенням потреб особи;
- 2) матеріальне благо, оскільки результатом є задоволення потреб особи;
- 3) те, що набувається і споживається в процесі її надання, а тому не може в подальшому бути переданим іншій особі [1, с. 239].

На сьогодні одним із видів послуг є *публічні послуги*.

Публічні послуги можна розглядати як публічно-владну діяльність, що націлена на реалізацію прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб.

У науковій літературі запропонована наступна класифікація публічних послуг за ознаками суб'єкта, що надає публічні послуги:

1) *державні послуги* – це послуги, що надаються органами державної влади та державними підприємствами, установами та організаціями;

2) *муніципальні послуги* – це послуги, що надаються органами місцевого самоврядування, комунальними підприємствами, установами та організаціями [1, с. 241].

Отже, адміністративна послуга є видом публічних послуг, тобто є її невід'ємною складовою, на що вказує саме визначення та ознаки адміністративних послуг.

Відповідно до Закону України «Про адміністративні послуги» *адміністративна послуга* – результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення прав та/або здійснення обов'язків такої особи відповідно до закону (стаття 1) [2].

Варто зазначити, що говорячи про адміністративні послуги слід наголосити, про дві обов'язкові умови: суб'єкт звертається за отриманням відповідної послуги (факт звернення) та уповноважений орган, реагуючи на звернення того чи іншого суб'єкта, приймає відповідне рішення (надає або обґрунтовано відмовляє у наданні адміністративної послуги).

Отже, можна визначити адміністративну послугу як сферу правовідносин, що виникають при реалізації суб'єктивних прав фізичної або юридичної особи шляхом подання відповідного звернення (заяви) та виконання адміністративним органом своєї публічно-владної діяльності для отримання заявником певного результату.

Адміністративні послуги наділені рядом специфічних ознак, які характеризують їх зміст та визначають місце в системі публічних послуг взагалі.

В. П. Тимошук виділяє такі ознаки адміністративних послуг:

1) адміністративна послуга надається за заявою особи;

2) надання адміністративних послуг пов'язано із забезпеченням умов для реалізації суб'єктивних прав конкретної особи;

3) адміністративні послуги надаються адміністративними органами (державними органами та органами місцевого самоврядування) і обов'язково через реалізацію владних повноважень;

4) результатом адміністративної послуги у процедурному значенні є адміністративний акт (рішення або дія адміністративного органу, яким задовольняється заява особи) [3, с. 321].

В. Б. Авер'янов до обов'язкових ознак адміністративних послуг, крім вищезазначених, зараховує:

а) надання цих послуг спрямоване на створення належних умов для повноцінної реалізації приватними особами належних їм прав та виконання покладених на них обов'язків;

б) приватні особи мають право на свій розсуд (окрім вчинення неправомірних дій) користуватися результатами наданих їм адміністративних послуг [3, с. 322].

С. Пахомов до ознак адміністративних послуг відносить:

- по-перше, суб'єкт виконавчої влади не має владних повноважень, хоча є державним службовцем;
- по-друге, він не може брати плату за послуги, які є його посадовим обов'язком і за виконання яких отримує винагороду від держави;
- по-третє, суб'єкти відносин перебувають у рівному становищі, жодна зі сторін щодо іншої не має функцій влади;
- по-четверте, контроль за реалізацією прав і обов'язків суб'єктами цих відносин здійснює держава;
- по-п'яте, ці відносини передують виникненню адміністративно-правових відносин, є їх юридичними фактами [3, с. 324].

З огляду на викладене можна виділити наступні ознаки адміністративних послуг.

Надаються лише за безпосередньою ініціативою (заявою) фізичних та юридичних осіб. Адміністративні послуги надаються з ініціативи заявника, незалежно від самої форми заяви особи (усна чи письмова) та порядку її отримання органом влади.

Необхідність та можливість отримання конкретної адміністративної послуги передбачена законом. Надання адміністративної послуги можливе лише у випадку, коли є спеціальне правове регулювання порядку надання такої послуги. Вимога особи до органу влади вчинити якісь дії на її користь може розглядатися як адміністративна послуга лише тоді, коли порядок розгляду цієї заяви є чітко регламентованим. Тобто вимагати від органу влади надати адміністративну послугу, якщо її надання не передбачено законом, не можливо.

Закон наділяє повноваженнями щодо надання кожної адміністративної послуги відповідний орган виконавчої влади або орган місцевого самоврядування. За загальним правилом, за конкретною адміністративною послугою можна звернутися лише до конкретного адміністративного органу, уповноваженого законом на надання такої послуги.

Для отримання адміністративних послуг фізичним та юридичним особам необхідно виконати певні вимоги, які встановлені законом.

Адміністративна послуга має кінцеву форму індивідуального адміністративного акта, в якому вказано його адресат (рішення, витяг, ліцензія тощо) [1, с. 209].

Враховуючи наведене, можна зробити висновок, що адміністративні послуги охоплюють широкий спектр суспільного життя: видача свідоцтва про народження, закордонного паспорта, правовстановлюючих документів тощо.

Щодо видів адміністративних послуг, перш за все, на законодавчому рівні слід згадати про розпорядження Кабінету Міністрів України «Деякі питання надання адміністративних послуг через центри надання адміністративних послуг» від 16 травня 2014 р. № 523-р (із змінами), згідно із яким затверджено перелік адміністративних послуг органів виконавчої влади та адміністративних послуг, що надаються органами місцевого самоврядування у порядку виконання

делегованих повноважень, які є обов'язковими для надання через центри надання адміністративних послуг [4].

У науковій літературі містяться різні види адміністративних послуг та їх класифікації за тими чи іншими критеріями.

Наприклад, залежно від змісту адміністративної діяльності щодо надання адміністративних послуг виділяють:

а) видачу дозволів (наприклад, на зайняття окремими видами підприємницької діяльності; на розміщення реклами; на придбання, зберігання, носіння і перевезення зброї; у тому числі акредитація, атестація, сертифікація тощо);

б) реєстрацію з веденням реєстрів (наприклад, реєстрація актів цивільного стану, суб'єктів підприємницької діяльності, автотранспортних засобів тощо);

в) легалізацію актів (консульська легалізація документів), верифікація (встановлення достовірності сертифікатів про походження товарів з України) [3, с. 326].

Залежно від рівня встановлення повноважень щодо надання адміністративних послуг та правового регулювання процедури їх надання, зокрема:

а) адміністративні послуги з централізованим регулюванням (закони, акти Президента України, Кабінету Міністрів України та центральних органів виконавчої влади);

б) адміністративні послуги з локальним регулюванням (акти органів місцевого самоврядування, місцевих органів виконавчої влади);

в) адміністративні послуги зі «змішаним» регулюванням (коли відбуваються водночас централізоване і локальне регулювання).

Залежно від форми їх реалізації поділяють на такі групи:

а) послуги, пов'язані з реальним здійсненням конституційних прав і свобод громадян (медичні послуги, послуги у сфері культури, соціального захисту, освіти та ін.);

б) власне адміністративні послуги, пов'язані з юридичним оформленням умов, необхідних для реалізації прав і свобод громадян (видача свідоцтв, ліцензій).

Залежно від предмета (характеру) питань, за розв'язанням яких звертаються особи до адміністративних органів: а) підприємницькі (або господарські); б) соціальні; в) земельні; г) будівельно-комунальні; д) житлові та інші види адміністративних послуг [3, с. 326–327].

За критерієм платності адміністративні послуги можна поділяти на платні й безоплатні.

Залежно від суб'єкта, який надає адміністративні послуги, їх можна поділити на:

- державні послуги – це послуги, що надаються органами державної влади (насамперед виконавчої) та державними підприємствами, установами, організаціями;

- муніципальні послуги – це послуги, що надаються органами місцевого самоврядування та комунальними підприємствами, установами, організаціями.

Варто окремо згадати Закон України «Про адміністративну процедуру», який зробив суттєвий внесок в розвиток процесу надання адміністративних послуг в Україні.

Цей Закон регулює відносини органів виконавчої влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, інших суб'єктів, які відповідно до закону уповноважені здійснювати функції публічної адміністрації, з фізичними та юридичними особами щодо розгляду і вирішення адміністративних справ у дусі визначеної Конституцією України демократичної та правової держави та з метою забезпечення права і закону, а також зобов'язання держави забезпечувати і захищати права, свободи чи законні інтереси людини і громадянина [5].

Враховуючи все вищевикладене, вбачається, що сфера надання адміністративних послуг в Україні є доволі широкою. Відтак, важливість вивчення та опрацювання як самого поняття «адміністративна послуга», так і її різновидів є надзвичайно важливо. Цінність, що сучасний стан українського законодавства дає можливість отримати адміністративну послугу доволі швидко та прозоро. Поряд з цим, ще є куди вдосконалюватися та є над чим працювати, щоб ще максимально спростити та спростити доступ до адміністративних послуг фізичним та юридичним особам. Важливо, щоб прозорість та зрозумілість, ефективність та комунікативність зберігалися протягом всієї процедури надання адміністративних послуг.

Список використаних джерел

1. Кісіль З. Р., Кісіль Р. В. Адміністративне право : навч. посіб. Київ : Правова єдність, 2011. 695 с.

2. Про адміністративні послуги : Закон України від 06.09.2012 р. № 5203-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013 р., № 32. Ст. 1705.

3. Демократичні засади державного управління та адміністративне право : монографія / Ю. С. Шемшученко та ін. ; за заг. ред. В. Б. Авер'янова / НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ : Юридична думка, 2010. 495 с.

4. Деякі питання надання адміністративних послуг через центри надання адміністративних послуг : розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 травня 2014 р. № 523-р. *Офіційний вісник України*. 2014. № 45. Ст. 208.

5. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17.02.2022 р. № 2073-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 15.

*Огерук І. С.,
доцент кафедри права та публічного управління,
кандидат юридичних наук, доцент,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна*

ЩОДО ОКРЕМИХ ПОЛОЖЕНЬ СТАТТІ 615 КПК УКРАЇНИ

Початок активних військових дій росії проти України в 2022 році спричинив негативний вплив на широкий спектр різноманітних процесів у нашій державі. Не оминуло це і кримінальні процесуальні правовідносини. Гостро постало питання здійснення кримінального провадження в умовах, що значно ускладнюють або взагалі унеможливають забезпечення безпеки учасників кримінального процесу, відсутності доступу до необхідних ресурсів або уповноважених осіб, реальної загрози життю та здоров'ю суб'єктів, що вступають у кримінальні процесуальні правовідносини. З метою вирішення вказаних проблемних питань Верховною Радою України 3 березня 2022 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України “Про попереднє ув'язнення” щодо додаткового регулювання забезпечення діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану» [2], який в тій чи іншій мірі регулював кримінальні процесуальні правовідносини за таких непростих умов. Однак, зважаючи на брак часу, передбачити всі особливості режиму досудового розслідування та судового розгляду в умовах воєнного стану виявилось неможливим, тому до вказаних положень Кримінального процесуального кодексу України, зокрема, до нововведеної статті 615 КПК України, вносилося ще ряд змін.

Стаття 615 КПК України, яка регламентує особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану, передбачає спрощення окремих кримінальних процесуальних процедур з метою оперативного реагування на ситуацію в кримінальному провадженні, передбачає заходи з метою убезпечення від активних військових дій учасників кримінального провадження, регламентує окремі аспекти судового розгляду та ряд інших питань. Крім цього, наділяє окремих суб'єктів кримінальних процесуальних правовідносин функціями, які їм не притаманні. Зокрема, частина 2 вказаної статті наділяє керівника відповідного органу прокуратури функціями слідчого судді за умови, якщо слідчий суддя з об'єктивних причин не може виконувати свої повноваження. Це стосується процесуальних дій, пов'язаних із приводом (ст. 140 КПК України), тимчасовим доступом до речей і документів (ст.ст. 163, 164 КПК України), накладенням арешту на майно (ст.ст. 170, 173 КПК України), загальними обов'язками судді щодо захисту прав людини (ст. 206 КПК України), строками досудового розслідування та їх продовженням (ст.ст. 219, 294 КПК України), допитом під час досудового розслідування в судовому засіданні в режимі відеоконференції (ст. 232 КПК України), проникненням до житла чи іншого володіння особи (ст. 233 КПК України), обшуком (ст.ст. 234, 235 КПК

України), отриманням зразків для експертизи (ст. 245 КПК України) та підставами проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ст.ст. 246-248, 250 КПК України) [1]. Як бачимо, переважна більшість зазначених повноважень пов'язана із наданням дозволу у вигляді ухвали слідчого судді на отримання доказів у кримінальному провадженні. Цілком логічним є надання можливості органам досудового розслідування оперативно реагувати на слідчі ситуації в кримінальному провадженні за умови відсутності об'єктивної можливості виконання слідчим суддею своїх повноважень. Але, з іншого боку, не слід забувати про дотримання прав та законних інтересів осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні.

Відповідно до п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК України слідчий суддя – це суддя суду, до повноважень якого належить здійснення у порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні [1]. Аналізуючи процесуальний статус слідчого судді, слід погодитися із В. Руденко, який зазначає, що основним призначенням слідчого судді у кримінальному провадженні є здійснення судового захисту прав і законних інтересів осіб, які беруть участь у кримінальному процесі, а його функція полягає у забезпечення законності та обґрунтованості обмеження конституційних прав і свобод людини під час досудового слідства у кримінальному провадженні, що впливає з положень ст. 55 Конституції України, згідно з якою права і свободи людини і громадянина захищаються судом [3, с. 72].

Слід зазначити, що передача функцій слідчого судді керівнику відповідного органу прокуратури означає фактичну передачу таких повноважень стороні обвинувачення. Натомість абзац другий п. 2 ч. 1 ст. 615 КПК України передбачає відповідне обґрунтування у постанові правомірності здійснення керівником відповідного органу прокуратури повноважень слідчого судді. Крім цього, частина 3 статті 615 КПК зобов'язує прокурора невідкладно за першої можливості повідомляти про прийнятті рішення у порядку зазначеної статті прокурора вищого рівня, а також відповідний суд з наданням копій документів не пізніше 10 днів з дня повідомлення [1]. Однак КПК України не покладає обов'язку на вказані інстанції перевірити та підтвердити законність і обґрунтованість прийнятих прокурором рішень.

Необхідно зазначити, що КПК України надає інструменти того, як діяти в тих ситуаціях, коли ухвали слідчого судді немає, а процесуальну дію необхідно провести якнайшвидше з метою виконання завдань кримінального провадження. Так, стаття 233 КПК України зазначає, що уповноважена особа має право у невідкладних випадках до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи, однак невідкладно після здійснення таких дій необхідно звернутися до слідчого судді із клопотанням про проведення обшуку. Якщо слідчий суддя відмовить у задоволенні такого клопотання, встановлені внаслідок зазначеної процесуальної дії докази є недопустимими, а отримана інформація підлягає знищенню. Стаття 250 КПК України регламентує проведення негласної слідчої (розшукової) дії до постановлення ухвали слідчого судді. У ній зазначається, що у виняткових невідкладних випадках негласна

слідча (розшукова) дія може бути розпочата до постановлення ухвали слідчого судді, однак на прокурора покладається обов'язок невідкладно після початку такої негласної слідчої (розшукової) дії звернутися з відповідним клопотанням до слідчого судді. Якщо слідчий суддя постановить ухвалу про відмову в наданні дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, то вона повинна бути негайно припинена, а вся отримана інформація повинна бути знищена [1]. Відповідно, такий ж інструмент можна застосувати і у випадку із виконанням функцій слідчого судді керівником відповідного органу прокуратури, доручивши слідчому судді перевіряти обґрунтованість та законність прийнятих прокурором рішень. У тому разі, якщо рішення слідчого судді не підтвердить хоча б одну із вказаних позицій, процесуальна дія повинна бути негайно припинена, здобуті докази визнані недопустимими, а отримана інформація знищена.

Таким чином, делегування функцій слідчого судді керівнику відповідного органу прокуратури в умовах воєнного стану має місце у кримінальному провадженні, однак цей інструмент можна вдосконалити з метою забезпечення законності та обґрунтованості обмеження конституційних прав і свобод людини під час досудового розслідування.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n1297> (дата звернення: 04.11.2024).

2. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про попереднє ув'язнення» щодо додаткового регулювання забезпечення діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану : Закон України від 3 березня 2022 року. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2111-20#n7> (дата звернення: 15.11.2024).

3. Руденко В. Процесуальний статус слідчого судді. *Слово національної школи суддів України*. 2013. № 3 (4). С. 71–78.

*Омельченко О. І.,
аспірант,
Київський університет інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
м. Київ, Україна*

ІСТОТНА ШКОДА ЯК СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНИЙ НАСЛІДОК КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 246 КК УКРАЇНИ

Ч. 1 ст. 246 КК України «Незаконна порубка або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу» встановлює кримінальну відповідальність за незаконну порубку дерев або чагарників у лісах, захисних та інших лісових насадженнях, перевезення, зберігання, збут незаконно зрубаних дерев або чагарників, що заподіяли істотну шкоду [1]. Це кримінальне правопорушення є закінченим з моменту настання суспільно небезпечних наслідків у вигляді істотної шкоди. Тобто істотна шкода є обов'язковою ознакою складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 246 КК України.

При аналізі суспільно небезпечних наслідків кримінального правопорушення, передбаченого ст. 246 КК України, слід відмітити, що зміни у дану статтю вносилися тричі, при цьому двічі змінювався зміст істотної шкоди, завданої даним правопорушенням. З 2001 до 2018 року істотна шкода в аналізованому кримінальному правопорушенні розглядалася лише як оціночне поняття, визначення якого передбачено в абз. 3 п. 9 постанови Пленум Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля» № 17 від 10 грудня 2004 року.

У зв'язку з відсутністю чітких критеріїв визначення істотної шкоди при вчиненні цього кримінального правопорушення правозастосовні органи на власний розсуд оцінювали заподіяну шкоду. У результаті ідентичні дії у вигляді незаконної порубки лісу могли кваліфікуватися як злочин або адміністративне правопорушення.

Проблема визначення суспільно небезпечних наслідків незаконної порубки лісів призводила до порушення принципів законності та справедливості у правозастосуванні. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження українських лісів та запобігання незаконному вивезенню необроблених лісоматеріалів» від 6 вересня 2018 року № 2531-VIII (далі – Закон від 6.09.2018р.) ст. 246 КК України викладено у новій редакції і п. 1 її примітки закріплено, що істотною шкодою вважається така шкода, яка у дві тисячі і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, або інша істотна шкода, завдана навколишньому природному середовищу в частині забезпечення ефективної охорони, належного захисту, раціонального використання та відтворення лісів [2].

Згодом Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження українських лісів» від 25 квітня 2019 р. № 2708-VIII

(далі – Закон від 25.04.2019 р.) внесено зміни до ст. 246 КК України, встановивши у п. 1 примітки, що істотною шкодою вважається така шкода, яка у двадцять і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, або інша істотна шкода, завдана навколишньому природному середовищу в частині забезпечення ефективної охорони, належного захисту, раціонального використання та відтворення лісів [3]. Тобто останніми змінами було зменшено нижню межу кількісної ознаки істотної шкоди з 2 тисяч неоподатковуваний мінімум доходів громадян (далі – НМДГ) до 20 НМДГ. У 2019 році 2 тисячі НМДГ становило 1921000 грн, а 20 НМДГ – 19210 грн. У 2024 році істотна шкода у розмірі 20 НМДГ становить 30280 грн.

Зменшення нижнього матеріального порогу істотної шкоди було виправданим кроком. Проте постає питання чим викликано було встановлення його на рівні 2 тис. НМДГ Закон України від 6.09.2018 р. При цьому метою цього Закону було посилення адміністративної та кримінальної відповідальності за незаконну вирубку лісу. Фактично на підставі Закону України від 6.09.2018 р збільшилася кількість закритих судами кримінальних проваджень за фактом незаконної порубки лісу, які були розпочати до набрання чинності Закону від 25.04.2019 р.

На перший погляд, визначення мінімальної кількісної ознаки істотної шкоди, заподіяної незаконною порубкою або незаконним перевезенням, зберіганням, збутом лісу у п. 1 примітки ст. 246 КК України, має полегшити процес правозастосування, дозволити чітке диференціювання кримінальної та адміністративної відповідальності.

Проте, якщо граматично і формально-логічно підійти до аналізу п. 1 примітки ст. 246, то слід виділити два альтернативних види істотної шкоди: 1) істотна шкода, яка у двадцять і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян; 2) істотна шкода, завдана навколишньому природному середовищу в частині забезпечення ефективної охорони, належного захисту, раціонального використання та відтворення лісів.

Тобто у статті 246 КК України передбачено, що можуть наступати суспільно небезпечні наслідків у вигляді шкоди, яка менша ніж 20 НМДГ, але є істотною шкодою навколишньому природному середовищу в частині забезпечення ефективної охорони, належного захисту, раціонального використання та відтворення лісів. Отже, частково поняття істотної шкоди у ст. 246 КК України залишається оціночним.

Майнова істотна шкода кримінального правопорушення, передбаченого ст. 246 КК України залежить від кількості зрубаних дерев, їх діаметру і виду, місця, віку і часу порубки чи пошкодження, і вираховується на підставі Такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу підприємствами, установами, організаціями та громадянами незаконним вирубуванням та пошкодженням дерев і чагарників до ступеня припинення росту, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 23 липня 2008 р. № 665.

Щодо іншої істотної шкоди, завданої навколишньому природному середовищу, то йдеться про такі якісні та кількісні зміни в навколишньому

природному середовищі, прикладом яких є зрубання декількох дерев на території лісового фонду, що захищає родючі ґрунти від ерозії [4, с. 49].

Заподіяння істотної шкоди доцільно розглядати лише як наслідок незаконної порубки дерев і чагарників, а такі дії, як перевезення, зберігання чи збут незаконно зрубаних дерев або чагарників навряд чи можуть тягнути вказаний наслідок, хоч із буквального тлумачення ч. 1 ст. 246 КК впливає інший висновок. У таких випадках можна «прив'язуватись» хіба що до шкоди, заподіяної в результаті порубки лісу, що, припускаємо, і мав на увазі законодавець (наприклад, збут незаконно зрубленої деревини, вартість якої у 20 і більше разів перевищує НМДГ) [5, с. 100].

Слід також відмітити, що Верховною Радою України направлено на підпис Президенту України Закон України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за правопорушення у сфері захисту рослинного світу, лісокористування та протидії незаконному обігу деревини» № 4018-ІХ від 10 жовтня 2024 року (далі – Закон № 4018-ІХ від 10 жовтня 2024 року). Відповідно до якого у ч. 1 ст. 246 КК України передбачено відповідальність за незаконне вирубування дерев чи чагарників, а так само пошкодження або знищення у будь-який спосіб дерев чи чагарників, якщо такі дії заподіяли істотну шкоду. У п. 1 примітки до даної статі визначено, що істотною шкодою, якщо вона полягає у заподіянні матеріальних збитків, вважається шкода, яка у двадцять і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян [6].

Враховуючи відсутність однозначного розумінні змісту істотної шкоди у чинній редакції ст. 246 КК України, дискусійність щодо визначення істотної шкоди при перевезенні, зберіганні чи збуті незаконно зрубаних дерев або чагарників, вбачається виправданим внесення змін до ст. 246 в редакції Закону № 4018-ІХ від 10 жовтня 2024 року. Що стосується інших змін до КК України, передбачених Законом № 4018-ІХ від 10 жовтня 2024 року, то вони є досить дискусійними і потребують подальшого обговорення.

Отже, на підставі вище викладеного слід відмітити, що по-перше, істотна шкода як суспільно небезпечний наслідок кримінального правопорушення, передбаченого ст. 246 КК України, має, як майновий характер і виражена у грошовому вимірі, так і екологічну ознаку.

По-друге, у п. 1 примітки ст. 246 КК України зазначено два альтернативних види істотної шкоди: 1) істотна шкода, яка у двадцять і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян; 2) істотна шкода, завдана навколишньому природному середовищу в частині забезпечення ефективної охорони, належного захисту, раціонального використання та відтворення лісів.

По-третє, зміни до ст. 246 КК України на підставі прийнятого Верховною Радою України Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за правопорушення у сфері захисту рослинного світу, лісокористування та протидії незаконному обігу деревини» № 4018-ІХ від

10 жовтня 2024 року в частині викладення у новій редакції ч. 1 ст. 246 і п. 1 примітки до цієї статті є виправданими.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 22.11.2024).

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження українських лісів та запобігання незаконному вивезенню необроблених лісоматеріалів : Закон України від 6 вересня 2018 р. № 2531-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2531-19#n30> (дата звернення: 22.11.2024).

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження українських лісів : Закон України від 25 квітня 2019 р. № 2708-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2708-19#n17> (дата звернення: 22.11.2024).

4. Досудове розслідування незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу : практ. порадник / Є. О. Письменський, А. В. Коваленко, О. М. Пилипенко та ін. ; за ред. проф. В. В. Коваленка та проф. Є. О. Письменського. Івано-Франківськ : Супрун В. П., 2023. 204 с.

5. Дудоров О. О., Мовчан Р. О., Письменський Є. О. Істотна шкода як наслідок незаконної порубки лісу: ретроспектива, сьогоdnішній стан і перспектива кримінального закону. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2022. Вип. 3 (99). С. 87–111.

6. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за правопорушення у сфері захисту рослинного світу, лісокористування та протидії незаконному обігу деревини : Закон України від 10 жовтня 2024 року № 4018-IX. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42658> (дата звернення: 22.11.2024).

*Острогляд О. В.,
доцент кафедри права та правоохоронної діяльності,
кандидат юридичних наук, доцент,
Державний університет «Житомирська політехніка»,
професор кафедри права та публічного управління,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
Україна*

«ВДОСКОНАЛЕННЯ» КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ВСТАНОВЛЕНОГО ПОРЯДКУ НЕСЕННЯ АБО ПРОХОДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ (ОГЛЯД ЗАКОНОДАВЧИХ ЗМІН 2022–2024 РОКІВ)

В умовах повномасштабного вторгнення РФ в Україну очікуваним було внесення змін до кримінального та кримінального процесуального законодавства щодо протиправних дій військовослужбовців. Проте ці зміни з різних причин отримали супротив через їх непослідовність, а також зарегульованість, коли відносини, які вже регулювалися певним законодавством, додатково врегульовувалися за рахунок нових змін.

У рамках цієї праці спробуємо висвітлити основні положення внесених змін, а також вказати на їх неоднозначні аспекти.

1. Законом України 13.12.2022 року «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей несення військової служби в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці» [3] частину першу статті 75 після слів «кримінальне правопорушення, пов'язане з корупцією» було доповнено словами та цифрами «кримінальне правопорушення, передбачене статтями 403, 405, 407, 408, 429 цього Кодексу, вчинене в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці». Тобто це фактично унеможливило застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням, зокрема за «Самовільне залишення військової частини або місця служби» та «Дезертирство».

Слід підкреслити, що ці зміни напевно були одними з найбільш дискусійних за останні роки і тільки особисте втручання В. Залужного з поясненням необхідності таких змін, припинило дискусію і надало можливість ВРУ їх прийняти.

2. У зв'язку з цим незрозумілими стали наступні зміни до кримінального та кримінального-процесуального законодавства. А саме: Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законів України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за злочини проти встановленого порядку несення або проходження військової служби під час дії воєнного стану» 20.08.2024 року [4] статтю 401 Кримінального кодексу України доповнено частиною п'ятою такого змісту: «5. Особа, яка під час дії воєнного стану вперше вчинила кримінальне правопорушення, передбачене статтями 407, 408 цього Кодексу,

може бути звільнена від кримінальної відповідальності в порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством України, якщо вона добровільно звернулася із клопотанням до слідчого, прокурора, суду про намір повернутися до цієї або іншої військової частини або до місця служби для продовження проходження військової служби та за наявності письмової згоди командира (начальника) військової частини (установи) на продовження проходження такою особою військової служби», а також внесено відповідні зміни до ч. 2 ст. 286, абз. 11 ч. 1 ст. 287, ч. 3 ст. 288, ст. 616 КПК України, що уможливають застосування положень статті 401 КК України.

Власне останні зміни потребуватимуть роз'яснень законодавця щодо їх доцільності та й взагалі можливості практичного застосування, зважаючи на аргументи, подані нижче.

1. *Аргументи матеріального характеру.* Виникає запитання про непослідовність законодавця, якщо за дії передбачені ст.ст. 407, 408 КК України не можливе застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням, то чому можливе звільнення від відповідальності? Чи потрібен особливий порядок передбачений ст. 401 КК України, якщо є загальний передбачений, зокрема, ст. 48 КК України, і ст.ст. 407, 408 КК України підпадають під його дію.

2. *Аргументи процесуального характеру.* Ст. 616 КПК України і до вказаних змін передбачала право всім підозрюваним та обвинуваченим, крім визначеного законом переліку, тобто застосувати її щодо ст.ст. 407, 408 КК України можливо, звернутися до прокурора з клопотанням про ініціювання перед слідчим суддею або судом питання про скасування цього запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період. Відповідно виникає запитання про доцільність таких змін.

Окрім того, обговорюються також і технічні аспекти можливості такого звільнення. 1. Для звільнення необхідна наявність письмової згоди командира (начальника) військової частини (установи) на продовження проходження такою особою військової служби. Відповідно відсутність згоди унеможливує таке звільнення. 2. Особа може «повернутися до цієї або іншої військової частини або до місця служби для продовження проходження військової служби». Відповідно для звільнення необхідна згода командира іншої військової частини. Чи не буде це положення використовуватися для переходу на службу до іншої частини? 3. В особи, яка звільнена від відповідальності за ст. 401 КК України є 72 годин для прибуття до відповідної військової частини або місця служби для продовження проходження військової служби, що інколи може бути утруднено.

Відповідно загальне запитання до впроваджених змін: «Чи настільки вони були необхідні?»

Окрім того, на сьогодні вже фіналізовано Проєкт КК України, де можна побачити сучасний підхід до вирішення цього питання і взяти його за основу вже зараз, а саме: стаття 3.4.2. «Непризначення покарання у зв'язку з позитивною поведінкою особи після вчинення кримінального правопорушення» передбачає наступне положення: «8. Не призначається покарання особі за вперше вчинене передбачене цим Кодексом ухилення від військової служби, проходження альтернативної служби, навчальних чи спеціальних зборів або невиконання

обов'язків під час мобілізації, якщо вона до повідомлення їй про підозру добровільно з'явилася для виконання відповідного обов'язку до територіального органу військового управління» [5].

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : станом на 21.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : станом на 21.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

3. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей несення військової служби в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці : Закон України станом на 13.12.2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2839-20#n63>

4. Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законів України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за злочини проти встановленого порядку несення або проходження військової служби під час дії воєнного стану : Закон України станом на 20.08.2024 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3902-20#n6>

5. Проект Кримінального кодексу України. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/10/15/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-14-10-2023.pdf>

Репецький С. П.,

доцент кафедри права та публічного управління,

кандидат юридичних наук,

ЗВО «Університет Короля Данила»;

Репецька С. С.,

студентка VI курсу медичного факультету,

Івано-Франківський національний медичний університет,

м. Івано-Франківськ, Україна

ЩОДО ОБ'ЄКТА НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ТРАНСПОРТНИМ ЗАСОБОМ

Об'єкт кримінального правопорушення завжди займав провідне місце в теорії кримінального права, оскільки від нього залежить правильне визначення кола суспільно небезпечних діянь та ступеня їх суспільної небезпеки, точна кваліфікація вчиненого та встановлення критеріїв відмежування одних посягань від інших.

Не став винятком і об'єкт злочину, передбаченого ст. 289 Кримінального кодексу України (далі – КК України) «Незаконне заволодіння транспортним засобом», щодо визначення якого до тепер не припиняються дискусії серед науковців.

Так, у теорії кримінального права визначено, що норми Особливої частини КК України розташовані за певними групами (розділами) залежно від спільності родового об'єкта та в певній послідовності в межах статей 109-447, які визначають відповідальність за ті чи інші кримінальні правопорушення [2, с. 16; 4, с. 7; 6, с. 6].

Із наведеного вбачається, що родовим об'єктом злочину, передбаченого статтею 289 КК України «Незаконне заволодіння транспортним засобом» виступають суспільні відносини у сфері безпеки руху та експлуатації транспорту, оскільки зазначена норма міститься в Розділі XI «Кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту».

Проте єдиної думки щодо визначення об'єкта незаконного заволодіння транспортним засобом серед науковців, як ми зазначили вище, на сьогодні не має. Зокрема, професор В. О. Навроцький наголосив на тому, що основним безпосереднім об'єктом цього кримінального правопорушення є контрольоване використання транспортних засобів, перелічених у примітці до ст. 286 КК України [5, с. 923]. В. В. Сухонос зазначив, що безпосереднім об'єктом є суспільні відносини щодо безпеки руху та експлуатації транспорту, а додатковим – життя, здоров'я особи та власність [9, с. 388]. Н. О. Антонюк дійшла до думки, що незаконне заволодіння транспортним засобом з будь-якою ціллю (покористуватися тимчасово, звернути у свою користь назавжди тощо) порушує відносини власності, а не відносини безпеки руху та експлуатації транспорту, тому такі діяння потрібно кваліфікувати за статтями розділу VI «Злочини проти власності» [1, с. 128–129].

Таким чином, на сьогодні проблематика визначення об'єкту незаконного заволодіння транспортним засобом не набула свого остаточного розгляду й вирішення, а отже потребує подальшої розробки. Проте позиція Н. О. Антонюк, на наше переконання, є більш досконалою з наступних ознак.

В абзаці 1 п. 2 Постанови пленуму Верховного суду України від 06.11.2009 № 10 «Про судову практику у справах про злочини проти власності» зазначено, що предметом злочинів проти власності є майно, яке має певну вартість і є чужим для винної особи: речі (рухомі й нерухомі), грошові кошти, цінні метали, цінні папери тощо, а також право на майно та дії майнового характеру, електрична та теплова енергія [7].

Відповідно до ч. 1 ст. 190 Цивільного кодексу України, майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки. Натомість у ст. 181 цього кодексу зазначено, що до нерухомих речей (нерухоме майно, нерухомість) належать земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення. Режим нерухомої речі може бути поширений законом на повітряні та морські судна, судна внутрішнього плавання, космічні об'єкти, а також інші речі, права на які підлягають державній реєстрації. Рухомими речами є речі, які можна вільно переміщувати у просторі [10].

У теорії кримінального права ознаки майна трактуються майже однозначно. Приміром, ним визначено приватне, державне та комунальне майно,

яке має певні обов'язкові ознаки: 1) юридичні – право на майно належить певному власнику або особі, якій воно на законній підставі ввірено, знаходиться у її віданні чи під її охороною: для винного майно є чужим; 2) економічні – майно має становити матеріальну цінність, мати певну вартість. Іноді цю ознаку називають соціальною, оскільки вона означає, що у майно вкладена праця людини. Цінність, вартість майна саме і вимірюється цією працею; 3) фізичні – це предмети, речі, які можна вилучити, привласнити, спожити, пошкодити, знищити тощо [2, с. 162].

Обов'язковою ознакою незаконного заволодіння транспортним засобом є предмет цього злочину. Відповідно до примітки ст. 286 КК України, під транспортним засобом слід розуміти всі види автомобілів, трактори та інші самохідні машини, трамваї і тролейбуси, а також мотоцикли та інші механічні транспортні засоби [3].

На підставі наведеного слід констатувати, що предмет незаконного заволодіння транспортним засобом містить всі ознаки, які є обов'язковими для кримінальних правопорушень проти власності (юридичні, економічні та фізичні), а саме: належить певному власнику, є чужим для винного, має певну вартість, його можна вилучити, привласнити, пошкодити, знищити.

У цьому аспекті слід погодитися з думкою Н. О. Антонюк, яка слушно зазначила, що головна суспільна небезпека незаконного заволодіння транспортним засобом – позбавлення власника транспортного засобу можливості володіти, користуватись і розпоряджатися ним, тоді як саме незаконне заволодіння чужим транспортним засобом, зазвичай, не загрожує безпеці дорожнього руху. Кримінальна відповідальність настає і в разі незаконного заволодіння чужим транспортним засобом тверезим водієм-професіоналом, який не створює загрози безпеці дорожнього руху [1, с. 128].

Варто додати, що про однорідність кримінальних правопорушень проти власності та незаконного заволодіння транспортним засобом свідчить примітка до ст. 289 КК України, в якій роз'яснено зміст повторності. У ній, зокрема йдеться, що під повторністю слід розуміти вчинення таких дій особою, яка раніше вчинила незаконне заволодіння транспортним засобом або кримінальне правопорушення, передбачене статтями 185, 186, 187, 189-191, 262, 290, 410 КК України [3].

Таким чином, слід констатувати, що родовим об'єктом злочину, передбаченого ст. 289 КК України «Незаконне заволодіння транспортним засобом» слід вважати суспільні відносини власності, у зв'язку з чим сам злочин слід розмістити в розділі VI «Кримінальні правопорушення проти власності».

Заслуговує на увагу й те, що в проєкті нового Кримінального кодексу України в розділі 7.4. «Кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту» відсутня кримінально-правова норма, яка б передбачала відповідальність за незаконне заволодіння транспортним засобом, натомість в Розділі 6.1. «Кримінальні правопорушення проти власності» у статтях 6.1.4., 6.1.5. та 6.1.6. до злочинів віднесено викрадення чужої рухомої речі, що спричинило суттєву майнову, значну майнову шкоду та тяжку майнову шкоду відповідно. При чому, у ст. 6.1.1. «Значення термінів, вжитих у цьому

Розділі» надано визначення терміну «чуже майно», до якого належать речі, готівкові та безготівкові гроші, цінні папери, цифрові речі, майнові права, які: а) мають власника чи законного володільця та не знаходяться у власності чи законному володінні винної особи або б) мають власника та знаходяться у законному володінні винної особи [8].

Список використаних джерел

1. Антонюк Н. О. Кримінально-правова охорона власності : навч. посіб. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2012. 514 с. URL: https://www.academia.edu/24165582/%D0%9A%D0%A0%D0%98%D0%9C%D0%86%D0%9D%D0%90%D0%9B%D0%AC%D0%9D%D0%9E_%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%92%D0%9E%D0%92%D0%90_%D0%9E%D0%A5%D0%9E%D0%A0%D0%9E%D0%9D%D0%90_%D0%92%D0%9B%D0%90%D0%A1%D0%9D%D0%9E%D0%A1%D0%A2%D0%86 (дата звернення: 22.11.2024).
2. Баулін Ю. В., Борисов В. І., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. Харків : Право, 2015. 680 с.
3. Кримінальний кодекс України : Кодекс України ; Закон, Кодекс від 05.04.2001 № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 20.11.2024).
4. Кримінальне право України : навч. посіб. Конспект лекцій ; за заг. ред. В. В. Топчія. Ірпінь, 2021. 409 с.
5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ : Дакор, 2018. 1360 с.
6. Попович О. В., Томаш Л. В., Латковський П. П., Бабій А. Ю. Кримінальне право України : навч. посіб. Чернівці, 2022. 319 с.
7. Про судову практику у справах про злочини проти власності. Постанова Пленуму Верховного суду України від 06.11.2009 № 10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09#Text> (дата звернення: 20.11.2024).
8. Проект Кримінального кодексу України. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/08/02/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-stanom-na-01-08-2024.pdf> (дата звернення: 23.11.2024).
9. Сухонос В. В., Білоконь Р. М., Сухонос В. В. Кримінальне право України : Особлива частина : підручник ; за заг. ред. В. В. Сухоноса. Суми : Університетська книга, 2020. 672 с.
10. Цивільний кодекс України ; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 20.11.2024).

*Шведова Г. Л.,
доцентка кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»,
м. Київ, Україна*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У зв'язку із подальшим зростанням рівня корупційної злочинності в умовах воєнного стану в Україні звертає на себе увагу необхідність правильної диференціації відповідальності за військові корупційні правопорушення на дисциплінарні, адміністративні та кримінальні, проводити яку слід, враховуючи: малозначність діяння; обставини, що виключають протиправність діяння, які виникають внаслідок ліквідації шкідливих наслідків або обстановки вчиненого правопорушення [1, с. 136].

Особливості конструкції складу військового корупційного кримінального правопорушення, передбаченого ст. 410 КК України, полягає в такій частині обов'язкової ознаки суб'єктивної сторони, як наявність корисливої мети, що полягає у прагненні винного до збагачення, і відсутність якої свідчить про відсутність складу. Заразом корисливий мотив не вважається обов'язковою ознакою цього виду розкрадання, але його встановлення впливає на індивідуалізацію та диференціацію покарання [2, с. 286–287].

У 2015 році Кримінальний кодекс був також доповнений ст. 426-1 «Перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень» [3]. Щодо конструкції складу цього кримінального правопорушення, слід зауважити наступне. Зокрема, обов'язковою умовою кримінальної відповідальності і водночас критерієм відмежування службового кримінального правопорушення від дисциплінарного проступку є: завдання шкоди додатковому об'єкту – здоров'ю, честі і гідності особи, відносинам власності, безпеці, довкіллю [4, с. 66].

Щодо кваліфікованого складу, передбаченого ч. 5 ст. 426-1 КК України, тобто дії, передбачені частинами 1-3 даної статті, вчинені в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці, то: згідно положень Статуту внутрішньої служби ЗСУ, командир (начальник) із метою затримання військовослужбовця, який вчиняє непокору, опір чи погрозу начальнику, застосовує найманство, самовільно залишає бойові позиції у районах виконання бойових завдань, має право особисто застосовувати заходи фізичного впливу без спричинення шкоди здоров'ю військовослужбовця та спеціальні засоби, достатні для припинення протиправних дій (п. 22). У зв'язку з цим застосування командиром (начальником) в умовах воєнного стану чи бойовій обстановці заходів фізичного впливу та спеціальних засобів, які явно перевищують міру, достатню для припинення зазначених протиправних дій з метою затримання військовослужбовця, має бути кваліфіковано за ч. 5 ст. 426-1 [5, с. 159].

Визначення суб'єктного складу цього кримінального правопорушення звертає нас до примітки ст. 425 КК України, на підставі аналізу якої можна виявити відмінні ознаки військової службової особи від ознак службової особи, як суб'єкта службових кримінальних правопорушень. Військова службова особа не може ухвалювати рішення, обов'язкові для виконання будь-ким, окрім персоналу ЗСУ, однак усередині організації (ЗСУ) вони наділені управлінськими повноваженнями [4, с. 67].

Отже, важливим завданням в умовах військової збройної агресії є посилення правопорядку і законності в лавах ЗСУ. Надзвичайно актуальним питанням є дотримання військової дисципліни, обороноздатності і боєздатності. А центральне місце в системі заходів забезпечення норм військової дисципліни належить Розділу XIX Кримінального кодексу України, і особливо – норми про службові зловживання.

Список використаних джерел

1. Кіт Р. Д. Особливості диференціації діянь пов'язаних із викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем зі схожими дисциплінарними та адміністративними правопорушеннями. *Київський часопис права*. 2022. № 4. С. 133–137.

2. Русанова Л. В. Незаконне заволодіння військовослужбовцем зброєю, бойовими припасами, військовою та спеціальною технікою чи іншим військовим майном шляхом зловживання службовим становищем: проблемні питання визначення корупційного злочину. *Актуальні проблеми кримінального права та кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції*. Харків. 2017. С. 286–289.

3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

4. Кізюн О. П. Юридичний аналіз складу перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень. *Південноукраїнський правничий правопис*. 2020. № 3. С. 64–68.

5. Звенигородський О. М. Поняття перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 4. С. 156–161.

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА І ПРОЦЕСУ В ПРАЦЯХ МОЛОДИХ ДОСЛІДНИКІВ

*Бабій Р. І.,
студент V курсу, МЮс-24-1,
факультет суспільних і прикладних наук,
ЗВО «Університет Короля Данила»;
науковий керівник: Луцький Р. П.,
директор Науково-дослідного інституту
імені Академіка Івана Луцького,
доктор юридичних наук, професор,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна*

ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК ОСНОВНА ЦІННІСТЬ ЄС

Необхідність у розумінні та інтегрованому усвідомленні правових цінностей Європейського Союзу створена викликами, які постають перед нашою державою на шляху виконання положень «Угоди про асоціацію» між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої. Основними проблемами у цьому важливому процесі є: необхідність істотних змін у правовій системі, в тому числі й у національному законодавстві, адже наявна недостатня обізнаність українського суспільства про значення цінностей ЄС, і часто неправильне або викривлене їх розуміння. Відповідно, сьогодні надзвичайно актуальним є дослідження механізму захисту прав людини як правової цінності ЄС, закріпленої у статті 2 Договору про Європейський Союз, встановлення її юридичного значення, створення на цьому фундаменті загального усвідомлення, що дозволить критично осмислити європейський вибір України та моделі правового регулювання суспільних відносин, заснованих на європейських цінностях.

Метою нашого дослідження є з'ясування та встановлення механізму визнання і захисту прав людини та її основоположних свобод як правової цінності Європейського Союзу.

Слід зазначити, що засновниками перших Європейських Співтовариств сфера захисту прав людини на пряму не розглядалась, адже процеси економічної інтеграції не могли призвести до порушення прав фізичних осіб. У ті часи почала свою діяльність Рада Європи – міжнародна міжурядова організація, основним пріоритетом якої було забезпечення захисту прав кожного, хто перебуває під юрисдикцією Високих Договірних Сторін. У рамках цієї міжнародної організації була прийнята «Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р.», яка встановила механізми контролю, які реалізовували Європейська комісія та Європейський суд з прав людини, що гарантувало повагу до прав людини на регіональному рівні [1, с. 143].

Варто підкреслити й те, що початкові тексти договорів Європейських Співтовариств не містили переліку прав людини, в них закріплювались права соціально-економічного характеру, що безпосередньо були необхідними для розбудови ринку промислових товарів і забезпечення чотирьох свобод, які були закріплені в Договорі про створення Європейського співтовариства вугілля та сталі 1951 р., а саме: право на вільне пересування і проживання працівників в межах територій держав-членів; принцип заборони їх дискримінації за національною ознакою у питаннях працевлаштування, оплати праці та інших умов праці і найму (ст. 69 Договору про ЄСВС). Винятком не були й Римські Договори 1957 р. «Про заснування Європейського економічного співтовариства» та «Європейського співтовариства з атомної енергії». Так, наприклад, стаття 7 Договору про ЄЕС закріплювала, що в рамках його застосування «забороняється будь-яка дискримінація з міркувань національної приналежності» [2]. Інших документів, що містять положення про основоположні права людини, у праві Співтовариств в тоді не існувало, тому «початок еволюції інституту прав людини в праві ЄС характеризується появою перших положень про такі права, які спрямовані виключно на реалізацію економічних цілей, для яких і створювались Співтовариства» [3, с. 68].

Важливий внесок у формування концепції прав людини в праві ЄС здійснив Суд Правосуддя ЄС. Саме він наголосив на важливості забезпечення поваги до прав людини не лише на національному, але й на наднаціональному рівні, а також обґрунтував наявність у правопорядку Співтовариств правосуб'єктності фізичних і юридичних осіб [4]. Суд ЄС визнав, «що рішення Комісії 1969 р., котре надавало державам-членам дозвіл на встановлення пільгових цін для певних категорій населення, не містить нічого такого, що здатне порушити основні права людини, які охороняються Судом ЄС і закріплені у загальних принципах права Європейських Співтовариств. Тому тут йдеться не про порушення прав людини з боку інститутів об'єднання, а про необхідність внесення змін до внутрішнього законодавства, яке регламентує користування пільгами». [5, с. 425]. Через рік, у справі 11/70 *Internationale Handelsgesellschaft mbH v. Einfuhr – und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel*, Суд підтвердив, що «повага основоположних прав людини є невід'ємною частиною принципів права Співтовариств та їх захист в подальшому повинен забезпечуватися в тому числі і Судом Європейських Співтовариств» [6, с. 1134].

Вагоме значення для визнання прав людини складовою права Європейських Співтовариств стало ухвалення Єдиного європейського акту 1986 р., у преамбулі якого зазначалось, що «держави-члени сповнені рішучості сприяти розвитку демократії, яка спирається на основні права, визнані конституціями і законодавством держав-членів, ЄКПЛ і Європейською соціальною хартією».

Проте лише із заснуванням Європейського Союзу у 1992 р. концепція прав людини отримала нормативне закріплення на рівні установчих договорів. Так, у Маастрихтському договорі зазначається історична цінність прийняття цього документа, який «відзначає новий етап у процесі створення міцнішого союзу народів Європи». Важливим кроком стало й закріплення громадянства ЄС, який

створювався з метою «посилення захисту прав та інтересів громадян держав-членів» та був символом єдності європейських народів. Інститут надавав кожній особі, що мала громадянство держави-члена ЄС, додаткові політичні і економічні права [1, с. 144]. Особливе місце відводилося уповноваженому ЄС із захисту прав, який контролював дотримання інститутами, органами та агенціями Союзу прав і свобод громадян ЄС або фізичних чи юридичних осіб-резидентів.

Сучасний етап захисту прав людини посідає одне з центральних місць як елемент забезпечення ефективного функціонування внутрішнього ринку та визначається установчими договорами ЄС, а саме: Договором про Європейський Союз 1992 р., Договором про функціонування Європейського Союзу 1957 р., а також Хартією ЄС про основоположні права 2000 р.. Так, у статті 2 ДЄС проголошується, що: «Союз засновано на цінностях поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та поваги до прав людини, зокрема, осіб, що належать до меншин. Ці цінності є спільними для всіх держав-членів у суспільстві, де панує плюралізм, недискримінація, толерантність, справедливість, солідарність та рівність жінок і чоловіків».

Стаття 3 вказаного Договору зазначає, що «на рівні із заснуванням внутрішнього ринку Євросоюзу, однією з цілей об'єднання є боротьба з соціальним відчуженням і дискримінацією, сприяння справедливості та захисту, рівності, солідарності між поколіннями і захисту прав дитини. Стаття 6 закріплює принцип поваги до основних прав і свобод людини. У ній наголошується, що основні права, гарантовані Європейською конвенцією про захист прав людини і основних свобод і передбачені конституційними традиціями, спільними для всіх держав-членів, становлять загальні принципи права Союзу».

Потрібно врахувати й те, що захист прав людини – основний обов'язок ЄС та держав-членів, тому, власне, Європейська Комісія здійснює загальний нагляд за дотриманням прав людини. На рівні ЄС запроваджено механізм судового захисту прав людини, який застосовується у разі порушення прав людини з боку ЄС або ж держав-членів. Також, в рамках Союзу запроваджено так званий механізм призупинення членства. Тобто вразі встановлення наявності постійного та істотного порушення країною-членом цінностей, закріплених у статті 2 ДЄС, Рада ЄС має право призупинити окремі права цієї держави-члена що впливають із застосування Договорів, включаючи право голосу представника уряду країни-члена у Раді (ст. 7 ДЄС). При цьому установчі документи не містять положень про виключення ЄС, тому така санкція не може бути застосованою щодо держави-члена.

Система гарантій прав і свобод в праві Європейського Союзу забезпечується на двох рівнях, на рівні ЄС і держав-членів, та складається з інституційних, процесуальних й матеріальних елементів [7].

Інституційних гарантії включають судові та позасудові механізми захисту, як: Європейську Комісію, суди ЄС, Євроомбудсмена, Європейського контролера із персональних даних, Загальний контрольний орган у межах Європолу, дипломатичні та консульські представництва держав-членів у третіх країнах.

Процесуальні гарантії реалізуються при здійсненні правосуддя та

складаються з: права особи на справедливий і публічний розгляд її справи протягом розумного строку незалежним і неупередженим судом; права на правову допомогу; презумпції невинності; недопущення повторного притягнення до кримінальної відповідальності за злочин, за який особа вже була покарана чи виправдана у державах-членах; заборони позбавлення свободи за борги та інші.

Матеріальні гарантії полягають у компенсації збитків, завданих особам іншими особами. Майнову відповідальність несуть фізичні та юридичні особи, органи ЄС та держави-члени. Майнова відповідальність фізичних і юридичних осіб регулюється переважно внутрішнім правом країн-членів. На кінець зазначимо, що повага до прав людини – обов'язкова умова вступу держави до ЄС. Стаття 49 ДЄС особливо наголошує, що претендувати на членство може лише країна, яка «поважає цінності ЄС та віддана їх поширенню». Також Копенгагенськими критеріями членства визначено, що держава-претендент повинна забезпечити стабільне функціонування інституцій, що гарантують верховенство права, демократію, права людини та повагу і захист меншин. До того ж навіть у міжнародних угодах ЄС з третіми країнами містяться особливі положення про права людини, дотримання яких є істотною умовою співробітництва сторін [1, с. 145].

Отже, на основі вищезазначеного, приходимо до висновку, що основне місце серед правових цінностей ЄС посідає захист основоположних прав людини. Щодо формування системи правових норм на рівні ЄС, котрі гарантують захист прав і свобод особи, слід зазначити, що воно відбувалося поступово протягом десятиліть. Таким чином, на перших етапах свого формування, в Євросоюзі не приділялось достатньої уваги питанням захисту прав людини в межах самого об'єднання. Проте згодом Суд ЄС у своїх прецедентних рішеннях обґрунтував необхідність дотримання фундаментальних прав людини в процесі застосування права ЄС. При цьому, посилаючись, як на ЄКПЛ 1950 р., так і на конституційні традиції держав-членів ЄС у сфері.

Новим етапом у розвитку нормативного закріплення прав людини з притаманними їй юридичною силою і механізмами реалізації стала розробка Хартії основних прав ЄС 2000 р. та набуття нею статусу джерела первинного права разом з Лісабонським договором 2007 р. котрі визнали захист прав людини, як правову цінність ЄС, що має першочергове значення, оскільки через неї здійснюється формування, спрямування та виправдання одних напрямів діяльності та засудження інших. В умовах євроінтеграції України, відданість правовим цінностям Союзу, удосконалення власної системи захисту прав людини мають стати важливими геополітичними та соціокультурними завданнями для нашої країни, оскільки відповідно до критеріїв вступу до ЄС лише держава із високим рівнем дотримання прав та основних свобод людини може стати повноправним членом Євросоюзу.

Список використаних джерел

1. Маринів І. І., Мохочук П. С. Захист прав людини в Європейському Союзі. *Право та інноваційне суспільство*. 2019. № 1 (12). С. 67–72.

2. Договір про заснування Європейської Спільноти (Договір про заснування Європейського економічного співтовариства) : міжнародний документ від 25.03.1957 р. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017

3. Case 29–69, Judgment of the Court of 12 November 1969. Erich Stauder v City of Ulm – Sozialamt. Reference for a preliminary ruling: Verwaltungsgericht Stuttgart – Germany.

4. Case 29–69, Erich Stauder v. City of Ulm – Sozialamt. European Court Reports. 1969. P. 425.

5. Case 11–70, Internationale Handelsgesellschaft mbH v. Einfuhr – und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel. *European Court Reports*. 1970. P. 1134.

6. Шишкова Н. Хартія основних прав Європейського Союзу і проблеми її конституційного розвитку. *Юридичний журнал*. 2004. № 4. С. 35.

7. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони : ратифіковано Законом України від 16.09.2014 р. № 1678-VII. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011

Балабенко А. В.,
ЗВО «Державний торговельно економічний університет»;
науковий керівник: Шведова Г. Л.,
доцентка кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»,
м. Київ, Україна

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ

Конституційні права людини відповідно до законодавства України можуть бути обмежені лише в деяких випадках, одним з них є введення правового режиму воєнного стану, який відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» вводиться за пропозицією Ради Національно Безпеки і Оборони до Президента. У випадку якщо Президент України підтримує пропозицію він видає Указ про введення режиму воєнного стану [1; 2].

Надалі Верховна Рада України збирається для розгляду та затвердження Указу Президента України. У разі затвердження Верховною Радою України Указу Президента рішення негайно оголошується через всі засоби масової інформації. Цей Указ Президента України офіційно оприлюднюється разом із законом щодо його та набирає чинності одночасно з набранням чинності таким законом.

Відповідно до Указу Президента «Про введення режиму воєнного стану» від 24.02.2022 обмежуються відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» права та свободи громадян передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 [3].

Дуже влучно на мою думку визначили поняття «обмеження прав людини під час дії воєнного стану» Булик І. та Балаклієць А. Вони зазначили: «Отже, аналізуючи норми вказаних вище нормативно-правових актів, можна дійти висновку, що обмеження прав і свобод людини і громадянина допустиме лише за умови якщо, це прямо передбачено Основним законом держави і не суперечить нормам міжнародного права. При дотриманні вказаних вимог обмеження прав і свобод вважаються правомірними» [4].

Якщо проаналізувати, які саме права та свободи будуть обмежуватись, то дійдемо висновку, що обмеження цих прав та свобод необхідні для забезпечення збереження територіальної цілісності та незалежності України, викриттю колаборантів, убезпеченню життя громадян, полегшення роботи Силам Оборони України. Також слід зазначити, що обмеження цих прав та свобод мають вимушений та тимчасовий характер і після скасування режиму воєнного стану одразу відносно громадян знімаються всі обмеження, які передбачувались Законом України «Про правовий режим воєнного стану».

Оскільки під час дії воєнного стану перед державою постають нові виклики, які потрібно в терміновому порядку вирішувати, законодавство змінюють для збереження справедливого судового процесу та унеможливлення зловживання процесуальними правами. Як приклад таких змін, можна привести Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану [5].

У Пояснювальній записці ініціатори цього проекту вказали, яка його мета. Як пояснення необхідності-вони вказали наступне:

[Вказані зміни унеможливають зловживання процесуальними правами учасниками кримінального провадження та сприятимуть розгляду кримінальних проваджень у розумні строки].

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 : станом на 7 листопада 2024 року : Закон України «Про правовий режим воєнного стану». Ст. 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 13.11.2024).

2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII : станом на 27 липня 2024 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 13.11.2024).

3. Булик І. Л., Балаклієць А. О. Захист прав людини: міжнародний та вітчизняний досвід. Київ. 2019.

4. Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення порядку здійснення

кримінального провадження в умовах воєнного стану від 03 вересень 2024. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/CardByRn?regNum=11265&conv=9>

5. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» від 17 травня 2024. URL: [blob:https://itd.rada.gov.ua/1ed06de5-e401-4494-a5ff-6883263fe474](https://itd.rada.gov.ua/1ed06de5-e401-4494-a5ff-6883263fe474)

Бойко Ю. М.,
*студент V курсу, МЮс-24-1,
факультет суспільних і прикладних наук,
ЗВО «Університет Короля Данила»;
науковий керівник: Луцький Р. П.,
директор Науково-дослідного інституту
імені Академіка Івана Луцького,
доктор юридичних наук, професор,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна*

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СИСТЕМІ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Актуальність цієї теми зумовлена проблемою співвідношення конституційно-правової відповідальності з інститутом юридичної відповідальності, існуванням позитивного (активного) аспекту цього виду відповідальності, наявністю специфічних санкцій, суб'єктів та процедур по її застосуванні, а також відсутністю єдиного систематизованого акту, який би регулював і закріплював конституційно-правову відповідальність на законодавчому рівні. У цій роботі ми спробуємо визначити конституційно-правову відповідальність, як різновид юридичної відповідальності, розглянути її особливості та вирізнити серед різновидів соціальної відповідальності.

Проблема виокремлення конституційно-правової або державно-правової відповідальності (тоді вживався саме такий термін, оскільки пріоритет віддавався характеристиці державного регулювання, як основного регулятора суспільних відносин) піднімалась деякими дослідниками ще в радянський період) [2]. Але панування теорії верховенства представницьких органів, відсутність протягом тривалого часу інституту Президента держави (до 1990 р.), неприйняття ідеї розподілу влади призвели до того, що сфера використання інституту конституційно-правової (державно-правової) відповідальності була невиправдано звужена, а історична спадщина незначною [1].

Сьогодні існування конституційно-правової відповідальності визнається більшістю вчених. Проте невизначеними залишаються питання про те, до яких категорій, систем вона відноситься. А ці, на перший погляд, теоретичні питання

створюють доволі практичні проблеми, тому і сам інститут конституційно-правової відповідальності в сучасному законодавстві існує в розчиненому вигляді та з багатьма колізіями.

В юридичній літературі є полеміка щодо визначення цього виду відповідальності. Зокрема пропонуються такі категорії як «конституційна», «державно-правова» та «публічно-правова» відповідальність.

Існує точка зору, за якої термін «конституційна відповідальність», на відміну від конституційно-правової, виправдано застосовувати тоді, коли про відповідальність державних органів йдеться в Конституції. Ми вважаємо, що не потрібно так жорстко розділяти ці поняття тому, що: по-перше сама галузь конституційне право не вичерпується одною лише Конституцією; по-друге порушення, для прикладу, ч. 4 ст. 41 Конституції України, яка встановлює гарантії права приватної власності, тягне відповідальність за відповідними статтями Кримінального кодексу, і говорити про конституційно-правову відповідальність тут не доцільно. Додатково слід виділити теорію І. Мінаєвої, згідно з якою конституційна відповідальність включає всі види юридичної відповідальності, які спираються на всю сукупність санкцій, тому може сприйматись як юридична відповідальність. Важко погодитись з такою позицією. Незважаючи на те, що Конституція є нормою найвищої юридичної сили і виступає основою для галузевого законодавства, не можливо підмінити поняття відповідальності і санкції нормативно-правового акта. Згідно цієї теорії також можна стверджувати, що в країнах які не мають (не мали) Конституції, фактично не існує (не існувало) юридичної відповідальності. Тому ми вважаємо, що юридична відповідальність є родовим поняттям відносно конституційної, яка разом з конституційно-правовою виступають двома визначеннями одного інституту [3].

Аналізуючи категорій «державно-правова відповідальність» і «конституційно-правова відповідальність» можна стверджувати, що вони в значній мірі не різняться за змістом і смисловим значенням. Вся відмінність обумовлена лиш традицією, адже раніше галузь називалась «державне право» (пріоритет віддавався характеристиці державного регулювання, як основного регулятора суспільних відносин), а зі зміною ролі держави в правовому регулюванні вона почала називатися «конституційне право», тому сьогодні вживання терміну «державно-правова відповідальність» є недоцільним [2].

У юридичній літературі деякі автори виділяють поняття «публічно-правової відповідальності». Для прикладу, І. А. Умнова стверджує, що категорія публічно-правової відповідальності ширша за державно-правову, бо вона охоплює відносини, які регулюються не лише державним правом, а й адміністративним, фінансовим і іншими галузями права пов'язаними з владною компетенцією законодавчих і виконавчих органів. На нашу думку, поєднувати предмет конституційного і інших галузей (підгалузей) законодавства є не досить доцільним, навіть якщо вони однаково пов'язані з діяльністю публічних органів влади, бо в такому випадку ми розширюємо предмет конституційного права, при цьому значно звузивши предмет регулювання інших галузей (адже так само можна терміни дисциплінарна і конституційна відповідальність позначити

категорією «публічно-правова відповідальність»). Також варто звернути увагу на позицію І. Мінаєвої [5], згідно з якою публічно-правова відповідальність – це відповідальність органів державної влади і місцевого самоврядування, в якій поєднані моральні, політичні і правові заходи відповідальності, на відміну від конституційно-правової – юридичної відповідальності, яка ґрунтується на конституційно-правових нормах. Ця позиція певним чином аргументована, але в такому випадку навпаки звужується склад суб'єктів конституційної відповідальності виключивши органи державної влади і місцевого самоврядування. Тому поняття конституційно-правова відповідальність державних органів і органів місцевого самоврядування буде аналогічним публічно-правовій відповідальності. Звідси випливає, що останню можна розглядати як складову конституційної, в чому ми, за умов відсутності єдиного акта, який би систематизував конституційно-правову відповідальність, не бачимо потреби, адже це лише призведе до розбіжностей у застосуванні термінології [5].

Досить розповсюдженою є думка про те, що конституційно-правова відповідальність, або її позитивний (активний) аспект, належать до політичної системи, тому й іменується політичною відповідальністю. Така позиція зводить конституційну відповідальність до невідповідності політичним настроям суб'єкта, який застосовує процедуру притягнення до відповідальності. Хоча насправді реалізовуватись вона може і внаслідок порушення моральних норм, втрати довіри з боку народу є однією із важливих складових демократичної системи організації влади в сучасних країнах) та ін. Виникає питання, якщо конституційна відповідальність має політико-правовий характер, тісно перетинається з мораллю, довірою та іншими суб'єктивно-оціночними категоріями, то чи можна вважати її юридичною? Тут ми солідарні з думкою Кондрашева А. А. , який зазначає: «Якщо санкція і процедура її застосування закріплена в законі, то немає причин вважати її не юридичною». Крім того, як вважає В. О. Лучин: «Всяка політична відповідальність якщо й співвідноситься по яким-небудь параметрам з Основним Законом, не може йому протирічити й існувати незважаючи на конституційну відповідальність». На наш погляд, позитивний (активний) аспект конституційно-правової відповідальності і є поєднанням моралі, права та політики, оскільки він безпосередньо пов'язаний з юридичним статусом державного органа (посадової особи, органа місцевого самоврядування), його виключною компетенцією і довірою з боку народу, який передає йому частину своїх прав. Цей аспект наділяє один орган (інстанцію) компетенцією (яка визначена законодавством) оцінювати діяльність іншого (суб'єкта), оскільки другий має повноваження з широкого кола державних питань, які не можуть бути повністю врегульовані законодавством, але повинні здійснюватися на благо народу, тому і контролюються уповноваженою інстанцією. Звісно, для нашої держави на сучасному її етапі необхідно щоб позитивна (активна) відповідальність була зведена до оцінки діяльності державних органів і посадових осіб саме народом, оскільки діяльність держави ґрунтується на довірі народу, а отже виникає потреба реформування інституту

референдуму, але це вже інша проблема, яка виходить за межі нашого дослідження [3].

Після розгляду цієї проблеми висновкуємо, що конституційно-правова відповідальність – це передбачена нормами конституційного права і здійснювана у процесуально встановленому порядку уповноваженими органами юридична відповідальність суб'єктів конституційно-правових відносин, яка полягає у зміні чи позбавленні їх правового статусу [4].

Список використаних джерел

1. Конституційно-правова відповідальність. URL: https://studies.in.ua/konst_seminar/4187-konstitucyno-pravova-vidpovdalnst.html
2. Конституційно права відповідальність як вид юридичної відповідальності. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/7184/1/Тkachenko_304.pdf
3. Дніпропетровський національний університет «Конституційно-правова відповідальність: важливий елемент в механізм захисту Конституції». URL: <http://info.dgu.edu.ua/bitstream>
4. Мега інфо «Поняття і специфіка конституційно-правової відповідальності». URL: <http://mega.info>
5. Бібліотека електронних підручників «Конституційна відповідальність як елемент системи правової охорони Конституції України». URL: https://epidruchniki.com/content/186_43konstituciina_vidpovidalnist_yak_element_s_istemi_pravovoi_ohoroni_konstitucii_ukraini.html

*Булатевич С., Томанец Д.,
студентки,*

*ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»;
науковий керівник: Шведова Г. Л.,
доцентка кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»,
м. Київ, Україна*

ПРИНЦИП ГУМАНІЗМУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТА ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ

Загальновідомо, що принципи кримінального права – це основоположні засади, керівні ідеї, які впливають зі змісту правових норм, закріплених у кримінальному законодавстві. Як згадує О. Олійник, «під принципом гуманізму прийнято розуміти основоположний принцип права, який дає зрозуміти саму цінність людини, її права, гідність та свободи». Тобто гуманізм – це позиція моральності, яка виражає визнання цінностей людини, як повагу, особистості, тощо.

У правотворчій діяльності принцип гуманізму є базовою засадою для

інших принципів, зокрема законності, гласності, демократизму тощо. Саме гуманізація дозволяє перейти до якісно нової правової системи, в основу якої поставлено людину з властивими їй інтересами, потребами [1].

Гуманізм по відношенню до правопорушника повинен поєднуватися з наявністю достатньо ефективної системи заходів, спрямованих на охорону суспільства від протиправних посягань.

Теоретичні аспекти гуманізму можна поділити на кілька основних.

- Гуманізація кримінальних покарань. У сучасному кримінальному праві зменшується роль суворих кримінальних покарань, таких як смертна кара, довічне ув'язнення (без можливості помилування), адже ці покарання порушують основні права людини.

- Захист прав людини від катувань. Самий принцип гуманізму включає в себе заборону катувань. Це закріплено у нормативно-правових актах.

- Справедливість. Кримінальна відповідальність повинна враховувати не тільки мету та тяжкість злочину, а й обставини, за яких його було скоєно [2].

У практичному застосуванні гуманізм найбільш виражений у судовій практиці, тому що суди повинні керуватись нормами гуманності при винесенні вироків.

Одним з яскравих прикладів принципу гуманізму у кримінальному праві – це заміна смертної кари на більш м'які покарання (наприклад, обмеження волі або умовне покарання) [3].

Загалом, великий внесок у розвиток принципу гуманізму зробили філософи та правознавці, адже самі ідеї гуманізму не виникли раптово.

При прийнятті КК України 2001 року було здійснено пошук нових видів покарань, альтернативних тюремному ув'язненню як пов'язаних, так і не пов'язаних з позбавленням волі. До покарань, що асоціюються з ізоляцією від суспільства, віднесено арешт, який може бути призначений на строк від одного до шести місяців, що є більш гуманним порівняно з позбавленням волі, де мінімальна межа розпочинається з одного року, а також обмеження волі, яке характеризується більш пом'якшеним режимом утримання засуджених осіб.

Альтернативами щодо позбавлення волі стали громадські роботи, що набули поширення на практиці та стали альтернативою не лише позбавленню волі, але й фактично замінили виправні роботи як відголоску радянського минулого, розрахованого на прив'язку громадянина до офіційного місця роботи.

Межі гуманізму можуть варіюватися в залежності від тяжкості вчиненого кримінального правопорушення. Також на реалізацію принципу гуманізму впливає форма вини (умисел чи необережність), розподіл ролей співучасників, вік особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Реалізація гуманізму має відповідати сучасним реаліям кримінального права та не перетворюватися на інструмент персоналізованої односторонньої політики, яка спрямована лише щодо одного із суб'єктів кримінальних правовідносин [4].

Кримінальне право через призму принципу гуманізму – це не «каральна», «темна сторона» права, це один із основних інструментів усунення негативних проявів життя суспільства. Тому важливо акцентувати увагу на тому, що кримінальне покарання – це не «помста» суб'єкту кримінального

правопорушення за порушення якоїсь норми права. Це комплекс заходів, спрямований на досягнення таких основних цілей: відновлення соціальної справедливості; виправлення засудженого; попередження вчинення нових кримінальних правопорушень.

Підводячи підсумки, варто зазначити, що гуманізм як принцип кримінального права полягає у системі ідей, що відображують гуманне обмеження прав і свобод особи, яка вчинила протиправне діяння, та водночас реалізацію прав і свобод потерпілого, забезпечення безпеки суспільства та держави.

Список використаних джерел

1. Олійник О. Принцип гуманізму в кримінальному праві / Київський національний університет імені Вадима Гетьмана. 2018. № 12. С. 286. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/12/55.pdf>

2. Донченко І., Оdesa І. І. Гуманізм як принцип правотворчості: теоретико-правові засади. *Mechnikov National University*. С. 170. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/84/2173/4709-1?inline=1>

3. Балобанова Д. О., Щодо розуміння принципу гуманізму в кримінально-правовій політиці. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. Серія «Право». 2012. С. 293–295.

4. Щерба С., Мамалига В. Гуманізм у кримінальному праві України: історико-правові аспекти. 2022. С. 41. URL: <https://www.google.com/url?q=https://konsensus.net.ua/index.php/konsensus/article/download/25/23/&usq=AOvVaw0-rKaFjitqKjBWbU23KGMS&hl=uk-U>

*Гольонко А. М., Швидка Д. Д.,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»;
науковий керівник: Шведова Г. Л.,
доцентка кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»,
м. Київ, Україна*

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ДОВЕДЕННЯ ДО САМОГУБСТВА

Реалії воєнного стану, в яких українці живуть третій рік поспіль, здійснюють значний вплив на всі сфери людського існування. Моральне виснаження, емоційна нестабільність, тривожні розлади – всі ці фактори можуть призводити до невинуватих наслідків і ставати причинами для зародження умислу нанесення шкоди собі або іншим особам.

Чинний Кримінальний кодекс України (далі – КК України) не надає конкретного визначення поняттю «самогубство». Також сам злочин «доведення

до самогубства», передбачений статтею 120 КК України, характеризується певною нестабільністю тлумачення на практиці, що значно ускладнює процес кваліфікації та проведення слідчих дій. Вітчизняні науковці погоджуються з тим, що ефективність законодавчої норми варто ставити під питання, адже кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень за вищезазначеною статтею становить близько 1% від загальної кількості смертей від навмисних самоушкоджень, задокументованих в Україні за останні роки.

Метою роботи є окреслення потенційних шляхів розвитку національного кримінального законодавства у розрізі злочину доведення до самогубства, детальне вивчення вагомих для нагального питання понять та висвітлення нюансів у межах зазначеної тематики, що можуть підлягати подальшому дослідженню.

Об'єктивна сторона ст. 120 КК України характеризується як діяння, спрямоване на доведення потерпілого до самогубства або замаху на самогубство. Для наслідків кримінального правопорушення характерна певна альтернативність, адже самогубство призводить до смерті потерпілого, а замах на самогубство – ні. Кримінальне правопорушення буде вважатися закінченим з моменту безпосереднього здійснення акту (або спроби) самогубства, незалежно від настання чи ненастання фактичного результату. Суб'єктом злочину, передбаченого статтею 120 КК України, є фізична осудна особа, яка на момент вчинення кримінального правопорушення досягла шістнадцятирічного віку [1]. Тут же варто звернути увагу на те, що особи у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років кримінальній відповідальності за доведення до самогубства не підлягають, не дивлячись на те, що цей злочин може нести за собою тяжкі наслідки у вигляді смерті особи. Вважаємо, що законодавці мають приділити увагу цьому питанню й переглянути частину другу статті 22 КК України, де визначений перелік статей Особливої частини, за які підлягають кримінальній відповідальності особи, що вчинили кримінальні правопорушення у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років, додати до переліку злочинів доведення до самогубства та статтю 120.

Згідно з даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, серед переліку причин смертності у світі самогубство посідає 4 місце, а в якості наслідку насильницьких дій – 1 місце. Статистичні дані свідчать про постійне зростання рівня самогубств і спроб його вчинення впродовж останнього десятиліття у всьому світі та в Україні зокрема. Це слугує як наступний аргумент на користь твердження, що дослідження питання удосконалення КК України є терміновим, адже стосується людських життів, а відповідно до статті 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [2].

Згідно зі статистикою, наведеною у Єдиному звіті Офісу Генерального прокурора про кримінальні правопорушення за січень-вересень 2024 року, у зазначений період було обліковано 50 кримінальних правопорушень за ст. 120 КК України. На цей момент рішення про закінчення або зупинення провадження не прийнято в жодному з цих випадків [3]. Тим не менш, чим більше часу йде на досудове розслідування, тим менше доказів лишаються в

тому самому стані, в якому вони знаходились на момент вчинення правопорушення, та тим менше можна опиратися на показання свідків, адже важливі для ходу справи епізоди можуть не затриматися в пам'яті тих, хто мав можливість спостерігати події, пов'язані з вчиненням правопорушення.

Таким чином, слід зробити висновок зі всього вищезазначеного, що тема самогубства, а особливо доведення до нього є важливою і потребує змін та конкретизації змісту окремих понять. Крім того, дана проблема є актуальною не тільки в Україні, а і у багатьох країнах світу, тому вона потребує уваги як і на національному рівні так і на всесвітньому. До того ж, повертаючись до умов сьогодення, а саме воєнного стану, який підвищує психологічне напруження вимагає більш детального та чіткого підходу до правових норм. Виходячи з цього, вважаємо, що законодавцю слід розглянути можливість у випадках тяжких наслідків знизити віковий поріг відповідальності до 14 років.

Список використаних джерел

1. Кірієнко В. О. Кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання доведенню особи до самогубства або до замаху на самогубство : автореферат. Харків, 2017. 7 с.

2. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

3. Офіс Генерального прокурора України : офіційний вебсайт. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>

*Гоняна К. В.,
студентка III курсу,
факультет міжнародної торгівлі та права,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»;
науковий керівник: Нікітенко В. М.,
доцент кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу,
кандидат юридичних наук, доцент,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»,
м. Київ, Україна*

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Беззаперечним є той факт, що законодавство постійно перебуває у динамічному розвитку, оскільки має відповідати актуальним потребам суспільства, для належного виконання ним правореґулюючої та правоохоронної функцій. Така правова категорія як докази є невід'ємною складовою процесу здійснення кримінального провадження, адже саме доведеність вини у встановленому законом порядку є базовою передумовою здійснення

судочинства, відновлення справедливості та правопорядку. Електронні докази займають важливе місце в системі засобів доказування, що пов'язано зі значним ступенем впровадження технологій у життєдіяльність кожного індивіда, як на побутовому, так і на професійному рівнях.

Варто зазначити, що електронні докази – це докази у кримінальних провадженнях, які можна отримати в електронній формі. Електронні докази отримують за допомогою електронних пристроїв, комп'ютерних носіїв інформації, а також комп'ютерних мереж, у тому числі через мережу Інтернет. Вони стають доступними для сприйняття людиною після обробки засобами комп'ютерної техніки [1, с. 5]. Електронні докази є надзвичайно важливими у кримінальному процесі України та вимагають особливої уваги, адже у разі виникнення спору неправильно оформлені електронні докази можуть бути визнані недопустимими. У результаті суд не зможе використовувати їх при винесенні рішення на основі матеріалів кримінального провадження, що може призвести до неможливості захисту прав та інтересів людини.

Електронні докази належать до категорії документів, а матеріальні носії, на яких вони розміщені, визнаються речовими доказами. Так, відповідно до ч. 1 ст. 99 КПК України документ – це спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження. До документів, за умови наявності в них відомостей, передбачених ч. 1 ст. 99 КПК України, можуть належати матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі комп'ютерні дані). Оригіналом електронного документа є його відображення, якому надається таке ж значення, як документу (ч. 3 ст. 99 КПК України). При цьому дублікат документа (документ, виготовлений таким самим способом, як і його оригінал), а також копії інформації, у тому числі комп'ютерних даних, що міститься в інформаційних (автоматизованих) системах, електронних комунікаційних системах, інформаційно-комунікаційних системах, комп'ютерних системах, їх невід'ємних частинах, виготовлені слідчим, прокурором із залученням спеціаліста, визнаються судом як оригінал документа (ч. 4 ст. 99 КПК України) [2].

Електронні докази можна класифікувати за різними критеріями, зокрема: залежно від джерела одержання електронного доказу: електронні документи (текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо); вебсайти; повідомлення (текстові, голосові, мультимедійні); метадані, бази даних; інші джерела отримання інформації. Залежно від суб'єкта фіксації доказів на матеріальному носії: електронні докази, зафіксовані самим учасником справи (за допомогою ЕЦП); електронні докази, зафіксовані уповноваженими особами; електронні докази, зафіксовані нотаріусом [3, с. 49].

Попри явні переваги використання електронних доказів у кримінальному процесі, на практиці їх впровадження супроводжується певними недоліками. Це стосується як юридичних аспектів, пов'язаних із допустимістю таких доказів, так і технічних проблем, що можуть виникати під час їх отримання і зберігання.

У своїй праці Ангеленюк А.-М. Ю. звертає увагу на наступні проблемні питання щодо використання електронних доказів у кримінальному процесуальному праві України: нерозмежованість електронного доказу від інших джерел доказів; невизначеність джерел отримання електронних доказів у кримінальному провадженні; недостатність нормативно-правового регулювання використання копії електронних доказів, оригінали яких втрачено; обмеження можливостей дізнавача щодо використання електронних доказів; неорганізованість роботи інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування за участю Національної поліції України [4, с. 216–217].

Отже, електронні докази є надзвичайно важливим інструментом у процесі здійснення кримінального судочинства в Україні. На жаль, сучасний рівень сформованості нормативно-правової бази має певні недоліки, що можуть негативно впливати на ефективність виконання уповноваженими органами покладених на них функцій та потребує удосконалення для подолання технічних та юридичних проблем, що виникають у процесі отримання, зберігання та використання електронних доказів.

Список використаних джерел

1. Використання електронних (цифрових) доказів у кримінальних провадженнях : метод. реком. / М. В. Гуцалюк, В. Д. Гавловський, В. Г. Хахановський та ін. ; за заг. ред. О. В. Корнейка. Вид. 2-ге, доп. Київ : Вид-во Нац. акад. внутр. справ, 2020. 104 с.

2. Судова влада України. Кіберзлочинність та електронні докази: суддя ВС розповіла про оцінку електронних доказів у кримінальному провадженні. 2024. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1594957/> (дата звернення: 05.11.2024).

3. Солончук І. В., Балінська В. О., Геращенко Я. В. Електронні докази у цивільному судочинстві: переваги та недоліки законодавчих нововведень. *Juris Europensis Scientia*. 2021. Вип. 2. С. 49.

4. Ангеленюк А.-М. Ю. Використання електронних доказів у кримінальному процесуальному праві України (проблемні питання). *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2023. Вип. 79. Ч. 2. С. 216–217.

*Гошовський І. А.,
студент III курсу, Юс-22-2,
факультет суспільних і прикладних наук,
ЗВО «Університет Короля Данила»;
науковий керівник: Гутник А. В.,
доцентка кафедри права та публічного управління,
докторка філософії у галузі права,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна*

ЧИ ВПЛИВАЄ КІЛЬКІСТЬ АДВОКАТІВ НА ЯКІСТЬ ЗАХИСТУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ?

Відповідно до Конституції України кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав [1].

Виключно адвокат може надавати правничу допомогу у кримінальному провадженні. Водночас, кількість захисників, які беруть участь на досудовому розслідуванні чи під час судового розгляду обмежується. Відповідно до ч. 3 ст. 46 КПК одночасно брати участь у судовому розгляді можуть не більше п'яти захисників одного обвинуваченого. Згідно з ч. 5 ст. 46 КПК, підозрюваний, обвинувачений має право мати зустріч не більш як з двома захисниками одночасно без дозволу слідчого, прокурора, суду, а після першого допиту – мати такі зустрічі без обмеження в часі та кількості [2].

Залучення кількох адвокатів може бути необхідним у випадках, якщо справа є складною, багатоепізодною, необхідно зібрати чи оцінити велику кількість доказів, є потреба у співпраці з іноземними партнерами тощо. Водночас, залучення кількох захисників можливе тільки у випадку, коли підозрюваний, обвинувачений самостійно оплачує послуги адвокатів. Так, у справі № 718/2214/20 підозрюваний стверджував, що апеляційний суд не забезпечив йому права мати ще одного захисника, чим порушив його право на захист. Верховний Суд зазначив, що залучення захисника до участі у кримінальному провадженні для здійснення захисту може здійснюватися судом за призначенням, або ж обвинувачений може самостійно укласти угоду одночасно з декількома захисниками. Особа одночасно не має права користуватись послугами захисника, з яким уклала договір про надання правової допомоги, та послугами безоплатної правової допомоги, яка надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел. Тобто особа має право користуватися або послугами захисника за призначенням або захисника за договором [3].

Залучення кількох адвокатів може мати і деякі недоліки. Зокрема, це неможливість прибути на кожен процесуальну дію та/чи судові засідання усіх адвокатів. Наприклад, у справі № 317/2508/20 обвинувачений мав двох захисників, один з яких подав апеляційну скаргу та був присутній під час її

розгляду. Інший захисник не прибув, подав клопотання про відкладення розгляду справи та повідомив про намір особистої участі під час розгляду апеляційної скарги. Обвинувачений також зазначав, що засідання не можна проводити за відсутності захисника. Колегія суддів апеляційного суду дійшла висновку про можливість розгляду апеляційної скарги захисника за відсутності іншого захисника, оскільки цим не буде обмежено чи порушено право обвинуваченого на захист [4]. Натомість Верховний Суд зазначив, що обвинувачений був позбавлений можливості реалізувати своє право на ефективний правовий захист, зокрема отримати правову допомогу й іншого свого захисника, що відповідно до положень ст. 412 КПК України є істотними порушеннями вимог кримінального процесуального закону [5].

Отже, залучення кількох захисників у кримінальному провадженні може значно покращити якість правової допомоги, особливо у складних та багатоепізодних справах. Водночас, законодавство України встановлює обмеження на кількість адвокатів, які можуть брати участь у досудовому розслідуванні та судовому розгляді. Аналіз судової практики підтверджує, що кількість захисників може впливати на ефективність захисту, а кожен випадок потребує індивідуального підходу для забезпечення належної правової допомоги обвинуваченому.

Список використаних джерел

1. Конституція України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 (редакція від 01.01.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 27.11.2024).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України № 4651-VI від 13.04.2012 (редакція 21.11.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#top> (дата звернення: 27.11.2024).
3. Постанова Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного суду від 09.09.2021 у справі № 718/2214/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99648261> (дата звернення: 27.11.2024).
4. Ухвала Запорізького апеляційного суду від 03.08.2023 у справі № 317/2508/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112790688> (дата звернення: 27.11.2024).
5. Постанова Третьої судової палати Касаційного кримінального суду від 03.06.2024 у справі № 317/2508/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119559933#> (дата звернення: 27.11.2024).

*Гриценко А. С., Захарова В. В.,
студентки II курсу,
факультет міжнародної торгівлі та права,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»;
науковий керівник: Шведова Г. Л.,
доцентка кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»,
м. Київ, Україна*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ У КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОМУ ВИМІРІ

Питання корупції та антикорупційної політики є одним з найактуальнішим у сучасному світі, особливо під час збройних конфліктів, як це відбувається в Україні. Це питання гостро стоїть для нашої держави не лише через високий рівень корупції, а й через важливість ефективної роботи державних інститутів під час війни та реформ. Незважаючи на повномасштабну війну, рівень корупції в Україні на цей момент демонструє певний прогрес завдяки роботі антикорупційних інституцій. Кримінальне право відіграє ключову роль у цій боротьбі, надаючи інструменти для притягнення до відповідальності осіб, причетних до корупційних діянь.

Корупція впливає на всі сфери життя суспільства – сповільнює економічний розвиток, підриває демократичні процеси та руйнує державні інституції, знецінює освіту та особисті досягнення, негативно впливає на моральні принципи в суспільстві [5]. Закон України про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки від 20.06.2022 передбачає понад 1000 заходів для зменшення рівня корупції та забезпечення доброчесності у 15 сферах [4]. Ефективна боротьба з корупцією є невід’ємною частиною успішної боротьби України за незалежність та європейське майбутнє. Кримінальні санкції за недостовірне декларування та неподання декларацій є ключовим елементом механізму запобігання та протидії корупційним злочинам, особливо в умовах війни. Кримінально-правові заборони, передбачені ст. 366-2 (Декларування недостовірної інформації) і ст. 366-3 (Неподання суб’єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування) КК України [7], що мають на меті забезпечити кримінально-правову охорону суспільних відносин від кримінальних правопорушень, пов’язаних із корупцією.

Інформаційна система моніторингу реалізації державної антикорупційної політики забезпечує відображення ключової інформації про результати реалізації антикорупційної політики України, зокрема про стан та динаміку реалізації антикорупційних стратегій та державних антикорупційних програм, ухвалених на певний період [1]. У 2023 році зареєстровано 13495 кримінальних правопорушень, обліковано – 10887, з них за повідомленнями викривачів – 32. У

2023 році надійшло та розглянуто 2 повідомлення про вчинення правопорушень працівниками підрозділів внутрішньої безпеки, з них: одне повідомлення розглянуто в рамках Закону України «Про звернення громадян», друге повідомлення – проведено службове розслідування [3].

Є багато способів для того, щоб зменшити показник корупції в державі.

1. Збільшити спроможність та провести об'єктивний конкурсний добір працівників НАБУ, прокурорів САП та суддів Вищого антикорупційного суду.
2. Розпочати реформу судово-експертної служби, щоб забезпечити своєчасний і непохитний доступ до судово-експертних знань під час розслідувань корупційних злочинів на високому рівні.
3. Усунути суперечності в кримінальному законодавстві та забезпечити розгляд кримінальних справ у розумні строки [6].

Антикорупційна стратегія виступає ключовим інструментом у формуванні державної антикорупційної політики. Цей всеохоплюючий документ визначає комплексну систему запобігання корупції, встановлює секторальні пріоритети в державному управлінні та регламентує механізми відповідальності за корупційні правопорушення. Особлива увага приділяється координації зусиль усіх державних органів у сфері запобігання та протидії корупції. Незважаючи на складні умови повномасштабної війни, ефективна діяльність антикорупційних та інших державних органів України призвела до позитивної динаміки в міжнародних рейтингах, що підтверджується покращенням позицій країни в Індексі сприйняття корупції за 2023 рік. 36 балів зі 100 можливих отримала Україна в Індексі сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index – CPI) за 2023 рік, і тепер наша країна посідає 104 місце поміж 180 країн [2]. Ці досягнення свідчать про дієвість обраної стратегії та важливість подальшого розвитку антикорупційних механізмів задля ефективного та прозорого державного управління в Україні.

Список використаних джерел

1. Антикорупційна стратегія. НАЗК / Національне агентство з питань запобігання корупції. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/antykorupsijna-strategiya/>

2. Індекс сприйняття корупції у світі – 2023. Індекс сприйняття корупції у світі. 2023. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org>

3. Статистична інформація про результати роботи спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції та інших державних органів. ІСМ ДАП. URL: <https://dap.nazk.gov.ua/kpi/info/1/#:~:text=У%202023%20році%20зареєстровано%2013495,Повідомлено%20про%20підозру%20-%205481%20особу.>

4. Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки. Закон України; Стратегія від 20.06.2022 № 2322-IX *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#n93>

5. Що таке корупція та якою вона буває? Що таке корупція та якою вона буває? URL: <https://lisproekt.gov.ua/zapobigannja-korupciji/subjektam-deklaruvannja-vo-ukrderzhlisproekt/shcho-take-korupcija-ta-jakoju-vona-buvaje/shcho-take-korupcija-ta-jakoju-vona-buvaje>

6. Як знизити рівень корупції: першочергові кроки. *Transparency International Ukraine*. URL: <https://ti-ukraine.org/news/yak-znyzuty-riven-koruptsiyi-pershochergovi-kroky/>

7. Кримінальний кодекс України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 28.11.2024).

*Данилевич С. А.,
студентка I курсу спеціальності «Право»,
факультет суспільних і прикладних наук,
ЗВО «Університет Короля Данила»;
науковий керівник: Гуменюк Т. І.,
професорка кафедри права та публічного управління,
докторка історичних наук, професорка,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна*

ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ КОНСТИТУЦІЇ ПИЛИПА ОРЛИКА 1710 РОКУ

Вивчення і дослідження Конституції Пилипа Орлика є актуальним з кількох причин. В умовах коли Україна вкотре відстоює державність у війні з росією, формується нове громадянське суспільство. Для цього процесу важливе розуміння своєї історичної спадщини, що підкреслює спадкоємність державотворчих традицій. Це сприяє зміцненню національної гордості, особливо в умовах інформаційної війни, та спроб з боку росії заперечити історичну суб'єктність України. В умовах євроінтеграції України цей історичний факт підкреслює її давню належність до європейського культурного та політичного простору. Конституція Пилипа Орлика, ухвалена у 1710 р., була першою спробою узаконити права та свободи українців на своїй землі. Цей документ заклав підґрунтя у державотворенні України. Понад 300 років тому ухвалена конституція містила у собі ряд положень, які є сьогодні в нашій чинній Конституції. Прийнята у 1710 році «Бендерська конституція» стала не лише основоположним документом для нашої країни, а й однією з перших спроб створення демократичного устрою в Європі. Конституція Пилипа Орлика була прогресивною для свого часу, але її положення значною мірою орієнтувалися на потреби козацької держави. Сучасна Конституція України охоплює значно ширший спектр питань, враховуючи права людини, демократичні стандарти та інтеграцію в міжнародне співтовариство. Водночас, фундаментальні принципи розподілу влади та обмеження її повноважень залишаються спільними для обох документів [1].

Спершу в Конституції було висвітлено загальні тези. Зокрема, у пункті першому розкривалось про «Віру Православного Східного Обряду» як державну

релігію, а також про відбудову автокефалії Української Церкви за відносного підпорядкування Константинопольському патріархові. Надалі було відображено становище національного суверенітету. Встановлювалися кордони Української держави відповідно до умов Зборівського мирного договору 1649 р. з Річчю Посполитою, які було засвідчено ще за часів Богдана Хмельницького. Гетьман повинен був гарантувати недоторканність і непорушність кордонів і оберігати територіальну цілісність держави, а також домогтися справедливого «відшкодування всіх збитків, заподіяних Україні збройною силою». Деякі розділи (IV, V) стосувалися захисту інтересів Війська Запорозького. Визнавалося, наприклад, віддавання у використання Війська Запорозького «міста Терехтемирова з усіма прилеглими землями і з переправою, що є тут же, через Дніпро», Переволочної, річки Ворскли з млинами, що розташовані в Полтавському полку, а також Кодацької фортеці з усіма прилеглими територіями, та потреба руйнування московських твердинь і фортець, побудованих на Запоріжжі. Але головне місце посідає шостий пункт Конституції, де викладено принципи організації діяльності органів державної влади. Пилип Орлик створював систему державного управління, базуючись на відмежуванні повноважень між зазначеними в Конституції органами державної влади й паралельному поєднанні всіх гілок влади в цілісний державний устрій [2, с. 30].

Характеризуючи Конституцію України 1996 року за основними знаками, можна сказати, що вона багато в чому збігається з Конституцією Пилипа Орлика, яка є договірною, писаною, чіткою, республіканською, демократичною, унітарною. Ці два нормативно-правові акти мають як спільні риси, так і певні відмінності. У сьогоднішній Конституції України ми маємо відокремлення церкви від держави, такі норми були наслідком того, що сучасна українська Конституція укладалася в пострадянський період в 1996 році Верховною Радою 2-го скликання, яка мала у своєму складі як патріотичну частину, так і комуністичну (як знаємо комуністи повністю відкидали існування Бога. Також на рішення вплинули європейські ідеали – свобода совісті та віросповідання, уникнення дискримінації за релігійною чи іншою ознакою. У шостому розділі Конституції П. Орлик порушує питання самодержавства гетьманів, самовладдя та концентрацію влади у руках одного правителя «...деякі гетьмани Війська Запорізького, привласнивши собі несправедливо та протиправно владу самодержавну, самовладно узаконили таке право – як хочу, так і велю» [3]. Цю проблему він вирішує розмежуванням повноважень. У Конституції владу поділено на три гілки: законодавчу, виконавчу та судову.

Законодавчу владу в Конституції Пилипа Орлика представляв орган, відомий як Генеральна Рада. До неї входили представники від усіх станів суспільства: генеральна старшина, полковники, сотники, козацька старшина, а також представники від Запорозького війська та виборні делегати від населення.

Це робило Генеральну Раду доволі широким представницьким органом. Рада ухвалювала важливі державні рішення, зокрема щодо зовнішньої політики, війни та миру, встановлювала нові закони і контролювала діяльність гетьмана. Таким чином, законодавча влада в Конституції Пилипа Орлика була реалізована

у формі колегіального органу, що нагадує сучасний парламент в Україні – Верховну Раду. Це був важливий крок до принципів народовладдя та розподілу влади. «...Одностайною ухвалою призначаються три генеральні ради щорічно, які мають відбуватися в гетьманській резиденції: перша – на Різдво Христове, друга – на Воскресіння Христове, третя – на Покрову Пресвятої Богородиці. На них не тільки пани полковники зі старшиною своєю та сотниками, не тільки з усіх полків генеральні радники, а й послі від Війська Запорізького Низового для вислуховування та обговорення, після отримання від гетьмана доручення, мають прибувати, дотримуючись призначеного терміну».

Виконавчу владу представляв Гетьман зі своїм урядом – Генеральною старшиною. У сьогоdnішньому варіанті Конституції – Президент та уряд, також намісники президента в регіонах. Судову гілку представляє Генеральний суд – найвищий судовий орган, який мав бути незалежним від гетьмана та Генеральної старшини. У складі суду були представники від гетьманської адміністрації, Запорізького війська та полків. Місцеві суди діяли на рівні полків та громад. Основна ідея полягала в тому, щоб судова влада була незалежною та підконтрольною лише закону, що було прогресивним для того часу. Аналогічно маємо сьогодні в нашій Конституції. Конституційний принцип поділу влади передбачає, що жоден державний орган не повинен домінувати над іншими та виходити за межі своїх повноважень. В Україні на сьогоднішній день цей принцип теж впроваджений, але його реалізація ускладнюється політичною боротьбою між різними гілками влади.

Висвітлені в Конституції 1710 року ідеї є здобутком політичного та соціально-економічного розквіту України, доказом довершеної самосвідомості нації. Документ є важливою сходинкою у створенні української нормотворчої традиції, вимагає всебічного відображення, враховуючи економічні, соціальні, політичні, релігійні та культурні звичаї українського народу.

Список використаних джерел

1. 1710 – ухвалено Конституцію Пилипа Орлика. URL: <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/kviten/16/1710-uhvaleno-konstytuciyu-pylupa-orlyka>
2. Кравець Т. Є. Правовий аналіз Конституції Пилипа Орлика 1710 року. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 7. С. 29–32. URL: http://sej.org.ua/7_2020/7.pdf
3. Верховна Рада України. URL: <https://static.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1710.html>

*Дибач А. Ю.,
студентка I курсу,
спеціальність «Право»,
факультет суспільних і прикладних наук,
ЗВО «Університет Короля Данила»;
науковий керівник: Гуменюк Т. І.,
професорка кафедри права та публічного управління,
докторка історичних наук, професорка,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна*

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ АДВОКАТУРИ В УКРАЇНІ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У цивілізованих демократичних державах, до числа яких прагне увійти Україна невід'ємним фактором правової системи й основним державним інститутом захисту особистості, її прав і свобод є адвокатура. Вона забезпечує захист прав і свобод громадян, виступаючи гарантом справедливості та правопорядку. Історичне дослідження адвокатури дає змогу зрозуміти її еволюцію, зокрема вплив різних державних і суспільних моделей на розвиток цього інституту. Це допоможе інтегрувати найкращі традиції й адаптувати адвокатуру до сучасних викликів, зокрема й міжнародних стандартів.

Історичний огляд становлення та розвитку адвокатури в Україні одні автори починають з IX–XIII ст., з часів Київської Русі, коли робота захисника в судах мала характер громадського, товариського, а не професійного («послухи», «видоки»). Визнати таку форму участі при вирішенні долі своїх близьких зародком адвокатури в Україні ми не можемо, оскільки історія не зберегла відомостей про існування в той час судів. Суддівська функція виконувалась князем та його ставлениками на місцях. Але це вже було реальним кроком до формування судочинства у майбутньому. У літописах відмічається, що переломним моментом у житті руських слов'ян стало прийняття християнства за Володимира Великого [1, с. 118]. Приєднання України до Польщі 1569 р. мало позитивне значення для формування правової системи. Звичаєве право було витіснене писаним законом, у містах було введено магдебурзьке право. У XVI ст. у великокняжих державних і земських судах з'являється новий тип захисника – «прокуратор», або ж «речник». Причини формування адвокатури тісно пов'язані з поживленням соціально-економічного та політичного життя у Великому Князівстві Литовському, що супроводжувалось масштабними реформами в XVI столітті. Значний вплив на цей процес мали зміни в організації судової системи та судочинства, закріплені в Литовських статутах 1529, 1566 та 1588 років. Ці зведення законів, що стали систематизованими правовими кодексами держави, сприяли впровадженню більш упорядкованої правової практики. Статути відображали послідовний і поетапний розвиток положень і норм, що стосуються адвокатури та її специфіки. Другий Литовський статут

вживав слова «адвокат», «адвокатус», проте фактично функції адвоката виконував «прокуратор». Обов'язком прокуратора було «реч мовити и справовати» на боці свого клієнта, докладаючи максимум зусиль для захисту його інтересів. У третьому Статуті містилося 6 статей, якими встановлювався порядок процесуального представництва, права та обов'язки адвокатів (прокуратори) [2, с. 241]. Судові матеріали другої половини XVI століття свідчать про існування двох категорій представників у суді. Перша група – це ті, хто «заступав» сторони і від їхнього імені вів справу. Друга група складалася з правозаступників, які мали ґрунтовні знання норм Литовських Статутів та надавали професійну юридичну допомогу. Їхні повноваження підтверджувалися письмово або усно самим обвинуваченим. Реєстрація захисників у судах була обов'язковою. До них висувалися певні вимоги: вони мали бути християнами, повнолітніми чоловіками світського стану, а також фізично і розумово здоровими. Норми магдебурзького права та Литовського Статуту були поширеними на Україні до кінця XVIII ст. До цього часу почалася кодифікація українського законодавства, в результаті чого був створений перший український кодекс «Права, по которым судится малороссийский народ» (1743 р.) Саме в цьому кодексі українського права поняття «адвокат» було вперше вжито в значенні захисника прав сторони. Царським указом цей кодекс не був прийнятий, але мав широке практичне застосування [2, с. 243].

Як самостійний правовий інститут, адвокатура в Україні була запроваджена після проведення на початку 60-х рр. XIX ст. судової реформи, в результаті якої було закріплене право обвинуваченого на захист. Правову регламентацію інститут адвокатури дістав за «Судовими статутами», затвердженими 20 листопада 1864 р. До Жовтневої революції в Україні функціонували лише три округи судових палат – Харківський, Київський та Одеський. Перші відомості про адвокатуру в Галичині припадають на середину XVI ст., коли ці землі входили до складу Польщі. Адвокатура в Галичині та Буковині утвердилася як інститут з Положенням про суд 1781 р. За цим Положенням, щоб здобути право на адвокатську діяльність, необхідно було мати юридичну освіту, ступінь доктора права, пройти практику адвоката та скласти адвокатський іспит. 16 серпня 1939 р. вперше закріпило принцип, відповідно до якого в адвокатуру могли вступати лише особи, які мають юридичну освіту або не менше 3-х років досвіду роботи в якості судді, прокурора, слідчого або юрисконсульта. Після смерті Й. В. Сталіна в березні 1953 р., з припиненням репресій права адвокатів стали розширюватись. 25 грудня 1958 року були прийняті Основи кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік. В Україні цей кодекс був затверджений 28 грудня 1960 р. Завершальний етап розвитку української адвокатури в радянський період зумовлений прийняттям 20 квітня 1978 р. нової Конституції УРСР, в якій повторювались положення Конституції СРСР 1977 р. Вперше в Конституції інститут адвокатури закріплений окремою статтею, яка регламентує, що для надання юридичної допомоги громадянами і організаціям діють колегії адвокатів (ст. 159) [3].

Після здобуття Україною незалежності в українському законодавстві зроблено перші кроки на шляху до створення самостійної, незалежної

адвокатури. 19 грудня 1992 року був прийнятий Закон України «Про адвокатуру», який ознаменував собою новий етап у розвитку української адвокатури – її реформування і принципово інший розвиток її основних інститутів [4]. Але певні проблеми виникли в процесі реалізації його на практиці.

І нарешті, 5 липня 2012 року сталася знакова подія в історії української адвокатури–прийняття Верховною Радою Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». У державі створені адвокатські об'єднання та бюро, надане право самостійного вибору форми адвокатської діяльності. Мабуть, новий закон не позбавлений недоліків, але те, ще він дозволяє адвокату стати незалежним від чиновників різного рангу здійснювати захист, керуючись одним тільки законом, вже підкреслює його значимість [5, с. 159]. Отож можна зробити висновок, що адвокатура є, мабуть, одним із найбільш випробуваних суспільних інститутів, який часто стикався з нерозумінням своєї суті та сумнівами щодо своєї необхідності. Попри це, адвокати зуміли зберегти корпоративну єдність, автономію, традиційні риси своєї діяльності й забезпечити собі вагоме місце в правовій системі. Завдяки професіоналізму, досвіду багатьох поколінь, багатим історичним традиціям і високому авторитету, адвокатура сьогодні є одним із провідних інститутів у сфері захисту прав і законних інтересів громадян та організацій. Адвокати посідають одну з найвищих позицій у професійній ієрархії юристів, які здійснюють практичну діяльність у сфері захисту прав і законних інтересів громадян.

Список використаних джерел

1. Фіолевський Д. П. Адвокатура : підручник. Київ : Алерта ; Прецедент, 2017. 624 с.
2. Статути Великого Князівства Литовського : у 3-х т. Статут Великого Князівства Литовського 1588 р. ; за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса. 2004. Т. 3. 672 с.
3. Конституція УРСР. 1978. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/888-09#Text>
4. Про адвокатуру: Закон України, 19 грудня 1992 р. № 2887 – XII. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2887-12#Text>
5. Геведзе Т. Л. Історичний генезис інституту адвокатури в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2012. Серія «Право». Вип. 19. Т. 1. С. 157–159.

*Діхтяр А. А.,
студентка I курсу,
факультет міжнародної торгівлі та права,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»;
науковий керівник: Бондаренко Н. О.,
доцент кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу,
кандидат юридичних наук, доцент,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»,
м. Київ, Україна*

ЕВОЛЮЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ

Кримінальне право є невід'ємною частиною національної правової системи. За допомогою нього визначають межі дозволеної поведінки та встановлюють покарання за її порушення. Еволюція законодавства про кримінальну відповідальність в українських землях пройшла важливі етапи протягом багатьох століть.

За часів Княжої доби (IX–XIV ст.) основою правового регулювання було звичаєве право, яке мало властивість передаватись з покоління в покоління. Перша кодифікована збірка «Руська Правда» (XI–XII ст.) містила норми кримінального права, а саме карала злочини – вбивства, крадіжки, образи честі, підпали. Вона містила принцип таліону – «око за око, зуб за зуб», що передбачав пропорційність покарання скоєному злочину. Покарання носили переважно майновий характер, хоча й були тілесні покарання [1, с. 266].

У XIV столітті українські землі почали поступово інтегруватися до складу Литовського князівства, а правова система цих земель, зокрема кримінальне право, поступово формувалася під впливом Литовських статутів 1529, 1566, 1588 рр., що базувалися на давньоруських правових традиціях. У литовсько-руському праві злочин трактувався як «кривда» або «шкода» і розумівся як порушення Божого та людського закону, а також приватних і публічних інтересів. На відміну від норм руського права, литовське законодавство посилювало кримінальні покарання. Серед таких заходів були відрубання руки, носа, вух, губ, побиття буками, четвертування та посадження на палю. Також залишалися чинними покарання у вигляді штрафів, зокрема головщина та нав'язка, за нанесення тілесних ушкоджень або дрібну крадіжку.

Після підписання Люблінської унії 1569 року, яка об'єднала Польщу та Велике князівство Литовське у федеративну державу Річ Посполиту, на українських землях продовжував діяти Литовський статут 1566 року. У 1588 році було затверджено Третій Литовський статут, який поширився на всі українські землі [1, с. 267]. Кримінальні норми передбачали суворіші покарання за злочини проти шляхти, ніж проти простолюдинів. До злочинів проти держави належала втеча до ворожої землі, розголошення державної таємниці, заколот; проти релігії – богохульство, чаклунство; проти власності – крадіжка, грабїж, розбій.

Система покарань була розгалуженою і включала: смертну кару; тілесні покарання; позбавлення волі; ганебне виставлення біля стовпа; «виволання» – публічне проголошення вироку, після якого шляхтич втрачав свій статус і змушений був переховуватися, оскільки у разі затримання його чекала смерть; конфіскацію майна; головщину; відшкодування завданих збитків.

У XV–XVI століттях виникнення козацтва стало важливим фактором формування та розвитку звичаєвого права на Запорозькій Січі. Після того, як Україна увійшла до складу Московського царства, кримінально-правові відносини регулювалися як царськими грамотами, так і гетьманськими універсалами. До злочинів відносили такі діяння, як вбивство товариша, нанесення побоїв козакові, крадіжки, дезертирство, пияцтво під час походу, гомосексуальні стосунки, приведення жінки на територію Січі та неповага до начальства. Покарання за такі злочини були надзвичайно суворими й могли включати смертну кару, відрубання голови чи руки, тілесні покарання у вигляді биття кийками, а також ламання кінцівок.

Після підписання «Березневих статей» 1654 року, на українських землях тривали пошуки єдиної системи кримінального права [2, с. 85]. Незважаючи на спроби кодифікації у 17 столітті, перший систематизований кодекс з'явився лише у середині XIX століття. Уложення про покарання 1845 року, хоч і було прогресивним для свого часу, відображало феодальні устрої та соціальну нерівність. Кодекс передбачав широкий спектр покарань, від смертної кари до тілесних покарань, і суттєво відрізнявся для різних соціальних верств. Згодом кодекс зазнав деяких змін, зокрема, було скасовано тілесні покарання для більшості населення.

Кримінальне уложення 1903 року запровадило нову систему покарань, серед яких були каторга, ув'язнення та штрафи. Злочини поділялися на три категорії за ступенем тяжкості. Однак після 1917 року, з проголошенням Української держави, дія цього кодексу зазнала змін. Зокрема, III Універсалом Української Центральної Ради була скасована смертна кара, передбачена Уложенням 1903 року [3, с. 130].

З приходом радянської влади в Україну 1919 року, кримінальне право зазнало суттєвих змін. Відсутність єдиного кодифікованого акту та домінування рішень органів влади призвели до невизначеності правових норм та свавілля. Прийняті «Руководящие начала» 1919 року стали спробою систематизувати кримінальне право, однак не забезпечили достатньої чіткості та гарантій прав людини. Введення таких заходів як заручництво та кругова порука свідчить про репресивний характер радянської системи та відсутність чіткої межі між кримінальною та адміністративною відповідальністю.

У 1922 році в УСРР було прийнято Кримінальний кодекс, заснований на радянському законодавстві. Він мав ряд суттєвих недоліків. Відсутність чіткого визначення злочину та можливість застосування законів за аналогією робили його досить довільним інструментом. Новий кодекс 1927 року, хоча й увів деякі зміни, зберіг основні принципи попереднього. Особливістю обох кодексів була відмова від поняття «покарання» на користь «заходів соціального захисту», що

мало на меті не стільки покарати злочинця, скільки ізолювати його від суспільства та виправити [4, с. 245].

Крім Кримінального кодексу, в 1930-х роках в УРСР широко використовувалися постанови ВУЦВК та Ради Народних Комісарів для встановлення кримінальної відповідальності. Постанова 1932 року, яка передбачала смертну кару за розкрадання державної та колгоспної власності, стала одним із інструментів сталінських репресій та сприяла проведенню політики насильницької колективізації, що призвела до Голодомору.

Після послаблення сталінського режиму в СРСР в 1960 році був прийнятий новий Кримінальний кодекс УРСР. Він відмовився від ідеологічних засад попередніх кодексів і зосередився на більш традиційних кримінально-правових принципах. Після здобуття Україною незалежності було прийнято новий Кримінальний кодекс у 2001 році, який відповідав європейським стандартам і був спрямований на гуманізацію покарань та захист прав людини. Однак процес кодифікації триває і досі.

Список використаних джерел

1. Кузнецов В. В., Шармар О. М., Акімов М. О. Еволюція законодавства України про кримінальну відповідальність (X-XXI ст.ст.). URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/05/51.pdf>
2. Бабаніна В. В., Шармар О. М. Виникнення та розвиток законодавства України про кримінальну відповідальність. *Митна справа*. 2012. № 4. С. 82–89.
3. Кузнецов В. В., Кузнецова Л. О. Окремі напрями удосконалення історико-правових досліджень кримінального законодавства України. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2016. № 1 (6). С. 41–50.
4. Захарченко П. П. Історія держави і права України. Київ : Атіка, 2004. 368 с.

*Дмитришен Д. А.,
студент III курсу,
факультет міжнародної торгівлі та права,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»;*
*Радочинський О. Д.,
студент III курсу,
факультет міжнародної торгівлі та права,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»;*
*науковий керівник: Шведова Г. Л.,
доцентка кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»,
м. Київ Україна*

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ МИРУ, БЕЗПЕКИ ЛЮДСТВА ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ

Початок збройної агресії рф проти України та анексія, окупація територій України в 2014 році, та початок повномасштабного вторгнення країною агресором у 2022 році, вказують на важливість XX розділу «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку» Кримінального кодексу України. У зв'язку з цим було актуалізувало та удосконалено законодавство, щоб вчасно реагувати на нові кримінальні правопорушення, які не були актуальними для України до 2014 та 2022 року. Тим самим з'явилась змога вчасно реагувати та захищати свої права та інтереси. Такими статтями стали: стаття 436-1 Кримінального кодексу України «Виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів» [1], ст. 436-1 було доповнено Кримінальний кодекс від 28.01.2014. Стаття 436-2 Кримінального кодексу України «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників» ця стаття з'явилась після початку повномасштабного вторгнення, а саме Кодекс доповнено статтею 436-2 від 10.10.2022 [1]. Тобто ці норми стали особливо актуальними, тому що завдяки ним формується певна правова відповідальність за ті дії, які можуть загрожувати інтересам та державній безпеці України. А також дані статті доповнюють та допомагають сприяти утвердженню верховенства права та принципів демократії. Можемо констатувати, на жаль, із 2014 року по сьогодні рф було вчинено ряд кримінальних правопорушень, передбачених Розділом XX КК України, тим самим підкресливши, що дана країна терорист, який не зупиниться не перед чим, і що Україні важливо було прийняти Римський статут Міжнародного кримінального суду, який визначає чотири основні категорії міжнародних злочинів: геноцид, військові злочини, злочини проти людяності та злочини агресії,

а вже на засіданні 21 серпня 2024 року Верховна Рада України прийняла Закон України про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправки до нього, внесений Президентом України Володимиром Зеленським від 15.08.2024. Документ підтримали 281 народний депутат України [2]. Ми погоджуємось із думкою Смирнова М. І., а саме: «Ратифікація Римського статуту дозволяє Україні бути повноправним та повноцінним учасником процесу в усіх структурах МКС, мати права, як організаційного, так і процесуального характеру. Ратифікація та імплементація Римського статуту надає додаткові можливості для українського судочинства, призведе до укріплення верховенства права та завдяки доступу до МКС, дозволить притягнути до відповідальності країну-агресора за скоєні злочини під час повномасштабного військового вторгнення в Україну» [3, с. 101].

Цікавою є думка В. О. Іващенко, який стверджував, що характерними рисами таких злочинів є їх посягання на міжнародні інтереси [4, с. 67–73]. Тобто знову можемо провести аналогію з нападом РФ, оскільки він дійсно повпливав на стабільність в усьому світі.

Водночас І. І. Карпець вважає злочини, які посягають на міжнародний порядок – це діяння передбачені міжнародними угодами, але вони не являються злочинами проти самого людства, вони посягають на безпосередні відносини між конкретними державами, завдаючи шкоди в різних галузях та суспільних відносинах, а також громадянам цих держав [5, с. 264].

Отже, на нашу думку, можна вважати злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку комплексом норм, який являє собою конкретні злочини, що спрямовані та скоюються з метою нашкодити людству, міжнародному порядку. Безпосередньо у Кримінальному кодексі України, а також міжнародним кримінальним правом, що вказує на ще одну особливість таких злочинів, а саме те, що вони зумовлюють зв'язок між національним кримінальним правом та міжнародним кримінальним правом.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України, редакція 25.10.2024 : вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 27.10.2024).
2. Верховна рада України. *Офіційний вебпортал парламенту*. України. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/252711.html>
3. Смирнов М. І. Перспективи та правові наслідки ратифікації Україною Римського статуту Міжнародного кримінального суду в контексті військової агресії росії проти України. *Juris Europensis Scientia*. 2022. С. 98–102.
4. Іващенко В. О. Сучасні проблеми становлення міжнародного кримінального права. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2006. № 6. Ст. 67–73.
5. Карпець І. І. Злочини міжнародного характеру. М. : Юр. літ., 1979. 264 с.

*Добра О. А., Голяк Т. М., Попович В. В.,
студентки I курсу, Ас-24-2,
факультет суспільних та прикладних наук,
ЗВО «Університет Короля Данила»;
науковий керівник: Огерук І. С.,
доцент кафедри права та публічного управління,
кандидат юридичних наук, доцент,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЇ ЗЛОЧИНЦІВ

Хто такий серійний вбивця або маніяк? Скільки людей він має вбити для такого звання? Можливо, 3, 5, 10? Насправді, навіть якщо вбити сотню людей, роблячи це за короткий проміжок часу, серійним убивцею не називатимуть. Отже, важливо розрізняти масових та серійних убивць.

Згідно зі ст. 18 Кримінального кодексу України, суб'єктом злочину є фізична особа, що досягла віку, з якого настає кримінальна відповідальність [2]. У юридичній літературі використовуються різні терміни для опису цієї особи: «особа злочинця» чи «злочинна особа». Вчені кажуть, що злочинці не мають особливих рис, але їх дослідження важливе.

Серійним убивцею називають людину, яка здійснює вбивства з перервами між нападами. Кількість жертв не є головним критерієм: важливо, щоб між убивствами був так званий «період охолодження» [4].

Серійні вбивці мають особисті мотиви та обирають жертв самостійно, тоді як масові вбивці виконують замовлення інших. Раніше слово «маніяк» описувало людей із маніями, такими як переслідування, а пізніше стало позначати серійних убивць.

Розкриття серійних злочинів для поліції ускладнене ретельним аналізом та пошуком спільних ознак, що часто затягує розслідування на роки. Правоохоронці неодноразово підозрювали Андрія Чикатило, знайшовши при обшуку речі, що могли би бути причетні до вбивства: мотузку, ніж та вазелін, але він переконав поліцію в іншому призначенні. Помилка в біологічному аналізі дозволила йому уникнути арешту та навіть допомагати у власному розшуку.

Через такі помилки навіть сьогодні складно підрахувати кількість маніяків у історії. Здається, що їх було більше до ХХ століття, коли не існувало відбитків, камер і баз даних – злочини легше приховувалися. Однак у містах, де всі знали одне одного, виявити підозрюваного було простіше. Лише дуже впливові люди могли бути серійними вбивцями: графиня Єлизавета Баторі, яка вбила близько 650 молодих дівчат.

Серійні вбивства в давнину часто пов'язували з відьмами або перевертнями. Наприклад, Петера Штубе в 1589 році звинуватили і судили як перевертня, хоча насправді він був серійним убивцею.

З середини XVII століття міграція в міста зробила життя більш анонімним, і це ускладнило виявлення маніяків. Першим «медійним» вбивцею став Джек-Різник, про якого дізнались завдяки телеграфу.

Інші серійні вбивці, такі як Джорджо Арсалан в Італії та Амнуель Ермасанто в Іспанії, привернули увагу психіатрів, які почали досліджувати мотиви їхніх злочинів.

XX століття стало «золотим століттям» серійних убивць, особливо 1960-1990 роки. Швидкісні магістралі та віддалені передмістя створили ідеальні умови для злочинів. Найжорстокіші вбивці діяли не в США, а в Колумбії, серед яких – Педро Лопес, Даніель Барбоса та Луїс Гаравіто.

Історія знає багато моторошних випадків, тому правоохоронці створили класифікацію маніяків для їх дослідження.

Тож за якими типами розрізняють маніяків? Ось кілька з них:

1) серійні – вбивці, про яких ми вже розповідали, але слід додати, що їхні дії часто ретельно продумані, а вибір жертв частково випадковий;

2) насильники – здійснюють сексуальні злочини одноразово або повторно; їх мотиви можуть включати почуття влади над жертвою, агресію чи бажання задовольнити збочені фантазії;

3) канібали – не лише вбивають, а й їдять своїх жертв, що зазвичай пов'язано з психологічними розладами або ритуальними переконаннями [5].

Хоча серійні вбивці є уособленням зла, з часом вони стали романтизованими постатями в суспільстві та частиною попкультури. Їхні моторошні злочини часто лягають в основу фільмів і серіалів, де відомі актори грають цих персонажів, надаючи їм привабливості.

Ми вирішили розв'язати цей образ романтизованих лиходіїв і розповісти про одного з найжорстокіших злочинців 70–80-х років – Теда Банді, який убив десятки дівчат і став персонажем численних фільмів і бестселерів.

Справа Теда Банді, одного з найвідоміших серійних маніяків США, стала предметом численних досліджень. У 1970-х роках Банді позбавив життя щонайменше 30 жінок. Його харизматична особистість допомагала йому легко підходити до жертв і завойовувати їхню довіру. Використовуючи свою привабливість, він умів викликати довіру, що полегшувало вчинення злочинів. Ця справа підкреслює, як важливо розуміти не лише поведінку, а й психологію таких особистостей.

Тед виріс привабливим молодим чоловіком, який умів красиво говорити, мав стильний вигляд і привертав увагу дівчат. Завів роман з дівчиною, та їхні стосунки не склалися. Психіатри відзначали, що цей розрив міг стати ще одним критичним поштовхом у психічному стані Теда. Приблизно в цей час придбавши свій перший автомобіль – бежевий «Фольксваген жук» він вступив до університету, вибравши спеціальність психологія. Після закінчення навчання працював у політичній команді, а потім вступив до юридичної школи, де його успіхи були досить скромними. Деякі психіатри вважають, що ці невдалі результати стали третім важливим фактором, який погіршив психічний стан Теда, адже він завжди прагнув бути найкращим.

Банді добре розумів психологію та правознавство, що в підсумку зіграло йому на користь. Офіційно перші його жертви з'явилися в 1974 році, але невідомо, чи були вони раніше, оскільки Тед зізнався лише в 36 вбивствах. Більшість дослідників вважають, що його жертв було більше сотні, і що вбивства почалися значно раніше.

Виявити маніяків до скоєння злочинів можливо, але дуже складно через їхню здатність приховувати свої наміри та жити «звичайним» життям. Справа Андрія Чикатило є яскравим прикладом – він мав сім'ю, роботу та умів маскуватися, тому не привертав уваги. Коли його затримували, він знаходив переконливі пояснення, і помилки в аналізах крові дозволили йому уникнути підозр. Паузи між нападами вводили слідчих в оману, створюючи враження, що злочини припинилися.

«Злочинцями не народжуються – ними стають», та чи можлива їх реабілітація? Реабілітація маніяків, насправді, неможлива, адже їхні порушення в психіці дуже глибокі. Вони не здатні контролювати свої бажання, тому часто повторюють злочини. Злочинці не обов'язково мають вроджені схильності чи не розуміють закону, а скоріше їхня свідомість сприймає норми суспільства інакше. Щоб зрозуміти таких людей, важливо аналізувати їхні мотиви та звички, що визначають їхній життєвий шлях.

Список використаних джерел

1. Католик Г. Психологічний портрет серійного вбивці в інтрасуб'єктивному молоді різних професійних керунків. *Вісник Львівського університету*. Серія «Психологічні науки». 2022. Вип. 12. С. 55–67.

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 року. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 04.11.2024).

3. Меленчук Т. М., Павлова Т. О. Психологічні особливості особи серійного вбивці. *Збірник тез доповідей студентів, аспірантів та здобувачів – учасників 76-ї звітної конференції Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Секція економічних і правових наук* (Одеса, 22–24 квітня 2020 р.). Одеса : Фенікс, 2020.

4. У правовому клубі PRAVOKATOR Дніпро був проведений майстер-клас для адвокатів та помічників адвокатів на тему «Психологія серійного вбивці» : вебсайт. URL: https://pravokator.club/news/psychologiya-serijnogo-vbyvtsi/?fbclid=IwY2xjawGyo6dleHRuA2FlbQIxMAABHSrWJHEqxADmTxs3EkxMEtud8L18R72qwsMZXev12_unyl5y0JpldURTg_aem_FyBYScwGANORFMsGV8Dx0A (дата звернення: 04.11.2024).

5. Фіонік Д. Маніяк поміж нами. Частина четверта: Перетворення : вебсайт. URL: <https://zaborona.com/interactive/maniak-pomizh-namy-4/>.

6. Цільмак О. М. Фактори неусвідомленого викривлення особою показань. *Криміналістика і судова експертиза: міжвідом. наук.-метод. зб. / Київський НДІ судових експертиз ; редкол.: Д. В. Журавльов (голов, ред.), О. Г. Рувін (заст. голов, ред.) та ін.* Київ : Видавництво Ліра. 2022. Вип. 67. С. 658–671.

*Доманська Х. Ю.,
студентка III курсу,
факультет міжнародної торгівлі та права,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»,
науковий керівник: Корягіна А. М.,
доцентка кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу,
кандидатка юридичних наук,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»,
м. Київ, Україна*

РОЛЬ СЛІДЧОГО СУДДІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Кримінальне провадження в сучасному правовому середовищі вимагає не лише відданості справедливості, але й ефективного керівництва та контролю. У цьому контексті роль слідчого судді виявляється визначальною. Актуальність даної теми зумовлена особливим кримінально-процесуальним статусом слідчого судді, оскільки саме на нього покладається така важлива та специфічна кримінально-процесуальна функція, як забезпечення законності та обґрунтованості обмежень конституційних прав і свобод людини під час досудового розслідування у кримінальному провадженні.

На нашу думку, для кращого розуміння ролі слідчого судді, дослідження даної теми доречно буде почати з історичних витоків зазначеного інституту. Посаду слідчого судді було введено у Франції ще за правління Наполеона в 1810 році. Це стало підґрунтям для створення нової системи попереднього слідства, де центральною фігурою став повновладний, самостійний слідчий суддя, який здійснював свої повноваження у складі суду першої інстанції. Згодом цей інститут перекочував й укорінився в правових системах інших країн Західної Європи. Що стосується України, то він бере свій початок з Указу імператора Олександра II від 8 червня 1860 року. Таким чином слідство відокремилось від поліції та ввелась посада судового слідчого. Так, Кримінальний процесуальний кодекс УРСР від 13 вересня 1922 року також закріплював інститут судових слідчих, проте через тривалу дію норм інквізиційного характеру на теренах України ідея судового контролю за досудовим розслідуванням була надовго забута [1]. Кримінально-процесуальний кодекс України, прийнятий 28 грудня 1960 року, в основному покладав на органи прокуратури, які мали за законом значні повноваження у здійсненні нагляду за законністю ведення досудового слідства та дізнання в цілому та вчинення окремих слідчих дій зокрема, функцію контролю за дотриманням прав сторін кримінального провадження під час досудового розслідування. З огляду на це безспірною є думка А. Р. Туманянц стосовно запровадження у вітчизняному законодавстві інституту слідчого судді. Вона вважає, що це є правильним шляхом до розв'язання низки проблем на стадії досудового розслідування, оскільки введення цього інституту має усунути частину невластивих як слідчому, так і прокуророві функцій, а чіткий їх розподіл на стадії досудового розслідування буде гарантією реалізації принципу змагальності [2, с. 15]. Дійсно, завжди повинен існувати справедливий та

об'єктивний баланс між інтересом держави щодо законності розслідування кримінальних правопорушень та інтересом держави щодо недопущення неправомірного і необґрунтованого втручання в нормальне життя громадян, навіть якщо є підстави вважати, що вони могли бути причетними до вчинення кримінального правопорушення.

Як відомо, Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року (далі – КПК 2012 р.) в статті 2 закріплює завдання кримінального провадження, де, зокрема, вказано, що одним з них є охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження [3]. З набранням чинності КПК 2012 р. інститут судового контролю під час досудового розслідування з набранням чинності набув нових рис, оскільки був пов'язаний з істотним розширенням меж судового контролю в досудовому провадженні. Це вимагало введення у кримінальне провадження нового суб'єкта – слідчого судді, як особи, яка спеціально уповноважується на здійснення такого контролю.

Визначення терміну слідчого судді закріплено в п. 18 ч. 1 ст. 2 КПК 2012 р. Згідно з цим положенням слідчий суддя – це суддя суду першої інстанції, до повноважень якого належить здійснення судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні [3]. Це впливає з того, що у кримінальному процесі одним з головних завдань слідчих суддів є реалізація ст. 3 Конституції України, де сказано, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [4]. На нашу думку, законодавець, вводивши слідчого суддю в кримінальне провадження, безперечно припускав, що він буде перешкоджати свавільним діям слідчих та оперативних підрозділів, а будь-які їхні незаконні рішення та дії присікатимуться слідчим суддею.

Головною відмінністю слідчого судді від «звичного» для нас судді є те, що перший здійснює контроль та бере участь у кримінальному провадженні на етапі досудового розслідування, себто ще до надсилання обвинувального акту до суду [5].

Бувши процесуальною фігурою, слідчий суддя має перевагу в тому, що він відокремлений від мережі правоохоронних органів, які здійснюють розслідування на безпосередній основі. Слідчим суддею є неупереджена, незалежна та об'єктивна особа, яка самостійно приймає процесуальні рішення. З цієї причини він має певний набір процесуальних повноважень, які разом складають «правовий статус слідчого судді». Це сформована нормативно-правовими актами сукупність норм і принципів, які визначають фактичну та юридичну роль слідчого судді в суспільстві та державі, а також його повноваження (права та обов'язки), гарантії діяльності та юридичну відповідальність. Ступінь законодавчого забезпечення статусу слідчого судді прямо впливає на авторитет судової влади та ефективність її повноважень [6, с. 82].

Отже, однією з новацій в рамках реформування кримінального провадження протягом останніх років стало істотне розширення повноважень суду щодо контролю за дотриманням прав і свобод сторін кримінального провадження на стадії досудового розслідування. З цією метою було

запроваджено окрему функціональну ланку у межах діяльності суду – інститут слідчого судді. Пройшовши тривалий процес трансформації, він став ефективним гарантом забезпечення законності у випадках обмеження конституційних прав і свобод людини під час досудового провадження, що не має аналогів.

Список використаних джерел

1. Міжнародні стандарти діяльності слідчого судді. *Національна школа суддів України*. URL: https://nsj.gov.ua/files/15517906352.%20Міжнародні_стандарти_діяльності_слідчого_судді.pdf (дата звернення: 01.11.2024).

2. Горелкіна К. Г. Особливості процесуального статусу слідчого судді: порівняльний аналіз. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 14–19. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/aymvs_2013_2_5.pdf (дата звернення: 01.11.2024).

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 02.11.2024).

4. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 02.11.2024).

5. Хто такі слідчі судді. *Transparency International Ukrain*. 2020. URL: <https://ti-ukraine.org/news/hto-taki-slidchi-suddi/> (дата звернення: 02.11.2024).

6. Кобак М. В., Коваль А. А. Роль слідчого судді в процесі реалізації принципів кримінального провадження : монографія. Миколаїв : Видавництво ЧНУ ім. Петра Могили, 2023. 203 с. URL: https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/Koval_AA_Kobak_M_V_Rol_slidchogo_suddi_v_protsesi_realizatsiyi.pdf (дата звернення: 03.11.2024).

Єдінецька В. К., Лизогубенко Н. С.,
студентки II курсу,
факультет міжнародної торгівлі та права,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»;
науковий керівник: Шведова Г. Л.,
доцентка кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»,
м. Київ, Україна

САМООБОРОНА ТА ПЕРЕВИЩЕННЯ МЕЖ НЕОБХІДНОЇ ОБОРОНИ

Актуальність теми дослідження зумовлюється тим, що воно стосується основоположного права кожної людини на захист свого життя, здоров'я, майна

та безпеки. У сучасному суспільстві, де рівень злочинності та ризику фізичних загроз залишаються високими, особливо важливо мати чітке правове регулювання ситуацій, у яких громадяни змушені діяти в умовах загрози.

Стаття 36 Кримінального кодексу України визначає те, що кожна людина має право на необхідну оборону, незалежно від можливості уникнути суспільно небезпечного посягання або звернутися за допомогою до інших осіб чи органів влади. Ця ж норма визначає необхідну оборону як набір дій, спрямованих на захист своїх або чужих законних прав та інтересів, а також інтересів суспільства і держави від злочину [1].

Право на необхідну оборону виникає лише тоді, коли суспільно небезпечне посягання викликає в того, хто захищається, невідкладну необхідність у заподіянні шкоди тому, хто посягає, для негайного відвернення або припинення його суспільно небезпечного посягання. Втім стан необхідної оборони виникає не лише в момент вчинення суспільно небезпечного посягання, а й у разі створення реальної загрози заподіяння шкоди [2].

Під час з'ясування наявності такої загрози необхідно враховувати поведінку нападника, зокрема спрямованість умислу, інтенсивність і характер його дій, що дають особі, яка захищається, підстави сприймати загрозу як реальну.

Дії, вчинені у стані необхідної оборони, якщо при цьому не було перевищено її межі, вважаються правомірними і не можуть бути підставою для притягнення особи до кримінальної відповідальності [2].

Захищаючи себе, своїх близьких чи майно, важливо пам'ятати про межі допустимої самооборони. Варто усвідомлювати, що перевищення меж необхідної оборони може мати правові наслідки. Самооборона має бути обґрунтованою, відповідати рівню загрози та не виходити за рамки захисту від реальної небезпеки.

Перевищенням меж необхідної оборони визнається умисне заподіяння тому, хто посягає, тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці захисту. Перевищення меж необхідної оборони тягне кримінальну відповідальність лише у випадках умисного вбивства при перевищенні меж необхідної оборони та умисного заподіяння тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони [1].

Як зазначено в постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про необхідну оборону» № 1 від 26.04.2002 р., судам слід враховувати не лише відповідність чи невідповідність знярядь захисту і нападу, а й характер небезпеки, що загрожувала особі, яка захищалася, та обставини, що могли вплинути на реальне співвідношення сил. Якщо суд визнає, що в діях особи є перевищення меж необхідної оборони, у вироку слід зазначити, в чому саме воно полягає [3].

Особа не несе кримінальної відповідальності, якщо через сильне душевне хвилювання, викликане суспільно небезпечним посяганням, вона не могла адекватно оцінити шкоду або обстановку захисту. Також не є перевищенням меж необхідної оборони використання зброї чи інших засобів для захисту від нападу

озброєної особи, групи осіб або для запобігання насильницькому вторгненню у житло чи приміщення, незалежно від завданої шкоди тому, хто посягає [1].

Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що кожна людина має право на самооборону, але важливо дотримуватися меж необхідної оборони, адже їх перевищення може мати правові наслідки.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Необхідна оборона: практика ВС. URL: https://protocol.ua/ua/neobhidna_oborona_praktika_vs/#google_vignette
3. Постанова «Про судову практику у справах про необхідну оборону» № 1 від 26.04.2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001700-02#Text>

*Зобків Н. П.,
студентка I курсу, Пдс-24-3,
факультет суспільних і прикладних наук,
ЗВО «Університет Короля Данила»;
науковий керівник: Луцький Р. П.,
директор Науково-дослідного інституту
імені Академіка Івана Луцького,
доктор юридичних наук, професор,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна*

КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА ПІД ЧАС МОБІЛІЗАЦІЇ: МЕЖІ ОБМЕЖЕННЯ СВОБОД

Мобілізація є особливим правовим режимом, який запроваджується державою у відповідь на зовнішні чи внутрішні загрози для забезпечення національної безпеки та оборони. В умовах мобілізації можуть виникати ситуації, коли держава змушена тимчасово обмежувати певні конституційні права і свободи громадян для досягнення стратегічних цілей. Однак такі обмеження мають відбуватися в суворих межах, визначених Конституцією та міжнародними правовими нормами [1].

Мобілізація – це комплекс заходів, спрямованих на підготовку й забезпечення збройних сил та інших військових формувань необхідними ресурсами в умовах загрози національній безпеці. В Україні порядок мобілізації регулюється Законом України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», а також іншими нормативно-правовими актами.

Її часто пов'язують з надзвичайним станом, під час якого можуть обмежуватися певні права і свободи громадян. Відповідно до Конституції України, надзвичайний стан може бути введений лише в разі загроз для

державної незалежності або територіальної цілісності держави, а також при спробах насильницької зміни конституційного ладу.

Конституція України гарантує широке коло прав і свобод людини. Однак для забезпечення національної безпеки можливе тимчасове обмеження деяких із них під час мобілізації.

Право на свободу пересування (стаття 33 Конституції України): під час мобілізації може бути обмежено право громадян на вільне пересування. Держава може запроваджувати обмеження на виїзд за кордон для осіб, які підлягають мобілізації, або встановлювати контроль за переміщенням всередині країни. Це необхідно для того, щоб забезпечити своєчасний призов громадян до лав Збройних Сил та уникнути ухилення від виконання військового обов'язку [2].

Право на працю (стаття 43): у разі мобілізації держава може тимчасово змінювати умови праці для певних категорій осіб. Наприклад, можуть бути введені обмеження щодо звільнення працівників, які підлягають призову, а також встановлені особливі умови праці для працівників підприємств, що виконують оборонні замовлення.

Право на мирні зібрання (стаття 39): у період мобілізації може бути обмежене право на організацію та проведення мирних зборів, мітингів і демонстрацій. Це зумовлено тим, що такі заходи можуть перешкоджати діяльності державних органів або створювати загрозу громадській безпеці.

Свобода слова та інформації (стаття 34): під час мобілізації можуть бути запроваджені обмеження на свободу поширення інформації, зокрема, що стосується військових операцій або стратегічних планів держави. Це необхідно для захисту національної безпеки та уникнення витоку інформації, яка може бути використана ворогом [3].

Право на приватну власність (стаття 41): держава може тимчасово обмежувати права власників на користування їх майном в умовах мобілізації. Зокрема, можливе вилучення майна (транспорту, техніки) для потреб оборони або для забезпечення діяльності військових підрозділів.

Головним орієнтиром для України є міжнародні стандарти у сфері прав людини, зокрема, положення Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (МПГПП) та Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ).

Стаття 4 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права дозволяє державам відступати від своїх зобов'язань у разі надзвичайної ситуації, яка загрожує життю нації. Однак такі відступи повинні бути пропорційними і не торкатися прав, які не можуть бути обмежені навіть у надзвичайних умовах (наприклад, право на життя, заборона катувань).

Подібні положення містить і Європейська конвенція з прав людини. Стаття 15 передбачає можливість обмеження певних прав у разі надзвичайного стану, але при цьому такі обмеження повинні бути тимчасовими й не суперечити основним принципам демократичного суспільства [4].

Обмеження конституційних прав під час мобілізації повинні бути чітко регламентовані законодавством і відповідати принципам пропорційності та необхідності. Важливо, щоб такі обмеження:

- 1) були тимчасовими – діяли лише на час реальної загрози;

2) були пропорційними – відповідали рівню загрози та не перевищували необхідних заходів;

3) були обґрунтованими – мали чітку правову підставу та не порушували основних прав людини, які не можуть бути обмежені ні за яких обставин.

Мобілізація є важливим механізмом захисту держави, проте вона не повинна призводити до порушення основних прав людини. Державні органи, які впроваджують мобілізаційні заходи, повинні діяти в рамках Конституції та міжнародних зобов'язань України. Обмеження прав під час мобілізації є допустимими лише в тих випадках, коли вони є необхідними для захисту національної безпеки, пропорційними та тимчасовими. Тільки дотримання цих принципів може забезпечити баланс між безпекою держави та захистом прав громадян [5].

Під час мобілізації держава має право тимчасово обмежувати деякі конституційні права для забезпечення національної безпеки та оборони. Однак такі обмеження повинні відповідати чітко визначеним межам, які передбачені Конституцією України, законами держави та міжнародним правом. Основні принципи, що регулюють обмеження прав під час мобілізації, включають:

1) законність – обмеження конституційних прав мають базуватися на чітко визначених правових нормах;

2) тимчасовість – обмеження повинні діяти лише на період мобілізації або надзвичайного стану;

3) пропорційність – заходи обмеження мають бути адекватними загрози та не перевищувати необхідного рівня втручання в права громадян;

4) необхідність – обмеження можуть бути запроваджені лише тоді, коли це виправдано з точки зору захисту національної безпеки, громадського порядку або забезпечення обороноздатності держави.

Ключовими правами, що можуть бути обмежені під час мобілізації, є свобода пересування, право на працю, свобода слова, право на мирні зібрання та право на приватну власність. Однак обмеження цих прав повинні здійснюватися в рамках правової процедури і не порушувати основоположні права людини, такі як право на життя, заборону катувань та дискримінації [6].

Загалом для досягнення балансу між вимогами національної безпеки та забезпеченням прав і свобод громадян, необхідно чітко дотримуватися норм Конституції та міжнародних правових зобов'язань України.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України від 21 жовт. 1993 р. № 3543-ХІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 44. Ст. 416.

3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 груд. 1966 р. *Офіційний вісник України*. 2006. № 32. Ст. 2371.

4. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листоп. 1950 р. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13. Ст. 270.

5. Лисенко Л. М. Конституційно-правові засади обмеження прав людини і громадянина в умовах надзвичайного стану в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2018. Вип. 51. С. 112–115.

6. Тодика Ю. М. Основи конституційного ладу України. Харків : Право, 2019. 352 с.

*Зомчак А.,
студентка IV курсу, КЮС-21-1,
Фаховий коледж ЗВО «Університет Короля Данила»;
науковий керівник: Огерук І. С.,
доцент кафедри кримінального права і процесу,
кандидат юридичних наук, доцент,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ, ПОВ'ЯЗАНИХ З КІБЕРЗЛОЧИННІСТЮ

Кіберзлочинність стала однією з найбільш актуальних загроз сучасного світу, що охоплює різноманітні злочинні дії, від крадіжки особистих даних до кібершпигунства та атак на критичні інфраструктури. Розвиток технологій не лише спрощує злочинцям доступ до інформації та ресурсів, але й ускладнює завдання правоохоронних органів у зборі та аналізі доказів.

Кіберзлочинність – це кримінально протиправна діяльність, яка передбачає використання комп'ютерів, комп'ютерних мереж або мережевих пристроїв. Злочини проти кібербезпеки здійснюють кіберзлочинці – люди, які використовують інформаційні технології у протиправний спосіб [8].

Об'єктом кіберзлочинів може стати будь-який користувач інтернету.

Найпоширенішими видами таких злочинів є:

- кардинг – використання інформації, отриманої зі зламаних серверів інтернет-магазинів, платіжних систем і персональних комп'ютерів, для здійснення транзакцій (безпосередньо або за допомогою програм віддаленого доступу, «трояни» або «боти»);
- фішинг – вид шахрайства, при якому клієнту платіжної системи надсилається електронний лист нібито від адміністрації або служби безпеки цієї системи з проханням надати особисті рахунки та паролі;
- вішинг – вид кіберзлочину, при якому в повідомленні пропонується зателефонувати на певний стаціонарний номер і під час розмови випитуються конфіденційні дані власника картки;
- онлайн-шахрайство – підроблені онлайн-аукціони, інтернет-магазини, сайти та послуги зв'язку;

- піратство – незаконне розповсюдження об’єктів інтелектуальної власності за допомогою мережі «Інтернет»;
- кард-шарінг – незаконне надання доступу до супутникового або кабельного телебачення;
- соціальна інженерія – мистецтво управління людьми в інтернеті;
- мальваре – створення та розповсюдження вірусів і шкідливого програмного забезпечення;
- протиправний контент – контент, який пропагує екстремізм, тероризм, наркоманію, порнографію, культ жорстокості і насильства;
- рефайлінг – незаконна підміна телефонного трафіку [5].

Україна останніми роками дедалі більше відчуває на собі масштаби кібернетичних атак та їх негативні наслідки. Так, кількість кримінальних правопорушень у сфері інформаційних технологій постійно зростає [6].

У III кварталі 2023 року було зареєстровано 355 кіберінцидентів, що на 46% вище, ніж у другому кварталі 2024 року, повідомляє оперативний центр реагування на кіберінциденти Державного центру кіберзахисту Держспецзв’язку. Згідно зі звітом, за цей період найчастіше зустрічалися такі шкідливі програмні забезпечення, як SmokeLoader, Agent Tesla, Formbook, Guloder, StrRAT, RmsRAT і Emotet. Окрім цього, протягом III кварталу 2023 року було зафіксовано 202 кібератаки, ініційовані проросійськими хакерськими угрупованнями, що на 26% менше, ніж у другому кварталі поточного року. До найактивніших проросійських хакерських угруповань, які атакували інформаційні ресурси України, входять «Народная CyberArmy», BLUENET, NoName057(16), PHOENIX і Lira. «Кількість кібератак, які були здійснені ними за цей період, становить 9% від загальної кількості зафіксованих атак, організованих аналогічними угрупованнями. Більшість із них були націлені на фінансовий, урядовий, телекомунікаційний, освітній сектори, а також громадські організації», – наголошується у звіті [7].

Одним з напрямків боротьби з цим негативним явищем є прийняття на законодавчому рівні нормативно-правових актів, які регулюють відносини у цій сфері. Зокрема, нормативно-правову базу у цій сфері складають: Конституція України, Кримінальний кодекс України, Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», Закон України «Про інформацію», Закон України «Про основи національної безпеки», Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність та інші міжнародні договори, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України.

Окрім того, з метою запобігання зростанню кіберзлочинності Верховна Рада України прийняла Закон «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю в умовах воєнного стану», який набув чинності 24 березня 2022 року. Призначенням цього закону є забезпечення надійності та безпеки використання цифрових сервісів, запровадження ефективних кримінально-правових механізмів боротьби з

кіберзлочинністю та оптимізація національної системи кібербезпеки для протидії кіберзагрозам [6].

У зв'язку зі стрімким зростанням кількості кримінальних правопорушень, скоєних за допомогою інформаційних технологій, постає проблема їх швидкого, якісного та ефективного розслідування та доказування. Розслідування кіберзлочинів розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань про факт виявлення такого порушення та закінчується складанням обвинувального акту відносно винної особи та направлення до суду, або відповідно закриття кримінального провадження. Під час проведення досудового розслідування слідчий/прокурор застосовують усі необхідні заходи щодо притягнення винних до кримінальної відповідальності за кіберзлочини шляхом проведення гласних та негласних слідчих (розшукових) дій, експертиз, міжнародного співробітництва тощо. Особливу увагу під час проведення розслідування кіберзлочинів приділяють збиранню доказів [2].

Електронні докази – це цифрові об'єкти, що були засобом чи знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли електронно-цифрові сліди кримінального правопорушення, були предметом або об'єктом вчинення кримінального правопорушення. Офіційне визначення електронних доказів у кримінально-процесуальному законодавстві відсутнє, не врегульовано порядок роботи з ними, що зумовлює труднощі під час проведення розслідування та судового розгляду [1].

Важливо зазначити, що ключовим елементом успішного розслідування кіберзлочинів є ефективність і цілісність отриманих джерел доказів. Оскільки вміст будь-якого вебсайту (наприклад, сторінки користувачів соціальних мереж) підтримується за допомогою електронних обчислювальних ресурсів, завжди існує ризик втрати криміналістично значущої інформації, зумовлений такими факторами. По-перше, сервер, за допомогою якого підтримується контент сайту, може бути знищений або з нього повністю або частково буде видалена потрібна інформація. По-друге, інформація, що міститься в контенті вебсайту, може бути змінена повністю або частково, наприклад, особою, яка має доступ до контенту як адміністратор. Тому, якщо дані, необхідні для розслідування, не будуть оперативно записані та вилучені з віддаленого сервера, вони можуть бути вже видалені або змінені до моменту їх вилучення [4].

Розслідування подібних злочинів ускладнюються з наступних причин:

- нестача працівників зі спеціальною освітою та досвідом;
- недостатнє технічне забезпечення правоохоронних органів;
- розташування в різних частинах світу;
- можливість вибору правопорушником найбільш лояльної правової системи [3].

Отже, у кримінальних справах, пов'язаних з кіберзлочинністю, докази мають вирішальне значення для встановлення істини та досягнення справедливості. Характеристики цифрових доказів, такі як легкість підробки, складність відстеження джерела атаки та анонімність правопорушника, вимагають від слідчих розробки нових підходів та інструментів для збору й аналізу інформації. Для того, щоб докази були прийнятними в суді, важливо

гарантувати їхню цілісність і законність, а також належним чином документувати кожен крок їхньої обробки. Крім того, через специфіку кіберзлочинності, яка часто виходить за межі однієї юрисдикції, доказування потребує міжнародної взаємодії. Тому лише завдяки ефективному поєднанню технічних знань, правових норм і міжнародного співробітництва можливо досягти обґрунтованого та справедливого розгляду кримінальних справ у сфері кіберзлочинності.

Список використаних джерел

1. Дегтярьова О. Доказування у кримінальному провадженні на підставі електронних доказів. *Юридичний вісник*. Одеса : Гельветика. 2021. № 6. С. 273–278. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/615b4567-62f2-4c52-a0e3-6cf477ce2122> (дата звернення: 08.10.2024).

2. Дунаєва Т. Є. Особливості предмету доказування кіберзлочинів в Україні під час воєнного стану. *DICTUM FACTUM. Юридичний збірник Державного університету інфраструктури та технологій*. 2022. № 2 (12). С. 55–59. URL: <https://df.duit.in.ua/index.php/dictum/article/view/231/204> (дата звернення: 28.10.2024).

3. Заболотна Ю. В., Іванко Є. Б. Проблеми взаємодії під час розслідування кіберзлочинів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія «Юриспруденція». 2019. № 39. С. 120–122. URL: <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc39/29.pdf> (дата звернення: 18.11.2024).

4. Кіберзлочинність та електронні докази : навч. посібник ; за ред. канд. юрид. наук, доц. Ольги Денькович, д-р права, проф. Габріеле Шмельцер. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2022. 298 с.

5. Кіберзлочинність у всіх її проявах: види, наслідки та способи боротьби. Портал ГУРТ: головна: публікації: статті : вебсайт. URL: <https://www.gurt.org.ua/articles/34602/> (дата звернення: 18.10.2024).

6. Продан Т. Кіберзлочинність: виклики часу. Вебсайт юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. URL: <https://law.chnu.edu.ua/kiberzlochynnist-vyklyky-chasu/> (дата звернення: 08.11.2024).

7. У III кварталі 2023 р. кількість зареєстрованих кіберінцидентів зросла на 46% – Держспецзв’язку. Інтерфакс: новини : вебсайт. URL: <https://interfax.com.ua/news/telecom/943392-amp.html> (дата звернення: 08.10.2024).

8. Що таке кіберзлочинність? : вебсайт. URL: <https://nordvpn.com/uk/cybercrimes/> (дата звернення: 08.10.2024).

*Ільків А. Д.,
студент I курсу, ПДс-24-2,
факультет суспільних і прикладних наук,
ЗВО «Університет Короля Данила»;
науковий керівник: Луцький Р. П.,
директор Науково-дослідного інституту
імені Академіка Івана Луцького,
доктор юридичних наук, професор,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна*

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ОБ'ЄДНАНЬ ГРОМАДЯН У НАШІЙ ДЕРЖАВІ

Об'єднання громадян є важливою складовою громадянського суспільства та відіграють ключову роль у формуванні демократичних цінностей, забезпеченні прав і свобод людини, а також розвитку соціальної активності. У сучасній правовій державі право громадян на об'єднання є одним із основних демократичних прав, закріплених у Конституції та міжнародних правових актах. Об'єднання громадян – добровільне громадське формування, створене на основі єдності інтересів для спільної реалізації громадянами своїх прав і свобод. Відповідно до ст. 36 Конституції України, громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для спільного здійснення або захисту своїх прав та свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних, та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я, населення або захисту прав та свобод інших людей. [1].

Діяльність об'єднань громадян носить найрізноманітніший характер. Її може бути спрямовано на участь у розробленні державної політики, розвиток науки, культури, відродження духовних цінностей, розв'язання конкретних соціальних проблем окремих категорій і груп громадян, здійснення благодійної діяльності, охорону навколишнього природного середовища, обумовлено спільністю професійних та інших інтересів громадян тощо.

Одним із критеріїв класифікації об'єднань громадян може слугувати мета їх діяльності. Так, у Законі України «Про об'єднання громадян» від 16 червня 1992 р. наведено чітке визначення різновидів об'єднань громадян – політичних партій і громадських організацій. Так само згідно із Законом України «Про політичні партії в Україні» політичною партією визнається зареєстроване відповідно до закону добровільне об'єднання громадян – прихильників відповідної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, яка має за мету сприяння формуванню й вираженню політичної волі громадян, участі у виборах та інших політичних заходах.

На відміну від політичної партії, громадською організацією є об'єднання громадян, створене для задоволення й захисту своїх законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших інтересів.

Діяльність об'єднань громадян різноманітна. Вона може бути спрямована на участь у розробці державної політики, розвиток науки, культури, розв'язання соціальних проблем окремих категорій та груп громадян тощо. Одним з найпоширеніших варіантів класифікації об'єднань громадян є застосований у Законі України «Про об'єднання громадян» розподіл об'єднань громадян на політичні партії та громадські організації [2].

Громадською організацією є об'єднання громадян для задоволення та захисту своїх соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших спільних інтересів. Політичною партією є зареєстроване згідно із законом добровільне об'єднання громадян – прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має своєю метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах.

До громадських організацій у частині 3 ст. 36 Конституції відносяться професійні спілки. Участь громадян у професійних спілках допускається тільки з метою захисту власних трудових і соціально-економічних прав та інтересів. Законодавство про професійні спілки складається з Конституції України, Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» від 15 вересня 1999 року, Закону України «Про об'єднання громадян» та інших нормативно-правових актів, що їм не суперечать. У ст. 1 Закону України від 15 вересня 1999 року визначається професійна спілка як добровільна неприбуткова громадська організація, що об'єднує громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їх професійної (трудової) діяльності (навчання).

Професійні спілки створюються з метою представництва, здійснення та захисту трудових, соціально-економічних прав та інтересів членів профспілки. Створення професійних спілок відбувається також на основі вільного волевиявлення громадян України, без будь-якого дозволу органів державної виконавчої влади або власників підприємств (установ, організацій). Засновниками громадських організацій можуть бути особи, які досягли віку дієздатності (18 років) і є громадянами України, іноземними громадянами або особами без громадянства. Членами громадських організацій, крім молодіжних та дитячих, можуть бути особи, які досягли 14-річного віку. Молодіжні та дитячі громадські організації утворюються відповідно до Закону України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» від 1 грудня 1998 року [3].

Список використаних джерел

1. Об'єднання громадян. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D0%B1%27%D1%94%D0%B4%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D1%8F%D0%BD
2. Об'єднання громадян в Україні. URL: https://studies.in.ua/polit-sistem_ekzamen/1344-obyednannya-gromadyan-v-ukrayin.html

3. Поняття і види об'єднань громадян : вебсайт. URL: <http://mego.info/%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB/1-%D0%BF%D0%BE%D0%BD%D1%8F%D1%82%D1%82%D1%8F-%D1%96-%D0%B2%D0%B8%D0%B4%D0%B8-%D0%BE%D0%B1%D1%94%D0%B4%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%8C-%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D1%8F%D0%BD>

*Кадикова С. П.,
студентка I курсу бакалаврату,
факультет інформаційних технологій,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»;
науковий керівник: Ситніченко О. М.,
доцентка кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу,
кандидатка юридичних наук,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»,
м. Київ, Україна*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КІБЕРЗЛОЧИНИ В УКРАЇНІ

У часи повномасштабного вторгнення в Україні особливо важливим стало підтримання внутрішньодержавного становища не тільки на військовому, гуманітарному, громадському, але й на інформаційному фронті [2]. Багаторазові спроби злому, злиття, тобто виведення, знищення чи навмисне паплюження даних були зафіксовані офіційно не тільки зі сторони ворога, але й серед осіб та груп осіб, що перебувають у межах країни, безпосередньо задіяні у державній діяльності та мають доступ до таких даних або незаконно проникають у інформаційні структури.

Серед численних правопорушень, передбачених та формально закріплених у Кримінальному Кодексі України, є норми, що встановлюють відповідальність за найбільш поширені кіберзлочини, зокрема ст. 361 та ст. 362 Кримінального Кодексу України Розділу XVI «Несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж» та «Несанкціоновані дії з інформацією, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї» [1].

Значення цих статей є вагомим у положенні, в якому зараз перебуває держава. В умовах воєнного стану вносяться зміни як до Конституції України, так і до Кримінального Кодексу України. Пов'язані вони з обставинами, які підвищують ризик все більшого зростання рівня кіберзлочинності в Україні: конфіденційна інформація та дані, що ведуться у ЕОМ, АС, комп'ютерних

мережах, можуть бути використані проросійською стороною, чим загострить ситуацію на фронті загалом [3].

Практика показує те, що особи, які законно мають право доступу до даних, можуть скористатися такими положеннями та будь-якими способами порушити структуру інформації, що максимально повинна бути захищена на законно-правовому рівні. Дані, що зберігаються в електронних обчислювальних машинах та комп'ютерних системах, можуть бути використані як у межах інтересів особи (її власні мотиви, що спонукали до вчинення таких несанкціонованих дій), так і з подальшими наслідками у разі знищення, копіювання чи витоку інформації [4]. Такі дії ведуть до інших правопорушень, що так само здатні бути задіяними іншими особами, які пов'язані з російською стороною. Набуття ворогом потрібної інформації супроводжується новими загрозами для громадян України.

Для прикладу такі типи інформації як дані банківських структур, паспортні дані державних діячів та військових, дані розміщення військових, енергетичних, цивільних, адміністративних об'єктів чи перебування конкретних осіб чи груп осіб (переважно стосується державних діячів та військових) – будь-що може бути використано ворогом, якщо особи, що мають доступ до інформації, вилучили та передали необхідні дані або будь-яким способом потрібним їм чином спотворили чи перекрутили дані [5].

У висновку необхідно наголосити те, що сьогоднішня ситуація на інформаційному фронті регулюється законодавством, в тому числі кримінальним законодавством, відповідальність за кіберзлочини передбачена конкретними нормами в окремому Розділі XVI Кримінального кодексу України, основна задача яких – стабілізувати ситуацію на інформаційному фронті та не дати зрости кількості випадків беззаконня у цій сфері кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : стаття 362 в редакції Закону № 2289-IV від 23.12.2004 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 19.11.2024).

2. Кримінальний кодекс України : стаття 361 в редакції Законів № 908-IV від 05.06.2003 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2149-20#Text> (дата звернення: 21.11.2024).

3. Руднева А., Мальована Ю. Інформаційний фронт російської агресії в Україні. 2022. URL: http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/45_2022/22.pdf (дата звернення: 20.11.2024).

4. Денис С. Р: Практика Верховного Суду щодо кримінальних правопорушень у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку. URL: <https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/download/70/61/63&ved=2ahUKEwi52Kish-yJAxV0QVUIHQc2CLkQFnoECDwQAQ&usg=AOvVaw1sl7TMedv7mw6ZEUVGgoua> (дата звернення: 21.11.2024).

5. Карчевський М. В. Кримінальна відповідальність за незаконне втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж (аналіз складу злочину). URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/7108/1/aref1.doc.pdf> (дата звернення: 21.11.2024).

*Карпенко В. О.,
студентка I курсу магістратури,
факультет інформаційних технологій,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»;
науковий керівник: Ситніченко О. М.,
доцентка кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу,
кандидатка юридичних наук,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»,
м. Київ, Україна*

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БОРОТЬБИ З ДЕЗІНФОРМАЦІЄЮ В УКРАЇНІ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА МІЖНАРОДНІ ПІДХОДИ

Дезінформація – це не тільки неправдива інформація, а навмисно перекручені факти для вигоди, яка підриває довіру до урядів, медіа і установ, викликаючи розділення у суспільстві, конфлікти і економічну нестабільність з ризиками для національної безпеки. На території України російська пропаганда стала надто систематичною під час повномасштабної агресії. Вона діє у повторюваних схемах з ключовими наративами, як наприклад: спроби дестабілізації суспільства через дискредитацію військових та політичних лідерів, використання кризи енергетики для розпалення паніки, а також акцент на зменшенні західної підтримки, що впливає на мораль населення. Поширюються також фейки про «націоналістів» і «невдячних біженців», що погіршує імідж України в США та ЄС і створює труднощі для отримання військової допомоги.

Слід зазначити, що дезінформація є теж серйозною проблемою в Європі. Наприклад, 83% європейців вважають її загрозою для демократії, і 63% молодих людей регулярно зустрічаються з фейками щотижня. Країни Європейського Союзу розробляють стратегії боротьби, наприклад через Кодекс практики з дезінформації, що вимагає прозорості онлайн-платформ. Також впровадили швидку систему реагування, а під час пандемії COVID-19 було посилено роботу щодо аналізу фейкових новин. Разом з цим, нові закони підвищують відповідальність платформ, щоб захистити демократичні процеси [1].

Світ також активно розробляє закони проти дезінформації. Наприклад, у Саудівській Аравії з 2018 року введено покарання за фейки, з можливим тюремним терміном до п'яти років і великими штрафами. У Сінгапурі з 2019 року за поширення хибної інформації передбачені штрафи до 74 тисяч

доларів і 10 років тюремного ув'язнення. Франція прийняла закон, який дозволяє видаляти фейкові новини під час виборів, також зобов'язує платформи розкривати інформацію про джерела фінансування контенту. Китай впровадив більш суворі покарання за фейки, що порушують порядок, включно з ув'язненням на сім років. Такі кроки показують загальну стурбованість дезінформацією [2].

В Україні теж є закони для боротьби з неправдивою інформацією, хоча слово «дезінформація» офіційно не використовується. Є три рівні реагування: цивільно-правова відповідальність (можливість спростування і компенсації збитків), адміністративна (регуляція інформації, що загрожує нацбезпеці), і кримінальна відповідальність для громадян незалежно від способу поширення. Третій рівень включає кримінальну відповідальність, що передбачено Кримінальним кодексом України. Наприклад, ст. 109 ККУ передбачено, що заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років із конфіскацією майна [3]. Якщо ці заклики організовано групою або за допомогою ботів, покарання більш небезпечне. ККУ також передбачає відповідальність за неправдиві повідомлення про загрозу, порушення приватного життя та розголошення комерційної інформації.

У 2023 році був поданий законопроект до Верховної Ради, що передбачав кримінальну відповідальність за створення та використання облікових записів із неправдивими даними, що шкодять нацбезпеці України [4]. Таке правопорушення передбачало покарання до 51 тис. грн штрафу або позбавлення волі на строк до 5 років. Хоча у 2024 році цей законопроект був знятий з розгляду, можна вважати його одним з кроків до встановлення кримінальної відповідальності за поширення дезінформації в нашій країні.

Таким чином, можна сказати, що дезінформація залишається небезпечною загрозою для України, особливо під час війни. Міжнародний досвід демонструє, що запровадження кримінальної відповідальності за дезінформацію в законодавстві таких країн, як Франція, Сінгапур і Саудівська Аравія, допомагає посилити безпеку та захист демократичних процесів. Україні варто врахувати ці приклади і посилити кримінальне законодавство, адже в умовах війни та гібридних загроз інформаційні атаки є одними з основних інструментів супротивника.

Хоча в Україні вже існують механізми протидії дезінформації, потрібно покращувати систему реагування та посилювати відповідальність, що підтримує актуальність законопроекту, поданого до Верховної Ради у 2023 році. Важливим кроком стане також внесення поняття «дезінформація» в українське законодавство для чіткого визначення складів кримінальних правопорушень у цій галузі. Розвиваючи законодавчу основу, Україна зміцнить свою інформаційну безпеку та протистоятиме агресивним наративам у війні з Росією.

Список використаних джерел

1. EU Code of Practice on Disinformation | European Commission. European Commission. URL: <https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019->

2024/new-push-european-democracy/protecting-democracy/strengthened-eu-code-practice-disinformation_en (date of access: 27.10.2024).

2. A guide to anti-misinformation actions around the world – Poynter. Poynter. URL: <https://www.poynter.org/ifcn/anti-misinformation-actions/> (date of access: 27.10.2024).

3. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 25 жовт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 27.10.2024).

4. Картка законопроекту – Законотворчість. Електронний кабінет громадянина. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41788> (дата звернення: 27.10.2024).

*Конорчук Д. В.,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»;
науковий керівник: Шведова Г. Л.,
доцентка кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»,
м. Київ, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗГВАЛТУВАННЯ ЗА КК УКРАЇНИ

Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи є одними з найбільш небезпечних кримінальних правопорушень за кримінальним законодавством України, оскільки вони спричиняють значні фізичні, психологічні та моральні страждання потерпілим. Законодавець приділяє особливу увагу їх кваліфікації, оскільки ці діяння посягають на особисту свободу людини, її гідність та фізичну недоторканість.

Варто зазначити, що поняття «статева свобода» визначається як право особи самостійно обирати собі партнера для статевих зносин та їх форму, а також уникати будь-якого примусу з боку іншої особи. Під «статевою недоторканістю» розуміється стан особи, який знаходиться під охороною закону, що забороняє будь-які дії сексуального характеру без її згоди, зокрема щодо осіб, які не можуть вільно виявляти свою волю. Особливий захист таких прав отримують неповнолітні особи через їхню фізичну та психологічну незрілість [1, с. 301].

Кримінальний кодекс України (далі – КК України) виокремлює кримінальні правопорушення проти статевої свободи та недоторканості в окремий Розділ IV, який охоплює згвалтування, сексуальне насильство, розбещення неповнолітніх та інші кримінальні правопорушення.

Детальніше розглянемо таке кримінальне правопорушення, як згвалтування. Згідно ч. 1 ст. 152 КК України, згвалтування – це вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або інших предметів, без добровільної згоди потерпілої особи [2]. Важливо розрізняти

згвалтування від інших видів статевих правопорушень, зокрема сексуального насильства, що передбачено ст. 153 КК України, де проникнення відсутнє.

Склад кримінального правопорушення включає наступні елементи. Основним безпосереднім об'єктом є статевая свобода та статевая недоторканість потерпілої особи. Додатковим безпосереднім об'єктом може бути фізична та психічна недоторканість потерпілої особи, її здоров'я, життя, воля, честь та гідність. До потерпілої особи відносять особу як чоловічої, так і жіночої статі. Зазначене кримінальне правопорушення має формальний склад, відповідно до чого об'єктивною стороною виступають дії сексуального характеру, пов'язані із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи. Суб'єктивна сторона має прямий умисел, а суб'єктом є фізична осудна особа, яка досягла 14-річного віку, незалежно від статі [3, с. 53].

Основним елементом кваліфікації згвалтування є встановлення відсутності добровільної згоди. Добровільна згода передбачає свідоме й вільне волевиявлення особи на участь у статевому акті. Якщо згода відсутня або отримана шляхом примусу, обману або за умов безпорадного стану, наприклад, алкогольного сп'яніння, сну чи непритомності, то дії кваліфікуються як згвалтування. Законодавець також визначає, що використання безпорадного стану потерпілої особи, є підставою для кваліфікації діяння як згвалтування [3, с. 54].

Кваліфікуючими ознаками згвалтування є вчинення його повторно або особою, яка раніше вчинила один із злочинів, передбачених статтями 153-155 КК України за ч. 2 ст. 152 КК України, групою осіб або згвалтування неповнолітньої чи неповнолітнього за ч. 3 ст. 152 КК України, а особливо кваліфікуючими ознаками – спричинення особливо тяжких наслідків та згвалтування малолітньої чи малолітнього за ч. 4 ст. 152 КК України.

Проте для правильної кваліфікації згвалтування варто проаналізувати судову практику, де Верховний Суд (далі – ВС) роз'яснює певні особливості складу правопорушення. ВС зазначає, що перелік способів вчинення кримінального правопорушення встановлено у диспозиції ч. 1 ст. 152 КК України. Саме тому дії, спрямовані на отримання згоди обманом (обіцянка одружитися, пропозиція оплати, знайомство з батьками тощо), не підпадають під ст. 152 КК України. Оскільки у результаті вчинення вищезазначених кримінальних правопорушень може бути спричинена шкода життю або здоров'ю особи, виникає питання щодо їх кваліфікації за сукупністю з правопорушеннями, передбаченими II розділом Особливої частини КК України.

У випадках, коли під час згвалтування потерпілій особі завдано тяжких тілесних ушкоджень або якщо це призвело до смерті, дії винного кваліфікуються за ч. 5 ст. 152 КК України. Додаткова кваліфікація за ст. 121 КК України в таких випадках не потрібна. Якщо ж згвалтування супроводжується діями, що спричинили небезпечні для життя ушкодження, таке як удушення з втратою свідомості, то вони підлягають кваліфікації за сукупністю злочинів: відповідною частиною ст. 152 та ст. 121 КК України.

У випадках, коли смерть потерпілої настала через необережність, у випадку, якщо вона вистрибнула з вікна під час втечі, дії охоплюються ч. 5 ст. 152 КК України і додаткової кваліфікації за ст. 119 КК України не потребують. Якщо ж зґвалтування супроводжується умисним убивством, воно кваліфікується за п. 10 ч. 2 ст. 115 та відповідною частиною ст. 152 КК України [4].

Правильна кваліфікація зґвалтування забезпечує точне правозастосування та захист прав потерпілих. Важливо чітко розмежовувати зґвалтування від інших злочинів проти статевої свободи та недоторканості, щоб уникнути помилок і зловживань правом. Аналіз судової практики дає розуміння всіх важливих аспектів кваліфікації зґвалтування та допомагає виробити єдиний підхід до правозастосування, що забезпечує захист прав потерпілих і справедливе покарання винних осіб.

Отже, кваліфікація зґвалтування як кримінального правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості має суттєве значення для забезпечення прав потерпілих. Законодавець та судова практика України визначають важливі критерії для відмежування зґвалтування від інших статевих злочинів, акцентуючи увагу на наявності чи відсутності добровільної згоди. Важливим залишається також правильне тлумачення обставин справи, щоб уникнути зловживань та помилок у правозастосуванні, що сприяє дотриманню принципу справедливості.

Список використаних джерел

1. Філь І. О. Проблемні аспекти злочинів проти статевої та статевої недоторканості. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. № 6. С. 300–304. URL: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.6.52>
2. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 7 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. Попович О. В., Томаш Л. В., Латковський П. П., Бабій А. Ю. Кримінальне право України. Особлива частина : навчальний посібник. Чернівці, 2022. 319 с.
4. Ухвала Верховного Суду України від 15.02.2011 у справі № 5-3525к10. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/14405516>

*Корчук Д. А.,
студент I курсу, Пдс-24-3,
ЗВО «Університет Короля Данила;
науковий керівник: Луцький Р. П.,
директор Науково-дослідного інституту
імені Академіка Івана Луцького,
доктор юридичних наук, професор,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна*

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ ЯК ГАРАНТ ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ ПОДІЛУ ВЛАДИ

Конституційний Суд України (КСУ) [3] є ключовим інститутом, який відіграє роль гаранта дотримання принципу поділу влади в Україні. Цей принцип закладений у статті 6 Конституції України і є фундаментом демократичного устрою держави.

Петро Стецюк висловився: «Із відновленням державної незалежності України 24 серпня 1991 року в Україні було взято курс на перетворення її на сучасну конституційну державу». Тодішня, ще Українська РСР, будучи фактично невіддільною адміністративно-територіальною частиною колишнього Радянського Союзу, в якому принципово не визнавалася більшість політико-правових інститутів і явищ демократичного світу, мала перетворитися на суверенну національну конституційну державу, в якій народ мав стати єдиним джерелом влади, а сама державна влада мала б здійснюватися за принципом її поділу на законодавчу, виконавчу та судову?

Ці положення з Декларації про державний суверенітет України були принципово новими для тогочасних, фактично ще радянських, політико-правових реалій. Згодом вони знайдуть своє закріплення на найвищому нормативному рівні – у чинному нині Основному Законі держави. Чверть століття тому Україну було уконституційовано суверенною, демократичною, соціальною та правовою державою, в якій влада здійснюється на засадах поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Саме такий підхід не тільки був логічним і зрозумілим для більшості українського суспільства, а й відповідав базовим традиціям європейського конституціоналізму? Адже ще в пункті 16 французької Декларації прав людини і громадянина 1789 року [4] прямо говорилося, що «суспільство, в якому не забезпечено користування правами і не проведено розподілу влади, не має конституції». Поділ влади тільки тоді може виконувати своє призначення (зокрема, бути бар'єром проти злочинного зловживання владою, її узурпації в одних руках, забезпечувати демократичне правління і свободу в суспільстві), коли він органічно поєднується із взаємодією влади як такої в цілому, доповнюється системою «стримувань і противаг», забезпечуючи при цьому баланс та зрівнювання різних гілок влади. Натомість у новітні часи

одним із елементів такої системи та водночас її «візитною карткою» стали органи конституційного контролю.

Саме органи конституційного контролю мають здатність своїми функціональними діями реально впливати на інші структурні елементи механізму здійснення державної влади, певним чином коригувати «поведінку» її органів, аж до нівелювання їхніх актів у випадку з визнанням їх неконституційними. Водночас офіційне тлумачення конституції, будучи, як правило, виключною прерогативою органів конституційного контролю, фактично перетворює ці органи на такого собі «арбітра» (посередника) між законодавчою та виконавчою владою. Звідси логічним виглядає те, що, відіграючи роль окремого (самостійного) балансу в механізмі «стримувань та противаг» системи організації влади в сучасній конституційній державі, органи конституційного контролю все більше беруть участь у забезпеченні політичної стабільності країни. Ні Конституція України, ні чинне законодавство прямо не говорять про те, що Конституційний Суд України безпосередньо виступає гарантом здійснення державної влади в Україні на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Однак останнє, як видається, прямо впливає зі змісту статті 1 Закону України «Про Конституційний Суд України», оскільки саме Конституційний Суд України є «органом конституційної юрисдикції, який забезпечує верховенство Конституції України, вирішує питання про відповідність Конституції України законів України, інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України»? За змістом цього припису завданням Конституційного Суду України в його «широкому» розумінні є гарантування верховенства Основного Закону держави в цілому як системного явища з усіма його так званими базовими характеристиками (вищою юридичною силою, підвищеним рівнем стабільності, базовим нормативним характером тощо), а у «вузькому» (більш прикладному) розумінні – гарантування верховенства конкретних конституційних положень. Конституційний принцип здійснення державної влади в Україні на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову (частина перша статті 6 Основного Закону) в цій ситуації нічим не відрізняється від інших конституційних принципів та положень, і гарантом його верховенства як невід'ємної складової Конституції України повинен виступати Конституційний Суд України.

Отже, Конституційний Суд України є не тільки самостійним елементом механізму «стримувань і противаг», не тільки займає своє (чітко визначене) місце в загальній системі органів державної влади, він виступає також і гарантом здійснення державної влади на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Друга особливість, яка суттєво відрізняє Конституційний Суд України від інших елементів системи «стримувань і противаг», – це його реальна здатність впливати (прямо чи опосередковано) майже на всі без винятку органи державної влади, тим чи іншим чином включені до механізму «стримувань і противаг». Останнє прямо впливає зі змісту та обсягу повноважень Конституційного Суду України. Він (Конституційний Суд України) єдиний має право перевіряти на предмет конституційності закони та інші акти, прийняті парламентом, а також акти глави держави й уряду.

Конституційний Суд України також єдиний має право офіційно тлумачити Конституцію України з усіма правовими наслідками, що випливають з цього. Зрештою, Конституційний Суд України як єдиний орган конституційної юрисдикції може також (за певних обставин вирішувати і окремі категорії так званих «компетенційних» спорів. Однак усе це Конституційний Суд України може робити тільки з ініціативи конституційно визначених суб'єктів конституційно-правових відносин, частина з яких тією чи іншою мірою сама є включеною (чи може бути за певних обставин включеною) до механізму «стримувань і противаг» системи поділу влади. Так, відповідно до частини другої статті 150 Конституції України вирішення питання про конституційність законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України розглядаються за зверненнями: Президента України; не менш як сорока п'яти народних депутатів України; Верховного Суду України; Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

Перелік подібних конституційних та законодавчих положень можна продовжувати і далі. Спільним у цій ситуації буде те, що у всіх випадках ініціатива щодо порушення відповідного провадження в єдиному органі конституційної юрисдикції знаходиться виключно поза межами останнього. Відсутність у Конституційного Суду України права самостійно порушувати питання про початок конституційного провадження, наприклад, з тих самих питань офіційного тлумачення чи перевірки на предмет конституційності, можна назвати також тим, що суттєво відрізняє Конституційний Суд України від інших учасників механізму «стримувань і противаг». Досвід діяльності Конституційного Суду України свідчить про неодноразове його звернення до проблематики поділу державної влади як такої. І хоча безпосередньо предметом офіційного тлумачення Конституційним Судом України ще не були положення частини першої статті 6 Конституції України, останній у низці своїх рішень фактично виробив на сьогодні комплексне бачення як сутності та змісту цього принципу загалом, так і його мети, суспільного призначення, співвідношення з іншими конституційними принципами тощо.

Так, в одному зі своїх перших актів – Рішенні від 24 червня 1999 року № 6-рп/99 (справа про фінансування судів) Конституційний Суд України зазначив, що «метою функціонального поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову (стаття 6 Конституції України) є розмежування повноважень між різними органами державної влади та недопущення привласнення повноти державної влади однією з гілок влади». Ця позиція згодом була підсилена зверненням уваги Конституційного Суду України на те, що принцип поділу влади в такому розумінні виступає також і важливою гарантією недопущення узурпації влади. «За змістом принципу поділу влади, – йдеться у Рішенні Конституційного Суду України від 7 травня 2002 року № 8-рп/2002 (справа щодо підвідомчості актів про призначення або звільнення посадових осіб), – державна влада здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову, які врівноважують одна одну системою стримувань і противаг». «Поділ державної влади є структурною диференціацією трьох рівнозначних основних функцій

держави: законодавчої, виконавчої, судової; він відображає функціональну визначеність кожного з державних органів, передбачає не тільки розмежування їх повноважень, а й їх взаємодію, систему взаємних стримувань та противаг, які мають на меті забезпечення їх співробітництва як єдиної державної влади», – зазначено в Рішенні Конституційного Суду України від 1 квітня 2008 року № 4-рп/2008 (справа про Регламент Верховної Ради України).

Неодноразово Конституційний Суд України, керуючись, у тому числі, й конституційним принципом поділу влади, забезпечуючи його верховенство як невід'ємної частини Основного Закону держави, доходив висновку про конституційність чи неконституційність законів, інших актів парламенту, актів глави держави чи уряду. При цьому вихідними положеннями в таких випадках слугували приписи частини другої статі 6 Конституції України, за якими органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією України межах і відповідно до законів України, наголошуючи при цьому, що всі органи державної влади зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, передбачені Конституцією та законами України (частина друга статті 19 Основного Закону України). Так, Конституційним Судом України свого часу були визнані неконституційними Постанова Верховної Ради України від 1 жовтня 1996 року «Про тлумачення статті 98 Конституції України» [2], положення Закону України «Про Конституційний Суд України» (справа про повноваження Конституційного Суду України) від 26 червня 2008 року № 13-рп/2008. Натомість у Рішенні від 21 червня 2011 року № 7-рп/2011 (справа про повноваження державних органів у сфері судоустрою) Конституційний Суд України дійшов висновку про те, що відповідають Конституції України (є конституційними) положення частини першої статті 19 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року, якими передбачено право Президента України ліквідувати суди загальної юрисдикції. Подібних прикладів із діяльності Конституційного Суду України можна наводити чимало. Очевидним є те, що Конституційний Суд України в таких випадках виступає реальним (дієвим) учасником здійснення механізму «стримувань і противаг» системи поділу державної влади. Інше питання, наскільки вдалими є його дії в конкретних політико-правових ситуаціях.

Адже не секрет, що не завжди ті чи інші ухвалені Конституційним Судом України рішення однозначно сприймаються в українському суспільстві, зокрема і в середовищі вчених-правознавців. Резонансних рішень Конституційного Суду України за всі роки його існування було чимало. З'являються вони і в наші дні. Проте Конституційний Суд України працює, і його діяльність апріорі є однією з дієвих гарантій дотримання принципу поділу влади [1].

Конституційний Суд України виконує критичну роль у забезпеченні стабільності конституційного ладу та дотриманні принципу поділу влади. Його діяльність сприяє збереженню балансу між гілками влади, забезпечує взаємодію і стримування, що є основою демократичної держави.

Список використаних джерел

1. Стецюк П. Конституційний Суд України як гарант дотримання принципу поділу влади. *Збірник матеріалів і тез науково-практичних заходів*. Київ, 2021. С. 180–184. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/zbirka_tom_1_25_rokiv.pdf
2. Конституція України. Ст. 6, 19, 98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Конституційний Суд України. URL: <https://ccu.gov.ua/index.php>
4. Французька «Декларація прав людини і громадянина» від 1789 року. URL: <https://studfreedom.org/deklaracziya-prav-lyudyny-i-gromadyanyna/>

Костирко Р. Р.,
студент I курсу, Мюс-24-1,
ЗВО «Університет Короля Данила»;
науковий керівник: Луцький Р. П.,
директор Науково-дослідного інституту
імені Академіка Івана Луцького,
доктор юридичних наук, професор,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА В КОНТЕКСТІ РОЗШИРЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: УКРАЇНСЬКИЙ АСПЕКТ

Європейський Союз спирається на принцип верховенства права як фундаментальну цінність, яка забезпечує стабільність і єдність усіх держав-членів. У процесі розширення ЄС цей принцип відіграє вирішальну роль, виступаючи основною умовою для приєднання нових країн, зокрема й України, яка активно прагне інтегруватися в європейське співтовариство. Верховенство права стає не лише критерієм для оцінки готовності України до членства, але й орієнтиром для необхідних реформ, що сприяють зміцненню правопорядку в умовах війни та надають інституційну стійкість країні, яка бореться за свою незалежність [5; 7].

У 1993 році Європейський Союз прийняв так звані Копенгагенські критерії, які визначили основні вимоги до держав, що прагнуть приєднатися до ЄС. Ці критерії охоплюють питання демократії, правової держави та захисту прав людини, що стали ключовими принципами, на яких ґрунтується верховенство права в ЄС [1]. Україна зобов'язалася дотримуватися цих стандартів, реформуючи свої правові та інституційні структури для відповідності європейським нормам. Ці реформи спрямовані на створення незалежної судової системи, посилення прозорості та підзвітності державних органів, а також зміцнення інститутів, які забезпечують правопорядок [7; 6].

Реалізація принципу верховенства права в Україні ускладнюється умовами воєнного часу. З моменту повномасштабного вторгнення Росії правова система України стикається з численними викликами, що виникають через військовий стан та гуманітарну кризу. Однак уряд України докладає значних зусиль для збереження основних правових принципів навіть у цих складних обставинах [5]. Європейський Союз надає важливу підтримку у вигляді фінансової допомоги та експертних програм, спрямованих на зміцнення правових інституцій та продовження реформ [6]. Це забезпечує наявність стабільного правового середовища, яке наближає Україну до європейських стандартів.

Важливою складовою підтримки верховенства права в ЄС є діяльність Суду Європейського Союзу, який встановлює правові стандарти для країн-членів і кандидатів. Рішення Суду ЄС мають обов'язковий характер, що допомагає забезпечити єдність правової системи Союзу. Досвід Польщі та Угорщини, які після вступу до ЄС зіткнулися з викликами збереження демократичних цінностей, наочно показує, що дотримання принципу верховенства права є довготривалим процесом, що потребує постійного контролю та адаптації [6]. Прецеденти Суду ЄС, що закріплюють цей принцип, мають вагомe значення і для України, яка прагне гарантувати стабільність правової системи під час євроінтеграційного процесу [6; 4].

Європейська комісія здійснює моніторинг виконання країнами-кандидатами критеріїв членства, оцінюючи стан реформ та дотримання принципу верховенства права. Щорічні звіти Комісії відображають прогрес, досягнутий у реалізації демократичних реформ, а також виявляють проблеми, що потребують вирішення [7]. Для України ці звіти є важливим дороговказом у проведенні реформ, що допомагають створити незалежну судову систему, забезпечити підзвітність урядових інституцій та сприяти боротьбі з корупцією, яка є однією з основних перешкод на шляху до євроінтеграції [7; 6].

Попри прогрес у процесі реформ, випадки демократичного «відкату» в деяких країнах-членах, зокрема Польщі та Угорщині, демонструють необхідність подальшого вдосконалення механізмів контролю за дотриманням верховенства права [5]. ЄС запровадив нові заходи, що передбачають зв'язок фінансування з дотриманням правових стандартів, аби запобігти порушенням демократичних цінностей у межах Союзу. Цей підхід також є орієнтиром для країн-кандидатів, зокрема для України, яка проводить комплексні реформи для закріплення європейських принципів правопорядку [7].

Окремо також варто згадати про демократичний відкат не лише в країнах членах ЄС, але й серед країн-кандидатів. Для прикладу, Грузія отримала статус кандидата в ЄС у грудні 2023 року, але її прогрес суттєво уповільнився через недостатню політичну волю до проведення необхідних реформ. Влада Грузії не виконала всіх дев'яти кроків, зазначених у рекомендаціях ЄС. Зокрема, у 2024 році було прийнято закони, які прямо суперечать європейським цінностям, такі як закон про прозорість іноземного впливу та пакет законів щодо «традиційних сімейних цінностей». Ці акти, а також антиєвропейська риторика з боку державних посадовців, значно загальмували процес інтеграції Грузії в ЄС [5].

У Грузії, під час парламентських виборів 26 жовтня 2024 року, місія спостерігачів ОБСЄ виявила значні порушення, включаючи проблеми з прозорістю виборчого процесу, порушення таємниці голосування та тиск на виборців [5]. Усе це посилює недовіру громадськості до виборчих органів і підкреслило потребу в повномасштабній виборчій реформі, яку ЄС вимагає вже не перший рік.

Випадок Грузії демонструє, що навіть отримання статусу кандидата не гарантує автоматичного просування до членства, і що найголовніше, зміцнення інституту верховенства права в країні. Рішення та дії уряду Грузії, що суперечать основним цінностям ЄС, можуть призвести до “заморожування” процесу вступу. Україна, прагнучи членства, повинна врахувати ці ризики та продовжити реформи для забезпечення стабільної правової системи. Подібно до Грузії, Україна має уникати прийняття законів, які можуть обмежити політичну та громадянську свободу або віддалити країну від європейських стандартів.

З іншого боку, Молдова, отримавши статус кандидата в тому ж році, що й Грузія, демонструє суттєвий прогрес у проведенні реформ [5]. ЄС високо оцінює зусилля уряду Молдови у боротьбі з корупцією, зокрема через посилення прозорості та підзвітності державних органів. Однак Молдова все ще стикається з викликами, такими як слабкість судової системи та вплив олігархічних структур. Проте її активна проєвропейська політика і підтримка реформ надають країні перспективу швидшого просування до членства, що є позитивним сигналом для України, оскільки обидві країни мають спільний регіональний контекст і прагнуть до інтеграції з ЄС.

Таким чином, прагнення України до євроінтеграції супроводжується необхідністю посилення верховенства права та продовження ключових реформ, які забезпечують стабільність і прозорість правової системи. Навіть у складних умовах воєнного часу зобов'язання України дотримуватися європейських стандартів у правосудді та державному управлінні залишається основою для її інтеграції в ЄС. Європейський Союз продовжує підтримувати Україну в адаптації правової системи до своїх вимог, що наближає країну до членства та сприяє зміцненню її правової і політичної стійкості [6].

Водночас вирішальне значення для успіху євроінтеграційного курсу має політична воля, а також взаємодія всіх політичних гравців на шляху до членства в ЄС. Досвід Грузії та інших країн-кандидатів показує, що недостатня рішучість у реалізації реформ може значно загальмувати процес інтеграції. Для України це означає, що консолідація політичних сил, стабільне управління та чітка підтримка європейського курсу є важливими передумовами сталого прогресу. Єдність політичних лідерів щодо євроінтеграційних цілей не лише сприятиме економічному розвитку, але й забезпечить інституційну спроможність країни відповідати стандартам ЄС.

Список використаних джерел

1. Копенгагенські критерії для вступу в ЄС. *European Union*, 1993.
2. Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності України : постанова Верховної Ради України. *Верховна Рада України*. 2022.

3. European Commission. «Ukraine Progress Report 2023». Brussels, European Union, 2023.
4. Communication on EU enlargement policy, COM (2024) 690 final. *European Commission*. 2024.
5. Kochenov D. «EU Enlargement and the Failure of Conditionality». CEU Press, 2015.
6. Sedelmeier U. Anchoring democracy from above? *Journal of Common Market Studies*. 2014.
7. Transparency International. Corruption Perceptions Index. *Transparency International*. 2022.

Кравченко О. І.,
студентка I курсу, 9-ї групи ФМТП,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»;
науковий керівник: Удовенко Ю. О.,
доцентка кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»,
м. Київ, Україна

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДЕЗІНФОРМАЦІЮ: СВОБОДА СЛОВА ЧИ НЕОБХІДНІСТЬ ПРАВОВОГО ОБМЕЖЕННЯ?

Дезінформування, або дезінформація – спосіб психологічного впливу, що полягає в намірі надання об’єкту такої інформації, яка вводить його в оману щодо справжнього стану справ, та створює викривлену реальність [1]. Дезінформація, як спосіб маніпуляції громадською думкою, завжди становила загрозу для демократичного суспільства, але в умовах війни її небезпека суттєво зростає. Українське законодавство визнає дезінформацію як поширення спотвореної, неповної чи завідомо неправдивої інформації, що може призводити до негативних наслідків для суспільства та загрожувати національній безпеці.

Відповідальність за поширення дезінформації передбачена на трьох рівнях: цивільному, адміністративному та кримінальному.

На цивільному рівні дезінформація розглядається як порушення особистих немайнових прав або завдання шкоди, що передбачає спростування неправдивих даних і відшкодування збитків згідно зі статтею 277 Цивільного кодексу України. Однак довести шкоду складно [2].

Адміністративна відповідальність стосується порушень громадського порядку чи створення паніки, наприклад, дрібного хуліганства (стаття 173 Кодексу України про адміністративні правопорушення). Санкції зазвичай обмежуються штрафами, які є малоефективними [3].

Найбільш серйозною формою відповідальності за дезінформацію є кримінальна. Кримінальна відповідальність за дезінформацію в Україні досі

перебуває на етапі формування. Попередні ініціативи щодо законодавчого врегулювання кримінального покарання за поширення неправдивої інформації зазнали критики через потенційні ризики зловживань [4].

Хоча в Україні немає окремої статті в Кримінальному кодексі, яка прямо визначала б покарання за дезінформацію, відповідні положення містяться в кількох статтях, що регулюють загрозові дії щодо національної безпеки та суспільного порядку. Наприклад, стаття 114-2 передбачає покарання за поширення паніки в умовах воєнного стану. Ця норма застосовується до випадків, коли дезінформація спричиняє серйозну шкоду або має на меті дестабілізацію державної системи.

Стаття 111 Кримінального кодексу визначає державну зраду, до якої можуть відноситися дії з умисним поширенням дезінформації на користь ворога. У цих випадках покарання може сягати позбавлення волі на строк до 15 років або довічного ув'язнення. Подібні норми стосуються й статті 436, що стосується пропаганди війни, яка нерідко супроводжується поширенням неправдивих даних про військові дії. Крім того, стаття 258 Кримінального кодексу, яка регулює питання терористичних актів, також може бути застосована у випадках дезінформації, яка ставить за мету провокувати страх серед населення. Для таких порушень передбачені суворі санкції, включно з багаторічними термінами ув'язнення [4].

У сучасному світі дезінформація часто поширюється через соціальні мережі та цифрові платформи. За використання фейкових, тобто несправжніх акаунтів у соцмережах, що поширюють дезінформацію під час війни, можуть ввести кримінальну відповідальність. Україна вже має механізми для обмеження шкідливого контенту: блокування інформаційних ресурсів за рішенням Ради національної безпеки і оборони, обов'язкову перевірку фактів для медіа та моніторинг поширюваних даних. Однак на практиці застосування таких норм стикається із серйозними викликами, зокрема складністю доведення умисності поширення дезінформації.

Ключовим аспектом є суспільна небезпека таких дій. Наприклад, фейкові повідомлення про замінування або мобілізацію можуть викликати паніку, створюючи загрозу громадському порядку. Як зазначають експерти, метод поширення – дзвінок, стаття чи пост у соцмережах – не має значення, якщо дії призводять до суспільно небезпечних наслідків.

Попри очевидну потребу в посиленні кримінальної відповідальності за дезінформацію, українське суспільство та правова система стикаються із низкою проблем. По-перше, застосування таких норм у реальних умовах може бути ускладненим через відсутність чітких механізмів доказування. По-друге, міжнародні організації нерідко критикують подібні ініціативи, вбачаючи в них обмеження свободи слова.

Разом із тим, розробка та впровадження правових норм є необхідним кроком. Як зазначають аналітики, кримінальна відповідальність повинна бути спрямована насамперед на найбільш грубі форми дезінформації, які завдають значної шкоди: розпалювання ненависті, дискримінацію чи підрив безпеки.

У висновку можна зазначити, що боротьба з дезінформацією потребує системного підходу. По-перше, слід створити чітку законодавчу базу, яка враховуватиме рівень суспільної небезпеки поширення неправдивих відомостей. По-друге, потрібно посилити підготовку фахівців, здатних ефективно доводити факти порушень. Неможливо викоринити всі форми дезінформації, але необхідно забезпечити суворе покарання за найбільш шкідливі випадки, які підривають державну безпеку та завдають шкоди суспільству [5].

Список використаних джерел

1. Дезінформування. *Вікіпедія. Вільна енциклопедія.* URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B5%D0%B7%D1%96%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F>.

2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України.* 2003. № 40–44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10Text>.

4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 року № 2314-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

5. Раду просять відхилити ініціативу щодо кримінальної відповідальності за дезінформацію. URL <https://www.slovoidilo.ua/2023/05/08/nspilstvo/radu-prosyat-vidxylyty-inicziatyvu-shhodo-kryminalnoyi-vidalnostidezinformacziyu>.

Кривонос С. В.,
студентка III курсу,
факультет міжнародної торгівлі та права,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»;
науковий керівник: Шведова Г. Л.,
доцентка кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»,
м. Київ, Україна

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПРОТИДІЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ НАД ДІТЬМИ

Насильство є жахливим у будь-якому прояві, особливо якщо воно стосується дітей. Наслідки насильства є значними та завжди мають руйнівний вплив на психологічне здоров'я людини, над якою було вчинено насильство. На жаль, за останні роки ця тема не втратила актуальності. Соціум постійно пропагує думку, що насильство потрібно замовчувати, оскільки це справа сім'ї та говорити про це соромно. Оскільки держава не байдужа до добробуту її

громадян, законодавець все більше звертає увагу на цю проблему та докладає зусиль для протидії насильству.

Домашнє насильство стосовно дитини – це вчинення фізичного, психологічного, сексуального або економічного насильства у будь-якій формі. До цих дій належать: нанесення дитині фізичних травм у формі побиття, штовхань, ударів, ляпасів, потиличників, покарання ременем, припікання запаленими цигарками, спроби удушення чи втоплення дитини, продаж дітей та торгівля ними, боргова залежність, примусова праця, використання дитини для заняття проституцією, виробництва творів, зображень, кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм, інших предметів порнографічного характеру, використання дитини в жебрацтві, втягнення у протиправну діяльність, залучення до вживання алкоголю, наркотичних засобів, психотропних речовин, статеві зносини та розпусні дії стосовно дитини з використанням примусу, погрози та сили [1].

Законодавець в законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» в статті 1 визначає, що дитина, яка постраждала від домашнього насильства – це «особа, яка не досягла 18 років та зазнала домашнього насильства у будь-якій формі або стала свідком (очевидцем) такого насильства» [2].

На відміну від дорослої людини, діти не завжди можуть зрозуміти, що над ними було вчинене насильство і тим паче не можуть себе захистити. Надати допомогу постраждалим дітям зобов'язані їхні батьки, інші законні представники, а якщо зазначені особи є кривдниками або ухиляються від захисту прав та інтересів дитини, – органи опіки та піклування, у тому числі за зверненням родичів дитини. Якщо у зв'язку із вчиненням домашнього насильства стосовно дитини, вона не може проживати із своїми батьками, іншими законними представниками, на час подолання причин і наслідків домашнього насильства дитина може бути влаштована до родичів, у сім'ю патронатного вихователя, до центру соціально-психологічної реабілітації дітей, притулку для дітей служб у справах дітей, інших установ для дітей, в яких створені належні умови для проживання, виховання, навчання та реабілітації дитини відповідно до її потреб.

Права дітей, як і права всіх громадян, закріплені в Конституції України, зокрема, у статті 52, яка встановлює, що діти рівні у своїх правах незалежно від походження. Ця норма також забороняє будь-яке насильство над дитиною та їх експлуатацію [3].

У статті 10 Закону України «Про охорону дитинства» законодавець визначає, що держава здійснює захист дитини від усіх форм домашнього насильства та інших проявів жорстокого поводження з дитиною [4].

На жаль, у більшості випадків коли кривдником є хтось один з батьків, і дитина звертається до іншого з батьків, їй просто не вірять. До того ж, коли кривдник дізнається, що дитина розповіла комусь про те що її кривдять і, не було вжито ніяких заходів, насильство може тільки посилитись. Якщо стає відомо, що по відношенню дитини вчиняється домашнє насильство в жодному разі не можна

замовчувати це. Звернутись до органів опіки може кожен: сусідка, вихователька в садочку, працівник школи, навіть сама дитина може звернутися за допомогою.

Вчиняючи насильство, кривдник буде нести відповідальність відповідно до статті 126-1 Кримінального кодексу України. Згідно санкції цієї статті передбачено покарання у виді громадських робіт на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин або пробаційним наглядом на строк до п'яти років, або обмеженням волі на той самий строк, або позбавленням волі на строк до двох років [5].

Санкція згаданої статті є занадто м'якою для кривдника, оскільки насильство здебільшого має систематичний характер і є великий ризик повторного насильства. Для ефективної протидії насильству з боку держави необхідно посилити санкцію статті 126-1 Кримінального кодексу України та забезпечити особам, які постраждали від домашнього насильства, безкоштовне психологічне обстеження та реабілітацію за необхідності.

Проаналізувавши все вищевказане, можна дійти до такого висновку, що насильство є досить небезпечним в будь-яких проявах. Насильство негативно впливає на дитячу психіку, навіть якщо вона є просто свідком цього насильства. Діти, як найуразливіша група населення, часто не можуть самостійно усвідомити насильство, що вчиняється над ними, та захистити себе. Насильство не тільки шкодить дитині, але й формує травматичний досвід, який впливає на її подальший розвиток, поведінку та соціалізацію. Для протидії насильству необхідно посилити каральні заходи для кривдників, удосконалити механізми соціальної підтримки дітей, які стали жертвами, та активно працювати над формуванням у суспільстві культури неприйняття насильства.

Список використаних джерел

1. Домашнє насильство над дітьми: види, наслідки та шляхи подолання. URL: <https://omr.gov.ua/ua/news/232584/> (дата звернення: 25.11.2024).
2. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 7 грудня 2017 р. № 2229-VIII. *Верховна рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 25.11.2024).
3. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 26.11.2024).
4. Про охорону дитинства : Закон України від 28 квітня 2001 р. № 2402-III/ Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#top> (дата звернення: 26.11.2024).
5. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2001-05#Text> (дата звернення: 26.11.2024).

Кучак Ю. В.,
студентка I курсу магістратури, МПУс-24-1,
факультет суспільних і прикладних наук,
ЗВО «Університет Короля Данила»;
науковий керівник: Загурський О. Б.,
доцент кафедри права та публічного управління,
кандидат юридичних наук, доцент,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна

НОВИЙ ПУБЛІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ЕФЕКТИВНА МОДЕЛЬ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Пошук нових можливостей для більш ефективного функціонування адміністрації та розробка адекватних сучасним умовам концепцій та моделей мають на меті допомогти знайти найкраще рішення для вдосконалення структури та діяльності адміністрації.

Це необхідно, оскільки для того, щоб мати можливість успішно виконувати свою роль забезпечення економічного та соціального процвітання в країні, сучасна держава стикається з необхідністю переосмислення основних інституційних та функціональних характеристик адміністрації.

Нові теоретичні розробки та альтернативні парадигми для прискорення та поглиблення реформи адміністративної системи відображають думку, що коли традиційні наукові підходи та методи, а також реальна адміністративна практика не дають задовільної відповіді на такі життєвоважливі питання, необхідно шукати нові наукові моделі.

До того ж без трансформації неможливо досягти якісно нового рівня адміністрування, основні характеристики якого можна синтезувати наступним чином:

- забезпечення високої якості адміністративних послуг (прямим вираженням цього є задоволення громадян послугами, які адміністративна система надає юридичним та фізичним особам);
- досягнення стійкості адміністративної системи персоналу (це відображається у реальній деполітизації публічної адміністрації та її професійній підготовці до лояльної служби будь-якому уряду, незалежно від політичних змін в уряді);
- забезпечення економічності адміністративної системи, що означає мінімізацію витрат на функціонування та підтримку адміністративної системи при якісному виконанні завдань;
- адаптаційність адміністративної системи до європейських структур (це пов'язано з необхідністю адміністративної системи не лише бути готовою до функціонування в європейському адміністративному просторі, але й адаптуватися до процесів модернізації (наприклад, в ЄС)).

«У результаті було напрацьовано чимало пропозицій з удосконалення системи публічного управління. Традиційна бюрократія стала поступово замінюватись новою моделлю з наявністю елементів ринкових механізмів. Постало питання про підвищення ролі громадянина як заявника та отримувача державних послуг. Громадянин почав розглядатись як клієнт та споживач послуг» [1].

У кожній країні траєкторія реформи значною мірою визначається політичним контекстом, оскільки історія, культура та стадія розвитку розміщують уряди в певному середовищі з певними характеристиками, а отже, і з різними пріоритетами. Тим не менше, досвід країн у пошуку адекватних рішень показує, що кожна країна намагається реагувати і шукати шляхи їх вирішення відповідно до свого коефіцієнта державної влади, типу своєї державної структури, рівня свого розвитку, адміністративного потенціалу, наявності матеріальних та інформаційних ресурсів та характер відносин, які вона підтримує з іншими країнами.

Г. Грюнінг здійснив дослідження теоретичного підґрунтя для виникнення та запровадження модернізованого публічного менеджменту. За результатами свого дослідження він відокремив наступні теоретичні перспективи зародження нової моделі: «теорія публічного вибору, теорія менеджменту, класичне публічне адміністрування, неокласичне публічне адміністрування, аналіз політики, теорія принципала-агента, теорія прав власності, нео-Австрійська школа, економіка операційних витрат, нове публічне адміністрування, та подальші підходи» [2; 3].

За кожною реформою публічного управління стоїть набір цілей. Перш за все, цей набір цілей включає зменшення державних витрат, а також підвищення якості державних послуг. Далі важливою метою реформи є досягнення більшої ефективності в діяльності уряду, а також збільшення можливостей для кращої ефективності обраної та реалізованої політики.

У процесі досягнення цих важливих цілей реформа спрямована на посилення політичного контролю над адміністрацією, одночасно шукаючи можливості звільнити державних адміністраторів від бюрократичних перешкод, що обмежують їх здатність керувати, а також збільшити підзвітність уряду перед суспільством політики та програм.

Таким чином, серед концепцій публічного управління, які прийняті в міжнародній практиці, концепція нового публічного менеджменту зарекомендувала себе як ефективна у багатьох країнах світу, тому вивчення її основних засад, переваг і недоліків на сьогодні є актуальним з точки зору впровадження в практичну площину.

Список використаних джерел

1. Солових В. П. Новий публічний менеджмент як одна із моделей організації системи державного управління. *Державне будівництво*. 2009. № 2. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2009-2/#ru>. (дата звернення: 31.10.2024). Назва з екрану.

2. Павлов П. Държавното управление и администрацията в европейски контекст (Ориентири за трансформация). УИ на ВСУ «Ч. Храбър», 2007. С. 61–

79.

3. Gruening G. Origin and Theoretical Basis of New Public Management. *International Public Management Journal*. 2001. № 4. P. 1–25.

*Лінкевич К. О.,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»;
науковий керівник: Шведова Г. Л.,
доцентка кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу,
кандидатка юридичних наук,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»,
м. Київ, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО

Гендерно обумовлене насильство, зокрема домашнє насильство, є одним із найбільш прихованих кримінальних правопорушень у сучасному суспільстві, і його масштаби можуть значно загострюватися в умовах збройного конфлікту. В умовах воєнного стану повідомлення про насильство часто зустрічаються з низкою перешкод, зокрема з обмеженим доступом до правової допомоги та труднощами в забезпеченні безпеки постраждалих.

Це може бути обумовлено високим рівнем стресу внаслідок війни, зростанням насильницьких дій серед громадян або іншими факторами, які ускладнюють реальне повідомлення про кримінальні правопорушення до правоохоронних органів.

Згідно з Європейською конвенцією з прав людини, насильство, яке має місце у період воєнного стану, повинно кваліфікуватися як жорстоке поводження з людиною. Враховуючи вразливість постраждалих від насильства, особливо в умовах збройного конфлікту, надання своєчасної допомоги та захисту є першочерговим завданням держави. При цьому воєнний стан, як особливий правовий режим, створює додаткові ризики для прав і свобод громадян, що може сприяти кримінально протиправній діяльності, включаючи насильство в сім'ї, сексуальне насильство та інші форми жорстокого поводження [1, с. 92].

Стаття 67 Кримінального кодексу України чітко вказує, що вчинення кримінальних правопорушень з використанням умов воєнного стану є обтяжуючою обставиною, яка значно впливає на вид та розмір покарання. Відзначення цього факту є важливим кроком для забезпечення належного правосуддя у умовах війни. Використання умов воєнного стану для вчинення кримінальних правопорушень, наприклад, під час повітряної тривоги, коли люди перебувають у паніці, а державні органи працюють в посиленому режимі, має на меті послабити контроль і забезпечити правопорушнику більшу можливість уникнути покарання [2].

Незважаючи на це, сьогодні в Україні ще відсутня сформована судова практика, яка б дозволяла чітко визначити всі аспекти застосування обтяжуючої обставини, зокрема щодо того, які саме умови мають бути віднесені до використання умов воєнного стану при вчиненні кримінальних правопорушень.

Це питання є відкритим, зважаючи на те, що Україна вперше в умовах незалежності переживає повномасштабний конфлікт, і правова система ще не має достатнього досвіду для вирішення таких складних ситуацій. Слід також з'ясувати, чи будуть поширюватися ці норми на кримінальні правопорушення, вчинені в регіонах, де не проводяться активні бойові дії, або лише на ті правопорушення, що мали місце безпосередньо в зоні бойових дій [3, с. 202].

Кримінальні правопорушення, вчинені в умовах воєнного стану, вимагають особливого підходу при їх кваліфікації, оскільки обставина використання таких умов для вчинення правопорушень є складною для доведення в судовому процесі. Українське законодавство вже врахувало цю проблему і вжило низку заходів для посилення відповідальності за правопорушення, вчинені під час війни, зокрема щодо мародерства та кримінальних правопорушень, що загрожують національній безпеці [4].

Оскільки насильство, у будь-якому його прояві, завдає великої шкоди не лише фізичному здоров'ю, а й психологічному стану потерпілих, його вчинення в період війни потребує посиленої кримінальної відповідальності. Особа, яка вчиняє насильство в умовах воєнного стану, використовуючи певні труднощі та вразливість цієї ситуації, повинна підлягати суворішому покаранню.

Кримінальна відповідальність за такі кримінальні правопорушення, як домашнє насильство, може бути значно посилена, якщо кримінальне правопорушення вчинено з урахуванням обставин, що обтяжують покарання, які виникли через воєнний стан [1, с. 94]. Наприклад, відповідно до статті 126-1 Кримінального кодексу України, за домашнє насильство передбачено ряд покарань, включаючи обмеження волі чи позбавлення волі. Якщо це насильство вчинене в умовах воєнного стану, суд має право застосувати максимальну санкцію, що передбачає позбавлення волі [2].

Водночас правоохоронці, які здійснюють розслідування, мають обов'язок виявити всі обставини справи, в тому числі наявність чи відсутність обтяжуючих обставин, таких як використання воєнного стану для вчинення правопорушення [5, с. 308].

Згідно з чинним законодавством, при ухваленні вироку суд обов'язково повинен з'ясувати наявність обставин, які можуть пом'якшити чи обтяжити покарання.

Але, незважаючи на наявність таких норм, не кожне кримінальне правопорушення, вчинене під час воєнного стану, обов'язково призводить до застосування максимальної санкції. Це залишається на розсуд суду, який оцінює всі обставини та приймає рішення в межах санкції статті. У зв'язку з цим виникає певна непевність в застосуванні норми за наявності обтяжуючої обставини, пов'язаної з воєнним станом, що створює потребу в подальшому вдосконаленні законодавчої бази для ефективного реагування на насильство в умовах війни [4].

Зростання рівня насильства, зокрема домашнього, в умовах війни вимагає особливої уваги до цього явища з боку держави та правоохоронних органів. В умовах збройного конфлікту домашнє насильство може залишатись малопомітним через загальні труднощі, спричинені війною [3, с. 205].

Проте жодні обставини не можуть виправдовувати насильство, і держава зобов'язана оперативно реагувати на кожен випадок такого правопорушення. Тільки вчасно надана допомога потерпілим може запобігти подальшому розповсюдженню цього явища, а покарання для правопорушників, які користуються воєнними умовами для скоєння насильства, повинно бути суворим і адекватним [5, с. 309].

Отже, аналіз питання щодо кримінальної відповідальності за домашнє насильство в умовах воєнного стану свідчить про необхідність посилення правового реагування на цей вид кримінального правопорушення, особливо в умовах війни, коли масштаби насильства можуть значно зростати. Воєнний стан створює додаткові труднощі для постраждалих, зокрема через обмежений доступ до правової допомоги та зростаючий рівень насильства.

Законодавство України вже передбачає посилення кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, скоєні в таких умовах, зокрема через можливість врахування обтяжуючих обставин. Однак питання застосування таких обставин у судовій практиці залишаються відкритими, що потребує подальшого вдосконалення законодавства для забезпечення ефективного правосуддя. Важливо, щоб держава оперативно реагувала на кожен випадок насильства та забезпечила належний захист потерпілих, а також гарантувала суворе покарання для правопорушників, які зловживають умовами воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Мельянков В. С. Проблема криміналізації домашнього насильства. *Логос: міжнародний мультидисциплінарний науковий журнал*. Серія «Мистецтво наукової думки». 2020. № 10. С. 92–94.
2. Кримінальний кодекс України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. Бондаренко О. С. Кримінальна відповідальність за домашнє насильство в Україні. *Правові горизонти*. 2020. Вип. 20 (33). С. 102–107.
4. Про запобігання та протидію домашньому насильству : від 7 груд. 2017 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>
5. Шарко А. М, Овчаренко А. М. Кримінальна відповідальність за домашнє насильство: проблеми та шляхи вдосконалення. *Міжнародний молодіжний науковий юридичний форум* : матеріали форуму / Національний авіаційний університет (м. Київ, 19–20 травня 2022 р.). Тернопіль : Вектор, 2022. Т. 1. С. 307–309.

*Ломака О. Ю.,
студентка I курсу,
спеціальність «Право»,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»;
науковий керівник: Бондаренко Н. О.,
доцентка кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»,
м. Київ, Україна*

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

Кримінальне процесуальне право є самостійною галуззю права України, яка регулює відносини у сфері кримінального судочинства. Воно охоплює діяльність органів досудового розслідування, прокуратури, суду та інших учасників процесу. Формування кримінального процесу в Україні відбувалось протягом багатьох століть, піддаючись впливу як національного, так і зарубіжного досвіду. Його розвиток на кожному історичному етапі був тісно пов'язаний із рівнем суспільних відносин, які знаходили своє відображення в нормах кримінально-процесуального права та практиці його реалізації [1].

У період виникнення першої держави українців Русі право активно розвивалося. Суд як суб'єкт кримінального процесу не був відокремлений від адміністрації. Судові функції здійснював перш за все сам Великий київський князь, посадники, волостелі, тіуни. Крім того, в Русі функціонували вотчинний суд, а також общинний суд. Повноваженнями судочинства наділили церкву після запровадження на Русі християнства, яка розглядала справи вірян, а також злочинні дії у сфері шлюбно-сімейних відносин [2, с. 130].

Судові процедури та порядок вирішення кримінальних справ вперше згадано в «Руській правді», яка закріпила змагальну форму процесу. У 30-х роках XII ст, в період феодальної роздробленості Русі, кримінальне судочинство зберігає вищезазначену судову систему.

У XIV–XVI ст. українські землі були захоплені сусідніми державам – ВКЛ, Молдавією, Угорщиною, Річчю Посполитою, що вплинуло на зміну судочинства. В українські землі поширюються збірники литовського кримінального і кримінально-процесуального права, а також статuti, збірники магдебурзького права [3, с. 5]. Наприкінці цього періоду питання процесуального права були детально врегульовані Статутом Великого князівства Литовського 1529 року, де в VI розділі врегульовано організацію суду та процесу.

З часу створення Речі Посполитої у 1569 році в українські землі було поширено польську судову систему, хоча залишалися чинними Литовські статuti 1566, 1588 рр. із змагальною формою процесу.

За часів виникнення першої Запорозької Січі на о. Хортиця складається оригінальна судова система. Суд не відокремлювався від адміністрації.

Судочинство будувалось на нормах звичаєвого права, а його ключовим принципом стала рівність усіх козаків перед судом. Найвищим органом була – козацька рада, яка і виступала вищою судовою інстанцією. Судові функції на Запорізькій Січі виконували представники козацької старшини, зокрема кошовий отаман і військовий суддя. На місцях діяли паланкові та курінні суди. Характер процесу був обвинувально-змагальним.

У результаті визвольної війни українського народу 1648–1657 років було створено незалежну державу Гетьманщину, яка мала власну судову систему та судочинство. Ці інституції зберігалися протягом десятиліть навіть після обмеження її автономії царським урядом. Судові повноваження в той час здійснювали Гетьман, рада генеральної старшини, генеральна військова канцелярія, генеральний військовий суд, а також полкові, сотенні, сільські та міські суди [3, с. 6].

У другій половині XVII століття, а також під час збереження автономного статусу України у складі Росії, суди застосовували норми процесуального права, переважно викладені в різних розділах Литовського статуту 1588 року, який залишався чинним у цей період.

У XVIII ст. в судочинстві почали застосовуватися російські правові акти, серед яких указ від 5 листопада 1723 р. «Про форму суду», що скасував розшукова форма процесу і визнав суд його єдиною можливою формою.

Це перший кодекс українського права, який містив значну кількість процесуальних – «Права, за якими судиться малоросійський народ» (1743 р.) – мав значне поширення в Україні [3, с. 7].

За часів перебування частини українських земель у складі Російської імперії у 1864 році вони зазнали впливу проведеної судової реформи, яка запровадила демократичні засади й інститути – презумпцію невинуватості, гласність, усність, змагальність судочинства; гарантії прав обвинувачуваного на захист; участь у процесі захисника; всебічне, об'єктивне дослідження і оцінка доказів за внутрішнім переконанням суддів, касаційне та апеляційне оскарження вироків.

На подальший розвиток кримінального судочинства істотно вплинули Перша світова війна та російський державний переворот 1917 р. [2]. У перші роки існування УСРР законодавчий досвід регулювання питань судочинства розвинулись у Положенні про народний суд Української Соціалістичної Радянської Республіки від 26 жовтня 1920 р. Цей законодавчий акт певним чином систематизував норми права та судочинства.

У 1922–1924 рр. в УСРР відбулась кодифікація права, зокрема і кримінально-процесуального. Перший КПК УСРР був затверджений Всеукраїнським ЦВК 13 вересня 1922 р. Це був комплексний законодавчий акт, який регулював провадження у кримінальних справах в органах попереднього слідства та в судах, визначав повноваження органів прокуратури на всіх стадіях кримінального процесу. Наступна кодифікація кримінального та процесуального законодавства відбулась у 1960-х рр., що сприяло його демократизації.

Після розпаду СРСР колишня союзна республіка Українська РСР у першому ж своєму засадничому правовому акті – Декларації про державний

суверенітет України – проголосила, що вона має намір бути самостійною правовою державою з усебічним забезпеченням прав і свобод людини

Першим законом, яким було внесено істотні зміни до КПК 1960 року, був Закон України 1992 року, що передбачав зміни положень про призначення КПК. Стаття 1, що мала назву «Законодавство про кримінальне судочинство».

Показовою, з погляду визначення пріоритету в законодавчому регулюванні кримінального процесу, стала нова редакція ст. 2 КПК, яка на перший план виносила охорону прав і законних інтересів учасників процесу: «Завданнями кримінального судочинства є охорона прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, які беруть у ньому участь, а також швидке і повне розкриття злочинів, викриття винних і забезпечення правильного застосування закону з тим, щоб кожний, хто вчинив злочин, був притягнутий до відповідальності і жоден невинний не був покараний» [3, с. 2].

Вступ України до Ради Європи у 1995 році став визначальними для розвитку національного кримінального процесу. 28 червня 1996 року Верховна Рада прийняла Конституцію, в якій проголосила Україну правовою державою (ст. 1), в якій визнається і діє принцип верховенства права (ч. 1 ст. 8), а утвердження і забезпечення прав і свобод людини – головним своїм обов'язком (ст. 3), закріпила з урахуванням вимог міжнародно-правових актів із прав людини і судочинства основні засади судочинства (ч. 2 ст. 129). 17 липня 1997 року ратифіковано Конвенцію про захист прав людини [4, с. 129].

Написання нового КПК розпочалося на початку 2006 року одночасно з підготовкою Концепції державної політики у сфері кримінальної юстиції та забезпечення правопорядку в Україні. 13 квітня 2012 року Верховна Рада України прийняла новий Кримінальний процесуальний кодекс України, який набрав чинності з 20 листопада 2012 року [4, с. 135]. Зрозуміло, що з прийняттям нового Кодексу розвиток кримінального процесуального законодавства не завершився. До його змін і доповнень змушували Україну і зовнішні, і внутрішні чинники.

Отже, історія кримінального процесу в Україні є відображенням змін у суспільному устрої, політичних впливах і прагненні до верховенства права. Вивчення цієї еволюції дозволяє краще зрозуміти сучасні виклики та можливості для подальшого розвитку правової системи. Удосконалення кримінального процесуального законодавства продовжується і по сьогодні, зокрема у напрямі зміцнення судових гарантій прав людини та забезпечення балансу між публічними й приватними інтересами в кримінальному провадженні.

Список використаних джерел

1. Сорока С., Римарчук Г. Кримінальний процес в Україні: історія і сучасність. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journalpaper/2017/aug/5783/vnulpurn201685083.pdf>
2. Будзилович І. Особливості розвитку державності, права і функцій церкви у Київській Русі (аналітичний нарис). *Право України*. 1999. № 1. С. 130.
3. Зеленський С. Історія та перспективи вирішення кримінальних справ у судовому порядку в Україні. URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n2/11zsmvpu.pdf>

4. Шибіко В. Еволюція кримінального процесу України за 30 років незалежності України. URL: http://visnyk.law.knu.ua/images/articles/118_25.pdf

*Мазурова А. Є.,
студентка III курсу,
факультет міжнародної торгівлі та права,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»;
науковий керівник: Шведова Г. Л.,
доцентка кафедри загально правових дисциплін,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»,
м. Київ, Україна*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЕВТАНАЗІЇ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Евтаназія – припинення життя людини у швидкий та безболісний спосіб. Її застосовують для людей, котрі мають невиліковне захворювання й більше не хочуть терпіти біль. В Україні евтаназія заборонена законом, але на нашу думку це питання варте уваги та розгляду. Насамперед варто зауважити, що це можна сприймати як право людини самостійно вирішувати, як і коли завершувати своє життя, особливо коли ідеться про страждання та біль, або невиліковну хворобу. За статтею 27 Конституції України: Кожна людина має невід’ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов’язок держави – захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров’я, життя і здоров’я інших людей від протиправних посягань [1].

На нашу думку, захист життя людини це обов’язок держави, але існують випадки, коли особа не бажає миритися зі своєю участю. Право на гідну смерть не передбачено законом України, а евтаназія сприймається як умисне вбивство за ст. 115 ККУ [2]. На тлі глобальних обговорень щодо права на гідну смерть, зростає зацікавленість в обговоренні цього питання і в українському суспільстві. На сьогодні в Україні питання евтаназії є контроверсійним і не має правового регулювання, проте є темою дискусій, зокрема серед медиків, юристів та громадських діячів. Так, евтаназія ставить під сумнів питання моральних принципів та норми закону, адже з одного боку ідеться про повагу, право і гідність вибору людини, а з іншого про необхідність захисту життя.

Об’єктивною причиною розгляду проблеми евтаназії є вічна проблема, яка завжди приваблювала і приваблює пересічних громадян і науковців – це проблема життя та смерті, вірніше гідного життя та гідної смерті. Не менш важливим тут є питання: «Чи є життя найвищою цінністю людини?». Якщо так, то чи має право хто-небудь, крім неї, розпоряджатися цією цінністю? Суб’єктивною причиною виступають конкретні факти практичного застосування

евтаназії легально і нелегально, у правовому і поза правовому просторах при невирішених корінних етичних, правових і філософських аспектах [3].

Також ми маємо розрізнити методи проведення евтаназії. По-перше, розрізняють примусову і добровільну її форму. Примусова евтаназія – це спричинення легкої, швидкої, штучної смерті хворій людині, але поза її волею, за приписом іншого суб'єкта, який несе або повинен нести відповідальність за прийняте рішення. Добровільна евтаназія – це спричинення легкої, швидкої штучної смерті хворій людині за її власним бажанням, коли вона цілком усвідомлює, що прийняла рішення про позбавлення себе життя. По-друге, залежно від характеру дій, спрямованих на здійснення евтаназії, розрізняють дві форми: активну і пасивну. Активна евтаназія – це проведення певних дій із прискорення смерті невиліковно хворої людини, згідно з її проханням, з метою позбавлення тяжких страждань. Активна евтаназія може бути здійснена також спільними діями лікаря і пацієнта (наприклад, хвора людина вживає певні лікарські засоби, призначені лікарем, які є необхідними для настання смерті). Пасивна (негативна) евтаназія – це незастосування засобів і невиконання лікарських маніпуляцій, які б підтримували певний час життя важко хворого пацієнта, за умови, що пацієнт висловив прохання не здійснювати медичне втручання [3].

Завжди є розбіжності поглядів, від повного неприйняття активної евтаназії: ніколи, за жодних обставин вона не може бути морально дозволеною, – до прямо протилежної точки зору: активна евтаназія – благо, вона має бути не тільки дозволена, але її варто сприймати як порятунок від непотрібних страждань.

Тому варто розглянути всі плюси та мінуси «гідної смерті». До позитивного аспекту евтаназії можна віднести:

- право людини самостійно розпоряджатися своєю найбільшою цінністю – життям; свобода вибору;
- право на гідну, швидку смерть задля уникання страждань та болю, особливо тоді, коли подальше життя приносить виключно фізичні та психологічні страждання;
- зменшення навантаження на медичну систему: використання ресурсів медицини може бути перенаправлено на лікування тих, хто має шанс на одужання, замість підтримання життя пацієнтів, які не мають шансів на поліпшення;
- психологічне полегшення для близьких, яким тяжко спостерігати за муками своїх рідних;
- зменшення самогубств або багатьох нелегальних випадків, де незаконно використовується евтаназія, та припинення вважати це умисним вбивством.

До негативного аспекту евтаназії відноситься:

- ризик зловживання: це може використовуватись як механізм примусу над вразливими людьми;
- морально-етичні принципи, особливо це стосується релігійних обмежень;

- можливість прийняття помилкового рішення, оскільки можливо прийняти його у стані сильного душевного хвилювання (на мою думку, в такій ситуації слід давати особі час на розміркування, яке могло б бути визначено законом та правом на гідну смерть);

- тиск на особу, це є ще одним дуже ключовим фактором, оскільки у суспільстві, де евтаназія легалізована, хвора особа може прийняти таке рішення, через почуття провини;

- а також можливі похибки в прогнозах та діагностиці лікаря. Інколи помилки у діагнозі або прогнозах щодо розвитку хвороби можуть призвести до передчасного рішення про евтаназію, коли у пацієнта ще є шанси на одужання або стабілізацію стану. Але і в такому випадку слід давати час для роздумів особи щодо прийняття рішення, а лікарю ще раз перевірити стан здоров'я хворого.

Отже, евтаназія залишається надзвичайно дискусійною темою, особливо у контексті українського законодавства. Сьогодні вона не легалізована в Україні, і питання, чи можна її вважати умисним вбивством за статтею 115 ККУ [2], підкреслює правову невизначеність у цьому напрямку. Стаття 115 ККУ криміналізує умисне позбавлення життя, але не враховує випадки добровільного вибору смерті через невиліковне страждання та фізичні муки, характерні для евтаназії. Зрозуміло, що легалізація евтаназії в Україні вимагала б розробки окремих юридичних норм, які враховували б її специфіку: добровільність, медичні показання, контроль та чітко окреслені процедури. Без таких норм евтаназія може кваліфікуватись як умисне вбивство, адже закон розглядає лише один аспект позбавлення життя – протиправне порушення права на життя. У цьому контексті евтаназія потребує юридичної диференціації від протиправних дій, щоб забезпечити право людини на гідну смерть, не порушуючи при цьому принципу недоторканності життя. Тому перед суспільством та законом стоїть важливе питання, чи готова Україна до прийняття евтаназії і чи потрібна вона взагалі, зважаючи на всі позитивні та негативні аспекти цього питання.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР (із змінами). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

3. Шпачук А. О. Евтаназія: правові та етичні аспекти. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/vaau_2012_3_26.pdf

*Максимчук С. В.,
студент I курсу магістратури, МЮс-24-1,
факультет суспільних і прикладних наук,
ЗВО «Університет Короля Данила»;
науковий керівник: Репецький С. П.,
доцент кафедри права та публічного управління,
кандидат юридичних наук,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна*

ГЕНОЦИД УКРАЇНЦІВ У КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ, ФОРМИ ТА НАСЛІДКИ

Нормативно-правового оформлення поняття «геноцид» отримало у «Конвенції про запобігання злочинів геноциду і покарання за нього» 1948 р. У статті II «Конвенції про запобігання злочинів геноциду і покарання за нього» геноцид визначається як дії, що чиняться з наміром знищити, цілком або частково, яку-небудь національну, етнічну, расову або релігійну групу як таку: вбивство членів такої групи; заподіяння серйозних тілесних ушкоджень або розумового розладу членам такої групи; навмисне створення для якої-небудь групи таких життєвих умов, що розраховані на цілковите або часткове фізичне винищення її; заходи, розраховані на запобігання народженню дітей у середовищі такої групи; насильна передача дітей з однієї групи людей в іншу [1].

Як бачимо, визначення доволі широке, беруться до уваги не тільки аспекти аналізу фізичного винищення або нанесення фізичної шкоди певній групі людей за національною, етнічною, расовою або релігійною ознакою, але й навмисне створення умов, неможливих для життя представників такої групи.

Однією з форм геноциду є урбоцид – свідоме і цілеспрямоване знищення міст і міської інфраструктури з метою створення абсолютно несприятливих умов для містян та їхнього непрямого витискування з урбаністичного ландшафту того чи іншого міста.

Поняття «урбоцид» було впроваджено у політологічний і соціологічний лексикон у 1963 році та трактувалося буквально – як «знищення міст» та розглядалося у контексті географії територіально-політичних конфліктів [2].

Урбоцид стає зброєю війни та має на меті повне або часткове знищення соціальної архітектури міста, деградацію соціального ландшафту, що матиме і негативні для об'єкту урбоциду політичні наслідки.

У контексті розгляду урбоциду як однієї з форм геноциду важливо зауважити, що у ХХІ ст. мегаполіси отримують особливе соціальне і політичне значення. У «Маніфесті нової урбаністики», прийнятому Конгресом місцевих і регіональних влад Ради Європи у травні 2008 р., було проголошено, що міста «стали тією частиною європейської території, яка першою та найбільш суттєво відчула на собі наслідки глобалізації, адже саме міста стали головним місцем адаптації Європи до нових технологічних, екологічних, економічних та

соціальних умов, що виникли в результаті глобалізації..., вільно або невольно вступили в епоху глобалізації та були вимушені відповідати на її основні виклики» [3].

Сьогодні міста, передусім міста-столиці та великі регіональні центри, набувають політичного значення, оскільки стають тим місцем, де акумулюється громадянська енергія і спрямовується на реалізацію соціальних, політичних, культурних проєктів різного масштабу. Тому знищення міста означає не тільки знищення місця проявів громадянської активності, але й знищення того важливого соціального середовища, де така активність зароджується та реалізується. Фактично це означає знищення поживного ґрунту для творення політичної нації.

Особливе місце у сучасних мегаполісах займає креативний клас. Урбоцид фактично призводить до занепаду вже існуючого креативного класу та унеможливує появу і розвиток нових креативних індустрій. Іншими словами, внаслідок урбоциду відбувається деінтелектуалізація міста – об'єкту урбоциду.

Якщо вести мову про урбоцид в Україні, то він має ознаки геноциду, адже призводить як до руйнації соціального порядку й інфраструктури, так і до винищення національних символів. Саме Маріуполь, починаючи з 2014 р., був свого роду політичним символом українського Донбасу – містом, яке мало «молоде» населення, високі стандарти життя і неабиякий інтелектуальний потенціал, адже Маріупольський державний університет був флагманом вищої освіти в регіоні.

Отже, урбоцид має ознаки геноциду та може і має бути трактований як його різновид та/або окрема форма.

Ще одним проявом геноциду у російсько-українській війні, що набув масового і систематичного характеру, стало сексуальне насильство. З одного боку, сексуальне насильство, за словами О. Харитонової, є неминучим побічним ефектом завоювань, способом спілкування між завойовниками та переможеними за допомогою жіночих тіл [4]. З цієї точки зору, сексуальне насильство є інструментом війни, який дегуманізує її жертв.

З іншого боку, сексуальне насильство можна і слушно розглядати як інструмент геноциду, адже його метою є і знищення демографічного потенціалу народу/нації – об'єкту агресії. Це пояснюється тим, що жертвами сексуального насильства стають не просто переважно жінки, а жінки фертильного віку, акти зґвалтування для багатьох з них матимуть негативні наслідки довгострокового характеру та матимуть потенційно руйнівний вплив.

Зґвалтування розглядається як акт геноциду відповідно до міжнародного кримінального права. Наприклад, у справі Akayesu (МКТР) трибунал вперше визначив зґвалтування як акт геноциду та визнав особу винною у геноциді на підставі, зокрема, актів зґвалтування та сексуального насильства. Руандійський трибунал визнав інтерсекційність злочину геноциду зґвалтування. Зауважимо, що інтерсекційність – це теоретичний підхід до опису, розуміння та аналізу соціальних нерівностей [4].

Отже, Міжнародний кримінальний суд дійшов висновку, що «геноцидне зґвалтування» під час геноциду в Руанді сталося з деякими жінками через їхню

етнічну приналежність, особливо з жінками тутсі або жінками хуту, які одружилися з чоловіками тутсі. Суд фактично підкреслив, що секс працював на знищення людей і зґвалтування використовувалися як зброя війни [4].

Формами сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, згідно норм міжнародного кримінального права є: зґвалтування; сексуальне рабство; примусова проституція; примусова вагітність; примусовий аборт; примусова стерилізація; примусовий шлюб; будь-яка інша форма сексуального насильства порівнюваної тяжкості (зокрема, це сексуалізовані катування, каліцтво жіночих геніталій, примусове оголення тощо)

Найбільш поширеними формами сексуального насильства під час російсько-української війни, які були офіційно задокументовані та перебувають у процесі розслідування – кримінального та політичного, є зґвалтування, сексуальне рабство та примусова вагітність. Такі факти зґвалтувань під час російсько-української війни широко висвітлюються у вітчизняних та світових ЗМІ.

Показово, що голова Європейської ради Шарль Мішель під час засідання Ради безпеки ООН 6 червня 2022 р. зробив заяву щодо сексуального насильства російських окупантів проти цивільного населення України. «Сексуальне насильство є військовим злочином. Злочин проти людства. Тактика катувань, терору та репресій. Ганебні вчинки на ганебній війні», – підкреслив Шарль Мішель [5].

Безперечно, обґрунтування злочинів, пов'язаних з сексуальним насильством з боку представників збройних сил російської федерації та окупаційних адміністрацій потребує серйозної доказової бази, а також обов'язкового залучення до розслідувань та особливо до формулювань актів обвинувачень у майбутньому міжнародних фахівців, які мають відповідний досвід у судових процесах щодо актів геноциду у Руанді та у Боснії і Герцоговині.

Список використаних джерел

1. Конвенції про запобігання злочинів геноциду і покарання за нього від 5 грудня 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155?sp=:max50:nav7:font2&lang=uk#Text (дата звернення: 20.11.2024).

2. Сучасні напрямки розвитку географії України : монографія ; за заг. ред. Р. М. Лозинського. Львів, 2022. 367 с.

3. Галенко С. М. Методика аналізу розвитку столичних агломерацій в системі концепцій глобалізації. *Ефективна економіка*. 2014. № 5. URL: <https://cutt.ly/QBJ3Uqu> (дата звернення: 21.11.2024).

4. Харитонов О. В. Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, у війни РФ проти України: правові аспекти. *Кримінально-правові відповіді на виклики воєнного стану в Україні* : матеріали міжнар. наук. конференції (м. Харків, 5 травня 2022 р.). Харків : Право, 2022. С. 189–202.

5. Про сексуальні злочини російських військових має дізнатися світ, вони не мають залишитися безкарними. URL: <https://x.com/eucopresident/status> (дата звернення: 21.11.2024).

*Мартинюк Я. С.,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»;
науковий керівник: Шведова Г. Л.,
доцентка кафедри загальноправових дисциплін,
кандидатка юридичних наук,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»,
м. Київ, Україна*

ІСТОРІЯ ТА ПРОБЛЕМАТИКА ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ГРАЛЬНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Гральний бізнес в Україні був незаконним з 2009 року до серпня 2020 року. З метою забезпечення захисту населення, заборони використання власності на шкоду суспільству, законодавець заборонив гральний бізнес на території України. Було криміналізовано заборону грального бізнесу і в Кримінальному кодексі з'явилась відповідна норма. Але вже у серпні 2020 року було ухвалено Закон України «Про державне регулювання діяльності з організації та проведення азартних ігор», яким на певних умовах дозволялася діяльність офлайн та онлайн казино, ігрові автомати та букмекінг. Одним із головних аргументів представників фракції «Слуга народу», які й просували ідею легалізації грального бізнесу, був той, що це дозволить вивести з тіні величезні кошти. Тобто отримати надходження до бюджету та мінімізувати кримінальну складову у цьому бізнесі.

За роки всездозволеності азартних ігор багато людей страждали на ігрову залежність. Після заборони грального бізнесу він не зник, а перейшов у тінь, а гравці – визнавалися учасниками злочину, крім того, притягувались до адміністративної відповідальності за участь у незаконних азартних іграх. Тобто грального бізнесу як легального явища в державі не було, а гральна залежність у членів суспільства стрімко розвивалась. Саме тоді з'явився законопроект, який в подальшому був прийнятий як Закон № 4416-VI від 21.02.2012 р. щодо обмеження цивільної дієздатності осіб, які зловживають азартними іграми. Законопроект дійсно потрібний, але він повинен прийматись одночасно з легалізацією грального бізнесу, тобто захист державою осіб, які захворіли на лудоманію.

У 2014 році КМУ робить чергову спробу легалізувати гральний бізнес. Черговим проектом про казино пропонувалось також територіально локалізувати проведення азартних ігор і дозволити створення казино у готелях категорії 5* з кількістю номерів не менше 100 та у спеціалізованих для казино окремих будівлях за межами населених пунктів.

Прийнятий 14 липня 2020 року Закон України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» № 768-IX став

компромісним варіантом легалізації грального бізнесу, створивши легальну альтернативну і стимул для боротьби з нелегальним гральним бізнесом.

Після ухвалення закону, вже у вересні, Уряд створив комісію з регулювання азартних ігор та лотерей (КРАІЛ). Комісія стала українським державним регулятором, який займається ліцензуванням та регулюванням сфери азартних ігор в Україні. Але якщо до недавнього часу головним органом управління гемблінг-сектором і була КРАІЛ, то 24 квітня 2024 року Верховна Рада України схвалила у першому читанні законопроект, який передбачав її ліквідацію.

Проблема грального бізнесу для держави полягає не лише в тому, що бюджет недоотримує десятки (як мінімум) мільярдів гривень податків та зборів. Практично неконтрольовані ігрові заклади породжують такий самий неконтрольований потік лудоманів, тобто людей, які залежать від азартних ігор.

Отже, яким же чином боротися із гемблінгом в Україні? Експерти пропонують два варіанти. Перший – це повна заборона азартних ігор. Це ніколи не працювало навіть у тоталітарних суспільствах, тим більше не працюватиме у цифровому світі – більшість операторів грального бізнесу (як легальних, так і нелегальних) давно працюють онлайн. На місці однієї ліквідованої платформи відразу виникає нова, або навіть кілька. Як у міфі про Гідру. Тому заборона лише «зажене» проблему в ще більший глухий кут.

Так от, експерти, аналізуючи світовий досвід, схиляються до легалізації та жорсткого контролю ринку азартних ігор з боку держави, щоб мінімізувати негативні наслідки для суспільства. Це єдиний шлях, який може хоча б тримати цю проблему у прийнятних рамках. Однак, як ми розуміємо, це можливо лише за реальною справною системою правоохоронних органів і такої ж реально вибудованої правової держави.

Список використаних джерел

1. Про заборону грального бізнесу в Україні : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2009. № 38.

2. Проект Закону України «Про порядок організації та здійснення азартних ігор в Україні» реєстр. № 4648 від 11.06.2009 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=35511.

3. Проект Закону України «Про діяльність казино в Україні» : реєстр. № 1571 від 22.12.2014 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53064

4. Беззуб І. Чи потрібна Україні легалізація грального бізнесу: думки експертів / Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ. URL: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2218:chi-potribna-ukrajini-legalizatsiya-gralnogo-biznesu&catid=8&Itemid=350.

5. Динаміка ставлення українців до грального бізнесу. Соціологічна група «Рейтинг». *Портал Соціологічної асоціації України*. 04.10.2019. URL: <http://sau.in.ua/research/dynamika-stavleniya-ukrayincziv-do-gralnogo-biznesu/>.

*Михайлишин К. А.,
студентка IV курсу, Юс-21-1,
факультет суспільних і прикладних наук,
ЗВО «Університет Короля Данила»;
науковий керівник: Огерук І. С.,
доцент кафедри кримінального права і процесу,
кандидат юридичних наук, доцент,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна*

«ЗЕЛЕНА КІМНАТА» ЯК ІНСТРУМЕНТ РОБОТИ З НЕПОВНОЛІТНИМИ

«Зелена кімната» – це спеціально облаштоване приміщення, створене для опитування дітей та підлітків, які постраждали внаслідок злочину чи стали свідками сексуального насильства або експлуатації, інших злочинів, або такими, які підозрюються в злочині. Кімната обладнана необхідними технічними засобами, які дають змогу зафіксувати свідчення дитини на аудіо- чи відеозапис [4].

Дружні до дітей «зелені кімнати» створені з метою проведення опитування (допитів) дітей, які є учасниками в кримінальних справах, в яких вони фігурують як потерпілі чи свідки, в умовах, що мінімізують повторну травматизацію психіки дитини. Успішність допиту дитини визначається місцем розташування та облаштування приміщення, в якому він буде проведений; попереднім психологічним вивченням дитини, завдяки якому можна підготувати її до співпраці з правоохоронцями, а також компетентності осіб, що проводять допит.

Важливо, щоб допит/опитування дитини відбувався у дружньому до дитини спеціалізованому приміщенні. В Україні таке приміщення прийнято називати «зеленою кімнатою». За останні роки кількість таких спеціалізованих приміщень (кімнат) збільшилася, однак допоки залишається недостатньою. Якщо відсутня можливість провести допит/опитування у «зеленій кімнаті», це можна зробити в приміщенні, де водночас не будуть проводитися жодні інші дії, та забезпечити в ньому умови, максимально наближені до вимог, яким має відповідати «зелена кімната»:

- вимкнені мобільні телефони;
- наявність зручних меблів з урахуванням віку дитини;
- відсутність зайвих предметів, які можуть відволікати її увагу;
- забезпечення непотрапляння сторонніх осіб до кімнати кабінету слідчого/ювенального поліцейського, де відбувається допит/опитування (попередити колег, замкнути двері, розмістити табличку «Увага! Допит/опитування дитини. Не заходити!»);

- той, хто запитує, – перед дитиною, інших присутні – за спиною дитини, щоб не відволікати її та не заважати встановленню контакту з нею особи, яка безпосередньо проводить допит;

• наявність іграшок, олівців, альбому чи окремих аркушів буде доречною для проведення допиту дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Не слід проводити допит/опитування дитини в місці, де вона могла зазнати травматичного досвіду.

Це може викликати в неї негативні емоційні реакції (сильна тривога, страх), що відіб'ється на пізнавальних процесах під час допиту/опитування (зосередження уваги, мобілізація пам'яті, логічне мислення, вербалізація пережитого досвіду). Також не рекомендується проводити допит/опитування дитини там, де вона проживає. Асоціація місця помешкання з пережитою травмою може призвести до втрати почуття безпеки дитини в оточенні, яке сприймається як дружнє і пов'язане з позитивними подіями. Допит/опитування у школі може також мати негативні наслідки для дитини, оскільки є ризик поширення інформації про ситуацію, в якій вона опинилася. Місце проведення допиту/опитування дитини має відповідати критерію «безпечне місце».

З метою ефективного використання «зелених кімнат», що створюються на сьогодні в Україні, для допиту дітей – жертв та/або свідків злочинів, необхідно проаналізувати законодавство України на предмет його готовності до впровадження цих міжнародних стандартів на практиці [1].

«Зелена кімната» – це два суміжні приміщення: в першому з дитиною працюватиме психолог, в сусідньому перебуватиме працівник поліції. Приміщення більше нагадує ігрову кімнату. Все це зроблено для того, аби мінімізувати та не допустити повторної травматизації психіки малечі під час розмови про ті чи інші події. Технічне обладнання дозволяє фіксувати показання без необхідності повторного опитування, що також знижує емоційне навантаження. Зелені кімнати сприяють одержанню достовірних свідчень без тиску на дитину, відповідаючи міжнародним стандартам захисту прав дитини. Їх впровадження є необхідним і ефективним, адже вони забезпечують гуманний підхід до дітей у складних життєвих обставинах, підтримуючи їх емоційний стан і створюючи умови для справедливого правосуддя [3].

Враховуючи багатофункціональність та численність основних завдань «зелених кімнат», їх можливості в роботі з надання дітям необхідної допомоги та підтримки щодо поновлення їхніх прав та в кращих інтересах дитини, можна визначити основні категорії дітей, з якими слід працювати в «зелених кімнатах». Це такі категорії:

- 1) діти, що потрапили в кризову ситуацію;
- 2) діти, які стали жертвою насильства: фізичного, сексуального, психологічного, економічного;
- 3) діти, які постраждали від торгівлі людьми;
- 4) діти, які стали жертвою чи свідком злочину;
- 5) діти з відхиленням в поведінці;
- 6) діти, які вчинили злочин чи правопорушення;
- 7) діти з неблагополучних родин;
- 8) бездоглядні діти; діти без постійного місця проживання; діти, які займаються жебрацтво або бродяжництвом;

9) діти, що перебувають на обліках кримінальної міліції у справах дітей (звільнені з місць позбавлення волі; які повернулись із загальноосвітніх шкіл та професійних училищ соціальної реабілітації; засуджені до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі; обвинувачені у вчиненні злочинів і не взяті під варту в період досудового слідства; що вчинили суспільно небезпечні діяння до досягнення віку, з якого настає кримінальна відповідальність; звільнені від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру);

10) діти, які систематично покидають навчально-виховні заклади; діти, віком до 18 років, які систематично залишають сім'ю, а також діти, покинуті батьками та опікунами;

11) діти, які систематично вживають спиртні напої або практикують немедичне вживання наркотичних засобів;

12) діти, котрі скоїли правопорушення, за яке настає адміністративна відповідальність, до досягнення віку, з якого настає адміністративна відповідальність, у випадках, коли їх особа не встановлена чи якщо вони не мають місця проживання чи перебування.

У «зелених кімнатах» не можуть знаходитись діти:

- у стані алкогольного, наркотичного та іншого сп'яніння;
- психічно хворі із вираженими симптомами захворювання [2].

Таким чином, «зелені кімнати» є важливим інструментом у системі правосуддя, спрямованим на захист прав і психологічного благополуччя дітей, які стали свідками чи постраждали від правопорушень. Їхнє створення дозволяє мінімізувати стрес та уникнути повторної травматизації дитини, завдяки чому процес допиту проходить у безпечному й комфортному середовищі. Затишна атмосфера, наявність іграшок, теплі кольори інтер'єру та професійний підхід психологів допомагають дитині почуватися спокійно та відкрито спілкуватися.

Список використаних джерел

1. «Зелені кімнати» : рекомендації до обладнання. Київ : Агентство «Україна», 2012. 28 с.

2. Методичні рекомендації щодо організації роботи з дітьми за методикою «Зелена кімната» для слідчих та ювенальних поліцейських. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/media/16976/file/Green%20Room%20Methodology%20for%20Police%20officers.pdf> (дата звернення: 18.11.2024).

3. Пряхіна Н. О. Урахування психологічних особливостей розвитку особистості неповнолітніх під час допиту (опитування) за методикою «зелена кімната». Габітус. 2020. Вип. 14. С. 266–270.

4. У Знам'янці відкрили «зелену кімнату» для нетравматичної роботи з неповнолітніми: що відомо. Знам'янка Сіті: новини : вебсайт. URL: <https://znamyanka.city/articles/363062/u-znamyanci-vidkrili-zelenu-kimnatu-dlya-netravmatichnoi-roboti-z-nerovnolitnimi> (дата звернення 18.11.2024).

*Михайлів М. Т.,
студент V курсу, МЮс-24-1,
факультет суспільних і прикладних наук,
ЗВО «Університет Короля Данила»;
науковий керівник: Луцький Р. П.,
директор Науково-дослідного інституту
імені Академіка Івана Луцького,
доктор юридичних наук, професор,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна*

РЕАЛІЗАЦІЯ ПОДІЛУ ВЛАДИ В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ КОНТЕКСТ

Поділ влади – це одна з фундаментальних засад демократичного устрою, яка забезпечує баланс і контроль між різними гілками влади: законодавчою, виконавчою та судовою. В Україні ця теорія закріплена у Конституції, але її реалізація стикається з низкою викликів на практиці.

«Право ми розуміємо як соціальні правила і норми поведінки, встановлені в конкретному суспільстві, нерозривно пов'язані (та навіть, може, й витікають з них) із релігійними та моральними нормами. Право народжується в правосвідомості людини, соціальних груп, народу. Державі делегується повноваження закріпити правові положення в законах та підзаконних актах.

Окрім них, джерелом права є традиції, звичаї, міжнародні правові норми, судові прецеденти, юридичні доктрини. Як бачимо, акти держави серед них відіграють хоча й важливу, але не монополну роль. Закон у філософії та науці є категорією, яка відображає суттєві, необхідні і такі, що повторюються, зв'язки між об'єктами, явищами, проявами, зв'язками реального світу, і діє незалежно від волі й свідомості. Відкриваються закони (буття) певними людьми (суб'єктами), але мають вони об'єктивний характер. Закони умовно поділяють на теоретичні, емпіричні, статистичні та динамічні, природи і суспільства, суцього і належного, геологічні, біологічні, економічні, релігійні, юридичні тощо. Це все, звичайно, теоретичні диференціації, і всі вони мають умовний характер. Автори словника “Філософії права” стверджують, що юридичні закони є різновидом “належного”, є юридичним актом, який у письмовій формі виражає волю законодавця, а закон приймає народ (через референдум, конституанту) чи представницький орган (парламент). Закон як нормативно-правовий акт регулює найбільш важливі суспільні відносини, забезпечує права і свободи людини, має високу юридичну силу порівняно з іншими нормативно-правовими актами, регулює суспільні відносини в основних сферах суспільного й державного життя та є виявом державного суверенітету. Це, звичайно, не всі, а лише основні характеристики юридичного закону. Ми вважаємо, що поділ законів на природні та суспільні є досить умовним. Соціум є такою самою частиною універсуму, як і природа або ноосфера.

Виходячи із взаємозв'язку загального – особливого – одиничного, ми стверджуємо, що закони, які діють в універсумі, проявляються в тих підсистемах, з яких він складається, в тому числі й у соціумі. Можна зазначити, що деякі універсальні закони діють у людському суспільстві напряду, а деякі – у трансформованому вигляді. Тому трактування законів як суцього (об'єктивні закони природи), а закони належного – як суспільні і людські закони, які гарантують порядок, належні умови суспільного життя, забезпечують успішний розвиток, примножують цінності життя, цивілізованість і культурність, можна вважати звуженим баченням законів універсуму. Хоча вказані автори словника далі стверджують, що між законами природи і суспільства немає непереборної перешкоди, що метафізичний та онтологічний підходи дають можливість перебороти цей розподіл.

Такий філософсько-правовий підхід можна вважати проривом у юридичній науці, де вже після 30 років державної незалежності України ще діють позитивістські й нормативістські догми радянських часів про те, що право є санкціонованими чи встановленими державою правилами поведінки, а закон є правом. Проте закон є лише одним із джерел права, він не є синонімом права. У зв'язку з філософсько-правовим баченням є бажаним аналіз теорії і практики поділу влади в Україні, виділення різновидів влади взагалі і державної зокрема. Влада, прагнення влади бере початок у психофізіології, що є характерним і для “братів наших менших” (представників тваринного світу). Влада в людському соціумі, звичайно, відрізняється від того, як вона здійснюється в тваринному світі.

Однак влада як зверхність, домінування, можливість керувати породжує нестримне прагнення влади, характерне лише для соціуму. Владу в загальному сенсі можна трактувати як можливість і здатність здійснювати свою волю, впливати на поведінку людей, соціальних груп і народу за допомогою авторитету, права, моралі, юридичних законів, примусу і навіть насилля. Влада є духовна, економічна, політична, державна, партійна, сімейна, соціальна, групова, особиста, корпоративна, фінансова тощо. У контексті заявленої теми нас цікавить влада державна. Історично склалося так, що вона виростала з батьківської, патріархальної влади, трансформуючись, доросла до влади царя, фараона, імператора. Але вже починаючи з VIII–VII століть до н.е. в античній Греції (Елладі) влада починає ділитися на владу народу (народні збори) і владу архонтів (двох правителів, які обирались народом). У стародавньому Римі влада ділилася на владу сенату (своєрідного парламенту), обраних ним консулів (двох), пізніше імператора, народних зборів, обраних ними народних трибунів. У стародавній Русі ми спостерігаємо поділ влади між вічем (народними зборами) і призначеним ним князем. Упродовж майже тисячолітнього періоду так званих середніх віків ніякого поділу влади не було, вона концентрувалася одноосібно у монарха.

Ідея поділу влади була закріплена і в Конституції Пилипа Орлика (1710), де фактично виділяються три гілки влади: виконавча, законодавча і судова. На рівні правової доктрини як джерела права поділ влади ми віднаходимо у праці Дж. Локка “Два трактати про правління” (1689). Мислитель вважав, що поділ

влади на законодавчу, виконавчу та федеративну, чи союзну, є одним із основних засобів досягнення “великої і головної мети” в забезпечення лібералізму в суспільстві та захисту невідчужуваних і невід’ємних природних прав людини. На доктринальному рівні теорію поділу влади розвинув французький мислитель Ш.-Л. Монтеск’є, який у книзі “Про дух законів” (1734) стверджував, що забезпечення прав і свобод громадян у державі можливе лише тоді, коли в державі існують три влади: законодавча, виконавча і судова. Цей доктринальний принцип пізніше був закріплений в американській Декларації незалежності (1776), французькій Декларації прав людини і громадянина (1789), українській Декларації про державний суверенітет (1990), конституціях США (1786), Франції (1791), українських конституційних актах 1917–1919 років, чинній українській Конституції, в конституціях більше ніж півтори сотні держав, які є членами ООН. Державна влада має не тільки три види, започатковані від П. Орлика, Дж. Локка, Ш.-Л. Монтеск’є, а щонайменше ще декілька, на що вказували ще Платон і Аристотель.

Найвищою і найголовнішою є концептуальна (світоглядна) влада. Вона базується на традиційній і характерній для даного соціуму релігійно-етичній системі і формує орієнтири та стратегічні цілі суспільного розвитку, створює методологічні засади для наповнення змістом і визначення функцій інших влад, які “стоять” на більш низьких щаблях владності. Для сучасної України такою світоглядною (концептуальною) владою є християнська доктрина в православній і греко-католицькій інтерпретації. Нижче стоїть влада народу як суверена; власне народ визначений як джерело влади в Україні (стаття 5 Конституції України) [2].

Виключно український народ може визначати і змінювати конституційний лад. У Конституції України наводиться пряме застереження, що цього не може робити держава та її органи чи посадові особи. Зміна ладу – це монопольне, виключне політичне й юридичне право народу. І нічیه інше. Український народ наділив один раз парламент і законодавчий орган правом прийняти 28 червня 1996 року Конституцію України. Тільки український народ (як сказано у преамбулі Конституції України) наділений правом (природним) на самовизначення, наслідком якого є створення власної держави на певній території та органів її влади. Наступною за значущістю є установча влада, яка може здійснювати функцію прийняття конституції чи конституційних законів. Це спеціально уповноважені народом громадяни, котрі на конституційній асамблеї, всезагальних зборах, конвенті обговорюють і приймають конституцію. Так, наприклад, приймалися конституції США й інших держав. Згідно з рішенням Конституційного Суду України функцію установчої влади одноразово за дорученням українського народу 28 червня 1996 року здійснила Верховна Рада України.

Хоча Конституція України писалася й приймалася за участі одного із співавторів цього матеріалу, вважаємо, що вносити зміни і доповнення до чинної Конституції України або приймати нову мала б установча влада. Зазначені вище влади лише частково закріплені в Конституції України. Але вони наявні та реальні. Поряд із усім зрозумілими (законодавчою, виконавчою судовою

владами) ці влади видаються також необхідними і не менш дієвими, ніж традиційні, проголошені Локком і Монтеस्क'є», – зазначив М. Костицький [1].

Поділ влади в Україні залишається ключовим елементом забезпечення демократичного правління, проте його реалізація залежить від політичної культури, незалежності інституцій та ефективності реформ. Хоча є прогрес, повноцінне функціонування цього принципу потребує подолання корупції, усунення політичного впливу на судову систему та забезпечення прозорості взаємодії між гілками влади.

Список використаних джерел

1. Костицький М. Між правом і законом: теорія і практика поділу влади в Україні. *Збірник матеріалів і тез науково-практичних заходів*. Київ, 2021. С. 169–172. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/zbirka_tom_1_25_rokiv.pdf
2. Конституція України. Ст. 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80#Text>.

*Мікулович П. І.,
студентка I курсу, 9-ї групи ФМТП,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»;
науковий керівник: Удовенко Ю. О.,
доцентка кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»,
м. Київ, Україна*

ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНОГО ПОЛІГРАФА (ДЕТЕКТОРА БРЕХНІ) У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕНІ

У сучасному світі спостерігається тенденція до появи новітніх способів вчинення кримінального правопорушення, тому з'являється нагальна потреба використання нових ідей та засобів, які б змогли допомогти відповідним органам у процесі виявлення, розслідування, запобігання та протидії запобігання злочинам. Один із приклад впровадження сучасних технологій є використання поліграфа на досудовому розслідуванні, зокрема, при проведенні допиту. Використання комп'ютерного поліграфа вимагає від спеціаліста-поліграфолога спеціальних знань. Прилад фіксує фізіологічні параметри людини, тому лише відповідний спеціаліст зможе розшифрувати та пояснити їх значення.

З грецької поліграф, або детектор брехні – різновид психофізичної апаратури та комплексна багатоканальна апаратна методика реєстрації змін психофізіологічній реакції людини у відповідь на пред'явлення за спеціальною схемою певних психологічних стимулів. Аналіз інформації, отриманої від людини в процесі опитування за допомогою поліграфа, як стверджується, дає змогу одержувати необхідну інформацію та викривати ту, яку людина приховує

[1]. Також зустрічаються й інші назви цього приладу: варіограф, лайд-детектор, плентизмограф, аналізатор стресу, вимірювач психологічного стресу.

Доцільність використання поліграфа у кримінальних провадженнях є суперечливою, хоча інформація отримана за його допомогою може бути використана як аргумент. Показники поліграфа є лише фізіологічними даними, тому можуть бути прийняті суб'єктивно. А отже, правильність та істинність відповідей напряду залежать від грамотної інтерпретації результатів відповідного спеціаліста.

На сьогодні, використання поліграфа набуває все більшої популярності, але результати дослідження не можна використовувати як докази у справі. Отримана інформація містить лише інформативний характер та виступає для збирання офіційних доказів.

Законодавство України передбачає використання результатів дослідження з використання поліграфа лише за умови, якщо таке дослідження було проведене на підставі постанови про проведення судово-психологічної експертизи з використанням поліграфа та результат експертизи викладно у висновку експерта. Поліграф може мати юридичну доказову силу лише в рамках судової експертизи, яка регулюється законодавством України, зокрема Законом «Про судову експертизу», інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженим Наказом Міністерства юстиції України від 08.10.98 № 53/5 зі змінами та доповненнями [2].

Проведення поліграфічного дослідження можливе тільки з добровільною письмовою згодою особи, яка буде проходити дослідження. Згідно до статті 28 Конституції України жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим досліддам. Використання поліграфа підпадає під формулювання «інші дослідди». Також, Конституцією України закріплено, що не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди (ст. 32) [3].

В Україні поліграфічне дослідження має проводитися на добровільній основі та лише за наявністю письмової згоди, використання детектора брехні не може суперечити та порушувати основні права, свободам та законним інтересам людини, її честі та гідності. Відмова від проходження детектора брехні не являється підставою для визнання особи винною у скоєні злочину, але цей факт фіксується у протоколі слідчої дії.

Психофізіологічна експертиза є своєрідним опитуванням, з метою встановлення відомої інформації щодо злочину, ця процедура може мати лише добровільний характер, щоб не порушувати принцип добровільності дачі показань суб'єктами кримінального судочинства.

Особа, яка проходить тестування на комп'ютерному поліграфі має наступні права: право на інформацію про причини проведення перевірки та отримання інформації про принцип дії роботи поліграфа; право на проведення перевірки висококваліфікованим та досвідченим спеціалістом; не проходити тривалу процедуру опитування (більше 3 годин); особа має право на відсутність

зневажливого ставлення; у разі недосягнення особи повнолітнього віку, потрібний додатковий дозвіл на дослідження від батьків.

Під час проведення поліграфічних досліджень забороняється застосовувати до опитуваного респондента будь-які погрози, проявляти насильство чи інші незаконні засоби впливу, що можуть принизити честь або людську гідність та створити небезпеку для життя та здоров'я. Примушення опитуваної особи до проходження поліграфа є суворо заборонено.

Незважаючи на високу точність отриманих результатів, що варується від 70 % і до 98 % та можливість у відносно короткі терміни отримати інформацію, яку взагалі неможливо одержати, та низку інших переваг, все ж такі існують певні проблеми застосування поліграфа. Першим недоліком являється недосконалість апаратури, досить часто в роботі органів використовуються не найкращі поліграфи, які не дають змогу фіксувати мінімальну кількість фізіологічних показників людини. Наслідком являється отримання недостатньої інформації, що знижує шанси отримання достовірних результатів. Другою проблемою використання поліграфа є висока залежність від кваліфікованого експерта. Правильність результатів дослідження головним чином залежить від професійного рівня експерта, адже правильність опрацювання даних може визначити достовірність показання особи. Наступним недоліком використання поліграфа є навмисне бажання опитуваної особи обдурити його. Як зазначають експерти, що зробити це неможливо, проте існують деякі спроби відволікти техніку від правдивості [4, с. 173].

Отже, проблематика використання комп'ютерного поліграфа у кримінальному провадженні в Україні є вкрай важливою та актуальною. Відсутність врегулювання на законодавчому рівні створює перешкоди для практичного застосування цього технічного засобу. Для вирішення даної проблеми варто внести відповідні зміни до законодавства України, які б дозволяли використовувати результати поліграфа у кримінальному провадженні. Також важливо звернути увагу, що метою забезпечення найвищої якості використання поліграфа в процесі здійснення правосуддя варто розвивати не лише законодавчу базу, а й запровадити єдині стандартизовані методики підготовки спеціалістів-поліграфологів.

Список використаних джерел

1. Поліграф. *Вікіпедія. Вільна енциклопедія.* URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D1%96%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84>

2. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 08.10.98 р. № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>.

3. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

4. Галаган В. І. Використання поліграфу : «за» і «против». *Українське право.* 2000. № 1. С. 172–174.

Міщенко С. Р.,
студентка I курсу, ПДс-24-3,
факультет суспільних і прикладних наук,
ЗВО «Університет Короля Данила»;
науковий керівник: Луцький Р. П.,
директор Науково-дослідного інституту
імені Академіка Івана Луцького,
доктор юридичних наук, професор,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна

РОЛЬ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ У ФОРМУВАННІ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Конституція України стала фундаментом правової системи країни, її законодавства, а також визначальним чинником забезпечення державного суверенітету, консолідації українського суспільства, формування і розвитку інститутів державної влади, становлення громадянського суспільства.

Увібравши найважливіші досягнення вітчизняної і зарубіжної наукової думки у галузі державотворення, Конституція України визначила стратегію подальшого розвитку української держави [1].

Конституція України прийнята 28 червня 1996 р., вона стала символом консолідації Українського народу в розбудові України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави. Водночас Конституція України 1996 року є найважливішою категорією національного конституційного права, його серцевиною.

У сьогоднішній науці конституційного права термін «конституція» (від лат. *constitutio* – установа, устрій, порядок) використовується у кількох значеннях.

Юридична конституція – це система правових норм, які закріплюють засади конституційного (державного) ладу, встановлюють найвищі правові гарантії прав і свобод людини і громадянина, визначають систему, принципи організації та функціонування органів публічної влади (органів державної влади і органів місцевого самоврядування), встановлюють територіальний устрій держави.

Фактична (соціальна, жива) конституція – це характеристика реального стану суспільних відносин, які складають предмет конституційного регулювання, що визначають практично існуючі в країні основи державного ладу, фактичну ситуацію з правами та свободами людини тощо [2].

Правова держава – це організація державної влади, заснована на визнанні та реальному забезпеченні прав і свобод людини, верховенстві права і взаємній відповідальності особистості і держави.

Правова держава незалежно від специфіки країни характеризується наявністю ознак, ступінь реалізації яких є показником успішного просування суспільства на шляху наближення до ідеалу, що містить теорія правової держави.

Правова держава незалежно від специфіки країни характеризується наявністю ознак, ступінь реалізації яких є показником успішного просування суспільства на шляху наближення до ідеалу, що містить теорія правової держави.

Це ознаки, подані нижче.

1. Безумовне визнання, законодавче закріплення, реальне здійснення і гарантування державою невід'ємних прав і свобод людини. Цей принцип передбачає визнання кожної людини вищою соціальною цінністю. Завдяки інтегруючій функції права особистості на життя, свободу та гідність всі категорії прав людини перебувають у єдності, вони взаємопов'язані і взаємозумовлені.

Ці права створюють своєрідне ядро незмінних і непорушних прав, навколо якого формуються похідні від них категорії прав (політичні, соціально-економічні, культурні тощо). Кожна з категорій прав конкретизує певний аспект змісту цього ядра, сприяє його захисту. Зворотний зв'язок полягає в тому, що саме завдяки визнанню державою непорушності життя, свободи та гідності людини розцінюється як недоторканні і невідчужувані всі інші права й свободи.

Соціальна природа правової держави означає законодавче закріплення рівних прав і рівних шансів їх реалізації представниками різних соціальних верств, а отже, досягнення соціального плюралізму. Це створює можливість різним соціальним групам рівною мірою брати участь у формуванні органів влади, впливати на політику, а також нести відповідальність за стан справ у суспільстві. Цей вплив здійснюється індивідами і їх об'єднаннями за допомогою конституційно правових інститутів.

Постійний контроль з боку громадськості за діяльністю державних органів, доповнений демократичною процедурою формування цих органів, унеможливорює використання влади в егоїстичних інтересах певних соціальних верств і груп населення.

2. Принцип верховенства (панування) права. Право, по відношенню до держави, є первинним. Держава не створює право, а лише дає юридично завершені формулювання, в яких закріплюються уявлення про справедливість, що об'єктивно склалися в суспільстві і потребують державного захисту. Отже, за допомогою законів, судових прецедентів тощо держава лише надає праву формальної визначеності. У реальній діяльності вона повинна втілювати право в життя [3].

Громадянське суспільство – це суспільство цивілізованих ринкових відносин, суспільство, яке досягло високого рівня самоорганізації та саморегуляції. Не держава формує громадянське суспільство, а воно створює і контролює державу. Разом із тим у державі існують правова захищеність громадян, рівність усіх перед законом, високий рівень громадянської культури. Відносини держави і громадянського суспільства будуються на основі діалогу та співпраці. Саме в такий спосіб забезпечується існування демократичного громадянського суспільства і правової держави.

Порушення рівноваги між державою і громадянським безсилля народу. Так, в умовах панування тоталітарного режиму не держава існує для людей, а люди – для держави, народ перетворюється в масу, населення, набуває ознак натовпу. Якщо держава повністю узурпує суспільство, вона знищує людину як вільну особистість. Закріплення в Конституції положення, що Україна є правовою державою, що не дає підстав вважати її такою.

Україна зробила низку кроків на шляху побудови правової держави. Сьогодні можна говорити лише про певні загальні риси правової держави та проблеми становлення її в Україні.

Варто зауважити, що не всі принципи правової держави дотримані, не всі ознаки реалізовані в повсякденному житті українців. Так, у нашій державі визнається й діє принцип верховенства права, проте іноді правові норми суперечить одна одній [4].

Список використаних джерел

1. Роль і значення Конституції України в державотворенні і правотворенні в Україні (до 10-річчя прийняття Конституції України) / LIGA 360.2006. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS4392>

2. Конституція України та її розвиток / Національна академія внутрішніх справ. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/konst_pu/rozdil/rozdil2.html

3. Принципи правової держави та їх забезпечення у розвитку конституційного процесу / Національна академія прокуратури України, 2020. URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2020/16.11.2020/16.11.2020_35.pdf

4. Правова держава та проблеми становлення її в Україні. 2019. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2019/6.pdf

5. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Онуфрак Д. О.,
студент I курсу, Пдс-24-2,
факультет суспільних і прикладних наук,
ЗВО «Університет Короля Данила»;
науковий керівник: Луцький Р. П.,
директор Науково-дослідного інституту
імені Академіка Івана Луцького,
доктор юридичних наук, професор,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна

КОНСТИТУЦІЙНО-ТРУДОВІ ГАРАНТІЇ ПРАЦІВНИКІВ РЕЗИДЕНТІВ ДЛЯ СІТІ ТА ДОГОВІР ПРО УТРИМАННЯ ВІД ВЧИНЕННЯ КОНКУРЕНТНИХ ДІЙ

«Конституційними трудовими правами працівника є природні права людини, закріплені в Конституції України, як можливості особи застосувати свою здатність до відповідної праці, які мінімально необхідні для її гідного існування, розвитку й забезпечення якості життя та які реалізуються в межах трудових правовідносин. Наведене визначення конституційних трудових прав працівника в Україні ґрунтується на таких ознаках: вони є природними правами людини; в Основному Законі країни закріплені як основні, так і гарантійні трудові права працівника; у Конституції України об'єктивні й суб'єктивні трудові права працівників закріплені із врахуванням їх правової природи, причому їх особливість полягає в тому, що перші з моменту виникнення такого юридичного факту, як трудовий договір, стають суб'єктивними; вони є можливостями працівника щодо застосування ним своєї здатності до відповідної праці; вони є мінімально необхідними для нього, бо дозволяють гідно існувати й забезпечувати якість життя; б ці права реалізуються тільки в межах трудових правовідносин» [1].

Відповідно до статті 43 Конституції України кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. У наведеній статті також зазначено, що держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб. Не можна не згадати й положення статті 1 Європейської соціальної хартії [3], де зафіксовано, що кожен повинен мати можливість заробляти собі на життя шляхом вільного вибору професії та занять. У цьому плані виникає необхідність аналізу статті 43 Конституції України та статті 25 «Договір про утримання від вчинення конкурентних дій» проєкту Закону України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» від 17 березня 2021 року (далі – проєкт Закону).

З огляду на частину першу статті 25 проєкту Закону договір, за яким фахівець резидента Дія Сіті зобов'язується утримуватися від вчинення конкурентних дій відносно резидента Дія Сіті, є відплатним та вчиняється в письмовій формі. Враховуючи частину першу статті 1 проєкту Закону України, фахівець – працівник, гіг-спеціаліст або фізична особа (фізична особа – підприємець), залучена на підставі іншого цивільно-правового чи господарсько-правового договору про виконання робіт (надання послуг) у межах здійснення видів діяльності, передбачених частиною четвертою статті 5 цього закону. Враховуючи наведене, до фахівців резидента проєктом Закону віднесено також працівників у межах здійснення видів діяльності, передбачених частиною четвертою статті 5 проєкту Закону. Таким чином, системний аналіз частини першої статті 1, частини четвертої статті 5, частини першої статті 25 проєкту Закону показує, що резидент Дія Сіті управнений укладати договори про утримання від вчинення конкурентних дій із працівниками в межах здійснення видів діяльності, передбачених частиною четвертою статті 5 проєкту Закону.

Відповідно до частини третьої статті 25 проєкту Закону договір про утримання фахівцем резидента Дія Сіті від вчинення конкурентних дій відносно резидента Дія Сіті може передбачати, що такий фахівець протягом строку, визначеного договором, зобов'язаний утримуватися від усіх або частини із таких конкурентних дій: 1) не укладати трудових договорів (контрактів), гіг-контрактів або інших цивільно-правових чи господарсько-правових договорів з іншими особами, які здійснюють діяльність, аналогічну діяльності такого резидента Дія Сіті (конкуруюча діяльність); 2) не здійснювати конкуруючу діяльність у якості фізичної особи – підприємця; 3) не володіти прямо чи опосередковано часткою в іншій юридичній особі, що здійснює конкуруючу діяльність; 4) не бути членом органу управління іншої юридичної особи, що здійснює конкуруючу діяльність; 5) не вчиняти інші конкурентні дії, передбачені договором.

У країнах романо-германської правової сім'ї, наприклад у Франції, для дійсності такої угоди вона повинна відповідати трьом обов'язковим умовам, встановленим Верховним судом Франції в рішенні від 10 липня 2002 року: 1) обмеження мають бути необхідними для захисту законних інтересів компанії, 2) обмеження не повинні заважати працівникові знайти нову роботу, враховуючи його посаду та кваліфікацію; 3) угода має передбачати виплату компенсації за час її дії (зазвичай на рівні 30 % від заробітної плати працівника). У випадку невідповідності угоди хоча б одній з умов угода про неконкуруючість є недійсною і працівник вправі її не дотримуватися. Максимальний строк дії такої угоди, відповідно до судової практики Франції, становить два роки, проте суд уповноважений, дослідивши обставини справи, зменшити такий строк або взагалі анулювати його? Подібного роду обмеження таких угод мають місце й в інших державах (наприклад, у право порядках Німеччини, США тощо). Безумовно, варто визнати, що запровадження в національному законодавстві угод про неконкуруючість є необхідним для сучасного розвитку трудового права. При цьому варто враховувати тернистий шлях формування досвіду провідних держав у цьому ключі. Із наведеного постає необхідність проведення детального правового аналізу стосовно кореляції положень статті 43 Конституції України,

статті 1 Європейської соціальної хартії, статті 6 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права та статті 25 проєкту Закону України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» від 17 березня 2021 року, – зазначив С. Вавженчук [1].

Список використаних джерел

1. Вавженчук С. Конституційно-трудова гарантія працівників резидентів Дія Сіті та договір про утримання від вчинення конкурентних дій. С. 67–69 URL: <https://ccu.gov.ua/library/zbirnyk-materialiv-i-tez-naukovo-praktychnyh-zahodiv-konstytucijnogo-tyzhnya-chastyna-2>

2. Конституція України. Ст. 43. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

3. Європейська соціальна хартія. Ст. 1. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text

*Павлусевич Б.-В. Б.,
студентка I курсу, ПДс-24-1,
факультет суспільних і прикладних наук,
ЗВО «Університет Короля Данила»;
науковий керівник: Луцький Р. П.,
директор Науково-дослідного інституту
імені Академіка Івана Луцького,
доктор юридичних наук, професор,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАСАД КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ

Конституційний лад України є основою державного устрою та гарантією захисту прав і свобод громадян. Цей лад визначає принципи, на яких базується діяльність державної влади, формування правової системи та взаємовідносини між державою і суспільством. У сучасних умовах глобалізації та інтеграційних процесів, міжнародно-правові аспекти відіграють дедалі вагомішу роль у формуванні конституційних засад України. Участь країни в міжнародних організаціях, підписання міжнародних угод та імплементація міжнародних стандартів прав людини істотно впливають на національну правову систему та забезпечують її узгодженість із загальноприйнятими принципами демократичного устрою. Визначення міжнародно-правових аспектів конституційного ладу України є актуальним у зв'язку з інтеграційними прагненнями України, зокрема в рамках європейського курсу та розвитку співпраці з міжнародними організаціями, такими як Європейський Союз. Міжнародні норми, закріплені в ратифікованих договорах та конвенціях, стають частиною національного права, впливаючи на формування принципів

верховенства права, демократії, захисту прав людини, незалежності судової влади та інші базові засади конституційного ладу.

У сучасній науці конституційного права конституційний лад України є системою суспільних відносин, пов'язаних із реалізацією прав і свобод людини, розвитком громадянського суспільства та правової держави, встановлених і гарантованих Конституцією і законами України, прийнятими на її основі [8, с. 195].

Аналіз робіт українських учених-конституціоналістів дає змогу дійти висновку, що поняття конституційного ладу включає аспекти, подані нижче.

1. Конституційний лад України – це система суспільних відносин (соціальних, економічних, політико-правових), визначених і захищених Конституцією та законами України, що приймаються на її основі та у відповідності до неї.

2. По суті, конституційний лад представляє певний тип конституційно-правових відносин, зумовлених рівнем розвитку суспільства, держави та права. Сучасний конституційний лад України має перехідний, змішаний характер, що пояснюється поточним рівнем розвитку та складністю формування суспільства, держави і права, які поєднують ознаки різних соціально-економічних формацій і типів держави та права, що ще формуються.

3. За змістом конституційний лад опосередковує насамперед державний та суспільний устрій, закріплені та гарантовані Конституцією України, конституційний статус людини і громадянина, систему народовладдя, структуру державної влади і місцевого самоврядування, територіальний устрій, основи національної безпеки та інші ключові елементи конституційно-правових відносин.

4. За формою конституційний лад є системою основних організаційних і правових форм суспільних відносин, закріплених Конституцією України, основних типів організації та діяльності держави, суспільства й інших суб'єктів конституційно-правових відносин [4, с. 57–58].

Насамперед він відображає визначену Конституцією України форму держави, зокрема як унітарної республіки, відповідно до державного устрою і правління, а також форм прямого народовладдя, таких як вибори та референдуми.

Зазначені підходи до цієї проблеми підтверджують думку, що за сучасних умов конституційно-правовий інститут основ конституційного ладу є ключовим, фундаментальним і базовим елементом системи конституційного права України.

Аналізуючи елементи конституційного ладу України, можна побачити, що він має не тільки внутрішній вимір, а й міжнародний. Це підтверджується положеннями статті 18 Конституції України, яка встановлює, що зовнішня політика України спрямована на захист її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирних і взаємовигідних відносин з іншими країнами на основі загально визнаних принципів і норм міжнародного права [3].

Варто відзначити, що Україна розпочала проводити незалежну зовнішню політику після проголошення державного суверенітету 16 липня 1990 року, який був підтверджений на всеукраїнському референдумі 1 грудня 1991 року, а також

після ухвалення Акту проголошення незалежності України Верховною Радою 24 серпня 1991 року [3, с. 8].

Значну роль у формуванні самостійної зовнішньої політики України відіграє Розділ X Декларації «Міжнародні відносини». Першим основним документом, що окреслив напрями зовнішньої політики України, були Основні напрями зовнішньої політики України, затверджені Постановою Верховної Ради 2 липня 1993 року [1, с. 11].

Варто зазначити, що як суверенний суб'єкт міжнародного права, Україна сьогодні офіційно визнана більшістю держав світу, з якими вона встановлює двосторонні та багатосторонні відносини, а також співпрацює в універсальних, регіональних і субрегіональних організаціях.

Правовою основою двосторонніх відносин між Україною та Європейським Союзом, що є безумовним лідером європейських інтеграційних процесів, довгий час була Угода про партнерство та співробітництво, підписана 16 червня 1994 року, ратифікована Верховною Радою України 10 листопада 1994 року і яка набрала чинності з 1 березня 1998 року після ратифікації всіма країнами ЄС [5, с. 27].

Засади конституційного ладу, як одні з найбільш стабільних правових основ, що мають глибоку демократичну природу, можуть забезпечувати стійкість демократичних процесів і реалізацію принципів народовладдя. Цю точку зору поділяє О. Кузьменко, який зазначає, що конституційний лад України повинен ґрунтуватися на демократичному політичному режимі [5, с. 26]. Перший розділ Конституції України також свідчить про наявність у нашій державі конституційних умов для становлення саме такого режиму [3].

Засади конституційного ладу є універсальним та стабільним регулятором, що закріплює основні параметри організації та діяльності держави, а також забезпечення суспільного функціонування. У цих засадах встановлені базові політико-правові стандарти, здатні працювати за різних внутрішніх та глобальних сценаріїв. Як зазначає О. Прієшкіна, глобалізація є масштабним геополітичним, гео економічним та гуманітарним явищем, що потребує юридичного осмислення та рішень на основі єдиних стандартів регулювання [7].

Вважаємо, що в рамках окремої держави такими стандартами виступають засади конституційного ладу, а на глобальному рівні – ключові норми міжнародного права, закріплені в основоположних документах, таких як Загальна декларація прав людини (1948 рік), Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966 рік), Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966 рік) і Статут ООН [9, с. 67]. Важливо також підкреслити тісний зв'язок конституційного ладу з міжнародним правом.

Міжнародно-правовий компонент у засадах конституційного ладу України забезпечує взаємодію національного та міжнародного права. Наприклад, стаття 9 Конституції України проголошує, що чинні міжнародні договори, які затверджені Верховною Радою, є частиною національного законодавства. Договори, які суперечать Конституції, можуть бути укладені лише після внесення відповідних змін до неї. Стаття 18 визначає, що зовнішньополітична діяльність України спрямована на захист національних інтересів та безпеки через

співпрацю з міжнародною спільнотою на основі загально визнаних принципів і норм [3].

На думку Р. Зварича, глобалізація охоплює новий рівень інтеграції та взаємозалежності світу, стаючи важливою тенденцією у сферах економіки, політики, культури та соціального розвитку [2, с. 15]. Усе це відображено в конституційних засадах України, які враховують міжнародно-правові (стаття 9), ідеологічні (стаття 15), екологічні (стаття 16), культурні (статті 11-12) та економічні (статті 13-14) аспекти [3]. У комплексі ці елементи сприяють стабільності держави та життєдіяльності суспільства в умовах викликів глобалізації.

Міжнародно-правові аспекти засад конституційного ладу України є невід'ємною складовою її державного розвитку та інтеграції в глобальну правову систему. Вплив міжнародного права на конституційний лад України проявляється через прийняття і застосування міжнародних стандартів, які визначають принципи верховенства права, демократії, забезпечення прав і свобод людини. Зокрема, ратифікація міжнародних угод і конвенцій, таких як Європейська конвенція з прав людини, міжнародні пакти ООН та інші важливі акти, сприяє вдосконаленню правового регулювання всередині країни, адаптуючи національні норми до загальноприйнятих стандартів. Участь України в міжнародних організаціях, таких як ООН, Рада Європи, ОБСЄ, а також прагнення до євроінтеграції сприяють гармонізації правової системи та вдосконаленню конституційних засад. Зокрема, європейський вектор зовнішньої політики України зумовлює прийняття змін до національного законодавства, які відповідають стандартам Європейського Союзу і сприяють реформам у сферах правосуддя, забезпечення прав людини, боротьби з корупцією, демократизації державного управління.

Міжнародно-правові зобов'язання, які Україна взяла на себе в рамках ратифікованих договорів та угод, мають не лише юридичний, а й моральний характер, оскільки вони зобов'язують державу відповідати принципам і цінностям, що визнаються цивілізованим світом. Це має особливе значення в умовах сучасних викликів, зокрема з огляду на повномасштабне вторгнення Росії, що потребує від України посиленої правової захищеності її суверенітету та територіальної цілісності.

Таким чином, міжнародно-правові аспекти засад конституційного ладу України відіграють важливу роль у зміцненні демократичних принципів, захисті прав людини та забезпеченні стійкості правової держави. Виконання міжнародних зобов'язань сприяє побудові стабільної, орієнтованої на європейські цінності правової системи. Водночас, інтеграція міжнародних норм у національне законодавство повинна здійснюватися з урахуванням національних особливостей та викликів, з якими стикається Україна на сучасному етапі.

Список використаних джерел

1. Бесчастний В. М. Тлумачення Конституційним Судом України поняття «конституційний лад»: теоретико-правовий аспект. Правовий часопис Донбасу. 2020. № 1 (70). С. 9–13.

2. Зварич Р. Національна держава в контексті глобалізації. *Юридична Україна*. 2019. № 2. С. 7–13.
3. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
4. Кравчук В. Інститут основ конституційного ладу у системі конституційного права України. *Історико-правовий часопис*. 2015. № 1 (5). С. 55–61.
5. Кузьменко О В. Засади конституційного ладу України в умовах глобалізації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 2. С. 26–28.
6. Павленко В. П. Захист конституційного ладу держави: міжнародні й конституційно-правові аспекти. *Європейські перспективи*. 2021. № 2. С. 15–19.
7. Прієшкіна О. В. Міжнародно-правові аспекти засад конституційного ладу України. URL: <https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a843d88a-5af5-4068-9711-f4c966d51f37/content> (дата звернення: 06.11.24).
8. Проблеми сучасної конституціоналістики. Конституційні перетворення в Україні : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2022. Вип. 2. 432 с.
9. Тодика Ю. М. Основи конституційного ладу України : монографія. Харків : Факт, 2020. 154 с.

*Полівецька У. П.,
студентка I курсу, Пдс-24-3,
факультет суспільних і прикладних наук,
ЗВО «Університет Короля Данила»;
науковий керівник: Луцький Р. П.,
директор Науково-дослідного інституту
імені Академіка Івана Луцького,
доктор юридичних наук, професор,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна*

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ ЗА АКТИ НЕЗАКОННОГО ВТРУЧАННЯ В БЕЗПЕКУ ЦИВІЛЬНОЇ АВІАЦІЇ ЯК ГАРАНТІЯ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ЖИТТЯ ТА БЕЗПЕКУ

Безпека цивільної авіації – один із ключових елементів захисту прав людини, зокрема права на життя та безпеку. Зростаюча кількість випадків незаконного втручання в авіаційну діяльність (викрадення, терористичні акти, атаки на літаки) викликає необхідність вжиття державами ефективних заходів для забезпечення авіаційної безпеки. Тема семінару є актуальною, оскільки захист авіаційного транспорту в умовах глобальних загроз вимагає міжнародного співробітництва та дотримання стандартів прав людини.

Питання відповідальності держави в міжнародному праві залишається найбільш актуальною темою подальшої кодифікації норм міжнародного права,

про що неодноразово наголошувала Генеральна Асамблея ООН, а робота над кодифікацією норм міжнародного права щодо відповідальності держав усе ще триває межах Комісії з міжнародного права ООН. У міжнародному повітряному праві відсутні кодифіковані норми, які б визначали відповідальність держави за акти незаконного втручання в безпеку цивільної авіації (далі – АНВ), а також сам термін АНВ ще не здобув загального визнання та не вирішено, чи варто його застосовувати до неправомірних актів держави, щодо цивільних повітряних суден. Правові проблеми наслідків незаконного втручання в безпеку цивільної авіації фрагментарно досліджувалися видатними вітчизняними та іноземними науковцями. Незважаючи на це, дослідження в цій царині все ще залишаються фрагментарними та епізодичними, водночас комплексного сучасного дослідження проблеми відповідальності держави перед громадянином чи іноземцем за вчинення АНВ в безпеку цивільної авіації на сучасному етапі проведення наукових досліджень не проводилося, а також відсутнє дослідження співвідношення інституту відповідальності держави та забезпечення прав і свобод людини. Є загальновідомим, що Конвенцію про міжнародну цивільну авіацію 1944 року [2], підписану в м. Чикаго, США (Чиказька конвенція), можна сміливо назвати конституцією міжнародного повітряного права. Відповідно до вказаної конвенції на держави покладено обов'язок забезпечувати технічну безпеку польотів (safety) та загальну безпеку авіації від АНВ в безпеку цивільної авіації (security). Співпраця держав у галузі забезпечення безпеки цивільної авіації втілювалася в прийнятті окремих міжнародних договорів та норм, які регулювали спеціальні питання технічної безпеки (Рекомендації Міжнародної організації цивільної авіації, міжнародні конвенції про боротьбу з актами незаконного втручання в безпеку цивільної авіації та боротьби з терористичними актами, а також конвенції, які були покликані врегулювати відповідальність перевізника, однак не держави, за шкідливі наслідки для пасажира повітряного судна під час перевезення чи об'єктів на поверхні, через падіння цивільного повітряного судна. Предмет регулювання вказаних конвенцій стосується двох принципово різних правовідносин. Якщо перші регулюють питання суто публічних правовідносин, то інші врегульовують відносини приватноправового характеру, що дає можливість віднести їх до сфери регулювання міжнародного приватного права. Проте вказані норми регулюють тісно пов'язані правовідносини, які виникають унаслідок неправомірного знищення чи пошкодження цивільного повітряного судна державою в польоті між фізичною особою іноземцем та державою. Прискіпливе дослідження міжнародно-правової практики у випадку знищення чи збиття цивільного повітряного судна державою наштовхує на висновок, що термін «акт незаконного втручання в безпеку цивільної авіації» не може застосовуватися до актів держави, а скоріше традиційно стосується актів, що здійснюються фізичними особами. Це однозначно впливає з позицій держав у справі «Іран проти США» щодо збиття Іранського повітряного судна «Аеробус А-320 В» з 290 пасажирами на борту у 1989 році та у справі США і Велика Британія проти Лівії (справа «Локербі») про підбив цивільного повітряного судна у 1992 році. Хоча, на наше переконання, якщо держава порушує міжнародно-правове зобов'язання з забезпечення

безпеки цивільної авіації у спосіб знищення чи пошкодження цивільного повітряного судна, то вона вчиняє акт, який підпадає під опис актів у статті 1 Монреальської конвенції [3] та статті 1 Пекінської конвенції, та відповідно вчиняє АНВ в безпеку цивільної авіації. Чи вчиняє держава в цьому випадку злочин міжнародно-правового характеру та чи виступає взагалі держава суб'єктом міжнародного злочину? Відповідь на це питання скоріше негативна ніж позитивна, оскільки Нюрнберзький процес та подальші рішення міжнародних кримінальних трибуналів суб'єктом злочину в міжнародному праві визнають тільки особу, що також доводиться фактом виключення з тексту статті 40 Статей про відповідальність держав за міжнародні неправомірні акти терміна «міжнародний злочин» та заміни його на термін «серйозне порушення зобов'язань за імперативні норми загального міжнародного права».

Водночас у центрі цих правовідносин знаходиться іноземний громадянин або інша особа, що має політико-правовий зв'язок з іноземною державою. Оскільки застосування цивільної авіації несе також потенційну загрозу, то випадки знищення чи пошкодження цивільних повітряних суден у польоті, як правило, пов'язані зі значним ризиком для пасажирів таких суден та осіб на поверхні землі. Точніше, наслідки таких актів пов'язані з ймовірною смертю чи ушкодженням здоров'я пасажирів та осіб на поверхні. Поряд з цим у міжнародному праві на універсальному рівні визначається та визнається принцип загальної поваги до основоположних прав і свобод людини, який впливає з положень преамбули Статуту ООН 1945 року, деталізований у Загальній декларації прав людини 1948 року [4] та Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року і протоколах до неї. Згадуючи випадок збиття Російською Федерацією у 2015 році Малайзійського цивільного повітряного судна над Україною, рейс МН-17, професор О. Задорожний вказував, що Російська Федерація порушує принцип поваги до дотримання прав людини, який набуває дедалі більшого значення у зв'язку із загальним визнанням того, що однією з основних функцій держави є забезпечення дотримання прав людини як фундаменту міжнародних відносин. Наслідком цих дій стало звернення України до Європейського суду з прав людини щодо порушення прав людини у зв'язку з агресією РФ в Криму, Донецькій і Луганській областях.

Проте слід зазначити, що таке звернення Україною було подано в порядку статті 35 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. За аналогічною процедурою було подано до розгляду всього 24 таких звернення, більшість з яких завершували мирним врегулюванням. Так, у справі «Данія проти Туреччини» остання без визнання відповідальності (*ex gratia*) погодилася відшкодувати шкоду данцю та зобов'язалася надалі не допускати тортур щодо поводження із затриманими та підозрюваними в кримінальних справах.

Однак аналогічний підхід до врегулювання міжнародно-правових наслідків щодо збиття українського цивільного повітряного судна над Іраном у 2020 році навряд чи може бути застосований, оскільки Іран не є учасником Європейської конвенції з прав людини, хоча і є учасником Статуту ООН, а відповідно, має позитивні зобов'язання з забезпечення дотримання прав людини та зобов'язання з забезпечення безпеки цивільної авіації за Чиказькою

конвенцією. Отже, зважаючи на викладене вище, необхідно зазначити, що в сучасному міжнародному повітряному праві відсутній міжнародний договір та навіть проект договору, який би визначав та врегульовував відповідальність держави за вчинення акту, що суперечить міжнародно-правовим зобов'язанням держави із забезпечення безпеки цивільної авіації, та навіть сам термін «акт незаконного втручання в безпеку цивільної авіації» натеper не визнаний у міжнародному праві в аспекті неправомірних дій держави. Єдиним актом, який встановлює об'єктивну умову відповідальності держави за неправомірні акти щодо цивільних повітряних суден через неправомірне застосування зброї, залишається Протокол щодо змін до Конвенції про міжнародну цивільну авіацію, підписаний 10 травня 1984 року, однак міжнародно-правові наслідки таких актів не визначено ані в Чиказькій конвенції, ані в будь-якому іншому міжнародному договорі. Відповідно, зобов'язання держав щодо загальної поваги до прав і свобод людини, зокрема права на життя і безпеку, певною мірою доповнює інститут відповідальності держави за вчинення небезпечних актів щодо цивільних повітряних суден та може бути застосований як суміжний правовий інститут, що забезпечує дотримання міжнародних зобов'язань держави із забезпечення безпеки цивільної авіації. Проте необхідно зазначити, що інститут дотримання прав людини досяг найбільшого прогресу в своїй діяльнісно-поведінковій парадигмі на європейському континенті, тоді як у межах американського континенту, Африки та Азії єдності до поваги права на життя поки що не вироблено. Можна підсумувати, що саме норми міжнародного повітряного права мають бути модернізовані, щоб забезпечити дієвість і реальність зобов'язань держав-учасників Чиказької конвенції із забезпечення безпеки цивільної авіації, що забезпечить дійсне гарантування дотримання прав людини на життя та безпеку [1].

Державна відповідальність за безпеку цивільної авіації є критичною для захисту прав людини на життя і безпеку. Міжнародні зусилля та дотримання стандартів ІКАО, посилення законодавчих і технічних заходів, а також міжнародна співпраця можуть знизити ризик незаконного втручання. Але без належного рівня співпраці та інвестування в сучасні технології авіаційна безпека залишається під загрозою, що ставить під загрозу права людей.

Список використаних джерел

1. Маловацький О. Відповідальність держави за акти незаконного втручання в безпеку цивільної авіації як гарантія права людини на життя та безпеку. *Збірник матеріалів і тез науково-практичних заходів*. Київ. 2021. С. 173–177. URL: <https://ccu.gov.ua/library/zbirnyk-materialiv-i-tez-naukovo-praktychnyh-zahodiv-konstytuciynogo-tyzhnya-chastyna-2>
2. Конвенція про міжнародну цивільну авіацію 1944 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_038#Text
3. Монреальська конвенція. Ст. 1. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_594#Text
4. Загальна декларація прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

*Проць Д. І.,
студентка I курсу магістратури, МЮс-24-1,
факультет суспільних і прикладних наук,
ЗВО «Університет Короля Данила»;
науковий керівник: Репецький С. П.,
доцент кафедри права та публічного управління,
кандидат юридичних наук,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна*

ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ ТА НАЦІОНАЛЬНЕ РЕГУЛЮВАННЯ

У сучасному світі питання воєнних злочинів набуває особливої актуальності, оскільки збройні конфлікти залишають по собі значні гуманітарні наслідки, масові порушення прав людини та міжнародного гуманітарного права. Міжнародне гуманітарне право, зокрема Женевські конвенції та Римський статут Міжнародного кримінального суду, встановлює чіткі норми, спрямовані на запобігання воєнним злочинам і притягнення винних до відповідальності. Водночас кожна держава, включно з Україною, адаптує національне законодавство відповідно до міжнародних стандартів, щоб забезпечити ефективне правосуддя у цій сфері.

Воєнні злочини є самостійним видом міжнародних злочинів, вони включають у себе всі серйозні порушення звичаїв та законів війни, насамперед вбивство або поранення мирних жителів, поневолення та депортацію цивільного населення. Крім того, ці дії можуть включати акти геноциду, якщо вони відбуваються в контексті війни [1].

Воєнні злочини – серйозні порушення міжнародного гуманітарного права (порушення законів і звичаїв війни), за вчинення яких передбачена кримінальна відповідальність фізичних осіб на національному та міжнародному рівнях. Воєнні злочини є одним із видів міжнародних злочинів поряд із злочином агресії, злочинами проти людяності та геноцидом. Воєнними злочинами є серйозні порушення заборон, що містяться як у договірному, так і у звичайовому міжнародному гуманітарному праві [2].

Можна стверджувати, що воєнні злочини охоплюють лише дії, закріплені в Женевських конвенціях про захист жертв війни 1949 року. Однак не варто забувати, що ці діяння складаються лише з невеликої частини воєнних злочинів, які є найбільш небезпечними та серйозними. Воєнні злочини конкретизуються у статутах органів міжнародної кримінальної юстиції відповідно до норм міжнародного права. Наприклад, стаття 6b Статуту Нюрнберзького міжнародного військового трибуналу, статті 2-3 Статуту Югославського трибуналу, стаття 4 Статуту Руандійського трибуналу, стаття 8 Римського статуту Міжнародного кримінального суду пояснюють природу воєнних злочинів. Таким чином, воєнні злочини є широкою юридичною категорією, яка

включає серйозні порушення міжнародного гуманітарного права в міжнародних та неміжнародних збройних конфліктах. Кожне з цих порушень є окремим кримінальним правопорушенням і тягне за собою міжнародну кримінальну відповідальність [1].

Згідно зі ст. 8 Римського статуту Міжнародного кримінального суду, воєнними злочинами є: грубі порушення Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, а саме будь-яке з таких діянь проти осіб або майна, що охороняються згідно з положеннями відповідної Женевської конвенції; інші серйозні порушення законів і звичаїв, що застосовуються в міжнародних збройних конфліктах у встановлених межах міжнародного права; у разі збройного конфлікту неміжнародного характеру грубі порушення статті 3, спільної для чотирьох Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, а саме: будь-яке з таких діянь, вчинених щодо осіб, які не беруть активної участі у бойових діях, зокрема військовослужбовців, що склали зброю, та осіб, виведених зі строю в результаті хвороби, поранень, тримання під вартою чи з будь-якої іншої причини тощо [5].

Наведена стаття Римського статуту є прикладом того, як воєнні злочини мають бути відображені у національному законодавстві. Вона фактично виступає стандартом, визнаним на міжнародному рівні.

Воєнні злочини, окрім Римського статуту, детально регламентуються також у Женевських конвенціях, зокрема: Женевській конвенції про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі; Женевській конвенції про поводження з військовополоненими; Женевській конвенції про захист цивільного населення під час війни [3].

Крім того, вони також закріплені у трьох додаткових протоколах: Додатковому протоколі до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів; Додатковому протоколі до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру; Додатковому протоколі до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується прийняття додаткової відмітної емблеми [3].

Женевські конвенції вирізняються тим, що їх ратифікувала рекордна кількість держав за мірками міжнародного права – 196. Водночас додаткові протоколи мають дещо нижчий рівень ратифікації: 174, 169 та 79 держав відповідно [3].

Таким чином, незалежно від того, чи ратифікувала держава певну конвенцію, її положення все одно будуть обов'язковими, адже всі норми конвенцій належать до міжнародного звичаєвого права. Це означає, що порушення будь-якої з цих норм стане порушенням міжнародного гуманітарного права. Оскільки, більшість держав світу визнали норми конвенцій обов'язковими та такими, що застосовуються тривалий час у міжнародній практиці, відтак, навіть без ратифікації конвенцій вони зобов'язані дотримуватися норм міжнародного гуманітарного права [3].

Воєнні злочини є викликом для всього міжнародного співтовариства, не тільки залишаючи непоправні шрами в зруйнованих містах і людських жертвах,

але й підриваючи самі принципи міжнародного гуманітарного права, що призводить до безпрецедентної глобальної катастрофи.

У контексті реалій російсько-української війни питання воєнних злочинів постає надзвичайно гостро. Застосування зброї проти цивільного населення набуває системного характеру, до того ж здійснюється масово по всій території держави. Окремі воєнні злочини проти цивільної інфраструктури, зокрема енергетичної системи України, постають у доктрині міжнародного гуманітарного права принципово новими, потребують спрямування всього інтелектуального потенціалу людства на їх ґрунтовне осмислення [4].

Крім того, війна спричинила необхідність термінового доповнення нормативно-правових актів, які врегульовують порядок спеціального досудового розслідування, встановлюють кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність, глорифікацію осіб, які здійснюють збройну агресію, збільшення кількості складів кримінальних правопорушень, пов'язаних із заподіянням шкоди національній безпеці України та відносинам у сфері захисту миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

Цього року Україна зробила важливий крок у зміцненні своєї правової системи та інтеграції до міжнародного кримінального права, ратифікувавши Римський статут Міжнародного кримінального суду. У зв'язку з цим 24 жовтня 2024 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього». Однією з ключових змін стала нова редакція статті 438 Кримінального кодексу України, якій було надано назву «Воєнні злочини». Ця стаття тепер більш чітко окреслює правову відповідальність за вчинення порушень законів і звичаїв війни, враховуючи сучасні міжнародні стандарти, що сприятиме ефективнішому розслідуванню та притягненню до відповідальності винних осіб.

Попри поступовий розвиток сучасного міжнародного права, воєнні злочини набувають нових форм, продовжуючи порушувати законні інтереси держав. Практика нещодавніх збройних конфліктів свідчить про те, що сторони конфлікту часто ігнорують правові позиції одна одної та нехтують основними нормами міжнародного гуманітарного права. Руйнування історичних і культурних пам'яток, насильство, катування та вбивства мирного населення вважалися воєнними злочинами, але винні зазвичай рідко залишалися без покарання.

У підсумку, воєнні злочини залишаються одним із найбільш серйозних порушень міжнародного права, що вимагають ефективного реагування як на міжнародному, так і на національному рівнях. Міжнародне законодавство, таке як Женевські конвенції та Римський статут, задають високі стандарти для боротьби з цими злочинами, тоді як національне законодавство покликане забезпечити їх імплементацію у внутрішню правову систему. Ратифікація Римського статуту Україною та відповідні зміни до національного законодавства є важливими кроками до інтеграції міжнародних принципів правосуддя і зміцнення спроможності держави розслідувати міжнародні злочини.

Список використаних джерел

1. Allahverdiyev A. Defining war crimes: a look to the prosecution by international criminal judicial bodies. *Law Review of Kyiv University of Law*. 2020. № 2. P. 427–433. URL: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.2.2020.84> (дата звернення: 20.11.2024).
2. Визначення воєнних злочинів у міжнародному кримінальному праві. Юридична Газета : вебсайт. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/viznachennya-voennih-zlochiv-u-mizhnarodnomu-kriminalnomu-pravi.html> (дата звернення: 21.11.2024).
3. Виклики, що постали перед Україною в умовах міжнародного збройного конфлікту: воєнні злочини та злочин геноциду. Лабораторія Законодавчих Ініціатив. *Часопис «парламент»*. 2023–2024. № 2. URL: https://parlament.org.ua/wpcontent/uploads/2024/10/ali_chasopys_parliament_genocide.pdf (дата звернення: 21.11.2024).
4. Гончаренко Л. Л., Абламський С. Є. До питання сутності воєнних злочинів через призму російсько-української війни. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2023. № 102. Т. 2. С. 80–89. URL: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.102.80-89> (дата звернення: 21.11.2024).
5. Римський статут Міжнародного кримінального суду. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 20.11.2024).

П'явка І. С.,
студент I курсу магістратури,
факультет інформаційних технологій,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»;
науковий керівник: Ситніченко О. М.,
доцентка кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу,
кандидатка юридичних наук,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»,
м. Київ, Україна

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ ПІДРОБЛЕННЮ ДОКУМЕНТІВ: КРИМІНАЛЬНО ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Підроблення документів – зміна або власне написання документів із метою отримати певні привілеї незаконним чином. Підроблення документів є суспільно небезпечним явищем, посягає на авторитет органів державної влади та інформаційні відносини й створює загрозу для національної безпеки України. Підроблення документів не лише порушує порядок, але й сприяє розвитку корупції на всіх рівнях, що, в умовах війни, створює небезпеку підриву довіри народу до влади через підроблені офіційні документи.

Наразі ми можемо визначити такі види: підроблення офіційних, медичних, фінансових, освітніх, транспортних документів, документів що посвідчують особу, й міжнародних документів.

Для України найбільш поширеним є: підроблення фінансових документів – це приховування або маніпулювання відомостями про доходи задля збагачення. Підроблення міжнародних документів представляє собою зміну візи або дозволів на проживання, сертифікатів для перетину кордону або фальшиві документи іншого громадянства – задля того, щоб виїхати з країни в умовах війни. Сюди також можна віднести підробку офіційних документів, а саме – зміна паспортів, посвідчення або службових документів, що мають юридичну силу, як-от: свідоцтво про шлюб або рішення суду.

У сучасному світі жодна людина не бажає ризикувати своїм життям – у зв'язку з чим поширились випадки підроблення медичних документів.

Підроблення документів є серйозною проблемою в усьому світі. Незважаючи на відповідні заходи протидії, що застосовуються в різних країнах світу, злочинні організації й надалі використовують цей засіб для: відмивання своїх коштів, звільнення своїх людей з-під варті або отримання територій чи привілеїв, порівняно з іншими.

Для прикладу, однією з найскандальніших підробок вважається «Щоденник Гітлера». У 1983 році німецький журнал Stern оголосив, що придбав і збирається опублікувати серію щоденників, які нібито належали Адольфу Гітлеру. Журналісти заявили, що ці документи можуть розкрити нові деталі життя і думок диктатора. За право на публікацію журнал заплатив близько 9,3 мільйонів марок, що в сучасному вимірі становить 15 мільйонів доларів. Щоденники були представлені як унікальні історичні документи, але згодом з'ясувалося, що вони є підробкою. Їх створив німецький художник і фальсифікатор Конрад Куяу, який використав звичайний папір, чорнило та власну уяву.

Так, незважаючи на всі ці випадки, світ продовжує надалі ухвалити закони, які ускладнюють підробку документів. В сучасну еру все більше і більше ми оцифруємо інформацію. Саме через це у Штатах та Європейському Союзі електронний підпис починається прирівнюватись до рукописного підпису. Однією з найстаріших в цьому плані можна вважати Австралію, де вже в 1999 році був прийнятий закон про підробку цифрових документів та підписів й покарання за них залежно від тяжкості злочину.

В Україні також активно здійснюється протидія підробленню документів, хоча в сучасних умовах це досить важко. В Кримінальному кодексі України передбачено відповідальність за такі дії ст. 358. Також, за наявності для того необхідних ознак, такі дії можуть кваліфікуватись за ст. 190 КК України.

Таким чином, можна зробити висновки, що для ефективного запобігання та протидії підробленню документів, необхідно підвищувати рівень правової свідомості суспільства та проводити необхідну інформаційно-роз'яснювальну роботу серед громадян.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 21 листопада 2024 р. № 2341-III (чинний). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. РБК-Україна 5 підрбок що змінили хід історії: від фальшивих реліквій до вигаданих документів URL: <https://www.rbc.ua/rus/stylert/5-pidrobock-shcho-zminili-hid-istoriyi-vid-1730957866.html>
3. Dropbox. Закони про електронний підпис у різних країнах світу. URL: <https://experience.dropbox.com/uk-ua/resources/electronic-signature-laws-around-the-world-a-look-at-esignature-laws-by-country>
4. Міністерство охорони здоров'я України : наказ № 246 від 21.05.2007 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0846-07>

*Різник Г. В.,
студентка III курсу,
факультет міжнародної торгівлі та права,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»;
науковий керівник: Шведова Г. Л.,
доцентка кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»,
м. Київ, Україна*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КАТУВАННЯ

Однією з головних проблем сьогодення в Україні є поширені випадки катування, тому кримінальна відповідальність саме за катування відіграє важливу роль у правовій системі України, оскільки основним завданням держави є охорона прав та свобод людини і громадянина, що включає в себе захист їх життя та здоров'я. Підтвердженням цього факту є закріплення в статті 28 Конституції України положення про те, що ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню [1; ст. 28]. На жаль, у часи сьогодення актуальність таких кримінальних правопорушень тільки зростає, тому притягнення до кримінальної відповідальності за такі дії є необхідною умовою для побудови свідомого та відповідального суспільства.

Аналізуючи національне законодавство, ми визначили, що відповідно до статті 127 Кримінального кодексу України катування – це умисне діяння, спрямоване на заподіяння особі сильного фізичного болю чи морального страждання, вчинене з метою примусити її чи іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі, у тому числі отримати інформацію чи зізнання, або з метою покарати її чи іншу особу за дії, вчинені нею або іншою особою чи у вчиненні яких вона або інша особа підозрюється, або з метою залякування її або інших

осіб [2; ст. 127]. Тобто аналіз вказаних положень доводить, що катування характеризується навмисним заподіянням фізичного чи морального страждання.

Одним із проявів навмисного завдання психічного або фізичного страждання іншим людям є протиправна діяльність з боку працівників правоохоронних органів. Випадки вчинення таких кримінальних правопорушень є досить поширеними в Україні. При їхньому дослідженні та аналізі, варто враховувати той факт, що катування з боку правоохоронних органів певною мірою є латентним злочином, оскільки самі правоохоронні органи збирають статистичну інформацію про вчинювані злочинні діяння. У результаті вчинення таких дій досить часто відомості про факти катування ними приховуються, або відбуваються під певним маскуванням таких фактів під інші менш тяжкі випадки [3; с. 128]. Актуальність вчинення катувань працівниками правоохоронних органів можна підтвердити статистикою, яка була проведена великою кількістю правників. Проте для себе ми відзначили статистичні дані, які були проведені О. А. Мартиненко та Д. А. Кобзіним. За їхніми даними вчинення таких кримінальних правопорушень працівниками правоохоронних органів відповідає близько 30 відсоткам [4; с. 36]. За вказаними даними ми дійшли висновку, що контроль за діяльністю працівників правоохоронних органів у сфері кримінальних правопорушень, які стосуються катувань є недостатнім для того, щоб уникати та запобігати таким прецедентам.

Також одним з найпоширеніших проявів катування є застосування дій, які спричинені в результаті повномасштабного вторгнення, яке відбувається від 24 лютого 2022 року. Такі події підкреслили актуальність та поширеність застосування катувань. Підтвердженням вказаної нами думки є велика кількість випадків вчинення катувань щодо цивільних осіб, які перебувають на тимчасово окупованих територіях та військових, зокрема і військовополонених. Аналізуючи дану форму прояву такого кримінального правопорушення, як катування, яке вчинене під час повномасштабного вторгнення, слід зазначити, що Кримінальний кодекс України, передбачає положення, яке закріплює кримінальну відповідальність за такі дії [5; с. 414]. Стаття 438 Кримінального кодексу України наголошує на тому, що жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням є кримінально караними [2; ст. 438]. Підтвердженням фактів здійснення катувань щодо цивільних осіб та військовослужбовців є статистичні дані, які були висвітлені Генеральним прокурором України Андрієм Костіним та встановлюють, що потерпілими від тортур і нелюдського поводження вже визнано понад 3 800 цивільних і понад 2 200 військовополонених [6].

Розглядаючи право на заборону катувань, не можна не відзначити, що національне законодавство певною мірою адаптується до міжнародних стандартів захисту прав людини. Це відображається через призму аналізу положень національного та міжнародного законодавства. Одними з основоположних міжнародних нормативно-правових актів є Конвенція ООН проти катувань та інших форм жорстокого, нелюдського та принижуючого гідності поводження та покарань [7] та Женевська конвенція про захист

цивільного населення під час війни [8], які описують права військових та цивільних під час збройного конфлікту.

Отже, катування є однією з найпоширеніших проблем в Україні, тому кримінальна відповідальність за катування є досить важливою складовою правової системи України. Аналіз положень та статичних даних щодо здійснення катувань дають підстави вважати, що попри закріплення заборони катувань у кількох нормативно-правових актах, факти його вчинення є поширеними, що підтверджує важливість кримінальної відповідальності за катування та посилення контролю за вчинення таких дій. Національне законодавство адаптується до міжнародних стандартів захисту прав людини, шляхом закріплення права на заборону катувань у кількох нормативно-правових актах. Проте, попри цей факт, ми вважаємо, що кримінальній відповідальності за катування слід приділяти більше уваги та аналізу.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 28. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Кримінальний Кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради*. 2001. № 25–26. Ст. 127, 438 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

3. Михайлик О. Г. Катування як специфічний вид насильства в установах виконання покарань *України. Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія і практика)*. 2019. № 14. С. 126–134.

4. Кримінальна відповідальність за катування в Україні та зарубіжних країнах : навч. посіб. ; за заг. ред. д. ю. н., проф. А. В. Савченка. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2018. 240 с.

5. Катеринчук К. В., Грабчук К. Катування як прояв порушення законів та звичаїв війни. *Національна безпека в умовах війни, післявоєнної відбудови та глобальних викликів XXI століття* : збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції. Житомир : Житомирська політехніка, 2023. С. 413–415.

6. Україна заявляє про 14 тисяч випадків тортур в російському полоні. *Радіо Свобода*. 25.06.2024 р. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/rosiyskyu-polon-zakhyst-vid-tortur/33008657.html>

7. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання № 3484-XI (3484-11) від 26.01.87. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text

8. Женевська конвенція про захист прав населення під час війни від 12 серпня 1949 р. № 995_154. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text

*Савчук С. О.,
студентка III курсу,
факультет міжнародної торгівлі та права,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»;*
*Бурлаченко А. С.,
студентка III курсу
факультет міжнародної торгівлі та права,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»;*
*науковий курівник: Шведова Г. Л.,
доцентка кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»,
м. Київ, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ШАХРАЙСТВА, ВЧИНЕНОГО ШЛЯХОМ НЕЗАКОННИХ ОПЕРАЦІЙ З ВИКОРИСТАННЯМ ЕЛЕКТРОННО-ОБЧИСЛЮВАЛЬНОЇ ТЕХНІКИ

Шахрайство, вчинене шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки – це заволодіння чужим майном або набуття права на нього шляхом обману чи зловживання довірою, яке вчинене за допомогою незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки.

Важливо акцентувати увагу на розбіжностях, що виникають при кваліфікації протиправних дій за ч. 3 ст. 190 КК України. Окремо варто зосередитися на дискусіях науковців щодо критеріїв кваліфікації шахрайства, які викликають неоднозначність у судовій практиці. Проаналізувавши їх позиції та рішення суддів дозволило виявити основні проблеми та різні підходи до інтерпретації цієї норми.

Так, вироком Новомиргородського районного суду Кіровоградської області від 23.08.2011 р. ОСОБА_1 визнана винною в скоєнні злочину, передбаченого ч. 3 ст. 190 КК України. Суд визнав доведеним, що ОСОБА_1 зареєструвалася на сайті інтернет-аукціону. Згодом в ОСОБА_1 виник намір незаконно заволодіти грошовими коштами інших громадян шляхом їх обману через використання оголошень у мережі Інтернет про продаж неіснуючих товарів та отримання за них оплати. У такий спосіб винний, за висновком суду, учинив незаконні операції з електронно-обчислювальною технікою, спрямовані на досягнення протиправної мети незаконного заволодіння грошима. У своєму висновку суд вважає правильною кваліфікацію дій підсудного за ч. 3 ст. 190 КК України, тобто заволодіння чужим майном шляхом обману (шахрайства), учинене повторно, шляхом незаконних операцій із використанням електронно-обчислювальної техніки [1].

Іноді суди перекваліфікують подібні діяння на інші частини ст. 190 КК України та наводять такі обґрунтування. Вироком Луцького міськрайонного

суду Волинської області від 31.07.2012 р. ОСОБА_1 визнана винною у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 190 КК України. Органом досудового слідства дії підсудного кваліфіковані за ч. 3 ст. 190 КК України за кваліфікуючою ознакою «вчинення шахрайства шляхом незаконних операцій із використанням електронно-обчислювальної техніки». На думку суду, указане не знайшло свого підтвердження. Електронно-обчислювальна техніка – це комплекс технічних засобів, призначених для автоматичної обробки інформації в процесі вирішення обчислювальних та інформаційних завдань. Операція з використанням електронно-обчислювальної техніки має бути незаконною, тобто такою, що не відповідає вимогам законодавства. Зважаючи, що підсудним таких дій учинено не було, оскільки перерахування коштів на рахунок через банківську установу або банківським переказом не є незаконною операцією, дії підсудного ОСОБА_1 у вказаних епізодах підлягають перекваліфікації з ч. 3 на ч. 2 ст. 190 КК України [2]. До того ж особа вчинила шахрайство шляхом розміщення неправдивої інформації про продаж неіснуючих товарів і отримання за них передоплати.

Необхідно також розглянути питання про санкцію ч. 3 ст. 190 КК України. О. Кравченко зазначила, що протягом багатьох століть постійно удосконалювалася норма, що встановлює відповідальність за шахрайство, посилюючи суворість покарання за такі дії [3, с. 5–6]. Ю. Шуляк запропонувала скорегувати нижню та верхню межі покарання у вигляді позбавлення волі в бік зменшення широти амплітуди їх коливання в ч. 3 і ч. 4 ст. 190 КК України та запровадити такі додаткові покарання: позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років – для службових осіб; конфіскацію відповідних шкідливих програмних чи технічних засобів, які є власністю винної особи, якщо вони використовуються при вчиненні шахрайства [4, с. 18]. Отже, межі покарання, визначені санкцією ч. 3 ст. 190 КК України, можна вважати, на наш, погляд надто широкими (від 3 до 8 років позбавлення волі). Доцільно було б обмежити межі судового розсуду, встановивши розбіжність між нижньою та верхньою межею санкції на рівні 2–3 років позбавлення волі.

Важливим аспектом є також кваліфікація дій злочинців, що викликає неоднозначність у судовій практиці, різні підходи до трактування норми, що спостерігаються в рішеннях судів, вказують на проблеми з її застосуванням. Випадки перекваліфікації дій з ч. 3 на ч. 2 ст. 190 КК України вказують на те, що суди нерідко не враховують особливостей використання електронно-обчислювальної техніки, що може призводити до несправедливих рішень.

Що стосується санкцій, то існуючі межі покарання в ч. 3 ст. 190 КК України (від 3 до 8 років позбавлення волі) виглядають занадто широкими. Пропонується зменшити ці межі, обмеживши їх розбіжність до 2–3 років, а також запровадити додаткові покарання, що відображають специфіку вчинення шахрайства в умовах сучасної економіки. Вдосконалення кримінального законодавства України щодо шахрайства, вчиненого з використанням електронно-обчислювальної техніки, є необхідним кроком для підвищення ефективності правозастосування і протидії з кіберзлочинністю, це включає в себе уточнення термінології, вдосконалення процесу кваліфікації злочинів, а також

оптимізацію санкцій, щоб забезпечити справедливе покарання для правопорушників.

Отже, кваліфікація шахрайства, вчиненого з використанням електронно-обчислювальної техніки, викликає значні труднощі в судовій практиці України. Суди часто мають розбіжності в підходах до оцінки злочинів такого типу, що призводить до перекваліфікації дій з ч. 3 на ч. 2 ст. 190 КК України, як це видно з наведених прикладів судових рішень. Основна проблема полягає в недостатньо чітких критеріях розмежування цих діянь і в складності встановлення факту незаконної операції з використанням електронно-обчислювальної техніки.

Справедливими є пропозиції науковців щодо вдосконалення кримінального законодавства шляхом уточнення термінології та встановлення чіткіших меж санкцій для забезпечення більш передбачуваного правозастосування. Важливими кроками можуть бути коригування меж покарань та введення додаткових санкцій, що враховують специфіку використання електронно-обчислювальної техніки під час вчинення шахрайства. Таке вдосконалення законодавства сприятиме підвищенню ефективності протидії кіберзлочинності та забезпеченню справедливості в судових вироках.

Список використаних джерел

1. Вирок Луцького міськрайонного суду Волинської області від 31.07.2012 у справі № 0308/8267/12. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/25437127> (дата звернення: 15.11.2024).

2. Вирок Луцького міськрайонного суду Волинської області від 31.07.2012 у справі № 0308/8267/12. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/25437127> (дата звернення: 15.11.2024).

3. Кравченко О. В. Психологічні особливості шахрайства : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.06 «Юридична психологія». URL: <https://uacademic.info/ua/document/0405U003705>

4. Шуляк Ю. Л. Кримінальна відповідальність за шахрайство: порівняльно-правове дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». URL: <https://uacademic.info/ua/document/0411U002053>

*Сальник С. С., Музиченко К. В.,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»;
науковий керівник: Шведова Г. Л.,
доцентка кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»,
м. Київ, Україна*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Актуальність дослідження полягає в значному поширенні явища торгівлі людьми. Наразі, під час воєнного стану, збільшилась верства вразливого населення, яка залишилась без своїх домівок і, рятуючи себе та свої сім'ї, змушена змінити місце проживання і починати все спочатку в межах України чи закордоном, стаючи мішенями для торгівців людьми. Неодноразово від цих людей можна було почути, як їх чи їхніх дітей намагалися викрасти з невідомими цілями, а скільки ще існує справ, про які ми ніколи не дізнаємось.

Державні заходи є важливим елементом протидії торгівлі людьми, оскільки саме вони дозволяють довести факт вчинення цього правопорушення, а також притягнути до відповідальності за ці дії. Держава також захищає своїх громадян від цього явища не тільки в межах України, а й за її межами. Відповідно до статті 5 Закону України «Про протидію торгівлі людьми» від 20.09.2011, суб'єктами, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, є: Президент України, Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади, місцеві органи виконавчої влади, закордонні дипломатичні установи України, заклади допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми [1].

Через вторгнення Російської Федерації, кількість внутрішньо переміщених осіб збільшилась і почали з'являтися повідомлення про підозрілі випадки торгівлі людьми серед населення, яке виїжджає з України.

Відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року», оптимальним варіантом розв'язання цієї проблеми є запровадження єдиної політики з протидії торгівлі людьми на центральному та місцевому рівні, у співпраці органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадських і міжнародних об'єднань тощо. Також серед інших запропонованих методів були висвітлені такі, як: проведення інформаційно-просвітницької роботи із залученням громадських об'єднань та розповсюдження інформаційних матеріалів серед українських біженців за кордоном з метою протидії торгівлі людьми та ведення чат-бота для пошуку інформації про способи убезпечення від торгівлі людьми. Крім того, були зазначені інші методи, які відображають вирішення цього питання завдяки державним заходам [2].

Основними напрямками державної політики у сфері протидії торгівлі людьми є: попередження торгівлі людьми шляхом підвищення рівня обізнаності

населення, превентивна робота, зниження рівня вразливості населення, подолання попиту; протидія із злочинністю, шляхом виявлення злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, осіб, причетних до скоєння кримінального правопорушення, притягнення їх до відповідальності; надання допомоги та захисту особам, які постраждали від торгівлі людьми, шляхом удосконалення системи відновлення їхніх прав, надання комплексу послуг, впровадження механізму взаємодії суб'єктів у сфері протидії торгівлі людьми [1].

Серед основних напрямків протидії є не тільки виявлення і притягнення осіб, які вчинили це кримінальне правопорушення, до кримінальної відповідальності, а також знаходження шляхів попередження торгівлі людьми та підвищення обізнаності населення. Не всі випадки торгівлі людьми отримують своє завершення у вигляді притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які його вчинили, та порятунку жертв. Багато справ так і залишаються нерозкритими та невідомими. Для зменшення кількості постраждалих та збільшення відсотка розкриття справ і порятунку жертв так важливо підвищувати обізнаність населення про це явище, оскільки кожен із нас, незалежно від віку, раси чи статі, може стати жертвами торгівлі людьми.

Найперше правопорушники можуть замаскуватися під друзів, спілкуватися з жертвою довгий час і вливатися в довіру. У деяких випадках це відбувається підозріло нав'язливо, але існують і такі, які підбираються непомітно і поступово. Існує також інший шлях, через родичів або вже існуючих друзів, які збираються їхати за кордон або тільки повернулися звідти. Людина не завжди може знати, що її завербували, іноді їй самій загрожує небезпека і вона пропонує своєму знайомому поїхати разом з нею. Звісно, є певний відсоток людей, які здійснюють ці дії за певну доплату з боку викрадачів людей.

Рекомендації: ретельно перевіряти всі пропозиції працевлаштування, навіть якщо вони надійшли від найближчих. Якщо будуть помічені підозрілі моменти в цій роботі, потрібно звернутися до компетентних організацій та юристів.

Торговці людьми також можуть діяти через агентства з працевлаштування. Згідно з законодавством України, агенція з працевлаштування повинна мати ліцензію на працевлаштування громадян України за кордоном, а також власний сайт з повним переліком послуг. При цьому, країни і професії, що вказані в ліцензії, за якими ця агенція має право працевлаштувати українців за кордоном, повинні співпадати з інформацією на сайті.

Запобігти цьому можна шляхом перевірки ліцензії на працевлаштування громадян України за кордоном за обраною професією саме в тій країні, куди пропонують поїхати. Також уважно перечитати контракт, він має виглядати як офіційний документ і бути складений в 2-х примірниках, українською мовою та мовою країни призначення. Переклад контракту має бути здійснений незалежним перекладачем, завірений нотаріально та перевірений юристом. У контракті всі пункти мають бути чіткі і зрозумілі, там не має бути таких висловів, як «інші види робіт», «на вимогу/розсуд роботодавця» тощо. Для легального працевлаштування за кордоном необхідно мати відповідну візу. Також не підписувати документи без ретельного дослідження [3].

Жертвою торгівлі людьми також можна стати під час відпочинку, людину можуть викрасти в номері готелю або під час подорожі по маршрутах.

Рекомендації: зупинятися в готелях з гарною репутацією, подорожувати по перевірених маршрутах в великих групах.

Узагальнюючи вищезазначене, ми можемо визначити, що через вторгнення Російської Федерації на територію України та збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб, вирішення цього питання постало більш гостро перед органами державної влади. Не менш важливу роль відіграє розповсюдження інформації через різні засоби масової інформації про те, як уникнути цього. Її має знати кожна людина, оскільки стати жертвою торгівлі людьми може кожен з нас. Для того, щоб оберегти себе від торгівлі людьми, варто ретельно обдумувати пропозиції, на які погоджуватись, а також перевіряти інформацію про запропоновану роботу та не зустрічатися з незнайомими іноземцями за кордоном.

Список використаних джерел

1. Про протидію торгівлі людьми. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#n2>
2. Про затвердження Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/496-2023-p#n2>
3. Як не стати жертвою торгівлі людьми. Методи вербування. *Підгородненська міська територіальна громада*. URL: <https://pidgorodne.otg.dp.gov.ua/novini-ta-podiyi/novini/yak-ne-staty-zhertvoiu-torhivli-liudmy-metody-verbuvanniia>

Сеник С. М.,
*студент V курсу, МЮс-24-1,
ЗВО «Університет Короля Данила»;
науковий керівник: Луцький Р. П.,
директор Науково-дослідного інституту
імені Академіка Івана Луцького,
доктор юридичних наук, професор,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна*

ЦІННІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІАЛІЗМУ ДЛЯ СУЧАСНОГО ПРОЦЕСУ РОЗБУДОВИ НАШОЇ ДЕРЖАВИ

Український конституціоналізм має глибоке історичне коріння, тяглість і свої особливості. Найголовніші з них – український конституціоналізм розвинувся під впливом європейських країн, які першими почали його формувати; заснований на ідеях прав та свобод людини, верховенства права та демократії. Ці засади формувалися протягом століть відповідно до

національного характеру українців, способу життя, цінностей і суспільних відносин.

Середньовічна передісторія українського конституціоналізму – від «Руської Правди» до Литовських статутів. «Руська Правда» почала укладатися в XI столітті за князювання Ярослава Мудрого. Це перша відома кодифікація права на українських територіях, яка наслідувала законодавчі акти германських та англосаксонських держав Європи. Акцент на правах різних станів, власності, судочинстві. У Литовських статутах було кодифіковано право Великого Князівства Литовського. Три редакції статутів (1529, 1566, 1588 років) написані слов'янською мовою увібрали в себе правові традиції Русі та середньовічної Європи. Встановлювали межі князівської влади і захищали права різних суспільних станів [1].

Зародження вітчизняної конституційної думки, пов'язане із революцією під проводом Богдана Хмельницького та відродженням козацької державності (2-га половина XVII–XVIII століть). Внутрішній устрій, соціально-економічний розвиток, права та вольності козацтва визначали гетьманські універсали, зокрема Богдана Хмельницького, а також міжнародні договори (наприклад, Зборівський між козаками і польським королем Яном Казимиром). Березневі статті Богдана Хмельницького регламентували політичне, правове, фінансове і військове становище України після Переяславської ради. Гадяцький трактат передбачав створення Великого Князівства Руського у складі Речі Посполитої. Вагомою віхою тогочасного розвитку конституційної думки України стала Конституція Пилипа Орлика 1710 року – «Договір та встановлення прав і вольностей Війська Запорозького та всього вільного народу Малоросійського між Ясновельможним гетьманом Пилипом Орликом та між Генеральною старшиною, полковниками, а також названим Військом Запорозьким, що за давнім звичаєм і за військовими правилами схвалені обома сторонами вільним голосуванням і скріплені найяснішим гетьманом урочистою присягою». За змістом це був документ, який в політико-правових поняттях того часу обґрунтував право України на державну самостійність та її державний устрій [2].

Його прийняття стало справді великою подією, оскільки засвідчувало політичну зрілість козацької держави. «Договір» відображав світоглядні цінності козацької старшини XVII–XVIII століть, її прагнення унормувати життя за власними звичаями, традиціями й законами, враховував також інтереси й інших станів – духовенства, міщанства, купецтва і селянства, об'єднаних у поняття «народ».

Формування конституційних ідей після втрати державності (кінець XVIII – початок XX століть). Власні конституційні проекти розробили Микола Костомаров у «Книзі буття українського народу», Михайло Драгоманов у праці «Вільна спілка», учасник Кирило-Мефодіївського братства Георгій Андрузький у «Начерках Конституції Республіки», Загалом кирило-мефодіївці в умовах посилення реакції в часи імператора Миколи I декларували ідеї республіканського устрою, демократичного правління, громадянських прав, а ідеалом державності у них була федерація слов'янських народів. На Західній Україні тоді сформувалися конституційно-правові погляди соціал-демократів

Остапа Терлецького та Івана Франка. На початку ХХ століття під впливом революції 1905–1907 років в Російській імперії на українських теренах конкурували конституційних концепцій – соціал-демократична Михайла Грушевського, консервативна В'ячеслава Липинського та Стефана Томашівського, націократична Миколи Міхновського [3].

Конституційний процес в добу Української революції 1917–1921 років. 29 квітня 1918 року Мала Рада схвалила «Статут про державний устрій, права і вольності УНР». Цей документ не набув чинності через державний переворот гетьмана Павла Скоропадського. 13 листопада того ж року ухвалили Тимчасовий основний закон про державну самостійність українських земель колишньої Австро-Угорської монархії, який слугував конституцією Західноукраїнської Народної Республіки. Проекти українських конституцій розроблялися навіть тоді, коли шанси відстояти незалежність виглядали примарними. У роки революції з'явилося кілька ґрунтовних розробок, зокрема представлений Урядовою комісією УНР із вироблення Конституції Української

Держави. Конституційні проекти Української революції заклали основи державницької традиції УНР. Подальший розвиток вони отримали в програмних документах Української головної визвольної ради.

Конституційні ініціативи українського визвольного руху ХХ століття. Традиції державного будівництва продовжив 15 березня 1939 року в Хусті Сойм Карпатської України, проголосивши її незалежність і ухваливши два закони зі статусом конституційних, які визначали форму державного правління [1].

У липні 1944 року неподалік села Недільна на Львівщині відбулися Установчі збори УГВР. Збройна частина українського визвольного руху (УПА) отримала політичне представництво. Ідеологія та принципи формування УГВР були спрямовані на консолідацію всіх національних сил і відзначалися демократичністю. На Зборах ухвалили Універсал, Платформу і Тимчасовий устрій, які також вважаються важливим джерелом української конституційної думки. Вища законодавча влада стала компетенцією Великого збору УГВР, а виконавча – Генерального секретаріату. Президентом УГВР обрали колишнього члена Центральної Ради, уродженця Полтавщини Кирила Осьмака. Українська головна визвольна рада керувала боротьбою УПА до кінця 1950-х років.

В УСРР / УРСР у різний час було ухвалено чотири конституції. Вони хоч і проголошували Україну суверенною державою, але насправді були лише формальним прикриттям колоніального становища України та панування в ній тоталітарного режиму. Основний документ був цілковитою формальністю – передбачав можливість виходу кожної республіки зі складу СРСР, але не надавав жодного механізму. Новітній конституційний процес нерозривно пов'язаний із відновленням української державності. Творення Конституції розпочалося із ухваленням Декларації про державний суверенітет України 16 липня 1990 року.

З розпадом СРСР та ухваленням Акта проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року національна законотворчість активізувалася [2].

Всеукраїнський референдум засвідчив підтримку проголошення незалежності України. Більшість країн світу визнали Україну суверенною державою. Робота над прийняттям Основного Закону незалежної України

почалася в 1992-му і тривала майже 4 роки. Періодично її супроводжували гострі дискусії, зокрема, – довкола державних символів, державної мови, статусу Криму тощо. Вони, можна сказати, відобразили протистояння між тією частиною політичних сил, які тяжіли до радянського минулого, і тими, що прагнули утвердити і зміцнити незалежну державу [3].

28 червня 1996 року після безпрецедентного за тривалістю й напругою засідання, що увійшло в історію під назвою «Конституційна ніч», Верховна Рада 315 голосами ухвалила Конституцію України.

Конституція України була прийнята Верховною Радою о 9:20 ранку 28 червня 1996 року. Депутати весь день і всю ніч працювали над проектом, залишаючись у сесійній залі без перерв. «За» ухвалення Основного закону проголосували 315 народних депутатів. Конституція України 1996 року стала першою загальновизнаною у всьому світі Конституцією незалежної Української держави. Вона визначає основи суспільного і державного ладу, права і свободи людини й громадянина, порядок організації і функціонування органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Декілька цікавих фактів про Основний закон подано нижче.

1. Процес підготовки Конституції України тривав шість років – з 1990 до 1996 рік.

2. Усього було запропоновано 15 проектів Конституції України – від Конституційної комісії, політичних партій, науковців.

3. Конституція України могла бути не прийнята 28 червня, адже напередодні історичного засідання парламенту Президент України видав указ про проведення всеукраїнського референдуму 25 вересня 1996 року про прийняття нової Конституції України. Однак після прийняття Конституції, цей указ був скасований.

4. Міжнародне співтовариство схвалило Конституцію України, назвавши її однією з найдемократичніших у світі.

5. 22 серпня 2011 року у Києві була презентована перша мініатюрна Конституція України. Конституція в мініатюрі розміром 21x32 мм має 160 сторінок, на яких вручну були написані близько 9,5 тис. букв. Кожна з цих літер має розмір не більше 1 мм. Текст книги написаний індійською тушшю. Сама ж мініатюра виконана зі спеціального тонкого паперу [4].

Список використаних джерел

1. Офіційний портал гірської сільської ради «Як усе було: історія Українського конституціоналізму». URL: <https://gora-rada.gov.ua/>

2. Полтавський юридичний інститут «Історія розвитку конституціоналізму в Україні». URL: <http://pli.nlu.edu.ua/wpcontent/uploads>

3. Національна бібліотека «Український конституціоналізм історія встановлення та перспективи розвитку». URL: https://pravoizdat.com.ua/index.php?route=product/product/download&product_id=4794&download_id=1625

4. Врадіївська селищна рада. Історія українського конституціоналізму. URL: <https://vradiivska-gromada.gov.ua/news/1719471497/>

Сищікова А. В.,
студентка III курсу,
факультет міжнародної торгівлі та права,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»;
Волочій О. І.,
студентка III курсу,
факультет міжнародної торгівлі та права,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»;
науковий керівник: Шведова Г. Л.,
доцентка кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»,
м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ

Кримінальна відповідальність за воєнні злочини є важливою складовою кримінального права України, яке знаходиться під впливом міжнародних норм і стандартів. Воєнні злочини, що передбачають як порушення законів та звичаїв війни, вчиняються як державними органами, так і окремими особами, які беруть участь у збройних конфліктах. Україна, як учасник численних міжнародних угод і конвенцій, зокрема Римського статуту Міжнародного кримінального суду, має зобов'язання забезпечити відповідальність за скоєння воєнних злочинів. Особливістю кримінальної відповідальності за воєнні злочини в Україні є те, що цей інститут права має як міжнародно-правову, так і національну правову основу, що дозволяє притягнути до кримінальної відповідальності осіб за порушення законів та звичаїв війни в умовах збройних конфліктів, зокрема агресії проти України. Тема кримінальної відповідальності за воєнні злочини є надзвичайно актуальною в умовах сучасних воєнних конфліктів, зокрема, у зв'язку з агресією проти України, що поставила на порядок денний питання правосуддя та справедливості в умовах війни.

Термін «воєнний злочин» став широко відомим у суспільстві, оскільки активно обговорюється під час воєнних конфліктів. Щодня в медіа публікуються новини про військові кримінальні правопорушення, скоєні російськими військовими. Здається, що всі розуміють, що таке військові кримінальні правопорушення і чим вони відрізняються від актів агресії або загально кримінальних правопорушень (наприклад, крадіжок чи вбивств). Однак при більш детальному розгляді питання, стає очевидним, що воно є складним і потребує професійного пояснення та тлумачення [1, с. 47].

Термін «воєнні злочини» не є частиною термінології кримінального права України, оскільки законодавець не використовує його у чинному кримінальному законодавстві, яке регулює відповідальність за злочини. Однак цей термін широко застосовується у кримінальному праві та судовій практиці при

дослідженні міжнародних злочинів, зокрема при застосуванні статті 438 Кримінального кодексу України про порушення законів та звичаїв війни або під час вирішення інших питань кримінального права в контексті міжнародного права [2].

В. В. Ємельяненко та К. М. Оробець визначають військові кримінальні правопорушення як суспільно небезпечні діяння, що порушують порядок застосування збройної сили в умовах війни чи військового конфлікту, що є частиною кримінального законодавства України [3, с. 131]. М. В. Піддубна трактує військові кримінальні правопорушення як протиправні діяння, що порушують основоположні принципи міжнародного права щодо ведення збройних конфліктів, визначаючи їх злочинність через міжнародне кримінальне право [4, с. 99].

Щодо відповідальності за військові кримінальні правопорушення в контексті російсько-української війни, Денакпон Чобо зазначає, що Путін може бути притягнутий до відповідальності через ланцюжок рішень командирів, оскільки він не вжив необхідних заходів для запобігання або припинення цих правопорушень. Ці правопорушення, скоєні в Україні, можуть бути кваліфіковані як злочини проти людяності, що є нападом на мирне населення в широкому чи систематичному масштабі [5, с. 19].

Також важливо відзначити, що у справах про військові кримінальні правопорушення існують специфічні особливості доказування, зокрема, через норму ст. 438 КК України, яка передбачає визнання військових кримінальних правопорушень тільки при доведенні відповідних обставин. Крім того, необхідно встановити контекстуальні обставини, які мають причинно-наслідковий зв'язок з іншими елементами доказування [6, с. 397].

З початком воєнного стану правоохоронці, зокрема підрозділи Нацполіції, зіткнулися з новими викликами щодо документування наслідків військових кримінальних правопорушень. Вони працюють у тісній взаємодії з прокуратурою та СБУ, проводячи огляди місць влучень артилерійських снарядів, катівень, де тортували громадян України, а також вилучаючи важливі речові докази. Однак методологічні підходи до цієї діяльності почали розроблятися вітчизняною наукою лише нещодавно, що підвищує важливість досліджень у цій сфері для ефективного реагування та документування військових кримінальних правопорушень.

Питання військових правопорушень є надзвичайно складним і багатогранним, що вимагає глибоких юридичних досліджень і професійного підходу до кваліфікації таких діянь. Незважаючи на загальне розуміння цього терміну в суспільстві, існує потреба в більш чіткому визначенні і поясненні, зокрема в контексті українського законодавства та міжнародного права. Визначення та розслідування військових правопорушень є критично важливим для притягнення до відповідальності винних осіб і для забезпечення правосуддя у випадках порушення міжнародних норм війни. Особливо важливою є роль правоохоронних органів та їхня взаємодія з іншими державними структурами, оскільки від їхньої роботи залежить ефективність документування правопорушень і здійснення належного контролю за виконанням міжнародних

зобов'язань. Водночас, для успішного розслідування військових кримінальних правопорушень необхідно постійно удосконалювати методологічні підходи та правову базу, враховуючи специфіку доказування і контекстуальні обставини.

Кримінальна відповідальність за воєнні злочини в Україні є важливим елементом національного кримінального законодавства, яке відповідає міжнародним стандартам і нормам. Притягнення до кримінальної відповідальності за воєнні злочини сприяє не тільки покаранню винних осіб, але й зміцненню правопорядку, прав людини та міжнародної безпеки. Законодавство України передбачає чіткі механізми кримінального переслідування осіб, що скоїли воєнні злочини, незалежно від їхнього статусу чи позиції. Однак для більш ефективної реалізації цих норм необхідне посилення міжнародної співпраці, розвиток правозастосовної практики та забезпечення належних умов для справедливих судових процесів. Україна продовжує боротися за справедливість, притягуючи до відповідальності осіб, які порушують закони війни, тим самим сприяючи відновленню миру і стабільності в регіоні.

Список використаних джерел

1. Волощук О. В. Воєнні злочини під час війни: поняття, ключові ознаки та відмежування від інших кримінальних правопорушень. *Юридичний вісник*. 2024. № 3. С. 46–53.
2. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Ємельяненко В. В. Воєнні злочини: поняття, особливості та співвідношення з військовими кримінальними правопорушеннями за Кримінальним кодексом України. *Наукові інновації та передові технології*. Серія «Право». 2022. № 11 (13). С. 123–136.
4. Поддубна М. В. Воєнні злочини в кримінальному праві України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 40. Т. 2. С. 98–101.
5. Tchobo D. L. R. Potential international crimes in Ukraine: should atrocities in Bucha be classified as genocide, war crimes, or crimes against humanity? *Право і безпека*. 2022. № 2 (85). С. 13–20. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2022.2.01>.
6. Глов'юк І. В., Тетерятник Г. К. Контекстуальні елементи у провадженнях щодовоєнних злочинів: предмет доказування *suigeneris*. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 394–398.

*Степанченко А. В., Дума А. С.,
студентки II курсу,
факультет міжнародної торгівлі та права,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»;
науковий керівник: Шведова Г. Л.,
доцентка кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»,
м. Київ, Україна*

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА СТ. 286-1 КК УКРАЇНИ

На думку Р. І. Сибіриної, «під алкогольним сп'янінням, з юридичної точки зору, мають на увазі психічний стан людини, який виникає внаслідок вживання алкогольних напоїв (алкогольної інтоксикації), що призводить до фізіологічних, психічних, вегетативних і неврологічних розладів. Вважається, що при алкогольному сп'янінні зберігається здатність людини усвідомлювати свої дії та свідомо керувати ними, хоча і в дещо обмеженому вигляді. Тому це дозволяє суддям визнавати таких осіб осудними. Медичне визначення алкогольного сп'яніння трактується як гостра алкогольна інтоксикація, що настала внаслідок вживання алкоголю і залежить від процесів резорбції та елімінації». Ми погоджуємося з думкою науковців, що людина вважається осудною, тому що вона свідомо вживала алкоголь перед тим як сісти за кермо [1].

Вплив алкоголю на водія можна проаналізувати з точки зору інтелектуального та вольового моменту суб'єкта правопорушення. Щодо інтелектуального моменту, алкоголь суттєво руйнує когнітивні функції людини, знижуючи здатність оцінювати можливість настання наслідків через свої дії. Водій, який перебуває в стані алкогольного сп'яніння, частіше переоцінює свої навички керування, зменшується увага до деталей, таких як дорожні знаки або не звертає увагу на інших учасників дорожнього руху. Сп'яніння знижує реакцію, яка є вкрай важливою на дорозі в разі несподіваної ситуації. Якщо розглядати вольовий момент, алкоголь пригнічує волю та самоконтроль. Випивши, водій може втратити здатність дотримуватись правил та нормативів на дорозі. Водій піддається більшим ризикам, адже людина в стані алкогольного сп'яніння не здатна в повній мірі контролювати свою поведінку наражаючи цим самим не тільки себе, а й інших учасників дорожнього руху [2].

Щодо характеру порушення правил дорожнього руху, пов'язані з сп'янінням мають в більшості випадків більш тяжкі наслідки, тому що вживання різних алкогольних або наркотичних речовин, призводить до уповільнення роботи мозку, зменшує увагу. Правопорушення, пов'язані із керуванням транспортним засобом в стані сп'яніння є одним із найнебезпечніших та найпоширеніших правопорушень на дорозі [3]. На жаль, халатне відношення водіїв до правил дорожнього руху, а саме вживання алкоголю призводить до настання тяжких наслідків не лише для водія, а й для оточуючих. Через вживання наркотичних речовин у водія можуть з'являтися галюцинації, що також може

призвести до настання тяжких наслідків [4]. Дослідивши, статистику ми виявили, що на 2023 рік було скоєно 790 аварій за участю нетверезих водіїв, що призвело до загибелі 91 особи, також було травмовано 1031 особа.

Стаття 286-1 ККУ є важливою для регулювання безпеки дорожнього руху. Вона встановлює кримінальну відповідальність за порушення правил безпеки під впливом алкоголю, наркотичних речовин чи лікарських препаратів, які знижують увагу та швидкість реакції [5].

Список використаних джерел

1. Сибірна І. Р. «Правове регулювання проведення судово-медичної експертизи алкогольного та наркотичного сп'яніння у водіїв транспортних засобів». URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journalpaper/2019/nov/19924/sibirnagaryak.pdf>

2. Вплив алкоголю на поведінку водія: між ризиком та відповідальністю. *Дорожній адвокат*. URL: <https://doradvokat.com.ua/vplyv-alkogolyu-na-povedinku-vodiya-mizh-ryzykom-ta-vidpovidalnistyu/amp/>

3. Острогляд О. В. «Кримінальна відповідальність за керування транспортним засобом в стані сп'яніння». URL: <https://visnyk.iful.edu.ua/wp-content/uploads/2019/08/160-168-719.pdf>

4. Особливості захисту у кримінальних провадженнях по злочинах, передбачених ст. 286 КК України. *Офіційний вебпортал Юрліги*. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/215266_osoblivost-zakhistu-u-krimnalnikh-provadhennyakh-po-zlochynakh-peredbachenikh-st-286-kk-ukrani

5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

Стефанишин Р. М.,
студент I курсу, МАс-24-1,
факультет суспільних і прикладних наук,
ЗВО «Університет Короля Данила»;
науковий керівник: Луцький Р. П.,
директор Науково-дослідного інституту
імені Академіка Івана Луцького,
доктор юридичних наук, професор,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна

АДАПТАЦІЯ ІНДУСТРІАЛЬНИХ ПРОСТОРІВ ДЛЯ ГРОМАДСЬКИХ ПОТРЕБ

Адаптація промислових об'єктів для громадських потреб набуває важливості у сучасному міському плануванні, оскільки зростає потреба у переосмисленні їхньої ролі та функцій. Промислова спадщина часто сприймається як застаріла й непридатна для нових завдань, але дослідження

доводять багатогранність таких об'єктів. Кожен випадок потребує індивідуального підходу для збереження історичних елементів і надання їм нового суспільного значення, що дозволяє створювати сучасні простори для розвитку громад.

Порівнюються різні стратегії повторного використання постіндустріальних об'єктів в Україні: знесення та заміна новою будівлею, реконструкція для громадських і культурних потреб, а також адаптація для приватного використання [3]. Дослідження містять уроки поводження з постіндустріальною архітектурою в сучасному місті. Ці уроки будуть особливо актуальними для відбудови України та рішень щодо її культурної спадщини.

Індустріалізація значно вплинула на українські міста, створивши великі промислові райони на околицях і перетворивши східні міста, як-от: Краматорськ, Слов'янськ та Бахмут, на монопромислові центри [4]. Після Другої світової війни в складі СРСР міське планування концентрувалося навколо промислових зон, де радянські архітектурні принципи об'єднували житло, роботу, освіту і відпочинок. Сьогодні цей підхід зберігає свій потенціал для реструктуризації міст, особливо через інтеграцію нових транспортних маршрутів і екологічних технологій [1].

Пізнє звернення України до проблем промислової архітектури пов'язане з переходом від ідеологічного до капіталістичного планування, що спричинило інфраструктурні та екологічні проблеми. Відновлення промислових об'єктів здебільшого зосереджено у великих містах, таких як Київ та Харків, з акцентом на креативні індустрії. У менших містах, як Полтава чи Луцьк, ревіталізація переважно орієнтована на комерційні потреби. Зусилля щодо адаптації включають дослідження з громадою та експертами, що заклали основу для подальших трансформацій промислової спадщини [8].

Приклади адаптації промислових просторів обрані через їх розташування в центральній частині міст, вплив на міський розвиток, схожий період будівництва та стилістичні риси. Загалом ці об'єкти не підпадають під охорону, тож власники мають значну свободу для перепланування чи знесення. Для аналізу подано приклади з Івано-Франківська (машинобудівний і хімічний центр із 18% промислових зон), Харкова (науковий центр із 10% промислових площ) і Полтави (центр транспортних магістралей із 18% промислових територій) [5].

У процесі аналізу об'єктів постіндустріальної спадщини в Україні були виявлені труднощі з їх правовим статусом та сприйняттям, що ускладнює впровадження нових функцій для таких просторів [7]. Існує залежність між географією об'єктів та характером їх адаптації: у західних містах, як Івано-Франківськ, промислові комплекси трансформуються у культурні та громадські хаби, тоді як на сході, зокрема в Харкові, зростає попит на простори для IT-індустрії та наукових досліджень, що сприяє розвитку відповідних кластерів для локальних фахівців.

Ревіталізація постіндустріальних зон сприяє оновленню міського середовища, підтримуючи:

- містобудування: нові транспортні та пішохідні зв'язки, повторне використання занедбаних ділянок;

- економіку: створення робочих місць, розміщення переміщених підприємств;
- екологію: очищення забруднених зон, озеленення, енергоефективність;
- соціальну сферу: створення просторів для громадян, покращення безпеки.

Дисонансна спадщина, нерозуміння якої викликає негативну реакцію, зокрема відображена у знесенні (Полтава), інноваційній реконструкції (Івано-Франківськ), та джентрифікації для офісів ІТ-компаній (Харків).

Випадки є типовими для свого регіону і раніше в цьому сенсі не досліджувалися.

Це випадки:

- знесення Полтавського машинобудівного заводу як найпростіший варіант вирішення проблеми (заміна на нові житлові будинки);
- реконструкція машинобудівного заводу «Промприлад» як інноваційного центру розвитку міста на основі імпаکت-інвестування;
- трансформація фабрики сортування та зберігання зерна в офіс ІТ компанії (приклад джентрифікації).

Світова практика ревіталізації промислових будівель доводить, що найоптимальнішим варіантом є багатофункціональність (наслідуючи такі приклади, як Medialab у Мадриді, Art Inkubator у Лодзі, Jatka 78 у Празі, Melkweg в Амстердамі та ін.) [2]. Промислові приміщення також можуть бути ідеальним місцем для різноманітних культурних об'єктів, ІТ-центрів, дослідницьких компаній тощо, оскільки навіть на відносно невеликих ділянках землі економічно доцільно створити необхідну інфраструктуру. Такі проєкти цілком реально реалізувати в Україні, і легше це робити в колишніх промзонах, аніж запускати з нуля технопарки за містом чи створювати галереї для молодих художників у центрі міст із захмарною орендною платою.

Простір Промприлад. Реновація в Івано-Франківську пішов шляхом, запропонованим Лейпцизькою хартією 2007 року. Інтеграція функцій у містах, збалансований і поліцентричний розвиток, де жителі стають ближчими до послуг і продуктів, створює нові зв'язки, знання та взаємодії. Комплекс розташований на площі 4,05 га (на розі вулиць Мельника та Перемоги України) в 15 хвилинах ходьби від центру міста. Машинобудівний завод, частина якого переобладнується, ще не повністю вийшов з промислового використання і поки працює приблизно на 10% потужності. Це дає можливість поєднати теоретичні розробки малого бізнесу та молодих стартапів з реальним виробничим процесом та реалізацією своїх ідей у практичній площині [11].

Проєкт «Промприлад. Реновація» є прикладом інноваційного центру розвитку міста за чотирма напрямками (освіта, мистецтво, нова економіка та містобудування) на основі імпаکت-інвестування: інвестори фінансують соціальну ініціативу, стають співвласниками заводу та отримувати дивіденди. Завод поступово перебудовується під офісні приміщення, лабораторії, цехи, виставкові та розважальні центри, готель і хостел, фермерський ринок, ресторани.

Головне завдання ревіталізації старого заводу, застосованого у випадку Івано-Франківська, – допомогти місту та регіону вийти на якісно новий рівень,

перезапустити старі системи, відкрити можливості, яких не було за часів Радянського Союзу, і вивести їх на світові ринки не лише економічно, але й культурно та освітньо. Ідея полягає в тому, щоб спонукати людей створювати повноцінне життя в Івано-Франківську, а не переїжджати в інші регіони. Звичайно, в майбутньому існує ризик джентрифікації. Це процес, під час якого колишні промислові зони змінюють свій вигляд, і через це туди переселяються заможні жителі, витісняючи бідніші верстви населення. Це породжує питання про те, чи пожвавлення провокує соціальну нерівність.

Джентрифікація спостерігається у випадку Fabrika.Space у Харкові. Проєкт працює повністю на комерційній основі і повністю залежить від власників самої будівлі – IT-компанії Pics.io. Це унікальне місце стало втіленням класичного лофт і стилю сучасного мінімалізму і користується популярністю в певних колах; але він не є «загальнодоступним» для всіх громадян. Самі засновники називають його «центром тяжіння розуму, майстернею ідей та відпочинку», працюючи в коворкінгу, відвідуючи лекції, конференції, семінари в зоні події чи розвитку району чи міста. Це автоматично знижує функціональність адаптованого промислового об'єкта [9].

Представлені українські приклади показують різні підходи до промислової спадщини. Тут і повне знесення (випадок Полтави), і ревіталізація з адаптацією до сучасних вимог і реалій суспільства (випадок Івано-Франківська), і процес джентрифікації та обмеження (випадок Харкова). Кожен приклад унікальний, і неможливо оцінити їх успіх у довгостроковій перспективі. Найголовніше, що ці процеси переоцінки такої дисонансної спадщини відбулися, і є розуміння того, що промислові об'єкти як компоненти міського середовища не можуть бути відокремлені від міста, а мають трансформуватися відповідно до інших процесів розвитку.

Ревіталізація промислових об'єктів є важливим напрямом для збереження ресурсів та адаптації простору до сучасних потреб. В Україні традиційно переважає практика знесення таких будівель, хоча в інших країнах активно застосовують повторне використання. Для успішної адаптації необхідно враховувати контекст кожного об'єкта, забезпечувати інтеграцію в міське середовище, зберігати історичний вигляд та відповідати вимогам потенційних користувачів. Важливим є також економічне обґрунтування таких проєктів, що допоможе мінімізувати витрати та збільшити ефективність використання цих об'єктів [10].

Ці тематичні дослідження представляють різні процеси міського та промислового розвитку. Вони також передають різні уявлення про потенціал колишніх промислових об'єктів. Вивчення суперечностей дисонансної спадщини, такої як українська індустріальна спадщина, має важливе значення для розуміння розвитку, який може призвести до руйнування та важкої трансформації.

Незважаючи на відмову від символів радянського минулого, є способи переосмислити дисонансну спадщину в прикордонному контексті. Це значний міський та економічний ресурс для міста, регіону та країни. Екологічний наратив

також важливий: повторне використання існуючих будівель допомагає запобігти викидам вуглецю та зменшити кількість відходів.

Для розробників може бути переконливе ділове обґрунтування. Будівлі в центральних районах є привабливими і можуть досягати високої ціни за квадратний метр, і, в той же час, вартість ділянки для постіндустріальних будівель є недорогою. Багато існуючих промислових будівель були спроектовані та побудовані відповідно до високих стандартів і можуть бути міцнішими, ніж сучасні будівлі.

Регенерація – це складно: і урбаністам, і представникам міських адміністрацій, і бізнесу, і освіти, і звичайним мешканцям міста – усім потрібно глибоко задуматися, як бачити такі території, хто використовує будівлі та простір навколо них. Варто не втратити всю цю складність у процесі регенерації, просто тому, що здається найпростішим рішенням стерти все і почати з чистого аркуша.

Комплексної підтримки комплексного розвитку міст в Україні не існує. Колишні промислові зони розвиваються за різними сценаріями. Більшість рішень розробників все ще виграють. Проте є позитивні приклади ревіталізованих просторів.

Враховуючи необхідність збереження планетарних ресурсів і зменшення споживання, корисно створити підхід, який наголошує на управлінні: повторне використання існуючого забудованого середовища для наших потреб, а не постійне будівництво заново.

Список використаних джерел

1. Анісімов О. Пострадянський Поділ: трансформація промисловості та збереження архітектури. 2019. URL: <https://mistosite.org.ua/articles/post-soviet-podil-industry-transformation-and-architecture-prevention>

2. Бергер С., Пікерінг П. Регіони важкої промисловості та їхня спадщина – між політикою ідентичності та «туризмом». *Індустріальна спадщина та регіональна ідентичність*. 2018. С. 214–235. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315281179-11>

3. Федорів П. Постсоціальне місто. Як поява капіталізму призвела до бурхливого розвитку міст. 2018. URL: <https://mistosite.org.ua/articles/post-sotsialistychne-misto-yak-prykhid-kapitalizmu-zumovyv-dykyi-miskyi-rozvytok?locale=uk>

4. Федорова Л. У глухий кут: чому так важко захистити модерністську архітектуру. 2021. URL: <https://commons.com.ua/uk/u-gluhomu-kuti-chomu-modernistsku-arhitekturu-tak-vazhko-zahishati/>

5. Уряд України. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності». *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 34. Ст. 343. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/uk/3038-17#Текст>

6. Уряд України. Закон України «Про охорону культурної спадщини». *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 39. Ст. 333. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text>

7. Ганець С. Принципи формування мікрорайону на постіндустріальних майданчиках (на прикладі Львова) / НУ «Львівська політехніка». 2018.

8. Кошелюк М., Томан У. Розвиток міст України: нові заходи – нові можливості. 2021. URL: <https://mistosite.org.ua/articles/rozvytok-ukrainskykmist-novi-merezhi-novi-mozhlyvosti>
9. Григораш А. Fabrika.Space: Як із закинутої фабрики в Харкові зробили коворкінг. 2016. URL: <https://bzh.life/ua/gorod/fabrika-space/>
10. Wicke C., Berger S., Golombek J. Індустріальна спадщина та регіональні ідентичності. Routledge. 2018. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315281179>
11. Морозов О. Перший продуктовий маркет в Західній Україні: «Промприлад. Реновація» відкриває «Фудтеку». 2022. URL: <https://www.the-village.com.ua/village/food/restaurants/329609-promprylad-fudmarket-foodoteka-announcement-2022>

*Турбініна С. М.,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»;
науковий керівник: Шведова Г. Л.,
доцентка кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»,
м. Київ, Україна*

ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Тема воєнних злочинів є особливо актуальною в сучасних умовах, коли світ стикається з численними збройними конфліктами, які супроводжуються грубими порушеннями норм міжнародного гуманітарного права. Воєнні злочини, як один з найнебезпечніших видів кримінальних правопорушень, мають міжнародно-правовий характер та вимагають особливої уваги з боку національних і міжнародних інститутів юстиції.

Воєнні кримінальні правопорушення охоплюють широкий спектр правопорушень, що включають порушення законів та звичаїв ведення війни, спрямовані проти цивільного населення, військовополонених, медичного персоналу та інших захищених осіб. Кримінально-правова характеристика таких кримінальних правопорушень вимагає не лише аналізу складу злочину, а й врахування специфіки збройних конфліктів та їхнього правового регулювання. У зв'язку з цим дослідження правових аспектів воєнних злочинів є важливим для забезпечення ефективної протидії таким діянням.

Чинне кримінальне законодавство України знає два поняття кримінального правопорушення. Перше (загальне) міститься у ст. 11 КК України: «Кримінальним правопорушенням є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину»; друге (родове), зазначене у ст. 401 КК України, стосується злочинів проти встановленого порядку несення військової служби: «Військовими

кримінальними правопорушеннями визнаються передбачені цим розділом злочини проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними й резервістами під час проходження зборів» [1].

Наявність законодавчого визначення поняття «військове кримінальне правопорушення» і доктринального поняття «склад військового кримінального правопорушення» дає можливість правильно вирішувати низку практичних питань кваліфікації злочинів, таких, як розмежування, конкуренція, сукупність, співучасть тощо. Безперечно, як поняття нижчого рівня, поняття військового злочину ґрунтується на загальному понятті злочину і є похідним від нього, значить, володіючи загальними ознаками злочину, злочини військові мають свої специфічні ознаки, які відокремлюють їх від інших, так би мовити, «невійськових» злочинів. Згідно зі ст. 401 КК України такими ознаками є: а) так звана військова суспільна небезпечність, яка впливає зі специфічного об'єкта кримінально-правової охорони, і б) військова протиправність, що передбачено у відповідній статті розд. XIX КК України.

Для наявності військового кримінального правопорушення поряд з обов'язковими ознаками злочину взагалі необхідна сукупність обох вказаних вище ознак. Вчинення військовослужбовцем якого-небудь кримінального правопорушення не дає достатніх підстав для визнання останнього військовим. Та навпаки, не є достатнім наявність лише другої ознаки - спрямованості діяння проти встановленого порядку несення (проходження) військової служби, щоб це діяння розглядалося як військовий злочин. Специфіка розглядуваних злочинів полягає як в особливому їх суб'єкті (військовослужбовець, військовозобов'язаний і резервіст), так і в особливому об'єкті (встановлений порядок несення (проходження) військової служби). Лише спираючись на особливості суб'єкта й об'єкта військового злочину, можна встановити межу між військовими та іншими злочинами [2].

Інститут військових кримінальних правопорушень як підсистема КК України – системи вищого рівня – має свої певні межі, окреслені статтями розд. XIX КК України.

Отже, вся система розглядуваних правопорушень зосереджена у тридцяти чотирьох кримінально-правових нормах відповідних статей: з 401 по 435⁻¹ КК України. Це дозволяє доволі чітко відрізнити її від інших систем (інститутів) Особливої частини КК України – злочинів проти життя та здоров'я особи, власності, правосуддя тощо.

Як правило, виділяють дев'ять видів (груп) військових злочинів, а саме такі як:

- 1) проти порядку підлеглості та військової честі (статті 402-406 КК);
- 2) проти порядку проходження військової служби (статті 407-409 КК);
- 3) проти порядку збереження та користування військовим майном (статті 410-413 КК);
- 4) проти порядку експлуатації озброєння та військової техніки (статті 414-417 КК);
- 5) проти порядку несення спеціальних служб (статті 418-421 КК);

б) проти порядку охорони державної таємниці (ст. 422 КК);

7) проти порядку здійснення своїх повноважень військовими службовими особами – «військові службові кримінальні правопорушення» (статті 425-426' КК);

8) проти порядку виконання військового обов'язку в бою та в інших особливих умовах (статті 427-432 КК);

9) проти порядку дотримання звичаїв та правил війни (статті 433-435 КК України).

Термін «кваліфікація кримінальних правопорушень» використовується у двох значеннях: а) відповідний процес встановлення елементів ознак того чи іншого складу злочину і б) саме результат діяльності правоохоронних органів і суду в оцінюванні діяння й у виявленні його відповідності кримінально-правовій нормі, який має офіційне визнання й закріплення в юридичному акті [4].

Не тягне кримінальної відповідальності: а) готування до погрози вбивством або заподіянням тілесних ушкоджень чи побоїв начальникові, знищенням чи пошкодженням його майна у зв'язку з виконанням ним обов'язків з військової служби; б) ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом без кваліфікуючих ознак; в) незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала та зловживання ними.

Пропонується три варіанти кваліфікації військових кримінальних правопорушень, вчинених військовослужбовцем разом із цивільною особою: а) цивільна особа виступає підбурювачем, пособником чи організатором військового злочину, об'єктивну сторону складу якого виконує військовослужбовець; б) військовослужбовець разом із цивільною особою виконує об'єктивну сторону складу військового злочину; в) цивільна особа виконує об'єктивну сторону складу військового злочину, організатором або підбурювачем якого є військовослужбовець [3, с. 845–884].

Кваліфікація військових кримінальних правопорушень, вчинених групою осіб чи групою осіб за попередньою змовою, має місце лише при простій формі співучасті, коли у вчиненні об'єктивної сторони складу злочину беруть участь як співвиконавці два або більше військовослужбовці.

До військовослужбовців як спеціальних суб'єктів, окрім загальних видів покарання, можуть бути застосовані види спеціальних покарань, а саме: а) позбавлення військового звання, б) службові обмеження для військовослужбовців, в) арешт з відбуванням його на гауптвахті, г) тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців. Якщо позбавлення військового звання, службові обмеження і тримання в дисциплінарному батальйоні можуть бути застосовані лише до військовослужбовців, то такий вид покарання, як арешт, застосовується як до загальних суб'єктів, так і до військовослужбовців.

У січні 2023 року були внесені зміни до Кримінального кодексу України. Судам, відповідно до чинних змін, заборонено призначати більш м'які покарання або засуджувати, а також давати умовні терміни для військових, які засуджені за окремими злочинами. Серед найбільш поширених статей: самовільне залишення

військової частини, дезертирство, самовільне залишення поля бою, непокора, невиконання наказу, насильство або погрози щодо начальника [5].

Особливу увагу слід приділяти кваліфікації військових злочинів, враховуючи їх специфіку, конкуренцію, співучасть, а також застосування спеціальних покарань, таких як позбавлення військового звання чи тримання в дисциплінарних підрозділах. Зміни, внесені до Кримінального кодексу України у 2023 році, стали важливим кроком у посиленні відповідальності військовослужбовців за злочини, вчинені під час війни, що свідчить про прагнення до удосконалення кримінально-правової політики у сфері воєнних злочинів.

Таким чином, правильне розмежування між військовими та іншими злочинами, чітка кваліфікація злочинних діянь та ефективне застосування кримінальних санкцій є основою для ефективного запобігання воєнним злочинам і забезпечення правопорядку у країнах, що перебувають у стані збройного конфлікту.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

2. Харитонов С. О. Кримінальна відповідальність за військові злочини за кримінальним правом. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/18989/1/Kharitonov_2018-mono.pdf

3. Андрусів Г. В. Військові злочини. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / за ред. : П. С. Матишевський, П. П. Андрушко, С. Д. Шапченко. Київ, 1999. С. 845–884. URL: http://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2018/5_2018/22.pdf

4. Андрушко П. П. Об'єкт кримінально-правової охорони, об'єкт злочину, об'єкт злочинного посягання та об'єкт злочинного впливу: основний зміст понять та їх співвідношення. *Адвокат*. 2011. № 12. С. 3–10. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/35123/1/Андрушко%20А.В.%20ДИ>

5. Бордюгова К. А. Спеціальні різновиди позбавлення волі: питання удосконалення кримінального законодавства. *Актуальні проблеми юридичної науки* : зб. тез міжнар. наук. конф. «Восьмі осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 13–14 листоп. 2009 р.) : у 4 ч. Хмельницький, 2009. URL: http://old.univer.km.ua/doc/lib/Aktualni_problemi_yuridichnoyi_nauki_zb_tez_Mizhnar_naukovoyi_k

*Халаменда Б. Б.,
студент V курсу, МЮс-24-1,
факультет суспільних і прикладних наук,
ЗВО «Університет Короля Данила»;
науковий керівник: Луцький Р. П.,
директор Науково-дослідного інституту
імені Академіка Івана Луцького,
доктор юридичних наук, професор,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна*

ЮРИДИЧНІ ПОЗИЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ: ТЕОРЕТИКО- ПРАКСЕОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Конституційний Суд України є органом, що забезпечує верховенство Конституції України, включаючи захист прав і свобод людини та громадянина. Його рішення та висновки формують обов'язкову до виконання практику. Основними напрямками юридичних позицій є: захист прав людини від надмірного втручання держави (обмеження дії законів, які порушують конституційні права); тлумачення конституційних положень з урахуванням міжнародних стандартів прав людини; перевірка конституційності актів, що обмежують основоположні права.

Конституційний Суд України [3] посідає особливе місце та відіграє важливу роль у механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина. Так, реалізація Конституційним Судом України (далі – Суд) функції захисту прав і свобод людини (виходячи з його компетенції та повноважень) здійснюється: через перевірку законопроектів про внесення змін до Конституції України (стаття 159 Конституції України) [2] на предмет того, чи не передбачають такі зміни скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина; через перевірку на конституційність законів та інших правових актів (пункт 1 статті 7 Закону України «Про Конституційний Суд України» [5], далі – Закон); через офіційне тлумачення Конституції України (пункт 2 статті 7 Закону).

Особливе значення в цьому контексті має конституційна скарга (пункт 9 статті 7 Закону). Результатом діяльності Суду є його рішення та висновки, в яких містяться юридичні позиції. Проблематика визначення ролі, значення, поняття, природи, юридичної сили юридичних позицій не втрачає своєї актуальності. Незважаючи на те, що в чинному Законі окрема стаття – стаття 92 (на відміну від попереднього Закону України «Про Конституційний Суд України» 1996 року) – присвячена юридичній позиції. Утім, у цій статті не надається відповідей на поставлені запитання. Адже частина перша статті 92 Закону містить положення щодо того, в якій частині рішення може міститися юридична позиція та в яких видах актів Суду вона може бути викладена. Зокрема, юридичну позицію Суд викладає у мотивувальній та/або резолютивній частині рішення, висновку.

Юридична позиція Суду може міститися в ухвалах про відмову у відкритті конституційного провадження у справі та про закриття конституційного провадження у справі, постановлених Сенатом чи Великою палатою Суду.

Частина друга статті 92 Закону визначає можливості розвитку, конкретизації та зміни юридичних позицій. В аспекті теми доповіді слід звернути увагу на те, що змінити юридичну позицію Суд може в разі суттєвої зміни нормативного регулювання, яким керувався Суд при висловленні такої позиції, або за наявності об'єктивних підстав необхідності покращення захисту конституційних прав і свобод з урахуванням міжнародних зобов'язань України та за умови обґрунтування такої зміни в акті Суду. Тобто покращення захисту конституційних прав і свобод є окремою підставою можливої зміни юридичної позиції. На наше переконання, що це положення кореспондує принципам сучасного конституціоналізму та підкреслює значущість захисту прав людини засобами органу конституційної юстиції.

Що стосується юридичної сили юридичних позицій, то, на нашу думку, вона є детермінованою юридичною силою актів Суду, в яких містяться юридичні позиції, незалежно від того, в якій частині акта (у мотивувальній та/або резолютивній) вони викладені. Відповідно до статті 1512 Конституції України [2] рішення та висновки, ухвалені Конституційним Судом України, є обов'язковими, остаточними і не можуть бути оскаржені. Крім того, виходячи з положень частини другої статті 92 Закону, юридичні позиції є обов'язковими для самого Суду, адже він має їх враховувати при ухваленні інших рішень, розвивати, конкретизувати, але змінювати тільки у визначених Законом випадках. Юридичні позиції є науковою основою, концептуальним підґрунтям, доктринально-нормативною квінтесенцією ухваленого Судом рішення.

Крім того, в сучасних умовах розвитку вітчизняної системи права юридичні позиції можна розглядати як самостійні джерела права. Адже в умовах конституційно-правової та, зокрема, судово-правової реформи, що відбуваються в Україні, дедалі більшого значення набувають такі «нетрадиційні» для вітчизняної правової системи джерела права, як судовий прецедент, правова доктрина тощо. Конституційний Суд України за період своєї діяльності сформулював низку юридичних позицій, що стосуються питань захисту прав людини, аналіз яких надає підстави визначати такі основні концептуальні положення, зміст яких викладено в юридичних позиціях.

По-перше, це основне концептуальне юридичне положення, що людина є найвищою соціальною цінністю. Ця теза проходить червоною ниткою через майже всі юридичні позиції, пов'язані з захистом прав людини, визначенням змісту принципу верховенства права тощо. Так, у Рішенні Конституційного Суду України від 11 жовтня 2018 року (справа про звернення осіб, визнаних судом недієздатними) зазначено: «Визначення у Конституції України людини як найвищої соціальної цінності в Україні покладає обов'язок як на державу, так і на її громадян виявляти необхідну повагу до кожної людини».

У Рішенні Конституційного Суду України від 22 травня 2018 року № 5-р/2018 підкреслюється «унікальне значення людської гідності», що впливає з

конституційного положення, за яким людина, її життя і здоров'я, честь і гідність визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

По-друге, за юридичними позиціями Конституційного Суду України захист прав людини є «позитивним обов'язком держави» та виражається в «забезпеченні належної системи національного захисту конституційних прав людини шляхом розроблення відповідного нормативно-правового регулювання; впровадженні ефективної системи захисту життя, здоров'я та гідності людини; створенні умов для реалізації людиною її фундаментальних прав і свобод; гарантуванні порядку відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок порушень конституційних прав людини; забезпеченні невідворотності відповідальності за порушення конституційних прав людини» (Рішення Конституційного Суду України від 24 квітня 2018 року № 3-р/2018).

По-третє, аналіз юридичних позицій дає підстави резюмувати, що Суд розглядає захист прав людини як цілісну систему, яка включає нормативно-правову та організаційно-інституціональну складові. Так, нормативно-правова складова – це наявність відповідного нормативно-правового регулювання, зокрема, як визначає Суд, «з цією метою (захисту прав людини – А. К.) законодавець та інші органи публічної влади мають забезпечувати ефективне правове регулювання, яке відповідає конституційним нормам і принципам, та створювати механізми, необхідні для задоволення потреб та інтересів людини» (Рішення Конституційного Суду України від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016 у справі про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу).

Організаційно-інституціональна складова цієї системи – це діяльність певних інститутів, органів та організацій з метою захисту прав людини, серед яких особлива роль належить органам держави. Адже захист прав людини – це обов'язок держави, тому суб'єктами такого захисту є всі органи державної влади, через виконання своїх повноважень на основі принципу верховенства права. Це простежується у такій юридичній позиції: «Держава різними правовими засобами забезпечує захист прав і свобод людини і громадянина в особі органів законодавчої, виконавчої і судової влади та інших державних органів, які здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України» (Рішення Конституційного Суду України від 23 травня 2001 року № 6-рп/2001 у справі щодо конституційності статті 248-3 Цивільного процесуального кодексу України) [4]. Водночас слід особливо підкреслювати роль і значення судів у цій системі, які мають, на наш погляд, найбільше повноважень та можливостей для захисту прав людини.

По-четверте, сформовані концептуальні юридичні позиції, які стосуються обмеження прав і свобод людини. Зокрема, визначено, що права і свободи людини не можуть бути скасовані або звужені. Звуження змісту та обсягу прав і свобод є їх обмеженням; загальновизнаним є правило, згідно з яким сутність змісту основного права в жодному разі не може бути порушена. При цьому важливими є юридичні позиції, які розкривають зміст таких концептів, як «скасування», «звуження змісту та обсягу» прав і свобод, що міститься, зокрема, у Рішенні Конституційного Суду України від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005

(справа про постійне користування земельними ділянками). Крім того, Конституційним Судом України сформульовано юридичну позицію щодо необхідності відрізнити поняття «обмеження основоположних прав і свобод» від прийнятого у законотворчій практиці поняття «фіксація меж самої сутності прав і свобод» шляхом застосування юридичних способів (прийомів), з метою не звужити обсяг прав і свобод, а уточнити зміст та регламентацію процедурних питань і окреслити загальні межі основоположних прав (Рішення Конституційного Суду України від 12 червня 2007 року № 2-рп/2007 у справі про утворення політичних партій в Україні). За юридичними позиціями Конституційного Суду України обмеження прав людини є припустимим тільки за певних умов, а саме: «за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм, встановлюваних такими обмеженнями, тобто обмеження будь-якого права повинне базуватися на критеріях, які дадуть змогу особі відокремлювати правомірну поведінку від протиправної, передбачати юридичні наслідки своєї поведінки» (Рішення Конституційного Суду України від 29 червня 2010 року № 17-рп/20101; від 22 грудня 2010 року № 23-рп/20102); «коли обмеження прав людини вимагають суспільні інтереси, зокрема для захисту прав і законних інтересів інших членів суспільства, з метою забезпечення загального блага» (Рішення Конституційного Суду України від 31 травня 2011 року № 4-рп/20113). Крім того, Суд виклав низку юридичних позицій, що стосуються умов обмеження конкретних прав людини. Зокрема, право громадян на соціальний захист, інші соціально-економічні права можуть бути обмежені, у тому числі, зупиненням дії законів (їх окремих положень), лише в умовах воєнного або надзвичайного стану на певний строк (Рішення Конституційного Суду України від 20 березня 2002 року № 5-п/2002 у справі щодо пільг, компенсацій і гарантій; Рішення Конституційного Суду України від 9 липня 2007 року № 6-рп/2007 у справі про соціальні гарантії громадян); обмеження конституційного права на свободу та особисту недоторканність має здійснюватися з дотриманням конституційних гарантій захисту прав і свобод людини і громадянина та виключно на підставі вмотивованого рішення суду (Рішення Конституційного Суду України від 23 листопада 2017 року № 1-рп/20175) та ін.

Слід виокремити юридичні позиції, які мають резюмуюче-узагальнюючий характер з питань обмеження прав людини. Зокрема, це юридична позиція, яка викладена у Рішенні Конституційного Суду України від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016 (справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу), а саме: «Конституційний Суд України вважає, що обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними та несправедливими, вони мають встановлюватися виключно Конституцією і законами України, переслідувати легітимну мету, бути обумовленими суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційними та обґрунтованими, у разі обмеження конституційного права або свободи законодавець зобов'язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію цього права або свободи і не порушувати сутнісний зміст такого

права». Отже, обмеження прав людини має бути правомірним. Юридична позиція щодо визначення критеріїв такої правомірності викладена у Рішенні Конституційного Суду України від 12 липня 2019 року № 5-р(1)/2019, а саме: «Конституційний Суд України вважає, що під правомірним обмеженням конституційних прав і свобод людини і громадянина слід розуміти передбачену Конституцією України можливість втручання держави за допомогою юридичних засобів у зміст та обсяг конституційних прав і свобод людини і громадянина, яке відповідає вимогам верховенства права, потрібності, доцільності та пропорційності у демократичному суспільстві.

Метою такого обмеження є охорона основоположних цінностей у суспільстві, до яких належать, зокрема, життя, свобода та гідність людини, здоров'я і моральність населення, національна безпека, громадський порядок». Видається, що ці юридичні позиції кореспондують принципам сучасного конституціоналізму та відповідають практиці ЄСПЛ.

По-п'яте, важливими у контексті розвитку теорії та практики сучасного конституціоналізму є юридичні позиції в контексті того, що публічна влада не може свавільно втручатися у права, свободи будь-якої особи, влада держави над людиною має бути обмежена на основі принципів сучасного конституціоналізму (див.: Рішення Конституційного Суду України від 23 січня 2020 року; Рішення Конституційного Суду України від 20 червня 2019 року та ін.). Цей висновок зроблено на основі аналізу юридичних позицій Суду, що стосуються розкриття змісту верховенства права. На нашу думку, ці юридичні позиції можна обґрунтовано віднести до таких, що стосуються питань захисту прав і свобод людини і громадянина. Так, відповідно до юридичної позиції Суду, «основна мета верховенства права полягає, насамперед, в обмеженні влади держави над людиною, у забезпеченні від довільного втручання держави та її органів певні сфери життєдіяльності людини» (Рішення Конституційного Суду України від 20 червня 2019 року). Згідно з юридичною позицією Суду, «верховенство права слід розуміти, зокрема, як механізм забезпечення контролю над використанням влади державою та захисту людини від свавільних дій державної влади» (Рішення Конституційного Суду України від 23 січня 2020 року). Отже, ці позиції мають концептуальне значення щодо визначення пріоритетів у відносинах між державою та людиною та сприяють удосконаленню механізму захисту прав людини, зокрема захищають від можливого свавілля з боку публічно-владних суб'єктів.

Таким чином, системний аналіз юридичних позицій Конституційного Суду України з питань захисту прав людини дає підстави резюмувати, що орган конституційної юстиції у процесі своєї практики сформулював конституційну науково-теоретичну парадигму захисту прав людини, змістом якої є вищезазначені концептуальні положення. Втім, система юридичних позицій органу конституційної юстиції з питань захисту прав людини має постійно поширюватися, розвиватися, набувати нових якостей і тенденцій і таким чином постійно вдосконалювати цю парадигму. У цьому процесі не можна ставити крапку, як і не можна ставити крапку в розвитку України як демократичної правової держави, в якій людина визнається найвищою соціальною цінністю [1].

Юридичні позиції Конституційного Суду України є основоположними у формуванні національної правової системи захисту прав людини. Суд є ключовим елементом забезпечення верховенства права, однак його ефективність значною мірою залежить від політичної незалежності та спроможності забезпечувати виконання своїх рішень.

Список використаних джерел

1. Крусян А. Юридичні позиції Конституційного Суду України з питань захисту прав людини: теоретико-праксеологічний аналіз. *Збірник матеріалів і тез науково-практичних заходів*. Київ. 2021. С. 105–111. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/zbirka_tom_1_25_rokiv.pdf
2. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Конституційний Суд України. URL: <https://ccu.gov.ua/index.php>
4. Цивільний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
5. Про Конституційний Суд України : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text>

*Шульга М. С.,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»;
науковий керівник: Шведова Г. Л.,
доцентка кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»,
м. Київ, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННИЙ ОБІГ ЗБРОЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Незаконний обіг зброї є досить суспільно небезпечним явищем як для громадської безпеки, так і для національної безпеки. Він сприяє зростанню злочинності, конфліктів та ризику терактів. Протидія цьому явищу вимагає вдосконалення законодавчої бази, ефективнішого міжнародного співробітництва, та контролю за виробництвом і обігом зброї в країні. Запровадження відповідальності за незаконне зберігання, носіння, продаж і виготовлення зброї є одним із ключових елементів забезпечення безпеки, проте реальна ефективність цих заходів потребує подальшого посилення та регулярного контролю.

В Україні щороку реєструються тисячі злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї, бойовими припасами і вибуховими речовинами. Так, у 2008 р. було зареєстровано 11873 злочини; у 2009 р. – 11220; у 2010 р. – 11143; у 2011 р. – 11253, за 6 місяців 2012р. – 6269. Ці злочини так само створюють умови для вчинення інших, більш тяжких злочинів – розбоїв, убивств, актів тероризму тощо.

Відповідно до офіційної статистики Міністерства внутрішніх справ, учинено злочинів з використанням вогнепальної зброї у 2008 р. – 311; у 2009 р. – 410; у 2010 р. – 370; у 2011 р. – 422, за 6 місяців 2012р. – 208 [1].

Проблема незаконного обігу зброї є багатовимірною. Вогнепальна зброя виробляється та продається як законно, так і незаконно, що робить ідентифікацію та відстеження незаконно виготовленої та незаконно обігової зброї дуже складною. Ще більше ускладнює ситуацію те, що більшість вогнепальної зброї виробляється легально, а потім потрапляє на незаконний ринок. Подібно до інших незаконних продуктів і послуг, нові канали продажу все частіше використовуються для торгівлі вогнепальною зброєю, що збільшує нелегальний обіг зброї та ускладнює відстеження зброї.

Багатовимірність проблеми незаконного обігу зброї спричинена: складністю відстеження обігу зброї; використанням нових способів незаконного поширення зброї, відсутністю законодавчої бази.

Організовані злочинні групи використовують переваги нових технологій, водночас продовжуючи використовувати старі канали та відомі ринки. Наприклад, нещодавні звіти поліції виявили, що деякі організовані злочинні групи використовували служби посилок для контрабанди вогнепальної зброї в країни, часто надсилаючи частини та компоненти окремо, оскільки їх важче виявити. Сучасна модель глобалізації уможливила поширення міжнародного тероризму та міжнародної злочинності, зокрема у кіберпросторі, наркоторгівлі, торгівлі людьми, нелегальної міграції, легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, розповсюдження зброї масового ураження тощо [2].

Кримінальна відповідальність настає по ч. 1 ст. 263, ст. 263-1 КК України за незаконний обіг предметів, які подано нижче.

1. Вогнепальна зброя (крім гладкоствольної мисливської).

Усі види бойової, нарізної мисливської, спортивної зброї, для проведення пострілу з якої використовується сила тиску газів, що утворюється при згоранні вибухової речовини (пороху і т. п.).

Згідно з Постановою Пленуму ВСУ «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами» № 3 від 26.04.2002 пневматична зброя, газові, стартові, сигнальні, будівельні пістолети чи револьвери, пристрої вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії (так звані «травматичні» пістолети чи револьвери), ракетниці, а також інші імітаційно-піротехнічні та освітлювальні засоби, що не містять у собі вибухових речовин і сумішей, не можуть бути віднесені до вогнепальної зброї у розумінні статті 263 КК України.

2. Бойові припаси (боєприпаси).

Патрони до нарізної вогнепальної зброї різних калібрів, артилерійські снаряди, міни, гранати, бомби, бойові частини ракет і торпед та інші вироби в

зібраному вигляді, споряджені вибуховою речовиною і призначені для стрільби з вогнепальної зброї чи для вчинення вибуху.

Згідно з вищезазначеною Постановою Пленуму ВСУ патрони та набойки до гладкоствольної мисливської зброї, а також патрони, споряджені гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, не є боєприпасами в розумінні статті 263 КК.

3. Вибухові речовини.

Тротил, динаміт, порох, нітрогліцерин та інші хімічні речовини чи їх сполуки або суміші, здатні вибухнути без доступу кисню.

4. Вибухові пристрої.

Вироби одноразового застосування, спеціально підготовлені і за певних обставин спроможні за допомогою використання хімічної, теплової, електричної енергії або фізичного впливу спричинити смерть, тілесні ушкодження чи істотну матеріальну шкоду.

Отже, незаконний обіг зброї створює серйозну загрозу громадській і національній безпеці, сприяючи зростанню злочинності та тероризму. Для ефективної протидії необхідне вдосконалення законодавства, посилення контролю та міжнародна співпраця. Кримінальна відповідальність за ці правопорушення є ключовим інструментом у боротьбі з цим явищем.

Список використаних джерел

1. Щодо правових аспектів організації протидії незаконному обігу вогнепальної зброї. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/schodo-pravovikh-aspektiv-organizacii-protidii-nezakonnomu-obigu#_ftn1

2. Незаконний обіг зброї як загроза національній безпеці. Цілі державної політики в сфері контролю за обігом зброї, повноваження державних органів в цій сфері. *Центр безпекових досліджень «СЕНСС»*. URL: <https://censs.org/nezakonnyy-obih-zbroyi-yak-zahroza-natsionalniy-bezpetsi/>

3. Відповідальність за незаконне зберігання та носіння зброї в Україні. *«Антидот»*. URL: <https://antidot.info/lectures/vidpovidalnist-za-nezakonne-zberihannya-ta-nosinnya-zbroji-v-ukrajini/>

*Юневич Ю. І., Сахно Д. Ю.,
студентки III курсу бакалаврату,
факультет міжнародної торгівлі та права,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»;
науковий керівник: Шведова Г. Л.,
доцентка кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу,
ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»,
м. Київ, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ

Кримінальне правопорушення проти життя та здоров'я особи є однією із найважливіших категорій правопорушень у кримінальному праві. Вони передбачають умисне або необережне заподіяння шкоди життю, здоров'ю чи фізичній недоторканності іншої людини. Відповідно до ст.ст. 3 і 27 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Право на життя є невід'ємним правом людини. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя [2]. У розділі II Особливої частини КК України (статті 115-145) передбачена кримінальна відповідальність за їх вчинення. Варто зазначити, що кожне кримінальне правопорушення проти життя пов'язане із заподіянням шкоди здоров'ю, але не кожне посягання проти здоров'я зашкоджує життю. Життя особи – це найвищий об'єкт правового захисту, який охороняється законом із моменту народження і до фізичної смерті людини. Здоров'я особи – це комплексний захист фізичного, психічного та соціального благополуччя особи, що забезпечує повноцінне функціонування її організму та психіки, а також враховує можливі небезпеки, спричинені злочинними діями [5, с. 36].

До основних факторів, що впливають на кваліфікацію таких кримінальних правопорушень, включають наступні.

1. Форму вини, тобто умисел (прямий чи непрямий) або необережність. До прикладу, умисне вбивство, відповідно до ст. 115 ККУ та вбивство з необережності, відповідно до ст. 119 ККУ мають різну кваліфікацію через відсутність умислу в останньому випадку. Вбивства у стані сильного душевного хвилювання або перевищення меж необхідної оборони ст. 116, ст. 118 ККУ враховують особливі психічні стани та впливають на зниження відповідальності.

2. Ступінь шкоди здоров'ю. Шкода здоров'ю поділяється на легкі, середньої тяжкості та тяжкі тілесні ушкодження. Від ступеня шкоди залежить стаття, за якою буде кваліфіковано кримінальне правопорушення. До прикладу, ст. 121 ККУ для тяжких ушкоджень.

3. Мотив та мета кримінального правопорушення. До прикладу, умисне вбивство з корисливих мотивів має підвищену суспільну небезпеку.

4. Спосіб і знаряддя вчинення кримінального правопорушення. Спосіб, тобто застосування зброї, особливої жорстокості і використання знарядь злочину

можуть суттєво вплинути на кваліфікацію. До прикладу, якщо тілесні ушкодження нанесені з особливою жорстокістю, це враховується як обтяжуюча обставина. Спосіб вчинення правопорушення також може включати психічний чи фізичний тиск, наприклад, у випадках доведення до самогубства (ст. 120 ККУ).

5. Повторність і рецидив, оскільки вчинення кримінального правопорушення повторно або наявність судимості за аналогічні злочини також впливають на кваліфікацію. Повторність зазвичай є обтяжуючою обставиною.

Предметом окремих кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи можуть виступати: інформація про проведення медичного огляду для виявлення зараження ВІЛ чи іншою небезпечною для життя невиліковною інфекційною хворобою, або діагноз СНІДу, а також результати такого обстеження (ст. 132 КК); органи або тканини людини (ст. 143 КК); кров людини (ст. 144 КК) [3, с. 36]. Потерпілими від кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я можуть бути різні групи осіб, зокрема: заручники, викрадені люди, малолітні діти, вагітні жінки тощо (у випадках умисного вбивства за обтяжуючих обставин; близькі родичі постраждалого (наприклад, коли йдеться про тяжкі або середньої тяжкості тілесні ушкодження); особи, які перебувають у небезпечному для життя стані (у ситуаціях ненадання допомоги); хворі, яким відмовлено в наданні необхідної медичної допомоги медичним працівником та пацієнти, чий права порушені внаслідок медичних чи інших дій. [1, с. 9].

Зазначення О. С. Тубелець про те, що кваліфікація правопорушень є основою для призначення покарання, звільнення від кримінальної відповідальності, а також застосування примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх і, частково, медичного характеру, видаються вдалими. Це свідчить про те, що кваліфікація правопорушення є ключовим, центральним елементом у застосуванні кримінального законодавства в слідчій та судовій практиці. У цій кваліфікації відображається принцип персональної відповідальності особи за конкретні дії, що визначені законом. Таким чином, правильна кваліфікація стає однією з гарантій реалізації правосуддя у відповідності з законом [4, с. 100].

Якщо говорити за суб'єкти кримінальних правопорушень **проти життя та здоров'я особи**, то це ті особи, які здатні нести кримінальну відповідальність за дії, що завдають шкоди життю або здоров'ю іншої людини. Відповідно до Кримінального кодексу України це можуть бути фізичні осудні особи, що досягли 14-річного, відповідно до ст.ст. 115-117, 121 і 122 або 16-річного. Щодо спеціальних суб'єктів злочинів, то це відповідно до статті 131 Кримінального кодексу України можуть бути: медичні, фармацевтичні, а також інші працівники, які за своїми професійними обов'язками мають певне відношення до хворих або до ліків; відповідно до ст. 132 службові особи чи медичний працівник лікувального закладу, працівник допоміжного персоналу цього закладу; відповідно до ст. 138 особа, що не має належної спеціальної освіти тощо [1, с. 9].

Визначити межі між умисним легким тілесним ушкодженням (ст. 125 КК України) та злочином, що регулюється ст. 126 КК України, допомагають відповідні Правила. Згідно з пунктом 3 цього підзаконного нормативного акта,

побої не є окремим видом ушкоджень, а характеризуються заподіянням кількох ударів. Якщо після побоїв на тілі потерпілого залишаються видимі ушкодження, їх оцінюють за ступенем тяжкості, виходячи зі звичайних ознак. У випадку, якщо побої не залишили жодних об'єктивних слідів, судово-медичний експерт фіксує скарги потерпілого, зазначаючи відсутність об'єктивних ознак ушкоджень і не встановлюючи ступінь їх тяжкості.

О. В. Грищенко підкреслює, що основна різниця між умисним легким тілесним ушкодженням (ст. 125 КК України) та побоями і мордуванням (ст. 126 КК України) полягає в тому, що у першому випадку є суспільно небезпечні наслідки у вигляді шкоди здоров'ю. Умисне легке тілесне ушкодження має матеріальний склад і вважається закінченим з моменту настання суспільно небезпечних наслідків, тоді як побої та мордування вважаються закінченими з моменту вчинення дії [5, с. 118].

Згідно з ч. 1 ст. 125 КК України, шкода здоров'ю може проявлятися в порушенні анатомічної цілісності тканин або нормального функціонування органів, без короточасного розладу здоров'я чи незначної втрати працездатності. Ч. 2 тієї ж статті вказує на короточасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності. Таким чином, побої та мордування не викликають порушення анатомічної цілісності або нормального функціонування органів людини, хоча завжди супроводжуються фізичним болем.

Отже, кримінальне правопорушення, передбачене ст. 125 КК України, відрізняється від ст. 126 наявністю чи відсутністю тілесних ушкоджень, які визначає судово-медичний експерт, хоча на практиці ця різниця часто викликає труднощі в діяльності поліції.

Під час аналізу кримінальне правопорушення, визначеного ст. 126 КК України, виникає питання про те, як кваліфікувати заподіяння побоїв або мордування, якщо це призвело до легкого, середньої тяжкості чи тяжкого тілесного ушкодження. Практичні працівники вважають, що дії винного повинні кваліфікуватися відповідно до наслідків, що настали, за ст.ст. 121, 122 та 125 КК України. Існують випадки, коли побої та мордування передують заподіянню тяжких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень, що має кваліфікуватися за частинами 1 статті 121 та 1 статті 122 КК України. Якщо ж побої та мордування є самостійними епізодами, не пов'язаними між собою, їх слід кваліфікувати за принципом реальної сукупності за ч. 1 або ч. 2 статті 126 та ч. 1 або ч. 2 ст.ст. 121 або 122 КК України.

Таким чином, суспільно небезпечні наслідки є обов'язковим елементом об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 125 КК України. Вони виступають основним критерієм для розмежування злочинів, визначених ст.ст. 125 і 126 КК України. Важливо зазначити, що судово-медичний експерт не кваліфікує ушкодження як заподіяння мук (дії, які призводять до тривалого позбавлення людини їжі, води, тепла або створення шкідливих умов для здоров'я) та мордування (дії, що спричиняють багаторазовий або тривалий біль, такі як щипання, шмагання, нанесення численних невеликих ушкоджень), оскільки це не входить до його компетенції. Судово-медичний експерт має встановити наявність, характер, локалізацію,

кількість ушкоджень, а також їх одночасність чи різночасність утворення. Проте визначення ознак особливої жорстокості, мучення, мордування, катування або знівечення обличчя належить до компетенції суду.

Важливо зазначити, що висновки судово-медичних експертиз відображають лише медичну оцінку наслідків злочинних дій. Саме в такому контексті вони мають бути враховані судами при розгляді питання про доведеність вини особи, обставини вчинення правопорушення та його кримінально-правову кваліфікацію. Це підкреслює значення коректної кваліфікації суспільно небезпечних діянь, пов'язаних із заподіянням тілесних ушкоджень, органами досудового розслідування та судом.

Отож кваліфікація кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи є важливим аспектом кримінального права, оскільки вони посягають на найвищі соціальні цінності – життя та здоров'я людини. Такі правопорушення поділяють на: кримінальні правопорушення проти життя особи; правопорушення проти здоров'я особи та правопорушення, що ставлять в небезпеку життя та здоров'я. До кримінальних правопорушень проти життя належать дії, спрямовані на позбавлення особи життя, тоді як злочини проти здоров'я включають умисне або необережне заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості. Коректна кваліфікація злочинних дій, пов'язаних із заподіянням тілесних ушкоджень, є важливою умовою для справедливого правосуддя. Висновки судово-медичних експертиз слід розглядати в контексті загальної картини кримінального правопорушення, що підкреслює важливість співпраці між органами досудового розслідування, судом та медичними експертами у забезпеченні правопорядку.

Список використаних джерел

1. Актуальні проблеми злочинів проти життя та здоров'я, статевої свободи та статевої недоторканності особи. URL: https://www.naiu.kiev.ua/files/kafedru/kp/lectures/kp/tema_3.doc
2. Постанова Пленуму Верховного суду України «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від 07.02.2003 р. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text>
3. Кримінальне право України (Особлива частина) ; за заг. ред. Топчія В. В. 2021. С. 36–52.
4. Тубелець О. С. Проблеми кваліфікації злочинів. *Вісник вищої ради юстиції*. 2013. № 3 (15). С. 100–110.
5. Шаблистий В. В., Коломієць В. Ю. Тілесне ушкодження як злочин проти життя та здоров'я людини за кримінальним правом України : моногр. ; за заг. ред. В. В. Шаблистого. Дніпро : Біла К. О., 2020. 164 с.

Яцків В. А.,
студентка групи КЮс-22-1,
факультет суспільних і прикладних наук,
ЗВО «Університет Короля Данила»;
науковий керівник: Острогляд О. В.,
професор кафедри права та публічного управління,
кандидат юридичних наук, доцент,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна

ПОРІВНЯННЯ УКРАЇНСЬКІ Й НІМЕЦЬКОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ ЗНАРЯДЬ І ЗАСОБІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Знаряддя та засоби вчинення кримінальних правопорушень відіграють важливу роль у кваліфікації злочинів, визначенні міри покарання, а також у питаннях конфіскації майна. В Україні існують певні проблеми в застосуванні норм щодо конфіскації знарядь і засобів кримінальних правопорушень, зокрема через нечіткість законодавства. У Німецькому праві, завдяки більш детальним визначенням знарядь і засобів кримінальних правопорушень, робота судів та інших правозастосовних органів стає легшою при прийнятті рішень щодо конфіскації.

Кримінальний Кодекс України, не дає чіткого визначення знаряддям і засобам кримінальних правопорушень, що входять до складу злочину, тому визначення цих понять можна знайти лиш думках вчених, які нерідко розходяться. Так само часто плутають поняття предмет кримінальних правопорушень із знаряддя і засоби.

Предметом кримінального правопорушення є речі матеріального світу; відомості, що становлять, наприклад, комерційну або державну таємницю або результати творчої діяльності, з певними властивостями яких кримінальний закон зв'язує наявність в діях особи ознак конкретного складу кримінального правопорушення [4, с. 97].

Знаряддями і засобами є предмети матеріального світу, які за своїми об'єктивними властивостями можуть бути використані для вчинення кримінального правопорушення незалежно від того, мали вони такі властивості з самого початку чи були відповідним чином пристосовані винною особою. Ці предмети можуть бути призначені тільки для реалізації протиправного наміру або використовуватись і для досягнення інших цілей (зокрема наркотичні засоби, призначені для лікування хворих, можуть використовуватись винним для тимчасового «відключення» свідомості потерпілого і протиправного заволодіння його майном). В спеціальній літературі знаряддя визначаються як факультативна ознака об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, що характеризує матеріальні цінності, які використовуються винним для безпосереднього впливу на потерпілого та/або предмет кримінального правопорушення і при цьому мають «первинний» контакт з ними, посилюють

фізичні можливості суб'єкта кримінального правопорушення під час вчинення суспільно небезпечної дії. Знаряддя і засоби є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, якщо вони вказані у диспозиції норми Особливої частини КК або однозначно впливають з неї [3, с. 181–182]. Це визначення дали Дудоров Олександр Олексійович і Хавронюк Микола Іванович у своєму навчальному посібнику «Кримінальне право».

Деякі кримінальні правопорушення ніяк не можуть бути вчинені без використання знарядь, наприклад вбивство людини зазвичай скоюється з допомогою знарядь кримінальних правопорушень. Вони полегшують здійснення злочину, так само від них можна нанести більш серйозну шкоду здоров'ю людини або майну, а засоби кримінальних правопорушень можуть допомогти пришвидшити процес злочину, наприклад після пограбування банку швидше втекти з місця злочину з допомогою машини.

Так само в Україні розробляється проект нового кримінального кодексу України де на стан 19 листопада 2024 року є конкретне визначення предмета, знарядь і засобів кримінальних правопорушень.

Згідно статті 2.2.3. **предметом** є матеріальний об'єкт (річ, інформація, енергія), який має інтелектуальну, майнову чи іншу цінність, та щодо якого вчинене кримінальне правопорушення [9].

Як можна замінити дане визначення стало більш конкретизоване, що дозволяє краще усвідомити що є предметом кримінальних правопорушень.

Згідно статті 2.2.8. **знаряддя (засіб) кримінального правопорушення** є визначені цим Кодексом річ, інформація або енергія, які використовуються суб'єктом для вчинення діяння щодо об'єкта, потерпілої особи чи предмета або для полегшення вчинення кримінального правопорушення [9].

В даному проекті вирішили не давати окреме визначення знаряддя і засобам кримінальних правопорушень, а об'єднати їх разом і дати одне спільне визначення, це полегшує класифікацію, оскільки в неоднозначних ситуаціях не потрібно буде довго розбиратися, що буде знаряддя, а що засобом.

У Німеччині система класифікації знарядь та засобів кримінальних правопорушень орієнтується на їх функціональну роль у злочині, враховуючи юридичне значення предметів, пов'язаних із правопорушенням. Важливу роль тут відіграє § 74 Кримінального кодексу Німеччини, який визначає, які предмети можуть бути конфісковані як частина кримінальної відповідальності.

Для початку потрібно визначити, що є об'єктом злочину в Німеччині. В їхньому кримінальному праві під **об'єктом злочину** розуміється річ або особу, на яку злочинець спрямовує свої дії при здійсненні свого злочину.

Наприклад, у випадку викраденого майна об'єктом злочину є чуже майно (§ 259 StGB), у разі пошкодження майна – це майно іншої особи (§ 303 StGB), у разі підробки документів – фальшивий документ (§ 267 StGB), у якому забруднення води є водним масивом (§ 324 StGB). Люди є об'єктами злочину під час опору працівникам правоохоронних органів (§ 113 StGB). У § 330 Кримінального кодексу (екологічне кримінальне право) об'єктами злочину є не лише інші люди, а й усе навколишнє середовище. § 303a StGB (модифікація даних) навіть включає захист безтілесних об'єктів злочину [5].

Якщо вже розглядати визначення «**знаряддя кримінальних правопорушень**» у Німеччині то це означає предмети, які використовуються або призначені для підготовки чи вчинення злочину (§ 74 абз. 1 StGB) [6].

Так само є переважаючою думкою, що соціальна поведінка, як обман або погрози, також є знаряддям злочину. Конфіскація засобів злочину можлива лише відповідно до розділу § 74 Strafgesetzbuch (StGB), якщо вони були використані або призначені для вчинення злочину.

Більшість кримінальних злочинів передбачає використання власності. Сюди входить одяг злочинця (маскування, маски, рукавички), необхідні транспортні засоби, інструменти, дублікати ключів, знаряддя вбивства, мотузки, кляп, вибухівка, засоби зв'язку, інтернет, персональні комп'ютери. У кримінальному праві небезпечним знаряддям є рухомий предмет, який може бути приведений в рух силою людини з метою заподіяння тілесних ушкоджень. Це також стосується транспортних засобів, якщо вони використовуються навмисно з метою нанесення тілесних ушкоджень. Зброя є небезпечним знаряддям, § 224 Strafgesetzbuch (StGB) [6].

Тепер залишилося ще розглянути поняття засоби кримінальних правопорушень в Німеччині.

Засоби злочину – це кримінально-правовий термін у розділі § 74 Strafgesetzbuch (StGB), який охоплює об'єкти (інструменти), які використовував злочинець для вчинення чи підготовки злочину або які були призначені для цієї мети. Таким чином, засоби злочину мають бути «необхідними предметами злочину», відповідно до наміру злочинця і фактичними засобами вчинення злочину. Засоби злочину уможливають або сприяють вчиненню самого злочину. Засоби злочину можуть застосовуватися з моменту прийняття рішення про вчинення злочину і до завершення злочину. Якщо для злочинів використовуються небезпечні знаряддя, правопорушення тягне за собою суворіше покарання. З кримінальної точки зору засоби злочину важливі як докази. Це можна використовувати для надання доказів злочину та знайдення самого злочинця. Наприклад, як доказ того, що підозрюваний був присутній на місці злочину або торкався предмета, пов'язаного зі злочинном. Засобами злочину можуть бути предмети, дії та поведінка. Згідно з переважаючою думкою, така поведінка, як хитрощі чи погрози, є засобами злочину [7].

Доходячи до висновків тези можна згадати цитату Тельпіса М. В., про засоби і знаряддя кримінальних правопорушень.

«Як свідчить історія кримінального законодавства, зміни в регламентації різних знарядь та засобів є постійним процесом, що пояснюється розвитком суспільства загалом» [8].

Підсумком порівняння класифікації знарядь і засобів злочину в Україні та Німеччині можна вважати, що і там, і там наявні спільні риси, так і відмінності. В усіх країнах знаряддя та засоби кримінальних правопорушень мають такий же подібний підхід: вони є матеріальними об'єктами, за допомогою яких вчиняється злочин, або об'єктами, пов'язаними з його підготовкою. В Україні й Німеччині визнають важливість цих об'єктів для кваліфікації злочину та як доказів у кримінальному процесі.

Загалом, усвідомлення цих відмінностей та схожостей може сприяти кращому розумінню кримінальному підходу в обох країнах та сприяти вдосконаленню правових норм.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 13.11.2024).
2. Кримінальний кодекс Німеччини. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/> (дата звернення: 13.11.2024).
3. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навчальний посібник. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2020/07/22/dudorov-o-o-havronyuk-m-i-kryminalne-pravo-navchalnyu-posibnyk-2014.pdf>
4. Острогляд О. В. Основні положення кримінально-правової політики України та Кримінального права України (Загальна частина) : навчальний посібник [в схемах та визначеннях, практичні завдання]. 3-тє вид., переробл. та допов. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2021. 340 с.
5. Tatobjekt-Wikipedia. URL: <https://de.wikipedia.org/wiki/Tatobjekt> (дата звернення: 13.11.2024).
6. Tatmittel-Brand-Feuer.de URL: <https://www.brand-feuer.de/index.php?title=Tatmittel> (дата звернення: 13.11.2024).
7. Tatmittel-Wikipedia. URL: <https://de.wikipedia.org/wiki/Tatmittel> (дата звернення: 13.11.2024).
8. Тельпіс М. В. Знаряддя і засоби вчинення злочину як обов'язкові ознаки об'єктивної сторони складу злочину. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/30683/1/%D0%97%D0%9D%D0%90%D0%A0%D0%AF%D0%94%D0%94%D0%AF%20%D0%A2%D0%90%20%D0%97%D0%90%D0%A1%D0%9E%D0%91%D0%98%20%D0%92%D0%A7%D0%98%D0%9D%D0%9D%D0%AF%20%D0%97%D0%9B%D0%9E%D0%A7%D0%98%D0%9D%D0%A3%20%D0%AF%D0%9A%20%D0%9E%D0%91%D0%9E%D0%92%E2%80%99%D0%AF%D0%97%D0%9A%D0%9E%D0%92%D0%86%20%D0%9E%D0%97%D0%9D%D0%90%D0%9A%D0%98.pdf> (дата звернення: 13.11.2024).
9. Текст проекту нового Кримінального кодексу України. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code> (дата звернення: 19.11.2024).

ЗМІСТ

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА І ПРОЦЕСУ В ПРАЦЯХ ДОСВІДЧЕНИХ УЧЕНИХ

Габуда А. С., Проць Д. І.

ЗАКОННІСТЬ І СПРАВЕДЛИВІСТЬ НА ТЕРЕЗАХ СУЧАСНОГО ВІТЧИЗНЯНОГО
АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА..... 3

Гловюк І. В.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПОЗИЦІЇ ОП ККС ВС ЩОДО ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ВНЕСЕННЯ
ЗМІН ДО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА
ДЕЯКИХ ІНШИХ ЗАКОНІВ УКРАЇНИ ЩОДО ПОСИЛЕННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА
ДРІБНЕ ВИКРАДЕННЯ ЧУЖОГО МАЙНА ТА ВРЕГУЛЮВАННЯ ДЕЯКИХ ІНШИХ
ПИТАНЬ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ»..... 6

Гутник А. В.

ПРОБЛЕМИ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСІБ ЗА
ДОПОМОГОЮ СУЧАСНИХ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ13

Загурський О. Б.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА США У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ВІДМИВАННЮ
ЗЛОЧИННИХ ДОХОДІВ.....15

Климович В. А.

СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНІ НАСЛІДКИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ,
ПЕРЕДБАЧЕНОГО Ч. 1 СТ. 246 КК УКРАЇНИ18

Лотоцький М. В.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ СТ. 5 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ...22

Луцький Р. П.

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНА ОСНОВА БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ
.....25

Мельникович М. С.

АДМІНІСТРАТИВНІ ПОСЛУГИ В УКРАЇНІ ЯК РІЗНОВИД ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ:
ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ27

Огерук І. С.

ЩОДО ОКРЕМИХ ПОЛОЖЕНЬ СТАТТІ 615 КПК УКРАЇНИ32

Омельченко О. І.

ІСТОТНА ШКОДА ЯК СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНИЙ НАСЛІДОК КРИМІНАЛЬНОГО
ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 246 КК УКРАЇНИ.....35

Острогляд О. В.

«ВДОСКОНАЛЕННЯ» КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ
ВСТАНОВЛЕНОГО ПОРЯДКУ НЕСЕННЯ АБО ПРОХОДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ
ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ (ОГЛЯД ЗАКОНОДАВЧИХ ЗМІН 2022–2024 РОКІВ).....39

Репецький С. П., Репецька С. С.

ЩОДО ОБ'ЄКТА НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ТРАНСПОРТНИМ ЗАСОБОМ.....41

Шведова Г. Л. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	45
---	----

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА І ПРОЦЕСУ В ПРАЦЯХ МОЛОДИХ
ДОСЛІДНИКІВ**

Бабій Р. І. ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК ОСНОВНА ЦІННІСТЬ ЄС.....	47
Балабенко А. В. ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ.....	51
Бойко Ю. М. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СИСТЕМІ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	53
Булатевич С., Томанец Д. ПРИНЦИП ГУМАНІЗМУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТА ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ.....	56
Гольонко А. М., Швидка Д. Д. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ДОВЕДЕННЯ ДО САМОГУБСТВА.....	58
Гоняна К. В. ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ	60
Гошовський І. А. ЧИ ВПЛИВАЄ КІЛЬКІСТЬ АДВОКАТІВ НА ЯКІСТЬ ЗАХИСТУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ?	63
Гриценко А. С., Захарова В. В. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ У КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОМУ ВИМІРІ.....	65
Данилевич С. А. ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ КОНСТИТУЦІЇ ПИЛИПА ОРЛИКА 1710 РОКУ	67
Дибач А. Ю. СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ АДВОКАТУРИ В УКРАЇНІ: ІСТОРИКО- ПРАВОВИЙ АСПЕКТ.....	70
Діхтяр А. А. ЕВОЛЮЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ.....	73
Дмитришен Д. А., Радочинський О. Д. КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ МИРУ, БЕЗПЕКИ ЛЮДСТВА ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ	76
Добра О. А., Голяк Т. М., Попович В. В. ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЇ ЗЛОЧИНЦІВ.....	78

<i>Доманська Х. Ю.</i> РОЛЬ СЛІДЧОГО СУДДІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	81
<i>Єдінецька В. К., Лизогубенко Н. С.</i> САМООБОРОНА ТА ПЕРЕВИЩЕННЯ МЕЖ НЕОБХІДНОЇ ОБОРОНИ	83
<i>Зобків Н. П.</i> КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА ПІД ЧАС МОБІЛІЗАЦІЇ: МЕЖІ ОБМЕЖЕННЯ СВОБОД	85
<i>Зомчак А.</i> ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ, ПОВ'ЯЗАНИХ З КІБЕРЗЛОЧИННІСТЮ	88
<i>Ільків А. Д.</i> КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ОБ'ЄДНАНЬ ГРОМАДЯН У НАШІЙ ДЕРЖАВІ	92
<i>Кадикова С. П.</i> АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КІБЕРЗЛОЧИНИ В УКРАЇНІ	94
<i>Карпенко В. О.</i> КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БОРОТЬБИ З ДЕЗІНФОРМАЦІЄЮ В УКРАЇНІ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА МІЖНАРОДНІ ПІДХОДИ.....	96
<i>Конорчук Д. В.</i> ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗГВАЛТУВАННЯ ЗА КК УКРАЇНИ	98
<i>Корчук Д. А.</i> КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ ЯК ГАРАНТ ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ ПОДІЛУ ВЛАДИ	101
<i>Костирко Р. Р.</i> ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА В КОНТЕКСТІ РОЗШИРЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: УКРАЇНСЬКИЙ АСПЕКТ.....	105
<i>Кравченко О. І.</i> КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДЕЗІНФОРМАЦІЮ: СВОБОДА СЛОВА ЧИ НЕОБХІДНІСТЬ ПРАВОВОГО ОБМЕЖЕННЯ?	108
<i>Кривонос С. В.</i> КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПРОТИДІЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ НАД ДІТЬМИ	110
<i>Кучак Ю. В.</i> НОВИЙ ПУБЛІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ЕФЕКТИВНА МОДЕЛЬ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ.....	113
<i>Лінкевич К. О.</i> ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО	115
<i>Ломака О. Ю.</i> ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ	118
<i>Мазурова А. Є.</i> АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЕВТАНАЗІЇ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ	121

Максимчук С. В. ГЕНОЦИД УКРАЇНЦІВ У КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ, ФОРМИ ТА НАСЛІДКИ	124
Мартинюк Я. С. ІСТОРІЯ ТА ПРОБЛЕМАТИКА ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ГРАЛЬНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ	127
Михайлишин К. А. «ЗЕЛЕНА КІМНАТА» ЯК ІНСТРУМЕНТ РОБОТИ З НЕПОВНОЛІТНІМИ.....	129
Михайлів М. Т. РЕАЛІЗАЦІЯ ПОДІЛУ ВЛАДИ В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ КОНТЕКСТ	132
Михайлів М. Т. ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНОГО ПОЛІГРАФА (ДЕТЕКТОРА БРЕХНІ) У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕНІ	135
Міщенко С. Р. РОЛЬ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ У ФОРМУВАННІ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ.....	138
Онуфрак Д. О. КОНСТИТУЦІЙНО-ТРУДОВІ ГАРАНТІЇ ПРАЦІВНИКІВ РЕЗИДЕНТІВ ДІЯ СІТІ ТА ДОГОВІР ПРО УТРИМАННЯ ВІД ВЧИНЕННЯ КОНКУРЕНТНИХ ДІЙ	141
Павлусевич Б.-В. Б. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАСАД КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ ..	143
Полівецька У. П. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ ЗА АКТИ НЕЗАКОННОГО ВТРУЧАННЯ В БЕЗПЕКУ ЦИВІЛЬНОЇ АВІАЦІЇ ЯК ГАРАНТІЯ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ЖИТТЯ ТА БЕЗПЕКУ.....	147
Проць Д. І. ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ ТА НАЦІОНАЛЬНЕ РЕГУЛЮВАННЯ..	151
П'явка І. С. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ ПІДРОБЛЕННЮ ДОКУМЕНТІВ: КРИМІНАЛЬНО ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ	154
Різник Г. В. ОКРЕМІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КАТУВАННЯ.....	156
Савчук С. О., Бурлаченко А. С. ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ШАХРАЙСТВА, ВЧИНЕНОГО ШЛЯХОМ НЕЗАКОННИХ ОПЕРАЦІЙ З ВИКОРИСТАННЯМ ЕЛЕКТРОННО-ОБЧИСЛЮВАЛЬНОЇ ТЕХНІКИ	159
Сальник С. С., Музиченко К. В. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ	162
Сеник С. М. ЦІННІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІАЛІЗМУ ДЛЯ СУЧАСНОГО ПРОЦЕСУ РОЗБУДОВИ НАШОЇ ДЕРЖАВИ	164
Сищикова А. В., Волочій О. І. ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ	168
Степанченко А. В., Дума А. С. КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА СТ. 286-1 КК УКРАЇНИ	171

Стефанишин Р. М.	
АДАПТАЦІЯ ІНДУСТРІАЛЬНИХ ПРОСТОРІВ ДЛЯ ГРОМАДСЬКИХ ПОТРЕБ	172
Турбініна С. М.	
ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	177
Халаменда Б. Б.	
ЮРИДИЧНІ ПОЗИЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАКСЕОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ.....	181
Шульга М. С.	
ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННИЙ ОБІГ ЗБРОЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	186
Юневич Ю. І., Сахно Д. Ю.	
ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ	189
Яцків В. А.	
ПОРІВНЯННЯ УКРАЇНСЬКІ Й НІМЕЦЬКОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ ЗНАРЯДЬ І ЗАСОБІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	193

НОТАТКИ

НОТАТКИ

Наукове видання

Матеріали

ХІІІ Всеукраїнського науково-практичного семінару
ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА І ПРОЦЕСУ

Матеріали подані мовою оригіналу.

У збірнику максимально збережена орфографія і пунктуація, які були запропоновані учасниками.

Автори опублікованих матеріалів несуть відповідальність за добір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей.

Упорядники:

О. В. Острогляд, Т. І. Воробець, О. В. Костриба

Дизайн та верстка:

І. В. Гребенюк

Підп. до друку 12.12.2024 р. Формат 60x84/16.

Гарн. Times New Roman.

Видано за авторською редакцією

76018, м. Івано-Франківськ, вул. Коновальця, 35,

тел. +38(068) 755 75 75

УНІВЕРСИТЕТ
Короля Данила

вул. Є. Коновальця, 35
м. Івано-Франківськ, 76018
university@ukd.edu.ua